

LATVIJAS UNIVERSITĀTE  
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE  
KOMUNIKĀCIJAS STUDIJU NODAĻA

**KRITISKĀ DOMĀŠANA UN MEDIJPRATĪBA: LATVIJAS  
IEDZĪVOTĀJU MASU VAKCINĀCIJA PRET COVID - 19 LAIKA  
POSMĀ NO 2021. GADA FEBRUĀRA LĪDZ 2021. GADA APRĪLIM**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Evija Rača**

Studenta apliecības Nr.: ej07008

Darba vadītāja: profesore Dr. paed., Mg. phil. Zanda Rubene

RĪGA 2021

## ANOTĀCIJA

Maģistra darba tēma ir “Kritiskā domāšana un medijpratība: Latvijas iedzīvotāju masu vakcinācijas pret Covid - 19 laika posmā no 2021. gada februāra līdz 2021. gada aprīlim”. Maģistra darba mērķis ir izpētīt kritiskās domāšanas aspektus masu vakcinācijas laikā. Un kā ietekmējošā komunikācija un dezinformācija rada attieksmes maiņu sabiedrībā.

Maģistra darba teorētiskais ietvars sastāv no teorētiskās bāzes par kritisko domāšanu un medijpratību pandēmiskās situācijas laikā. Darba pētījumā izmantotas tādas pētnieciskās metodes kā fokusgrupas diskusija un Latvijas iedzīvotāju aptauja. Pētījuma rezultāti ļāva secināt, ka kritiskā domāšana un medijpratība ir būtiski aspekti masu informācijas atlasei, analīzei un sadalei, lai pieņemtu svarīgus un būtiskus lēmumus. Turklāt, iedzīvotāji emocionāli ir noguruši no pārlietu lielās, daudzveidīgās un nepārtrauktās informācijas plūsmas par Covid-19, tomēr, vēl joprojām, primāri uzticas informācijai, ko pasniedz uzticami un pārbaudīti mediji: TV ziņas, dokumentālās filmas un citi raidījumi, nevis, piemēram, sociālajiem tīkliem vai drukātajiem medijiem.

**Atslēgvārdi:** kritiskā domāšana, ietekmējošā komunikācija, medijpratība, masu vakcinēšanās, Covid - 19, pandēmija

## **ABSTRACT**

The topic of the Master's papers "Critical thinking and media literacy: Mass Covid - 19 vaccination of Latvian population from February 2021 till April 2021". Master's papers goal is to research aspects of critical thinking during mass vaccination and how persuasion communication and disinformation shifts attitude towards vaccination in society.

Master's papers theoretical part consists of theoretical base about critical thinking and media literacy during the pandemic. Two research methods have been used in this study such as focus group discussions and survey of Latvia's residents. The results of the study led to conclusion that critical thinking and media literacy are important aspects when selecting, analyzing and distributing mass information. People are emotionally exhausted from the overwhelming and diverse information flow regarding Covid - 19, however, they still primarily trust information that is coming from trusted and reliable media: TV news, documentaries and other programs instead of relying on social media or press, for example.

**Keywords:** critical thinking, persuasive communication, media literacy, mass vaccination, Covid - 19, pandemic.

# SATURS

Ievads.....	7
1.Kritiskās domāšanas teorētiskais ietvars .....	10
1.1. Kritiskās domāšanas jēdziens un teorētiskie pamati .....	10
1.2. Kritiskā domāšana pandēmiskās situācijas laikā .....	13
1.3.Kritiskās analīzes argumenti un procesi .....	15
2. Pārliecinošā komunikācija kā kritiskās domāšanas aspekts pandēmiskās situācijas laikā ...	18
2.1. Pārliecinošās komunikācijas teorija.....	18
2.2. Attieksmes nozīme pārliecinošajā komunikācijā .....	21
2.3. Emociju nozīme pārliecinošajā komunikācijā.....	26
3. Kritiskā domāšana un medijpratība .....	29
3.1. Dezinformācija Covid - 19 krīzes situācijas laikā .....	29
3.2. Viltus ziņu izplatība pandēmiskās situācijas laikā .....	34
3.3. Viltus ziņu ietekme sabiedrības viedokļu veidošanā.....	36
4. Metodoloģija.....	39
4.1. Aptauja .....	41
4.2. Fokusgrupas diskusija .....	43
5. Pētījuma dizains.....	46
6. Sabiedrības un ekspertu viedokļi par Covid - 19 apstiprinātajām vakcīnām, masu vaksināciju, dezinformāciju un viltus ziņām .....	50
6.1. Sabiedrības viedoklis publiskajā telpā.....	50
6.2. Ekspertu viedokļi publiskajā telpā.....	57
6.3. Atbildīgo institūciju un organizāciju viedokļi publiskajā telpā.....	61
6.4. Neatkarīgo ekspertu diskusija.....	68
Secinājumi .....	81
Izmantotie informācijas avoti .....	83
Pielikumi.....	95

Pielikums Nr.1 Aptaujas anketa.....	96
Pielikums Nr.2 Aptaujas anketas rezultāti.....	106
Pielikums Nr.3 Fokusgrupas diskusija .....	146

## APZĪMĒJUMU SARAKSTS

**ANO** – Apvienoto Nāciju Organizācija

**ASV** – Amerikas Savienotās Valstis

**Covid - 19** – infekcioza slimība, kuru izraisa nesēn atklāts vīruss no koronavīrusu grupas. Tā ir vīrusu grupa, kas atrasta gan dzīvniekiem, gan cilvēkiem

**EĀDD** – Eiropas Ārējās darbības dienests

**ES** – Eiropas Savienība

**LTV** – Latvijas Televīzija

**NVD** – Nacionālais veselības dienests

**PVO** – Pasaules Veselības organizācija

**RAKUS** – Rīgas Austrumu Klīniskās Universitātes slimnīca

**RSU** – Rīgas Stradiņa universitāte

**SPKC** – Slimību profilakses un kontroles centrs

**VM** – Veselības ministrija

**ZVA** – Zāļu valsts aģentūra

## IEVADS

Domāšana ir visa pamatā. Katra darbība, katrs risinājums un katrs mūsu pieņemtais lēmums ir domāšanas rezultāts. Mēs domājam, kad izlemjam, ko ēst pusdienās, kā ievērot projekta grafiku un ko teikt sarunas laikā. Mēs domājam, kad braucam ar automašīnu (lai gan, diemžēl, ne vienmēr domājam par braukšanu). Mēs domājam visu laiku, un, lai arī ne vienmēr mēs esam piepildīti ar vērtīgu domāšanu, mūsu smadzenes vienmēr ir kustībā. Pat guļot mēs domājam.<sup>1</sup>

Mūsdienās – informācijas pārbagātības laikmetā, kritiskā domāšana ir neaizvietoājams instruments informācijas apstrādei, tās veiksmīgai uztveršanai un analizēšanai.

Protams, pirms jūs vērtējat kāda teikto, jums ir jāsaprot viņa teiktais. Un tas ir daudz grūtāk, nekā jūs domājat. Bieži vien cilvēkiem nav īsti skaidrs vai pilnīgs viedoklis, ko viņi pauž. Viņi lieto vārdus neprecīzi vai pat nepareizi, un viņi izlaiž svarīgas lietas, it īpaši to, kā viņi nonāca līdz vienam vai otram viedoklim.<sup>2</sup>

Šobrīd Covid - 19 pandēmijas laikā, kad visa pasaule ir krīzes komunikācijas vadīta – tieša, precīza, lakoniska un argumentēta komunikācija ir būtiska sabiedrības viedokļa veidošanā, dezinformācijas un viltus ziņu apturēšanā.

Covid - 19 pandēmija ir pasaules nopietnākā sanitārā krīze pēdējo simts gadu laikā. Kopš pirmās informācijas 2019. gada beigās par jauna koronavīrusa strauju izplatīšanos Uhaņā, Ķīnā, Pasaules Veselības organizācijai (PVO) bija vajadzīgs laiks līdz 2020. gada 11. martam, lai pasludinātu sākušos pandēmiju saistībā ar Covid - 19 uzliesmojumu. Saskaņā ar PVO iknedēļas epidemioloģisko atjauninājumu 2020. gada 17. novembrī tika reģistrēti gandrīz 4 miljoni jaunu gadījumu un 60 000 jaunu nāves gadījumu, kopā veidojot vairāk nekā 53,7 miljonus apstiprinātu gadījumu un 1,3 miljonus nāves gadījumu visā pasaulē.<sup>3</sup>

Kritiskā domāšana šajā satraucošajā laika posmā ir ļoti būtiska, jo komunikācija par un ap pandēmiju iesaistās ne tikai profesionāļi, kā piemēram ārsts infektologs Uga Dumpis, bet arī dažādas cilvēku grupas un organizācijas, kuras rada maldīgu priekšstatu un dezinformē sabiedrību ar diametrāli pretējiem viedokļiem par Covid - 19.

Kritiskā domāšana ietver komponentu prasmes analizēt argumentus, izdarīt secinājumus, izmantojot induktīvu vai deduktīvu pamatojumu, spriest vai novērtēt, kā arī pieņemt lēmumus

---

<sup>1</sup> Kallet, M. (2014). *Think Smarter: Critical Thinking to Improve Problem-Solving and Decision-Making Skills*. USA: John Wiley & Sons, Incorporated. P. 31.

<sup>2</sup> Tittle, P. (2011). *Critical Thinking: An Appeal to Reason*. New York: Taylor & Francis Group. P. 5.

<sup>3</sup> Haley, D., Haley, D., Paucar, C., Schlindwein, S. (2021). A Critical Inquiry into the Value of Systems Thinking in the Time of COVID-19 Crisis. *Systems*. 9(1). 13. <https://doi.org/10.3390/systems9010013>

vai risināt problēmas. Pamatzināšanas ir nepieciešams, bet nepietiekams nosacījums, lai kritiskā domāšana attīstītos. Kritiskā domāšana ietver gan kognitīvās prasmes, gan attieksmi. Šīs attieksmes var uzskatīt arī par indivīda ieradumiem, kas ietver sevī ziņkārību, tieksmi meklēt iemeslus argumentācijai, vēlmi būt labi informētam, kā arī dažādu viedokļu analīzi. Veidojot kritiskās domāšanas analīzi, indivīdam būtu jāiedziļinās problēmas kontekstā. Un nepietiekami strukturētas problēmas analīzē indivīds sevi, kā arī citus sabiedrības locekļus spēj nodrošināt ar nepatiesi pasniegtu informāciju, tādējādi radot dezinformāciju un viltus ziņu izplatību. Visbeidzot, kritiskās domāšanas ietvaram vajadzētu padarīt argumentāciju loģisku, kas pamato sprieduma izvēli.

Kritiskās domāšanas kā pedagoģiska fenomena skaidrojums tajā izpratnē, kas šodien izplatījusies Latvijas skolu praksē, daudzējādā ziņā ir uzskatāms par apgaismības ideju transformāciju, kas atgriezies Eiropā no ASV, tādējādi radot neskaidrības paša jēdziena interpretācijās. Šeit ir runa par sašaurinātu vai vienkāršotu jēdziena “kritiskā domāšana” izpratni, kurā “domāt kritiski” nozīmē izmantot mērķtiecīgi attīstītas, turklāt neierobežoti attīstāmas, analītiskās domāšanas prasmes.<sup>4</sup>

Kā nozīmīgs nosacījums, kas pamato kritiskās domāšanas metodes nepieciešamību sociālajā sfērā, tiek minētas 20. gadsimta pirmajā pusē notikušās politiskās katastrofas, kas liek aizdomāties par autonomas domāšanas trūkuma draudiem. Sociālajā psiholoģijā tiek akcentēta atziņa, ka pūlī cilvēks zaudē kritiskās domāšanas spēju, kas operē ar idejām, jēdzieniem. Pūļa loceklim raksturīga automātiskā domāšana, kas izpaužas kā uzspiešana (stereotipu uzspiešanas process, kas nepakļaujas kritiskai analīzei) un projekcija (vēlamā un reāli notiekošā norobežošanas trūkums).<sup>5</sup>

Ņemot vērā iepriekš minētos faktus, šī darba mērķis ir izpētīt kritiskās domāšanas un medijpratības aspektus saistībā ar masu vakcinēšanos pret Covid - 19 Latvijas iedzīvotāju vidū. Pētījuma objekts ir kritiskā domāšana un medijpratība. **Pētījuma priekšmets** – masu vakcinācija pret Covid - 19 Latvijas iedzīvotāju vidū.

Mērķa sasniegšanai tika noteikti sekojoši **pētījuma uzdevumi**:

1. apkopot un izanalizēt akadēmisko literatūru kritiskajā domāšanā;
2. apkopot un izanalizēt akadēmisko literatūru medijpraībā;
3. apkopot un izanalizēt akadēmisko literatūru ietekmējošā komunikācijā;
4. veikt Latvijas iedzīvotāju aptauju kritiskajā domāšanas un medijpartības ziņā: attieksmes un viedokļu veidošanā par masu vakcinēšanos pret Covid - 19;

---

<sup>4</sup> Rubene, Z. (2003). *Jauniešu kritiskā domāšanas izpēti studiju procesā universitātē* (Promocijas darba kopsavilkums). Rīga: Latvijas Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas institūts.

<sup>5</sup> Turpat.

5. īstenot fokusgrupas diskusiju par vakcinēšanos;
6. izpētīt jaunākos pētījumus par sabiedrībā valdošo viedokli saistībā par vakcināciju pret Covid - 19;
7. pamatojoties uz pētījumā iegūtajiem datiem izdarīt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus.

Kopā tika izvirzīti trīs galvenie **pētnieciskie jautājumi**:

1. Vai pieaugu sabiedrības vēlme vakcinēties pret Covid - 19 pēc Vakcinācijas biroja izveidošanas?
2. Kā AstraZeneca vakcīnas krīze ietekmēja sabiedrības attieksmi par vakcinēšanos?
3. Emociju ietekme uz kritisko domāšanu un medijpratību pandēmijas laikā?

Maģistra darbs sastāv no trīs daļām. Pirmā daļa ir maģistra darba teorētiskā bāze, kas sastāv no teorijas par kritisko domāšanu un medijpratību. Tajā padziļināti tiek izskatīti kritiskās domāšanas aspekti pandēmiskās situāciju laikā, kā arī kritiskās analīzes argumenti un kritēriji. Kā arī aplūkota ietekmējošā komunikācija, tās ietekme uz attieksmes veidošanu un viedokļu maiņu. Medijpratībā ir vēl viena neatņemama teorētiskās bāzes daļa, jo tā sevī ietver dezinformāciju un viltus ziņu izplatību krīzes situācijas laikā, kas nebūt nav mazsvarīgi informācijas pārbagātības laikmetā. Teorētiskajā daļā aplūkoti tādi autori kā: Daniels Kahnemans (*Daniels Kahneman*) Maikls Kallets, (*Michael Kallet*) Alans Džejs Zaremba (*Alan Jay Zaremba*), Čarlzs U. Larsons (*Charles U. Larson*), Ričards M. Perlofs (*Richard M. Perloff*), Skaidrīte Lasmane, Ojārs Skudra, Zanda Rubene un citi. Darba otrajā daļā tiek sniegta informācija par maģistra darba metodoloģiju. To veido kvantitatīvais pētījums: Latvijas iedzīvotāju aptauja (vairums jautājumu veidoti pēc Likerta skalas) un kvalitatīvais pētījums – fokusgrupas diskusija, kā arī skaidrots pētījuma dizains. Un trešajā, noslēdzošajā daļā, tiek sniegta informācija par pētījuma rezultātiem un izdarīti secinājumi.

# 1. KRITISKĀS DOMĀŠANAS TEORĒTISKAIS IETVARŠ

## 1.1. Kritiskās domāšanas jēdziens un teorētiskie pamati

Kritiskās domāšanas pirmsākumi meklējami jau senajā grieķu valodā un filozofijā. Saskaņā ar “*The New Oxford American Dictionary*” vārds “kritisks” atvasināts no grieķu vārdiem *kritikos*, kas nozīmē “atšķirt” un, tas, savukārt, sākotnēji radies no vārda *krinein* – “spriest, izlemt”. Mūsdienās vārds “kritērijs” nācis no *kriterion* jeb “vērtēšanas kritēriji”. Šo seno vārdu sasaiste, ar mūsdienu uzskatiem, ir redzama idejā, ka kritiskā domāšana ietver sevī kritēriju izmantošanu argumentētu spriedumu pieņemšanā.<sup>6</sup>

Apstrīdami, bet iespējams, ka pirmais būtiskais filozofiskais ieguldījums kritiskajā domāšanā bija sengrieķu filozofa Sokrāta darbi (469. – 399. gads pirms mūsu ēras), kurš izstrādāja īpašu dialoga veidu, kurā argumentāciju izmantoja, lai pārbaudītu viedokļus, uzskatus un autoritatīvus apgalvojumus.<sup>7</sup> Sokrāts, kurš bija Platona māceklis un pierakstīja visus savus skolotāja darbus, vēlāk izstrādāja racionālo pieeju, cenšoties atrast patiesību aiz šķietamības.

Sokrāta formula ievada jaunu laikmetu izziņas vēsturē – bez autoritātēm, uz prātu balstītu. Pretstatā sofistu runu veiklībai vai mistiskai ekstāzei tiek atzīta prāta dialektikā, ar cilvēka domas piepūli gūstama patiesība. Tādējādi Sokrāts būtiski maina arī priekšstatus par cilvēku, viņa vietu un vērtību.<sup>8</sup>

Kritiskā domāšana plašā izpratnē – kā prāta likumos un pārbaudītās zināšanās pamatota domāšana – ir vēl antīkajā laikmetā izvirzīts normatīvais ideāls, kas savu izvērsumu guva jaunlaiku un īpaši apgaismības filozofijā.<sup>9</sup>

Imanuela Kanta (*Immanuel Kant, 1724 – 1804*) kritiskā filosofija iezīmē radikālu pavērsienu Rietumu filosofiskajā domā, taču, nevis kā aicinājums realizēt neapvaldītu, totālu– un galvenais – subjektīvu un nepamatotu, atsevišķa indivīda redzējumā sakņotu kritiku par jebkuru līdz tam izteiktu atziņu vai pastāvošu eksistenciālu pozīciju, bet gan kā centieni rast pamatojumu iespējami objektīvai pasaules interpretācijai (kas Kanta izpratnē arī ir kritika). Šo pamatojumu Kants saskata noturīgās subjektivitātes struktūrās un formās, kas galu galā

---

<sup>6</sup> Horvath, C.P., Forte, J. M. (Ed.). (2011). *Critical Thinking*. New York: Nova Science Publishers, Incorporated. Retrieved from <http://ebookcentral.proquest.com/lib/lulv/detail.action?docID=3021945>. P.2

<sup>7</sup> Turpat.

<sup>8</sup> Lasmane, S. (1998). *Rietumeiropas ētika no Sokrāta līdz postmodernismam*. Rīga: Zvaigzne ABC. 17.lpp.

<sup>9</sup> Gubenko, I. (2019). Postmodernisms un kritiskā domāšana. No S. Krūmiņa – Koņkova Redaktors (Red.). *Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija*. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. 22. lpp. Izgūts no [https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46444/FSI\\_krajums\\_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46444/FSI_krajums_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y)

producē arī universālu pasaules ainu un cilvēka universalitātei atbilstošu patiesību. Tikai šīs universalitātes ietvaros, pēc Kanta domām, var realizēties jebkura kritika.<sup>10</sup>

Zinātnes vēsturnieki bieži atzīmējuši, ka zinātniekiem jebkurā laika posmā ir tendence piekrist konkrētās jomas pamatnostādņēm. Sociologi šajā ziņā nav nekāds izņēmums: viņi balstās uz uzskatu par cilvēka dabu, kas veido fonu konkrētu uzvedību traktējumam un reti tiek apšaubīts. 20. gs. 70. gados sociologi plaši pieņēma divas idejas par cilvēka dabu. Pirmkārt, cilvēki vispār ir racionāli un viņu domāšana normālos apstākļos ir loģiska. Otrkārt, ar tādām emocijām kā bailes, mīlestība un naids var izskaidrot vairumu gadījumu, kad cilvēki novirzās no racionalitātes.<sup>11</sup>

Arī Covid - 19 krīze nav nekāds izņēmums. Sākoties pandēmijai, sabiedrība ir kļuvusi emocionāla. Arvien vairāk iedzīvotāju ir viegli aizkaitināmi, pieaugusi vardarbība ģimenēs, bērniem, vairāk nekā iepriekš, ir nepieciešams psiholoģiskais atbalsts, jo tiem ir liegta fiziska socializēšanās ar saviem vienaudžiem, nerunājot jau par gados vecākiem cilvēkiem, kuri atrodas lielākajā riska grupā. Mazumtirgotāji nezina, kad varēs atsākt normāli strādāt, un cilvēki ir nobažījušies par savām darba vietām. Lieki piebilst, ka daudzi jau ir palikuši bez darba. Šie visi aspekti ietekmē ne tikai sociālo labklājību, bet arī ekonomisko.

Šobrīd ir apritējis tieši gads kopš Pasaules Veselības Organizācija (PVO) izsludināja pandēmiju. Šis gads ir mainījis ne tikai daudzu cilvēku dzīves, bet arī valstu ekonomiku, uzņēmējdarbību, sadarbību politisko līderu un valstu līmenī un, protams, arī visas pasaules līmenī. Cilvēku domāšanu un to, kā mēs jūtamies, kad ikdienu vairs nav tāda kā ierasts. Ir parādījušies dažādi aizliegumi un ierobežojumi ne tikai valstiskā līmenī, bet visas pasaules līmenī. Piemēram, divu metru ievērošana starp personām, sejas masku valkāšana, komandantstunda, veikalu slēgšana, nerunājot jau par ceļošanu, kura tiek pastiprināti uzraudzīta, un tie ir tikai daži no sastopamajiem piemēriem Latvijā un pasaulē.

Cits kritiskās domāšanas būtisks ietvars ir spēja atpazīt argumentāciju, izprast to, nepiekrīšanas gadījumā spēt uzstāties ar pretēju argumentu kopumu. Diemžēl daudzās komunikatīvajās situācijās, sabiedrības viedokļus veidojošos tekstos, informācija ir bez nopietnas argumentācijas, arī saziņā, cilvēku domu apmaiņa notiek bez argumentācijas. Ikdienas situācijās ļaudis parasti balstās uz iemācīto, trafareto, tradicionālo un arī uz aizspriedumaino pusi un, jauni argumenti nereti netiek sadzirdēti. Argumentācijas atpazīšana ir kritiskās domāšanas māksla, taču no filosofiskā skatpunkta būtisks ir jautājums – kāpēc tik

---

<sup>10</sup> Kūlis, R. (2018). Kanta criticisms un "kritiskā domāšana". No S. Krūmiņa – Koņkova Redaktors (Red.). *Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija*. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. 25. lpp. Izgūts no [http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/37945/FSI\\_raksti\\_2018.pdf?sequence=1](http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/37945/FSI_raksti_2018.pdf?sequence=1)

<sup>11</sup> Kahneman, D. (2011). *Thinking fast and slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux. P. 17 – 18.

daudzās vietās un lietās domu apmaiņa funkcionē bez jebkādas argumentācijas piesaistes? Atbilde slēpjas tur, ka domāšana un rīcība drīzāk balstās vēlmju, varasgribas un interešu struktūrās, nevis argumentētā racionalitātē.<sup>12</sup>

Tāpēc kritiskā domāšana, it sevišķi mūsdienās, ir ļoti būtiska. Lai sekmētu kritisko domāšanu, ir jāseko labā/ļauņā, skaistā/neglītā, patiesā/melīgā, zināšanu/neziņas un citu ētisku un estētisku norišu situācijai sabiedrībā, jāanalizē un jāveicina pozitīvi ievirzītas prakses, nenoliedzot to, ka pozitīvās tendences ir iespējams atšķirt no negatīvajām (cinisms, nihilisms, relatīvisms, skepticisms, šovinisms u.c.), kas pavada ideoloģiski un negatīvi emocionāli ievirzītu kriticizmu.<sup>13</sup>

Kopumā kritiskā domāšana ir definēta kā spēju vai kognitīvo prasmju kopums, kas saistīts ar loģisko analīzi un argumentu novērtēšanu. Kerola A. Giancarlo un Norēna C. Facone (*Carol A. Giancarlo un Noreen C. Facione*) kritisko domāšanu definēja kā mērķtiecīgu, pašregulējošu spriedumu un cilvēka kognitīvu procesu. Šī nelineārā, rekursīvā procesa rezultātā cilvēks veido spriedumu par to, kam ticēt vai ko darīt noteiktā kontekstā. Ir arī apgalvots, ka kritiskajai domāšanai kā augstākās izglītības centrālajam mērķim, ir jāietver attieksme šo spēju izmantošanai. Šīs attieksmes ietver gan spēju atšķirt situācijas, kuras prasa kritisku domāšanu, gan motivāciju šajās situācijās domāt kritiski.<sup>14</sup>

Pārskatot literatūru, ir skaidrs, ka viens no galvenajiem šķēršļiem kritiskās domāšanas mērīšanai ir tas, ka trūkst skaidras un konkrētas darbības definīcijas. Daļēji tas ir saistīts ar ievērojamu vienprātības trūkumu attiecībā uz kritiskās domāšanas definīciju vai teorētisko modeli gadu gaitā. Emīlija R. Laia (*Emily R. Lai*) apkopoja, kā teorētiski dažādās akadēmiskajās literatūrās ir atšķirīgi konceptualizējuši kritisko domāšanu: ir filozofiskā pieeja, kas uzsver ideālā kritiskā domātāja īpašības, kognitīvi psiholoģiskā pieeja, kas izceļ kritiskās domāšanas kognitīvo procesu, un izglītojošā pieeja, kas novērtē kritiskās domāšanas rezultātu vai lietderību. Papildus atšķirīgajiem kritiskās domāšanas aspektiem un fokusiem, joprojām pastāv debates par konkrēto teorētisko modeli, jomas vispārīgumu vai specifiskuma pakāpi.<sup>15</sup>

---

<sup>12</sup> Kūle, M. (2019). Kritiskās domāšanas daudzveidīgā iedaba filosofijas skatījumā. No S. Krūmiņa – Koņkova Redaktors (Red.). *Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija*. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. 7. lpp. Izgūts no

[https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46444/FSI\\_krajums\\_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46444/FSI_krajums_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y)

<sup>13</sup> Kūle, M. (2018). Kritiskā domāšana: Izglītība, medijpratība, spriestspēja. *Kritiskā domāšana spriestspējas veicināšanai*. Latvijas Universitāte. Rīga: Latgales druka. 38.lpp. Izgūts no

[https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro\\_Kritiska\\_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro_Kritiska_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

<sup>14</sup> Erikson, M. G., Malgorzata, E. (2018). Learning outcomes and critical thinking – good intentions in conflict. *Studies in Higher Education*, 44(12), 2293 – 2303. <https://doi.org/10.1080/03075079.2018.1486813>

<sup>15</sup> Shaw, A. (2020). Thinking critically about critical thinking: validating the Russian HEIghten® critical thinking assessment. *Studies in Higher Education*, 45(9), 1933 – 1948.

<https://doi.org.databases.lanet.lv/10.1080/03075079.2019.1672640>

Pandēmija, un no tās izrietošās sekas, ir parādījušas sabiedrībai un atbildīgajām institūcijām, ka kritiskā domāšana un medijpratība ir īpaši svarīga un nozīmīga jau agrīnā vecumā. Un dezinformācija un viltus ziņu izplatība ir īpaši aktuāla un bīstama krīzes situācijas laikā, kad ir informācijas pārbagātība, un indivīdam jāspēj atšķirt patiesa informācija no viltus ziņām.

## 1.2. Kritiskā domāšana pandēmiskās situācijas laikā

Tā kā Covid - 19 vīruss prasīja tik daudzu cilvēku dzīvības, nācās ieviest ārkārtas pasākumus, sabiedrības dzīve tika apstādināta tik krasī kā nebija bijis kopš Otrā pasaules kara.<sup>16</sup> Valstu robežas tika slēgtas, ceļošana aizliegta, ieviestas komandantstundas – šie ir tikai nedaudzie piemēri tam, kā cilvēce sagaidīja pandēmijas otro vilni. Tie, protams, ir ietekmējuši ne tikai cilvēka fizisko stāvokli, bet arī emocionālo.

Samfordas Universitātes psiholoģijas profesors Stefans Čevs (*Stephen Chew*) pārskatot Covid - 19 ārkārtējās problēmas, piedāvā savu redzējumu kā attīstīt prasmes šādas situācijas risināšanai pat ja nav iepriekšējas pieredzes un zināšanu.<sup>17</sup> Profesora esejā “Ko pandēmija mums var iemācīt par kritisko domāšanu un metakognitīvu” secinājums ir viens: kritiskā domāšana ir sarežģīta. Tā prasa apzinātu mentālu piepūli, kā arī liek pārvarēt cilvēka aizspriedumus. Neviens nav pasargāts no sliktu lēmumu pieņemšanas. Uzskatu, ka kritiskā domāšana ir vispārēja, apgūstama iemaņa, it īpaši situācijās, kurās lēmumi ir jāpieņem bezprecedenta gadījumos. Pandēmija parāda, ka kritiski lēmumi bieži ir jāpieņem pirms ir pieejams nepieciešamais pierādījumu apjoms. Kritiskā domāšana noved pie labāka iznākuma, ja pēc iespējas labāk tiek izmantoti pieejamie pierādījumi, mazinot kļūdas un ietekmi pret aizspriedumiem.<sup>18</sup>

Slavoj Žižeks (*Slavoj Žižek, 1949*) bija pirmais filozofs, kurš rakstīja par Covid - 19. Pandēmija mūs nedarīs gudrākus. Pasaule nebūs tāda kā agrāk. Ir aplami meklēt Covid - 19 nozīmi (“tas vienkārši notika”). Žižeks domāja, vai fiziska distancēšanās varētu “stiprināt mūsu saiknes intensitāti ar citiem”. Filozofa veids, kā pateikt, ka prombūtne var likt sirdij straujāk pukstēt. Diemžēl viņš kļūdījās, apgalvojot, ka pandēmija izraisīs jaunas globālas solidaritātes,

---

<sup>16</sup> Riou, J. (2020). Crisis, Otherness, Positionality: Thinking Beyond “ Self and Other ” in Turbulent Times. *Oxford German Studies*, 49(2), 117 – 135. <https://doi.org/10.1080/00787191.2020.1785690>

<sup>17</sup> Chew, S.L. (2019, May.05). *What Pandemics Can Teach Us about Critical Thinking and Metacognition*. [Improve with Metacognition blog ]. Retrieved from <https://www.improvewithmetacognition.com/pandemics-and-metacognition/>

<sup>18</sup> Flynt, S. (2019, May.05). *What Pandemics Can Teach Us about Critical Thinking and Metacognition*. [Samford University News and Media blog ]. Retrieved from <https://www.samford.edu/arts-and-sciences/news/2020/Chew-Reflects-on-What-Pandemics-Can-Teach-Us-About-Critical-Thinking-and-Metacognition>

kuru pamatā ir uzticēšanās cilvēkiem un zinātnei. Gluži pretēji, Covid - 19 ir saasinājis sāncensību, vājinājis alianses un pastiprinājis nacionālismu. Bet Žižeks pareizi apgalvoja, ka “pat briesmīgiem notikumiem var būt neparedzamas pozitīvas sekas”. Stāsts par vakcīnām Covid - 19 ir viens piemērs.<sup>19</sup>

Sociālās zinātnes un politikas veidotājiem Covid - 19 pandēmija ir izvirzījusi svarīgus teorētiskus un praktiskus jautājumus, kas saistīti ar sociālo uzvedību. Viens no primārajiem jautājumiem, kas parādījies bija, kā saskaņot individuālo uzvedību ar amatpersonu noteiktajām vadlīnijām, lai palēninātu pandēmijas izplatību un spēju efektīvi uz to reaģēt.<sup>20</sup>

Laikos, kad tā sauktā postpatiesības domāšanas veids kļūst arvien populārāks un pakļauj zinātnes biznesu ievērojamai skepsei, ir svarīgi no jauna definēt objektivitāti un bez augstprātības analizēt dažādus aspektus pasaulē. Izvairīšanās no pastāvīgām dilemmām, kas reizēm parādās socioloģijā – kā piemēram, nesenās debates par attiecībām starp empīrisko un teorētisko virsroku, nav vienīgais impulss šo pārmaiņu pamatā, jo galvenais mērķis ir pieskarties delikātajiem, ontoloģiskajiem jautājumiem.<sup>21</sup>

Jēdziens “iespēju logs”, kas paver izredzes veikt nepieciešamās izmaiņas, lai izvairītos no nākotnes traumām, ir saistīts ar krīzes jēdzienu “ krīzes optimisms ”. Krīzes laikā paradumi sadalās. Tas nozīmē, ka rodas “ stress ”, bet tas, savukārt, koncentrē mūsu uzmanību arī uz nevēlamām norisēm un paver lielāku pārmaiņu potenciālu. Šis potenciāls var mainīties un izvērsties no nelielām korekcijām (reformām) līdz pilnīgi jaunam sākumam (revolūcijai), kamēr vien krīzes skartie apstākļi tiek paziņoti pārredzami, radot atbilstošu vēlmi rīkoties, un tiktāl, cik komunikācija un darbība ir nepieciešama. To nav bloķējušas iestādes vai citi šķēršļi. Īsāk sakot, tas, vai krīze rosina pozitīvu pārmaiņu procesu, ir atkarīgs no pašiem dalībniekiem, bet arī no konteksta apstākļiem, galvenokārt no komunikācijas apstākļiem.<sup>22</sup>

Strauja Covid - 19 vīrusa izplatība visā pasaulē ir radījusi dažādas spekulācijas par vīrusa izcelsmi. Aptauja, kas tika veikta ASV 2020. gada martā, liecina, ka apmēram puse amerikāņu uzskata, ka koronavīruss ir cilvēka radīts, savukārt 13% uzskata, ka tie ir meli.<sup>23</sup> Sazvērestības

---

<sup>19</sup> Horton, N. (2021). Offline: Thinking the pandemic. *The Lancet*, 397(10276), 767 – 852.

[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)00514-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)00514-6)

<sup>20</sup> Halevy, N. (2020). Strategic thinking and behavior during a pandemic. *Judgment and decision making*, 15(5), 648- 659. Retrived from <http://journal.sjdm.org/20/200421/jdm200421.pdf>

<sup>21</sup> Tormala, L.Z., The role of certainty (and uncertainty) in attitudes and persuasion. *Current Opinion in Psychology*, 10(2016), 6 – 11. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2015.10.017>

<sup>22</sup> Shwarch, A., Seeger, M. W., Auer, C. (2016). *The Handbook of International Crisis Communication Research*. New York: John Wiley & Sons, Incorporated. P. 92.

<sup>23</sup> Lazarević, L. B., Purić, D., Teovanović, P., Lukić, P., Zupan, Z., Knežević, G. (2021). What drives us to be (ir)responsible for our health during the COVID-19 pandemic? The role of personality, thinking styles, and conspiracy mentality. *Personality and individual differences*, 176, 110771-110771.

<https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110771>

teorijas ir atrodamas daudzās ar medicīnu saistītās jomās, piemēram, vēlme vakcinēt bērnus, regulāras medicīniskās pārbaudes, izrakstītās terapijas ievērošana un alternatīvā medicīna.<sup>24</sup>

Informācijai, ko sniedz pandēmiskās situācijas laikā, ir jābūt saprotamākai kā vēl nekad. Tai ir jābūt caurspīdīgai, patiesai un argumentētai, lai jebkuras sociālās grupas to spētu uztvert un saprast. Jāargumentē, katrs pieņemtais lēmums vai, tas būtu saistīts ar jauniem ierobežojumiem, vai noteikumiem, vai vakcinēšanos. Lēmumi var būt nepopulāri un radīt sabiedrībā negācijas, bet ar pareiziem instrumentiem, argumentiem un procesiem var panākt abpusēji izdevušos komunikāciju.

### 1.3. Kritiskās domāšanas argumenti un procesi

Krīzes analīze rada pārliecību, ka organizācijas stabilā racionalitāte ir funkcionāla tikai tik ilgi, kamēr vide no kuras organizācija ir ieguvusi savus noteikumus, paliek samērā nemainīga. Ja, savukārt, organizācijas ārējās vides apstākļi būtiski mainās, vai notiek lielas iekšējās izmaiņas, tad noteikumi, modeļi un kārtība kopā vairs nesader, un lēmumu pamats ikdienas apstākļos ir pašsaprotams – iesaistītajiem kļūst pārsteidzoši kritisks (racionalitātes dēļ).<sup>25</sup>

Gan ikdienas dzīvē, gan akadēmiskajā literatūrā terminam krīze ir ambivalentas konotācijas. Tas pats par sevi nenozīmē negatīvus nākotnes notikumus (draudus). Tas ietver arī pozitīvas rezolūcijas ( iespējas ) iespēju: citiem vārdiem sakot, cerību. “Krīze joprojām apvieno nopietnus draudus, citiem vārdiem sakot: situācija var izskatīties slikta, bet tā nav bezcerīga”.<sup>26</sup>

Savukārt Alans J. Zeremba (*Alan Jay Zaremba*) nosauc četrus svarīgākos jautājumus, kuri būtu jāizanalizē krīzes situācijas laikā:

1. ko vēlētos uzzināt?
2. ko vajadzētu uzzināt?
3. kā vēlies, lai ziņa nokļūst pie tevis?
4. kādiem informācijas kanāliem jābūt pieejamiem, ja rodas papildus jautājumi vai komentāri saistībā ar krīzi?<sup>27</sup>

---

<sup>24</sup> Lazarević, L. B., Purić, D., Teovanović, P., Lukić, P., Zupan, Z., Knežević, G. (2021). What drives us to be (ir)responsible for our health during the COVID-19 pandemic? *The role of personality, thinking styles, and conspiracy mentality. Personality and individual differences*, 176, 110771-110771. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110771>

<sup>25</sup> Shwarch, A., Seeger, M. W., Auer, C. (2016). *The Handbook of International Crisis Communication Research*. New York: John Wiley & Sons, Incorporated. P. 95.

<sup>26</sup> Shwarch, A., Seeger, M. W., Auer, C. (2016). *The Handbook of International Crisis Communication Research*. New York: John Wiley & Sons, Incorporated. P. 92.

<sup>27</sup> Zaremba, A. J. (2021). *Crisis Communication: Theory and Practice*. London & New York: Taylor & Francis Group. P. 11.

Protams, pandēmiskās situācijas laikā informācijas daudzums ir tik liels, ka kritiski izvērtēt, kas ir svarīgs un patiesi ir ļoti grūti. Tam ir nepieciešams ilgs laiks un sagatavošanās. Piekrītot Zarembas analīzei, tad galvenajam akcentam jāliek uz to, ko īsti es vēlos uzzināt? Vai tie būtu pētījumu rezultāti par vakcīnām, vai tie būtu jaunie pieņemtie ierobežojumi, vai arī, kādas ir vakcinācijas iespējas. Pēc iespējas vairāk jāsašaurina jautājumu fokusslogs un jāmeklē uz tiem atbildes uzticamos un pārbaudītos informācijas avotos.

Pēc Maikla Kalleta (*Michael Kallet, 1950*) domām, kurš kritisko domāšanu pasniedz jau astoņus gadus, tad ir pieci svarīgi punkti, kuriem jāpievērš uzmanība domājot kritiski:

1. katrs var būt kritisks (domātājs);
2. mums ir jātrenējas kritiskajā domāšanā;
3. mēs reizēm aizmirstam domāt;
4. mums ir jātrenējas domāt;
5. ir jābūt zinātkāram<sup>28</sup>

Aizmirst domāt, ir ļoti viegli, jo informācija tiek pasniegta divdesmit četras stundas diennaktī, ātri un ērti, ka bieži vien pārskrienam tai pāri tikai ar acīm jeb izlasām tikai virsrakstus, un mums liekas, ka esam pietiekami informēti, ka pat neidziļināmies rakstītājā. Ne velti daudzās ES savienības valstīs, un ne tikai, kritiskā domāšana un medijpratība tiek pasniegta jau bērnu dārzos, lai savlaicīgi gatavotu bērnus domāt un nākotnē kļūt par gudru un tālredzīgu sabiedrības daļu.

Straujas un piesātinātas informācijas aprites apstākļi ierobežo kritiskās domāšanas lietojuma apmērus un iespējas. Informācijas saprašana, kā arī argumentācija un izvērtēšana prasa laiku. Jo straujāki informācijas aprites tempi, jo lielāks ir informācijas apjoms, un jo daudzveidīgāka un sarežģītāka informācija, jo vairāk laika ir nepieciešams kritiskās domāšanas adekvātai pielietošanai. Pašreizējie informācijas apmēri un tempi nav labvēlīgi kritiskās domāšanas lietošanai, līdz ar to rodas vajadzība pēc citiem veidiem, kā atlasīt uzticamu un kvalitatīvu informāciju.<sup>29</sup>

Ja valdība savos paziņojumos sabiedrībai sniegtu datus šādā līmenī – ar salīdzinājumiem par citiem vīrusiem un vakcīnu iedarbību, tad iespējams, vakcinēto gribētāju skaits būtu daudz reiz lielāks, nekā tas ir šobrīd. Cilvēki justos drošāki par vakcīnu efektivitāti un tām uzticētos,

---

<sup>28</sup> Kallet, M. (2014). *Think Smarter: Critical Thinking to Improve Problem-Solving and Decision-Making Skills*. USA: John Wiley & Sons, Incorporated. P. 14.

<sup>29</sup> Vāgners, U. (2018). Kritiskā domāšana: Izglītība, medijpratība, spriestspēja. *Kritiskā domāšana ierobežojumi un tās izpratne*. Latvijas Universitāte. Rīga: Latgales druka. 10.lpp. Izgūts no [https://dSPACE.lv/dSPACE/bitstream/handle/7/45982/Euro\\_Kritiska\\_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dSPACE.lv/dSPACE/bitstream/handle/7/45982/Euro_Kritiska_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

jo kā minēja epidemioloģe Raina Nikiforova, kas ir labāk aizsardzība nulle vai vismaz 50 procenti.

## 2. PĀRLIECINOŠĀ KOMUNIKĀCIJA KĀ KRITISKĀS DOMĀŠANAS ASPEKTS PANDĒMISKĀS SITUĀCIJAS LAIKĀ

### 2.1. Pārliecinošās komunikācijas teorija

Lai labāk saprastu Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret masu vakcināciju, tad ir jāsaprot kā notiek komunikācija, informācijas plūsma no atbildīgajām institūcijām, lai cilvēkus pārliecinātu vakcinēties un mainītu viņu attieksmi saistībā ar vakcinēšanos pret Covid - 19. Jāsaprot, ka pārliecinošajā komunikācijā ir daudz un dažādu aspektu, kas ietekmē sabiedrības viedokli un uzvedību par konkrēto tēmu vai objektu. Kā mēs vēlāk noskaidrosim, tad attieksmi var ietekmēt, veidot un mainīt. Un kritiskās domāšanas aspekts, šajā gadījumā, nav mazsvarīgs. Tas parāda, ka gan emocijām, gan pieredzei, gan attieksmei ir liela nozīme, pieņemot svarīgus lēmumus.

Pirmie, kuri runāja par pārliecināšanu, bija sengrieķu filozofi, dēvējot to par – retoriku. To mācījās skolās, piemēroja tiesvedībās un izmantoja, lai radītu pirmo demokrātiju. Aristotelis Senajā Grieķijā bija pirmais retorikas teorētiķis, kurš bija autors vairāk kā 1000 grāmatām un kurš kategorizēja tās tipus. Viņš definēja retoriku kā “pārliecināšana jebkurā gadījumā ir novērošanas fakultāte”.<sup>30</sup>

Aristotelis uzsver, ka pārliecināšana sastāv no mākslinieciskiem un nemākslinieciskiem pierādījumiem. Pārliecinātājs kontrolē mākslinieciskos pierādījumus, kā, piemēram, pierādījumu izvēli, piegādes stilu un valodas izvēli. Nemākslinieciskie pierādījumi sevī iekļauj lietas, kuras nav kontrolējamas, piemēram, apkārtējie apstākļi, atvēlētais laiks, un runātāja fiziskā parādīšanās. Spriežot pēc Aristoteļa, pārliecināšana ir veiksmīga vai neveiksmīga balstoties uz uzticamības avotu – **ethos**, emocionāliem aicinājumiem – **pathos** un loģiski, racionāliem aicinājumiem – **logos**, vai arī to visu kombinējot kopā.<sup>31</sup>

Par piemēru ņemot Aristoteļa pārliecināšanas pierādījumu modeli un izanalizējot komunikācijas vēstījumu starp Latvijas valdību un sabiedrību masu vakcinēšanās laikā pret Covid- 19, nākas secināt, ka ethos – PVO, ES, Latvijas valdība, Veselības ministrijas galvenais speciālists infektoloģijā – Uga Dumpis, Slimību profilakses un kontroles centra (SPKC) Infekcijas slimību riska analīzes un profilakses departamenta direktors – Jurijs Perevoščikovs, VM ministrs – Daniels Pavļuts, ir uzticami un atbilstoši ziņu avoti pandēmiskās situācijas laikā Latvijā. Pathos – tiek izmantoti emocionāli vēstījumi, lai cilvēki vēlētos vakcinēties un gan sevi, gan citus pasargātu. Turklāt, logos – tiek veikta konstruktīva komunikācija saistībā ar

---

<sup>30</sup> Larson, U. C. (2007). *Persuasion: Reception and Responsibility* (11<sup>th</sup> ed.). USA: Thomson Wadsworth. P. 11.

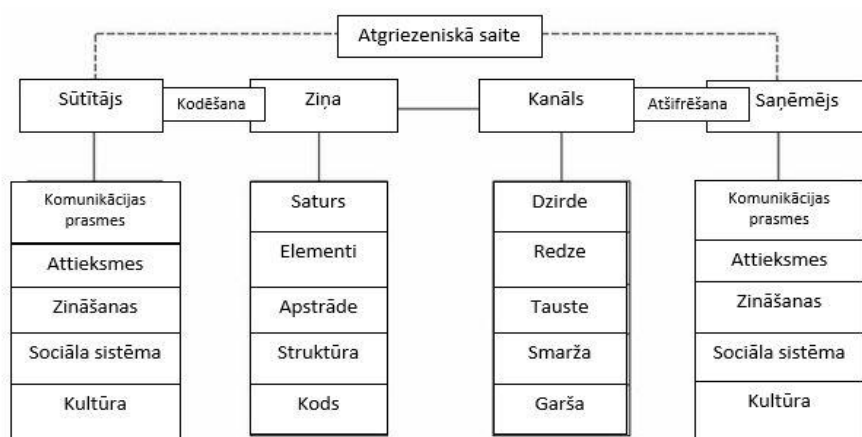
<sup>31</sup> Turpat.

vakcīnām un to drošību. Tiek loģiski un racionāli paskaidroti vakcinēšanās plusi un tās nepieciešamība. Un, kas ir pats svarīgākais šajā visā pārliecināšanas komunikācijā, – ka tiek izmantoti uzticami un pārbaudīti avoti. Tādejādi sabiedrībai radot pārliecināšu un drošu priekšstatu, ka ar vakcinēšanos var apturēt pandēmiju un vakcinēties ir pareizā izvēle un tas būtu jādara.

Pārliecināšana ietver vienu vai vairākas personas, kas ir nodarbinātas ticēšanu, attieksmju, nolūku, motivāciju un/vai uzvedību radīšanas, pastiprināšanas, modificēšanas vai izdzēšanas aktivitātē dotā komunikācijas konteksta ierobežojumu ietvaros. Akcents ir uz pārliecināšanu kā aktivitāti vai procesu. Tas spēj radīt agrāk nepastāvošas ticēšanas vai attieksmes. Gandrīz visa cilvēku komunikācija ir pārliecināšana vai tai piemīt pārliecināšanas potenciāls, bet ne pilnīgi visai. Svarīgi ir, cik pārliecināša ir dotā komunikācijas situācija, bet ne tas, vai komunikācijas situācija ir vai nav pārliecināša.<sup>32</sup>

Pēc Čarlza U. Larsona (*Charles U. Larson*) domām, vieglākais komunikācijas modelis ir SMCR (The sender – message – channel – receiver), kas atbilsts šādai shēmai:

- avots/ietekmētājs, kurš nodod ziņu. Ziņa var būt verbāla, neverbāla, muzikāla vai jebkādā citā veidā nodota;
- ziņa, kuru saņēmējs konvertē jeb apstrādā;
- kanāls, caur kuru ziņa tiek nodota un kurš var novērst uzmanību;
- saņēmējs/ ietekmējamais, kurš atšifrē ziņojumu, noņem nost visus liekos kanāla trokšņus un pievieno savu interpretāciju.<sup>33</sup> ( sk. 2. att. ).



2. att. SMRC komunikācijas modelis (Practical Human Factors for Pilots, David Moriarty)<sup>34</sup>

<sup>32</sup> Skudra, O. (2018). *Pārliecināšanas komunikācijas teoriju bāzes faktori un definīcijas*. [Lekcija. Pdf prezentācija].

<sup>33</sup> Larson, U. C. (2007). *Persuasion: Reception and Responsibility* (11<sup>th</sup> ed.). USA: Thomson Wadsworth. P. 15.

<sup>34</sup> Moriarty, D. (2015). *Practical Human Factors for Pilots*. London: Elsevier Science & Technology. P. 164.

Pārliecināšanas pētījumi parāda, ka komunikatora īpašības, ziņa un ziņu uztvērēji, ietekmē attieksmes maiņu. Pamatakmens efektīvai politiskai pārliecināšanai ir uzticamība, ticamas ziņas nodošana un labvēlīga politiskā līdera iespaids. Savukārt, uzticamība sastāv no trīs galveniem komponentiem: zināšanām, uzticēšanās un labās gribas.<sup>35</sup>

Zinātnieki ietekmēšanu ir definējuši dažādos veidos. R. M. Perloffs (*Richard. M. Perloff, 1951.*) ir strukturējis galvenās ietekmēšanas definīcijas, lai parādītu dažādas pieejas pētījumam. Ietekmēšana pēc komunikācijas zinātnieku domām ir:

- komunikācijas process, kurā komunikators cenšas izsaukt atbildes reakciju no ziņu saņēmēja;
- indivīda mērķtiecīgs mēģinājums ziņas veidā mainīt attieksmes, uzskatus vai uzvedību, kādam citam indivīdam vai grupai;
- simbolu kopums, kuru mērķis caur ziņu ir ietekmēt internalizāciju, vai jaunu attieksmju kognitīvo stāvokļu kopumu;
- caur komunikācijas ceļu tie ir veiksmīgi, tīši centieni ietekmēt, kāda mentālo stāvokli, apstākļos, kurā pārliecināmajam ir zināmi brīva izvēle.<sup>36</sup>

No šīm četrām galvenajām definīcijām, Perloffs ir nodefinējis savu, vienu galveno, definīciju. Pēc viņa domām, ietekmēšana ir: simbolisks process, kurā komunikators mierīgā ceļā, caur ziņu, mēģina pārliecināt citus cilvēkus mainīt savas attieksmes vai uzvedību.<sup>37</sup> Turklāt šī definīcija sevī ietver piecus galvenos komponentus:

1. pārliecināšana ir simbolisks process. Laiks, soļi, aktīvi iesaista recipientu;
2. pārliecināšana ietver mēģinājumu ietekmēt. Deliberatīvs mēģinājums ietekmēt;
3. cilvēki pārliecina paši sevi. Cilvēku vēlmēs tiek aktivētas, tiem demonstrē loģiku, saistīta ar pārliecinātāja idejām;
4. pārliecināšana ietver vēstījumu transmisiju. Verbāli vai neverbāli vēstījumi; Interpersonāli, izmantojot masu medijus, internetu. Fakti vai emocionāli. Argumenti vai vienkārši stimuli mūzikas veidā reklāmas klipā.
5. pārliecināšana pieprasa brīvu izvēli. Vairāk nekā 200 brīvības definīcijas. Esot grūti noteikt, kad piespiešana beidzas un sākas pārliecināšana.<sup>38</sup>

---

<sup>35</sup> Perloff, M.R. (2014). *The Dynamics of political communication. Media and Politics in digital age*. New York: Routledge Taylor & Francis Group. P. 316.

<sup>36</sup> Perloff, M. R. (2010). *The Dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in 21<sup>st</sup> Century* (4<sup>nd</sup> ed.). New York: Routledge Taylor & Francis Group. P. 11. – 12.

<sup>37</sup> Perloff, M. R. (2010). *The Dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in 21<sup>st</sup> Century* (4<sup>nd</sup> ed.). New York: Routledge Taylor & Francis Group. P. 12.

<sup>38</sup> Skudra, O. (2018). *Pārliecināšanas komunikācijas teoriju bāzes faktori un definīcijas*. [Lekcija. Pdf prezentācija].

Šobrīd Latvijā notiek ļoti aktīva pārliecināšanas komunikācija no valdības puses, ar mērķi kļiedēt sabiedrībā radušos viedokli par to, ka vakcinēšanās nav droša. Tam pat tika izveidots atsevišķs vakcinācijas projekta birojs ar speciālistiem, kuri šo procesu uzraudzītu un vadītu, kā arī komunikācijas ceļā mēģinātu mainīt sabiedrības attieksmi un uzvedību saistībā ar vakcīnām un masu vakcinēšanos.

Viena no visspilgtākajām cilvēku īpašībām ir mūsu spēja bez piepūles un automātiski veidot noslieci un uzvedības maiņu, pamatojoties uz mūsu iepriekšējo pieredzi, balstoties uz plašsaziņas līdzekļu un citiem informācijas avotiem. Attieksmes jēdzienam ir galvenā nozīme, lai saprastu, kā pieredze rada noslieci, un psihologi pēdējos simts gadus ir pavadījuši, cenšoties izprast šo procesu.<sup>39</sup>

## 2.2. Attieksmes nozīme pārliecināšanā komunikācijā

Pēdējā gadsimta laikā ir bijušas neskaitāmas attieksmju definīcijas. Nākamās definīcijas reprezentē definīciju daudzveidību. Un balstoties uz zinātnieku teikto, attieksme ir:

- asociācija starp objektu un tā evolūciju;
- psiholoģiska tendence, kura izpaužas novērtējot lietu būtību ar zināmu labvēlību vai nelabvēlību;
- iegūtas zināšanas, lai reaģētu konsekventi labvēlīgā vai nelabvēlīgā veidā attiecībā uz konkrēto objektu;
- vairāk vai mazāk nepārtraukts mentālās gatavības stāvoklis, kas iepriekš nosaka indivīdu reaģēt viņam raksturīgā veidā pret jebkuru objektu vai situāciju ar kuru tas bijis saistīts.<sup>40</sup>

Kognitīvās disonanses teorija un tās pētījumi ir ļāvuši labāk izprast attieksmes maiņas procesus. Uz darbību balstīts modelis sākas ar pieņēmumu, ka daudzas uztveres un izziņas automātiski aktivizē darbības tendences. Uz darbību balstīts modelis turpina ieteikt, ka tad, kad šīs “ atziņas ” ar darbību saistītām situācijām nonāk konfliktā, rodas negatīvs afektīvs stāvoklis, ko sauc par disonansi. Mūsu modelis apgalvo, ka disonanses ietekme tiek izraisīta, jo konfliktējošas uz darbību balstītas atziņas var traucēt efektīvai darbībai. Organisms ir motivēts samazināt šo negatīvo ietekmi un galu galā samazināt “ kognitīvo neatbilstību ”, lai uzvestos konstruktīvi.<sup>41</sup>

---

<sup>39</sup> Forgas, J. P., Coope, J., Crano, W. D. (2010). *The Psychology of Attitudes and Attitude Change*, New York: Routledge Taylor & Francis Group. P. 3.

<sup>40</sup> Perloff, M. R. (2010). *The Dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in 21<sup>st</sup> Century* (4<sup>nd</sup> ed.). New York: Routledge Taylor & Francis Group. P. 42 – 43.

<sup>41</sup> Forgas, J. P., Coope, J., Crano, W. D. (2010). *The Psychology of Attitudes and Attitude Change*, New York: Routledge Taylor & Francis Group. P. 163.

Pēc amerikāņu psihologa Daniela Katza (*Daniel Katz, 1903 – 1998*) domām attieksmēm ir četras galvenās funkcijas:

- zināšanu funkcija: attieksme dod mums zināšanas par notikumiem, objektiem un cilvēkiem, kas virza pieredzi un vienkāršo informāciju;
- utilitāra / pielāgojoša funkcija: sociāla izturēšanās sabiedrībai pieņemamā veidā, tāpēc šāda attieksme vismaz publiski tiek parādīta, lai iegūtu pozitīvus rezultātus un izvairītos no negatīviem;
- sociālā identitāte / vērtības izteiksmes funkcija: mūsu paškonceptijai ir zināma vērtība attieksmes izpausmē, tā ir daļa no mūsu individuālās identitātes un vērtībām, ko nosaka identitāti grupās;
- pašcieņas funkcija: ļauj mums sevi aizsargāt.<sup>42</sup>

Pēc Čarlza Larsona (*Charles U. Larson, 1940 – 2020*) domām attieksme ir viena no pārliecināšanas premisām – attieksmes un viedokļi. Viedokļi mainās ātri un bieži dramatiski. Tiem dažkārt var būt vāja ietekme. Attieksmes nav konsekventi saistāmas ar uzvedību. Un tām ir trīs funkcijas:

- kognitīva funkcija – tās ir iemācītas (are learned);
- afektīva funkcija – tās ietekmē mūsu emocijas un jūtas;
- uzvedības (behavioral) funkcija – tās predisponē mūs veikt noteiktas akcijas.<sup>43</sup>

Attieksmes ir iespējams izmainīt pārliecināšanas un kognitīvās disonanses dēļ, kā arī izmērīt pēc piecu skalu metodēm:

- Thurstone (Thurstone's) vienādās parādīšanās intervāla skala (1928);
- Likerta skala (1932);
- Semantiskā diferenciālā skala (1957);
- Sociometrija (1953);
- Gūtmana (Guttman's) skologrammas metode (1944).<sup>44</sup>

Covid - 19 pandēmijas laikā sabiedrībai nākas pārvarēt savas emocijas, stereotipus, viedokļus un mainīt uzvedību. Tāda sociālā uzvedības maiņa, kāda notiek pasaulē un arī Latvijā nav bijusi kopš Otrā pasaules kara. Cilvēki ir negatīvi noskaņoti, jo tiek ierobežoti. Tiek ierobežots viņu “ es ” un individualitāte. Cilvēki sāk protestēt pret valdības pieņemtajiem lēmumiem, neskatoties uz to, ka spēkā ir pulcēšanās aizliegumi, lai ierobežotu vīrusa izplatību.

---

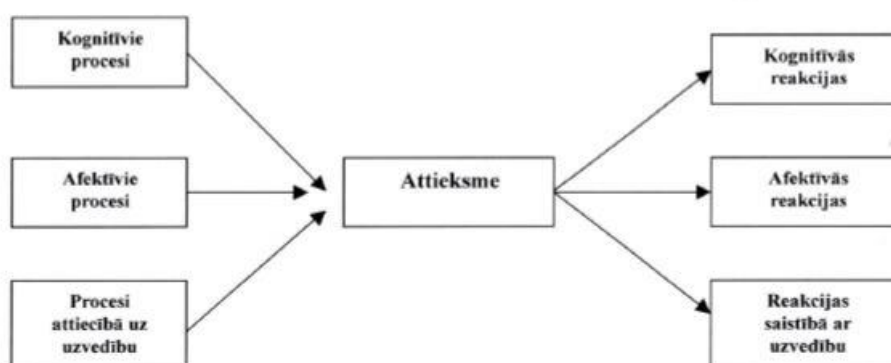
<sup>42</sup> Brown, C. (2006). *Social Psychology*. Los Angeles: SAGE Publications. P. 50 – 51.

<sup>43</sup> Skudra, O. (2018). *Attieksmes maiņa trīs komponentu modelis 230314*. [Lekcija. Pdf prezentācija].

<sup>44</sup> Brown, C. (2006). *Social Psychology*. Los Angeles: SAGE Publications. P. 56 – 57.

Kā arī tika pacelts masku valkāšanas jautājums, jo tās ietekmē indivīda vēlmi izpausties. Šādi piemēri parāda, ka krīzes situāciju laikā cilvēka prāts mēdz būt irracionāls.

Viens no uzskatiem ir tāds, ka attieksmei ir trīs savstarpēji saistīti komponenti: kognitīvā, afektīvā un uzvedības. Attieksme var rasties no stimulējošiem notikumiem, izmantojot kognitīvus, afektīvus un / vai uzvedības procesus, un ka tos var pierādīt ar jebkuru no šiem komponentiem. (sk. 2.1. att ).<sup>45</sup>



2.1. att. Attieksmes trīs komponentu modelis (Skudra, O. Attieksmes 2019 pdf. prezentācija)<sup>46</sup>

Uzskati, vērtības, ieradumi un iezīmes ir jēdzieni, kas ir saistīti ar attieksmes jēdzienu, bet nav tā sinonīmi. Tā kā attieksme ir vispārēja vērtējoša orientācija uz objektu, ticība vai viedoklis ir šaurāka darbības joma un kopumā kognitīvāka. “ Sabiedrības viedoklis ” attiecas uz citu sabiedrības locekļu kopīgo viedokli un attieksmi.<sup>47</sup>

Neverbālā veida kognitīvās atbildes ir grūtāk novērtēt, un to sniegtā informācija par attieksmi parasti ir netiešāka. Piemēram, mēs varētu teorētiski apgalvot, ka cilvēkiem ar labvēlīgu attieksmi pret ārstniecības iestādi ir relatīvi zema attieksme pozitīvai stimula uztverei, savukārt cilvēkiem ar nelabvēlīgu attieksmi ir relatīvi zema negatīvo stimulu uztvere. Piemēram, lai uzzinātu attieksmi pret medicīnas profesiju, mums vajag izvērtēt, kā konkrētie medicīnas darbinieki: ārsti, medmāsas un pašas slimnīcas tiek attēloti – labvēlīgā vai nelabvēlīgā gaismā.<sup>48</sup>

Verbālas afektīvas atbildes, par piemēru ņemot medicīnas profesiju, var būt apbrīnas vai riebuma, atzinības vai nicinājuma izpausmes. Tādējādi personai, kura apgalvo, ka novērtē ārstus vai medmāsas vai “ jūtas labi ” par pieejamo medicīnisko aprūpi, šķiet, ka tā izturas

<sup>45</sup> Oskamp, S., Schultz, P.W. (2004). *Attitudes and Opinions*, New York: Routledge Taylor & Francis Group. P.18.

<sup>46</sup> Skudra, O. (2018). *Attieksmes maiņa trīs komponentu modelis 230314*. [Lekcija. Pdf prezentācija].

<sup>47</sup> Oskamp, S., Schultz, P.W. (2004). *Attitudes and Opinions*, New York: Routledge Taylor & Francis Group. P.18.

<sup>48</sup> Ajzen, I. (2005). *Attitudes, Personality and Behaviour* (2<sup>nd</sup> ed.). New York: McGraw-Hill Education, P.4.

labvēlīgi pret medicīnas profesiju, bet persona, kura izsaka negatīvu viedokli, rada negatīvu attieksmi.<sup>49</sup>

Tiek pieņemts, ka arī sejas izteiksmes, dažādas fizioloģiskas un citas ķermeņa reakcijas nereti runā mūsu vietā. Starp aplūkotajām ķermeņa reakcijām viena no visizplatītākajām ir zīlītes sašaurināšanās un paplašināšanās, sirdsdarbības ātrums, asinsspiediena izmaiņas, sejas muskuļu reakcijas un citas nervu sistēmas reakcijas.<sup>50</sup>

Reakcijas saistībā ar uzvedību kopumā ir indivīda labvēlīgā vai nelabvēlīgā attieksme pret objektu, iestādi vai notikumu un to var izsecināt no verbālas vai neverbālas reakcijas. Šīm reakcijām var būt kognitīvs raksturs, kas atspoguļo objekta uztveri vai uzskatus par tā iespējamām īpašībām; tiem var būt afektīvs raksturs, kas atspoguļo personas vērtējumus un jūtas; un tiem var būt konstitucionāls raksturs, norādot, kā persona rīkojas vai rīkotos attiecībā uz objektu. (sk. 2.2. att.).<sup>51</sup>

Reakciju kategorija			
Reakcijas	Kognitīva	Afektīva	Izturēšanās
Verbāla	Pārliecības paušanu pret attieksmes objektu	Jūtu izpausme pret attieksmes objektu	Uzvedības intensitātes ekspresija
Neverbāla	Uztveres reakcija pret attieksmes objektu	Psiholoģiska reakcija pret attieksmes objektu	Atklāta un ar cieņu vērsta uzvedība pret attieksmes objektu

2.2. att. Verbālās atbildes, ko izmanto, lai secinātu attieksmi (Ajzen, I. Attitudes, Personality and Behaviour)<sup>52</sup>

Pēc Gerdas Bohneras (*Gerd Bohner*) un Mihaelas Wanke (*Michaela Wanke*) domām attieksmi var ietekmēt, veidot un mainīt:

- principā attieksmes veidošanās un attieksmes maiņa nenozīmē atšķirīgus kognitīvos mehānismus, kad runa ir par sociālajiem aspektiem, bet balstās uz tiem pašiem procesiem;
- ir pētījumi, ka attieksme var būt ģenētiski mantota (dvīņu pētījumi);
- attieksmi var iegūt gan no ģenētikas, gan vides apstākļiem, gan abiem kopā;

<sup>49</sup> Ajzen, I. (2005). *Attitudes, Personality and Behaviour* (2<sup>nd</sup> ed.). New York: McGraw – Hill Education, P. 5.

<sup>50</sup> Turpat.

<sup>51</sup> Turpat.

<sup>52</sup> Ajzen, I. (2005). *Attitudes, Personality and Behaviour* (2<sup>nd</sup> ed.). New York: McGraw – Hill Education, P. 4.

- atkārtota iedarbība uz stimulu palielina patiku pret šo stimulu – ekspozīcijas efekts;
- ir iespējams ietekmēt cilvēku attieksmi pret objektiem, nodibinot ciešu saikni telpā un laikā starp šiem objektiem un pozitīvajiem vai negatīvajiem stimuliem;
- cilvēki var iegūt attieksmi, atdarinot citu cilvēku attieksmi.<sup>53</sup>

Attieksmes maiņa – vispārējs apzīmējums sociāli nozīmīgu objektu vai situāciju pozitīvas atbildības negatīvas novērtēšanas pakāpes pārmaiņām sakarā ar informācijām, kas mērķētas uz viedokļa maiņu ietekmēšanas ceļā resp. tā tiek uztvertas.<sup>54</sup>

Attieksmi pēta saistībā ar saņēmēja īpašībām (piemēram, ietekmējamība; viņa attieksmju vērtībsaistība), sūtītāja īpašībām (piemēram, prestižs, pārliecināt spēja, ticamība), aicinājuma veidu (piemēram, teksts) informācijas pārraides veidu (piemēram, tieša saruna iepretim masu medijiem), aicinājuma saturu un tā iedarbību (piemēram, lietišķs attēlojums pret bailu aicinājumiem) un saistībā ar citiem faktoriem, kā, piemēram, grupu konformisma spiediens, argumentējošas diskusijas iespējas iepretim indoktrinācijai utt.<sup>55</sup>

Cilvēki arī ar attieksmi novērtē informācijas precizitāti. Jo precīzāka informācija, jo pārliecinātāki viņi jūtas par šo attieksmi. Kā klasisku piemēru varam minēt, ka sociālā vienprātība ietekmē pārliecību par attieksmi. Cilvēki parasti jūtas drošāk par savu attieksmi, kad tam tic un dalās arī citi. Būtībā uzzinot, ka citu attieksme, domas un uztvere atbilst mūsu attieksmei, ka mēs esam vairākumā, nodrošina sociālo pamatotību un veicina attieksmes pareizības sajūtu.<sup>56</sup>

Lai pārliecināšana notiktu veiksmīgi, un attieksmes maiņa tiktu izmainīta ziņu sūtītājam par labi, būtu jāņem vērā Maslova vajadzību hierarhija. Un viena no būtiskākajām vajadzībām ir drošība – vajadzības, kas orientētas uz izdzīvošanu. Arī Larsons piemin astoņas slēptās cilvēku vajadzības. Un viena no tām ir emocionālā drošības vajadzība.

Maslovs noteica piecas cilvēku vajadzību kategorijas, tostarp fizioloģiskās un psiholoģiskās vajadzības, kā arī deficīta un izaugsmes vajadzības. Pēc tam piecas kategorijas Maslovas teorijā tika sakārtotas hierarhiskā formātā. Kad persona bijusi apmierināta (fizioloģiskās vajadzības), tā pāriet uz nākamo augstāko līmeni, kurā ir tādas vajadzības kā

---

<sup>53</sup> Bohner, G., Wanke, M. (2002). *Attitudes and Attitude Change*. New York: Routledge Taylor & Francis Group. P. 85 – 86.

<sup>54</sup> Skudra, O. (2018). *Attieksmes maiņa trīs komponentu modelis 230314*. [Lekcija. Pdf prezentācija].

<sup>55</sup> Turpat.

<sup>56</sup> Tormala, Z. L. (2016). The role of certainty (and uncertainty) in attitudes and persuasion. *Current Opinion in Psychology*, 10, 6 – 11. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.10.017>

drošība. Pēc tam līmeņi virzās caur saistošām vajadzībām, lai novērtētu vajadzības un, visbeidzot, nepieciešamību pēc pašrealizācijas, kas ierobežo hierarhiju.<sup>57</sup>

Šobrīd Latvijā notiek aktīvas diskusijas par vakcinēšanos un vakcīnu ietekmi uz cilvēka veselību. Daudzi sabiedrības locekļi pauž bažas vai vakcīnas ir drošas, jo nesena krīzes situācija ar AstraZeneca vakcīnām sabiedrībā rada baiļu sajūtu. Šādos gadījumos bieži vien kritiskā domāšana izpaliek, jo emocijas ņem virsroku, un cilvēks nevar būt racionāli spriestspējīgs. Tāpēc emocijām ir īpaša nozīme pārliecinošajā komunikācijā, jo tās ir viens no ietekmējošiem faktoriem, kas atbild par lēmumu pieņemšanu un attieksmes maiņu. Piekrītot Daniela Kahnemana (*Daniel Kahneman, 1934*) paustajam viedoklim par to, ka bailes ir viens no aspektiem, kad indivīdam pazūd racionālais saprāts, tad pandēmija un tās ilgums ir pietiekams iemesls, lai indivīdam samazinātos racionālā spriestspēja.

### 2.3. Emociju nozīme pārliecinošajā komunikācijā

Sociālās psiholoģijas pieeja parāda mums, ka emocijas ir vienkārši dabiskas reakcijas uz lietām, kas notiek apkārtējā pasaulē. Lai gan daži emociju aspekti var būt bioloģiski piesātināti, citus ietekmē kultūras normas un pieredze. Sociālie psihologi arī apgalvo, ka liela daļa mūsu emocionālās pieredzes ir interpretācijas jautājums. Kad mēs piedzīvojam fizioloģisku reakciju, kas ir daļa no emocijām, mums fiziskā sajūta ir jāinterpretē tās sociālajā kontekstā.<sup>58</sup>

Mēs definējam emocionālo plūsmu kā emocionālās pieredzes attīstību, ko iezīmē virkne emociju izmaiņu, saskaroties ar plašsaziņas līdzekļiem. Šīs emocionālās pārmaiņas var ietvert izmaiņas no negatīvās uz pozitīvo (piemēram, bailes uz atvieglojumu), no pozitīvās uz negatīvo (piemēram, laime uz skumjām) un pat no viena negatīva vai pozitīva emocionāla stāvokļa uz citu ar līdzīgu spēku (piemēram, bailes uz dusmām, vai laime uz lepnumu).<sup>59</sup>

Emocijas ir fundamentāla naratīvās pieredzes sastāvdaļa. Galvenokārt, emocijas tiek skatītas no iekšēja garīga stāvokļa, kas reprezentē objekta intensitāti, reakciju uz notikumiem, objektiem vai pārstāvi. Un emocijām ir psiholoģiska uzbūve, kas sastāv no piecām sastāvdaļām:

- situācijas kognitīvā vērtējuma;
- psiholoģiskā uzbudinājuma;
- subjektīva sajūtu stāvokļa;
- motivācijas sastāvdaļa, ieskaitot uzvedības gatavību vai spriedzi;

---

<sup>57</sup> Gagne, M. (2014). *The Oxford Handbook of Work Engagement, Motivation, and Self-Determination Theory*. Oxford University Press, Incorporated. P. 14 – 15.

<sup>58</sup> DeLamater, J. (2018). *Social Psychology*. New York: Taylor & Francis Group. P. 189.

<sup>59</sup> Nabi, R. L., Green, C. M. (2015). The Role of a Narrative's Emotional Flow in Promoting Persuasive Outcomes. *Media psychology*, (18)2, 137 – 162. <https://doi.org/10.1080/15213269.2014.912585>

Tas ir pārsteidzoši, ņemot vērā to, ka masu traģēdijas, it īpaši tās, kurās iesaistītas infekcijas slimības, bieži izraisa paaugstinātu baiļu un trauksmes sajūtu, kas, kā zināms, rada ievērojamus traucējumus daudzu iedzīvotāju uzvedībā un psiholoģiskajā labklājībā.<sup>60</sup>

Bailes ir adaptīvas emocijas, kas kalpo enerģijas mobilizēšanai potenciālo draudu novēršanai. Tomēr, ja bailes nav labi pielāgotas faktiskajiem draudiem, tās var būt nepielāgojamas. Piemēram, ja bailes ir pārāk pārmērīgas, tām var būt kaitīga ietekme gan individuālā līmenī (piemēram, garīgās veselības problēmas: fobija un sociālā trauksme), gan sabiedrības līmenī (piemēram, panikas iepirkšanās vai ksenofobija). No otras puses, ja bailes nav pietiekamas, tas var arī nodarīt kaitējumu indivīdiem un sabiedrībai (piemēram, cilvēki sāk ignorēt valdības pasākumus koronavīrusa izplatības palēnināšanai vai neapdomīgas politikas dēļ, kas ignorē riskus). Turklāt bailes vēlmi uzvesties droši (piemēram, roku mazgāšana), kas var mazināt citus draudus (piemēram, piesārņojumu), taču paradoksālā kārtā tie var arī pastiprināt bailes (piemēram, bažas un trauksme veselības jomā).<sup>61</sup> Arī attiecībā uz iepriekšējiem slimības uzliesmojumiem tika konstatēts, ka plašsaziņas līdzekļu iedarbība ir saistīta ar paaugstinātām bailēm. Tādējādi mēs sagaidījām, ka koronavīrusa uzliesmojuma gadījumā lielāka iedarbība uz informāciju par draudiem (piemēram, ziņu lasīšana par jauniem nāves gadījumiem) palielinās bailes no vīrusa.<sup>62</sup>

Bailes, raksturo fakts, ka tām vairāk nekā jebkuram citam instinktam ir tendence izbeigt visu pārējo mentālo darbību, primāri pievēršot uzmanību tikai savam baiļu objektam. Iespējams, pateicoties šai ārkārtējai uzmanības koncentrācijai, kā arī emociju vardarbībai, šī instinkta satraukums rada dziļu un paliekošu iespaidu uz prātu.<sup>63</sup> Baiļu izpēte ir bijusi viena no vecākajām pārliecināšanas pētījuma laukiem, kas datēta ar pagājušā gadsimta 50. gadu sākumu, un tai ir bijusi ilgstoša interese apmēram pēdējos 60 gadus. Ir izstrādātas vairākas teorijas, lai izskaidrotu, kā bailes izraisītie ziņojumi pārliecina, kad tie var būt pārliecinoši, un kā baiļu funkcionālā forma var kļūt par pārliecināšanas daļu.<sup>64</sup>

Jebkuras infekcijas slimības uzliesmojumi var radīt bailes sabiedrības vidū, īpaši tad, ja slimība izraisa smagu tās gaitu un nāvi. Un izrādās, ka bailes, ja tās netiek kontrolētas, var nodarīt lielāku kaitējumu nekā pati slimība. Baiļu kontrole inficēto un neinficēto personu vidū

---

<sup>60</sup> Sherman, L. A. (2020). Coronavirus Anxiety Scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*, 44(7), 393 – 401. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1748481>

<sup>61</sup> Gaëtan, M., Gerritsen, L., Duijndam, S., Saleminck, E., Engelhard, I. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *Journal of anxiety disorders*, 74(2020), 102258 – 102258. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102258>

<sup>62</sup> Turpat.

<sup>63</sup> McDougall, W. (2015). *An Introduction to Social Psychology*. New York: Taylor & Francis Group. P. 46.

<sup>64</sup> Shen, L. (2017). Putting the Fear Back Again (and Within Individuals): Revisiting the Role of Fear in Persuasion. *Health communication*, 32(11), 1331 – 1341. <https://doi.org/10.1080/10410236.2016.1220043>

var būt svarīgs aspekts, lai kontrolētu slimības tālāko izplatību. Kaut arī bailes ir emocijas, kuras indivīds piedzīvo bieži, tās var būt arī kopīgas sociālas grupas emocijas un veidot reakciju uz notiekošajiem notikumiem. Tāpat kā citas emocijas, arī bailes ir lipīgas un var ātri izplatīties.<sup>65</sup>

Jaunā koronavīrusa, un ar to saistītā augstā mirstība un ātrā pārvešana, var pastiprināt bailes un trauksmi sabiedrībā, īpaši gados vecākiem cilvēkiem, kuriem ir plaušu slimības.<sup>66</sup> Arī sociālie mediji ir izraisījuši bailes šajā vecuma grupā, atkārtoti izplatot maldinošu informāciju par Covid - 19 infekcijas nāves risku gados vecākiem cilvēkiem. Piemēram, Irānā tika veikts kvalitatīvs pētījums un galvenie dezinformācijas izplatīšanās iemesli bija kultūras faktori, spiediens pēc informācijas krīzes laikā, mierīgā informācijas plūsma un mārketinga stimuli. Šīs ziņas ir izraisījušas psihosociālas problēmas iedzīvotājiem, īpaši vecākiem cilvēkiem.<sup>67</sup>

Svarīga kritiskās domāšanas sastāvdaļa ir neitralitātes aizstāšana ar iesaistīšanos un atzīšana, ka vērtībām un politiskajām nostādnēm ir svarīga loma “esot kritiskam”.<sup>68</sup>

Iedzīvotāju bailes no koronavīrusa un neziņa par vakcināciju drošumu, sabiedrībā ir radījuši plašas diskusijas par to vai maz ir vērts vakcinēties, kā arī ļāvušas vaļu viltus ziņu autoriem un dezinformācijai ietekmēt sabiedrības viedokli un attieksmi.

---

<sup>65</sup> Mpeshe, S. C., Nkuba, N. Modeling the Dynamics of Coronavirus Disease Pandemic Coupled with Fear Epidemic. *Hindawi Computational and Mathematical Methods in Medicine*, 2021, 6647425 – 6647425. <https://doi.org/10.1155/2021/6647425>

<sup>66</sup> Mortazavi, H. Managing older adults fear of coronavirusdisease: A new role forsocial work practice. *Qualitative social work*, 20(1 – 2), 507 – 512. <https://doi.org/10.1177/1473325020973295>

<sup>67</sup> Turpat.

<sup>68</sup> Tuffin, K. (2004). *Understanding Critical Social Psychology*. London: SAGE Publications. P. 149.

### 3. KRITISKĀ DOMĀŠANA UN MEDIJPRATĪBA

#### 3.1. Dezinformācija Covid - 19 krīzes situācijas laikā

Maģistra darba trešajā nodaļā apskatīsim, kā dezinformācija un viltus ziņas, ietekmē sabiedrību krīzes situācijās laikā. Un, kā svarīgu lēmumu pieņemšanā, it īpaši, ir nepieciešama kritiskā domāšana, lai atpazītu viltus ziņas un nepakļautos dezinformācijas bumam. Kas, savukārt, informācijas pārbagātības laikmētā un sociālo tīklu daudzveidībā, liek indivīdam zaudēt analītiskās prasmes un spriestspēju.

Dezinformācijas atslēga ir uzskatāma par ļaunprātīgu vai ļaunu nodomu. Zinātnieku aprindās par dezinformāciju runā kā par “kultūras produktu, kas sevī ietver nezināšanu vai izglītības trūkumu”. Tomēr citi uzskata dezinformācija var būt arī motivēta ar labvēlību (mazie, baltie meli, lai neaizskartu kāda jūtas, vai arī melot par kādu pārsteigumu). Šādos gadījumos ziņu saņēmējam jāpievērš īpaša uzmanība ziņu kontekstam un jāizprot informācijas būtība. Kā arī informācija ir derīga tikai tad, ja ir savstarpēja saikne starp informācijas sniedzēju un informācijas saņēmēju.<sup>69</sup>

Izglītības sistēmā kritiskajai domāšanai līdz šim netika pievērsta īpaša uzmanība. Bet dezinformācijai nav labākas augsnes par sabiedrību, kurā trūkst zināšanu, racionālas argumentācijas kultūras un attīstītas loģiskās spriestspējas. Latvijā un daudzās ES dalībvalstīs tas tiek atzīts par mūsdienu sabiedrības “klupšanas akmeni”, jo izrādās, ka slavētā Rietumu racionalitāte pamazām pārvēršas par ticību neracionāliem spēkiem, mistikai un maģijai, populistiski vērstai emocionalitātei un vēlmju dziņai, kas gremdē apgaismības laikā atzīto nepieciešamību pamatoties uz saprātu, spriestspēju un ētikā balstītu refleksiju. Satraukuma pilnas ir Eiropas Savienības valdošās aprindas, Eiropas Komisija, lēmumu pieņēmēji vadošajās rietumvalstīs, kas politisko procesu un valstu attīstību ES joprojām cenšas saprast kā racionāli, loģiski, kritiski un atbildīgi virzītu solidāru procesu.<sup>70</sup>

Tāpēc, ka mis/dis ir sasaistāms ar diskusiju un ticamības, uzticamības un maldināšanas pētījumiem, bieži vien ir grūti saskatīt motivāciju aiz šīs maldīgās informācijas. Šo ir īpaši grūti

---

<sup>69</sup> Cooke, A. N. (2018). Misinformation/disinformation. In Denise E. Agosto (Ed.), *Information literacy and libraries in the age of fake news*. (pp. 38 – 39.). California: Libraries Unlimited.

<sup>70</sup> Kūle, M. (2018). Kritiskā domāšana: Izglītība, medijpratība, spriestspēja. *Nostādnes un pasākumi kritiskās domāšanas, medijpratības un spriestspējas jomā*. Latvijas Universitāte. Rīga: Latgales druka. 5 – 6. lpp. Izgūts no [https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro\\_Kritiska\\_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro_Kritiska_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

atšķirt tiešsaistes vidē, kur ir informācijas pārpilnība (gan precīza, gan neprecīza), un bieži vien vizuāli un fonētiski mājieni. Mājieni, kuri reālajā dzīvē brīdina patērētāju, ka ar informāciju nav kaut kas kārtībā vai tā ir nepatiesa. Tāpēc visaptverošā tehnoloģija mūsdienu pasaulē ir īpaši svarīga, lai izzinātu mis/dis, ne vien tāpēc, lai aizliegtu kolektīvās zināšanas, bet arī tāpēc, ka tas tīši un apzināti var nodarīt ļaunu.<sup>71</sup>

Visā pasaulē, un arī Latvijā, ne tikai drukātajos medijos, bet arī sociālajos, nerimst informācija par pandēmijas izraisītajām sekām, notikumiem un cilvēku bažām. Katru dienu mēs saskaramies ar milzumu daudz ziņām, kuras vērstas pandēmijas virzienā. Liekas, ka pasaule pat uz brīdi ir apstājusies, jo citu ziņu kā par Covid - 19 neeksistē. Protams, tas ir skaļi tā teikt, bet koronavīruss pasauli ir pārņēmis jau gadu, un ja algoritms pārēķinātu ziņu daudzveidību, tad koronavīruss noteikti būtu līderos. Tas, savukārt, ļauj dezinformācijas izplatītājiem bez jebkādam grūtībām radīt un izplatīt nepatiesu informāciju. Sabiedrība arī notic pasniegtajām ziņām, nemaz neiedziļinoties lietas būtībā, jo ir noguruši no lielās, sarežģītās informācijas plūsmas.

Ja informācijas patērētājs veltītu laiku dažiem informācijas novērtējuma kritērijiem, tad disinformācija nebūtu tik izplatīta un visaptveroša. Lai kļūtu kritisks informācijas patērētājs, tā lietotājam vajadzētu:

- atrast datumu, kad informācija ir publicēta;
- jāapdomā informācijas ticamība;
- jāapdomā vai mājaslapa, kurā informācija ir pasniegta, ir uzticama;
- vai sniegtā informācija ir publicēta citos avotos.<sup>72</sup>

Vadoties pēc šiem kritērijiem, var piekrist Maikla Kalleta teiktajam, ka mēs katrs varam iemācīties kritisko domāšanu un kļūt kritisks. Galvenais ir sekot līdz kritiskās domāšanas pamatprincipiem.

Pēc Martina Listera (*Martin Lister, 1954*), Jona Dovija (*Jon Dovey, 1955*), Seth Giddinga (*Set Giddings, 1958*), Īana Granta (*Ian Grant, 1963*) un Kierana Kellijas (*Kieran Kelly, 1951*) domām, tehnoloģijas ir sociāli noslīpētas, bet sabiedrība tehnoloģiski nav noslīpēta. Kultūra, ikdienas dzīve, indivīdi un mājsaimniecības ir materiāli un konceptuāli atšķirīgas no tehnoloģijām – kā, piemēram, pirmie pieņēma tehnoloģijas, vai cieš no jauno tehnoloģiju

---

<sup>71</sup> Cooke, A. N. (2018). Misinformation/disinformation. In Denise E. Agosto (Ed.), *Information literacy and libraries in the age of fake news*. (pp. 39). California: Libraries Unlimited.

<sup>72</sup> Cooke, A. N. (2018). Critical Media Consumption through Multiple Literacy Instruction. In Denise E. Agosto (Ed.), *Information literacy and libraries in the age of fake news*. (pp. 44). California: Libraries Unlimited.

ietekmes. Līdz ar to atšķirība starp priekšmetu un objektu ir absolūta. Un ikdienas dzīve, tuvojoties tehnoloģijām, kļuvusi par kultūras pētījuma galveno konceptu.<sup>73</sup>

Šajā modernajā laikmetā sociālie mediji ir kļuvuši par primāru informācijas avotu cilvēkiem visā pasaulē, un tādējādi, Covid - 19 pandēmijas apkarošanas ļaunprātīgas lietošanas risku ir vēl grūtāk ierobežot. Pašreizējais koronavīrusa (Covid-19) pandēmijas uzliesmojums ir uzsvēris mūsdienu globalizētās pasaules savstarpējo saistību. Blokādes, karantīnas, pašizolācijas un sociālās distancēšanās laikā, virtuālā komunikācija ir kļuvusi par galveno mijiedarbības avotu.<sup>74</sup> Koronavīruss rada lielu nenoteiktību, un nespēja tikt galā ar nenoteiktību ir eksponenciāli augstāka, izraisot trauksmi, bailes un ar veselību saistītus riskus. Šo situāciju saasina tas, ka tradicionālie mediji un sociālie mediji ir pakļauti visai lielai informācijas (tostarp dezinformācijai un misinformācijai) par gaidāmajiem draudiem. Draudu informācija paaugstina bailes, un atkārtota draudu informācija mediju saturā vairākas stundas, katru dienu, beidzas ar akūtu stresu un emocionālām ciešanām, un attiecīgi palielinās bailes no vīrusa.<sup>75</sup>

Kamēr vecāka gadagājuma cilvēki, galvenokārt, paļaujas uz tradicionālajiem ziņu kanāliem, jaunieši skatās uz tādiem sociālajiem medijiem kā: “TikTok”, “Instagram”, “YouTube”, “Twitter”, “Facebook” un “WhatsApp”. Sociālie mediji ir kļuvuši par jaunu veidu, kā izplatīt baumas, apzinātu dezinformāciju, misinformāciju, sazvērestības teorijas un personīgi motivētas memes, lai uzrunātu sekotājus, piesaistītu uzmanību un radītu paniku.<sup>76</sup>

Kā prognozēja pētījumi, cilvēkiem, kuri atrodas pašizolācijas, sociālās distancēšanās un karantīnas apstākļos, ir psihosociāls stress, un šī krīzes situācija prasa ticamus informācijas avotus. Tie ietver, piemēram, ASV Slimību kontroles un profilakses centrus, PVO, kas ir sadarbojies ar vairākām sociālo mediju platformām un tehnoloģiskiem uzņēmumiem (“Google”, “LinkedIn”, “Microsoft”, “Reddit”, “Twitter”, “Facebook” un “YouTube”), lai veicinātu veselības atjaunināšanu un ierobežotu dezinformāciju un misinformāciju. Neskatoties uz visiem šiem centieniem, infodemika ir augsta, un sociālo mediju kontos cirkulē daudz dezinformācijas un misinformācijas avotu.<sup>77</sup>

Lai novērstu šīs neatbilstības, var īstenot noteiktas stratēģijas: (a) empīriski uz pierādījumiem balstīti zinātnisko pētījumu rezultāti → ar integrāciju komunikācijas un informācijas tehnoloģijās → tiešajiem veselības aprūpes sniedzējiem → kuri sazinās ar pacientiem un aprūpētājiem, un riska grupām → rada pozitīvu veselību rezultāti → un turpmākā

---

<sup>73</sup> Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I., Kieran, K. (2009). *New media: a critical introduction* (2<sup>nd</sup> ed.). New York: Routledge. P. 238 – 239.

<sup>74</sup> Mukhtar, S. (2021). Psychology and politics of COVID-19 misinfodemics: Why and how do people believe in misinfodemics? *International Sociology*, 36(1), 111 – 123. <https://doi.org/10.1177/0268580920948807>

<sup>75</sup> Turpat.

<sup>76</sup> Turpat.

<sup>77</sup> Turpat.

resursu optimizācija; (b) stratēģisku partnerību veidošana (vietējā un globālā līmenī) → koordinēt bezsaistes un tiešsaistes resursu savienošanu vienotas informācijas paziņošanai → visās platformās, sākot no masu informācijas līdzekļiem, kopienas organizācijām un atbalsta grupām → līdz kopienai un sabiedrībai; c) satur informācijas un dezinformācijas infodemiku → un izplata zinātniski uz pierādījumiem balstītu informāciju → izmantojot datu ieguves algoritmus, lai atklātu un noņemtu viltus ziņas; d) vietējām pašvaldībām un tiesībaizsardzības aģentūrām būtu jāidentificē tie, kas izplata dezinformāciju (atbildīgas personas un tiešsaistes portāli) → masu mediju kampaņās būtu jāveicina piesardzīga, kultūras ziņā pielāgota informācija, kas tulkota vairāku valodu rokasgrāmatās par faktiem par Covid-19; un e) būtu jāpadara pieejama uz faktiem balstīta pieeja e-veselībai vietējās valodās ( galvenokārt, grafiski un attēli, lai to varētu viegli saprast ) → cilvēkiem ar ierobežotu piekļuvi veselības aprūpei, veciem cilvēkiem, lauku apvidiem, plašākai sabiedrībai pašizolācijā un karantīnā → lai samazinātu Covid - 19 infekciju.<sup>78</sup>

Pasaules Veselības organizācija (PVO), kas ir atbildīgā cīņā pret pandēmiju, galvenokārt, pārraida autoritatīvu un uz zinātņi balstītu informāciju. Vienlaikus cenšoties atvairīt mītus. Pasaules Veselības asambleja 2020. gada maijā un PVO dalībvalstis, pieņēma Rezolūciju WHA73.1 par Covid - 19. Rezolūcija atzīst, ka “ infodēmiska ” ir kritiska Covid-19 kontroles sastāvdaļa pandēmijas laikā: tā aicina dalībvalstis nodrošināt uzticamu Covid -19 saturu, pieņemot pasākumus saistībā ar nepatiesu infomāciju un dezinformācijas apkarošanu, kā arī visā pasaulē izmantot digitālās tehnoloģijas atbilžu sniegšanai. Rezolūcija arī aicina starptautiskās organizācijas, iesaistīties digitālajā sfērā, lai risinātu dezinformāciju un tās izrietošās sekas.<sup>79</sup>

Arī ES aktīvi iesaistās cīņā ar dezinformāciju pandēmijas laikā un 2020.gadā izstrādāja rokasgrāmatu, lai informētu sabiedrību par to, kam ir jāpievērš uzmanība apmeklējot interneta vietnes. Pirmais solis dezinformācijas identificēšanā bieži ir “ iekšējā sajūta ”. Lielu daļu dezinformācijas nav izveidojuši profesionāli žurnālisti, tāpēc tai nav redakcionālas kvalitātes, un tā, varbūt, rada aizdomas jau no pirmā acu uzmetiena. Šeit ir saraksts ar mājas lapām, kas palīdzēs jums identificēt viltus ziņas un dezinformāciju:

- Fact Check - factcheck.org;
- Snopes - snopes.com;

---

<sup>78</sup> Mukhtar, S. (2021). Psychology and politics of COVID-19 misinfodemics: Why and how do people believe in misinfodemics? *International sociology*, 36(1), 111 – 123. <https://doi.org/10.1177/0268580920948807>

<sup>79</sup> Pamment, J., Lindwall, A. K. (2021). *Fact-checking and Debunking*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. P. 27. Retrieved from [https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/cuploads/pfiles/nato\\_stratcom\\_coe\\_fact-checking\\_and\\_debunking\\_02-02-2021-1.pdf?zoom=page-fit](https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/cuploads/pfiles/nato_stratcom_coe_fact-checking_and_debunking_02-02-2021-1.pdf?zoom=page-fit)

- The Washington Post Fact checker – [washingtonpost.com/news/fact-checker/](https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/);
- PolitiFact – [PolitiFact.com](https://www.politifact.com/);
- Digital Forensic Research Lab – [medium.com/dfrlab](https://medium.com/dfrlab/);
- Bellingcat - [bellingcat.com](https://www.bellingcat.com/);
- Media Bias Check – [mediabiasfactcheck.com/](https://mediabiasfactcheck.com/);
- Polygraph – [polygraph.info](https://polygraph.info/)/<sup>80</sup>

Latvija arī neiztiek bez dezinformācijas un viltus ziņu izplatītājiem. Bieži vien televīzijas ziņās ir redzami sižeti, kur cilvēki tiek aicināti neticēt konkrētiem informācijas avotiem, jo tie izplata nepatiesu vai maldinošu informāciju. Arī visas atbildīgās institūcijas publicē informāciju gan sociālajos tīklos, gan drukātajos medijos, lai atspēkotu dezinformāciju. Taču lielākā problēma ir tā, ka krīzes situācijas laikā, cilvēki padodas emocijām – bailēm, satraukumam un ir viegli iespaidojami. Tas, savukārt, viegli ļauj dezinformācijas un viltus ziņu autoriem izplatīt nepatiesu informāciju, tādējādi ietekmējot sabiedrību un tās attieksies, un viedokļus.

Deviņas biežākās dezinformācijas tēmas:

- konspirācijas teorijas par Covid - 19 izcelsmi un izplatību;
- nepatiesa vai maldinoša statistika par inficēto skaitu un mirstību;
- nepatiesa informācija par pandēmijas un sociālās izolēšanas ietekmi uz ekonomiku;
- žurnālistu un uzticamu ziņu kanālu diskreditēšana;
- bīstama dezinformācija par slimības profilaksi un ārstēšanu;
- dezinformācija par pandēmijas ietekmi uz sabiedrību un vidi;
- jautājuma politizācija;
- krāpnieciska satura radišana finansiālā labuma gūšanai;
- nepatiesas ziņas par slavenību saslimstību ar Covid - 19.<sup>81</sup>

Šobrīd arī populārā video straumēšanas platforma “ *Youtube* ” ir aizliegusi publicēt tādu dezinformācijas saturošu informāciju, kā:

- noliegums, ka pastāv Covid - 19;
- apgalvojumi, ka cilvēki nav miruši no Covid - 19;
- apgalvojumi, ka jebkura vakcīna garantē izārstēšanos no Covid - 19;
- apgalvojumi, ka īpaša ārstēšana vai zāles garantē izārstēšanos no Covid - 19;
- apgalvojumi, ka hidroksorohīns glābj cilvēkus no Covid - 19;

---

<sup>80</sup> “FACT, digital disinformation guide”. (2020). Luxembourg: Publications Office. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7317a29c-02ca-11eb-8919-01aa75ed71a1/language-en>

<sup>81</sup> Ločmele, K. *Medijprātība pandēmijas laikā\_Klinta\_Ločmele*. [Lekcija. Pdf prezentācija].

- MMS (*Miracle Mineral Solution*) popularizēšana Covid - 19 ārstēšanai;
- apgalvojumi, ka noteiktiem cilvēkiem viņu rases vai tautības dēļ ir imunitāte pret Covid - 19;
- mudinot lietot mājas aizsardzības līdzekļus, nevis ārstēties ārstniecības iestādēs;
- atturēt cilvēkus no konsultēšanās ar medicīnas personālu ja viņi ir saslimuši;
- saturs, kurā tiek apgalvots, ka elpas aizturēšana var tikt izmantota kā Covid - 19 diagnostikas tests
- videoklipi, kuri apgalvo, ka, izvairoties no Āzijas ēdieniem, jūs neinficēsieties ar koronavīrusu;
- videoklipi, kuros apgalvots, ka uguņošanas rīkošana var attīrīt vīrusa gaisu un novērst vīrusa izplatīšanos;
- apgalvojumi, ka Covid - 19 izraisa 5G tīklu starojums;
- videoklipi, kuros apgalvots, ka vīrusa cēlonis ir Covid - 19 tests;
- apgalvojumi, ka valstis ar karstu klimatu nepiedzīvos vīrusa izplatīšanos;
- videoklipi, kuros apgalvots, ka sociālā distancēšanās un pašizolācija nav efektīva vīrusa izplatības mazināšanas metode.<sup>82</sup>

Apskatot un izlasot šos satura aizliegumus, nākas secināt, ka medijpratība un kritiskā domāšana sabiedrībai ir būtiski nepieciešama. Un, jo to ātrāk sāks mācīt bērnu dārzos, skolās un pēc tam arī augstskolās, jo “veselīgāka” mums būs sabiedrība tiešsaistes vidē. Un runa nav tikai par internetu, bet arī par tradicionālajiem medijiem. Cilvēkam ir jāspēj atpazīt slēptā reklāma vai viltus ziņas. Tikai tā mēs varēsim nostiprināt patērētāja pārlicību un ticību pieņemtajiem lēmumiem.

### **3.2. Viltus ziņu izplatība pandēmiskās situācijas laikā**

Kamēr kritiskā domāšana tiešām ir svarīgs ierocis, lai cīnītos pret problēmu, ko dēvē par viltus ziņām, tā tomēr nav arī bez trūkumiem, un tās efektivitāte cīņa ar viltus ziņām ir ierobežota.<sup>83</sup>

Termins viltus ziņas ienāca mūsu nacionālajā apziņā 2016. gadā, kad Amerikas savienotajās valstīs (ASV) notika prezidenta vēlēšanas. Un, kas tad īsti ir viltus ziņas? Daži to

---

<sup>82</sup> Ločmele, K. *Medijpratība pandēmijas laikā\_Klinta\_Ločmele*. [Lekcija. Pdf prezentācija].

<sup>83</sup> Mathiesen, K. (2018). Fighting Fake News: The Limits of Critical Thinking and Free Speech. In Denise E. Agosto (Ed.), *Information literacy and libraries in the age of fake news*. (pp. 77.). California: Libraries Unlimited.

izmanto kā terminu, lai ļaunprātīgi izmantotu jebkam, kam viņi nepiekrīt vai netic. Viltus ziņas norāda uz svarīgu fenomenu, kam ir nepieciešama izpēte.<sup>84</sup>

Covid - 19 pandēmijas dēļ cilvēki visā pasaulē individuālā līmenī ir saskārušies ar ārkārtīgām bailēm un nestabilitāti sociālajā līmenī. Sociālās krīzes neveicina tikai vienkāršu sociālo notikumu, piemēram, pandēmijas uzliesmojumu, bet tās, kā izrādās, var vēl vairāk paātrināt bailes, kas pavada šos notikumus. Bailes paralizē cilvēku saprātu un kavē racionālu spriedumu, kā rezultātā cilvēki var ticēt masu informācijai, dezinformācijai un nepatiesai informācijai, nevis objektīviem faktiem. Un šāda nepareiza informācija palīdz vēl vairāk izplatīt bailes sabiedrībā.<sup>85</sup>

Katastrofas gadījumā cilvēki cenšas savākt pēc iespējas vairāk informācijas. Šis milzīgais datu apjoms bieži ietver gan patiesu, gan nepatiesu informāciju. Covid - 19 uzliesmojums un tam sekojošās reakcijas ir papildinājusi masveida infodēmija, tas ir, gan precīzas, gan neprecīzas informācijas pārpilnība, kas cilvēkiem apgrūtina atrast uzticamus informācijas avotus. Infodēmiju var uzskatīt par citu infekcijas slimību. Infodēmiskos apstākļos informācija, kas saistīta ar konkrētu tēmu, ļoti īsā laikā strauji palielinās. Saskaņā ar Panamerikas Veselības organizācijas datiem pēdējo 30 dienu laikā vietnē “*YouTube*”, saskaņā ar klasifikāciju Covid - 19, tika augšupielādēti 361 000 000 videoklipu, un kopš pandēmijas sākuma vietnē *Google Scholar* ir publicēti 19 200 raksti.<sup>86</sup>

Auglīgais pamats viltus ziņu straujajai izplatībai ir divu jomu – tehnoloģiju un zināšanām par veselību, līdzāspastāvēšana un mijiedarbība. PVO ģenerāldirektors uzskatīja, ka viltus ziņas izplatās tikpat ātri un viegli kā vīruss, padarot tās tikpat bīstamas. Tehnoloģiju gadījumā pieejamie pierādījumi liecina, ka kiborga konti, troļļu un botu tīkli, kas maskēti kā likumīgas personas, tiek izmantoti ļaunprātīgas programmatūras un nevēlama polarizējoša satura izplatīšanai, lai veicinātu nesaskaņas un mazinātu kopienu uzticību, un uzticamību likumīgām veselības organizācijām.<sup>87</sup>

Covid - 19 ir pirmā pandēmija pasaules vēsturē, kurā plaši ir izplatītas mobilās ierīces, kuru lietošana atbalsta sociālos medijus, lielu datu apraidi un mākslīgo intelektu. Tas ir novedis

---

<sup>84</sup> Mathiesen, K. (2018). Fighting Fake News: The Limits of Critical Thinking and Free Speech. In Denise E. Agosto (Ed.), *Information literacy and libraries in the age of fake news*. (pp. 78.). California: Libraries Unlimited.

<sup>85</sup> Seoyong, K., Sunhee, K. (2020). The Crisis of Public Health and Infodemic: Analyzing Belief Structure of Fake News about COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 12(23), 9904. <https://doi.org/10.3390/su12239904>

<sup>86</sup> Turpat.

<sup>87</sup> Atehortua, N. A., Patino, S. (2020). COVID-19, a tale of two pandemics: novel coronavirus and fake news messaging. *Health promotion international*, 36(2), 524. doi: [10.1093/heapro/daaa140](https://doi.org/10.1093/heapro/daaa140)

pie tā, ka dezinformācija ir ātra un rūpīgāka izplatījās visā sabiedrībā, un PVO to nodēvējis par “ infodēmiku” – informācijas un maldinošu vai safabricētu ziņu, attēlu, un video pārpilnība.<sup>88</sup>

Antivakcīnu domubiedri kļūst arvien vairāk un to domubiedru grupas spēcīgākas, un drīzumā sagaidāms, ka tās kļūs arvien aktīvākas. Kopš koronavīrusa pandēmijas sākuma, cirkulē daudzas ar vakcīnām saistītas sazvērestības teorijas, piemēram, ka vīruss ir radīts mākslīgi, lai farmācijas uzņēmumiem nestu peļņu.<sup>89</sup>

Tas ir cieši saistīts ar viltus ziņu izplatīšanos, jo šādi raksti var būt veiksmīgi, ja iedzīvotāji piedzīvo stresa pilnu psiholoģisku situāciju. Turklāt, blokādes laikā iedzīvotāji vairāk laika pavada internetā un sociālajos medijos, tāpēc nepatiesas informācijas ietekme ir lielāka nekā parasti. Cilvēces vēsturē šāda veselības informācijas pārpilnība, no vairāk vai mazāk uzticamiem avotiem, vēl nekad nav bijusi, un bez atbilstoša kultūras fona un medijpratības, sabiedrībai ir grūti saprast, medicīnisko un zinātnisko informāciju par Covid -19. Sabiedrībai ir nepieciešams laiks, lai izaugtu, lai nepieciešamības gadījumā, kritiski novērtētu pieejamo informāciju.<sup>90</sup>

### 3.3. Viltus ziņu ietekme sabiedrības viedokļu veidošanā

Pirmais virziens, lai identificētus viltus ziņu modeļus un veidus ir pētījumi. Edsons Tandoks (*Edson Tandoc*) izskatīja 34 rakstus, kurus dēvē par viltus ziņām, kā rezultātā Tandoks iesaka viltus ziņas iedalīt sešos veidos:

- ziņu satīras;
- ziņu parodijas;
- safabricējumi;
- manipulācijas;
- reklāma;
- propaganda.

Otrais virziens, kas atrodams literatūrā, ir viltus ziņu ietekme uz indivīdu un sabiedrību. Viltus ziņas ietekmē indivīda uzvedību, piemēram, mainot lasītāju viedokli individuālā līmenī vai, apdraudot sabiedrības drošību un ietekmējot politiskās vēlēšanas. Trešais virziens ietver pētījumus, kuros analizēti cēloņi, kas noved pie viltus ziņu ģenerēšanas, izplatīšanas un

---

<sup>88</sup> Catalan-Matamoros, D., Elías, C. (2020). Fake News and Covid-19 in Italy: Results of a Quantitative Observational Study. *International journal of environmental research and public health*, 17(21), 8136. <https://doi.org/10.3390/ijerph17218136>

<sup>89</sup> Turpat.

<sup>90</sup> Moscadelli, A., Albora, G., Massimiliano, A .B., Duccio, G., ; Innocenzio, M., Paoli, S., Lorini, C., Bonanni, P., Bonaccorsi, Guglielmo. (2020). Fake News and Covid-19 in Italy: Results of a Quantitative Observational Study. *International journal of environmental research and public health*, 17(16), 5850. <https://doi.org/10.3390/ijerph17165850>

pieņemšanas. Šie pētījumi parāda ne tikai mikropersonāla ietekmi, uztveres faktoros, bet arī makrostrukturālos kontekstus par ticību viltus ziņām. Mikrolīmenī indivīdu uztvere un komunikācijas struktūras nosaka viņu attieksmi un uzvedību attiecībā uz baumām. Tādejādi varam secināt, ka ne visi ir vienlīdz pakļauti viltus ziņām vai baumām.<sup>91</sup>

Nesen veiktā aptauja atklāja, ka viltus ziņu sastopamība ir zema mazāk polarizētās Eiropas valstīs, piemēram, Dānijā, Vācijā un Nīderlandē, kur pilsoņi dod priekšroku objektīvu ziņu patērēšanai un Ziemeļvalstīs, kur ir augsta medijpratība.<sup>92</sup>

Kritiskā domāšana kā personības pozīcija mēdz nonākt pretrunā sociālekonomiskām, birokrātiskām, šabloniskām nostādnēm, bet tas izraisa neapmierinātību visos, kam ir bijis jāpanāk plānotais pragmatiskais rezultāts, vai tas būtu darbaspēka specializācijas paaugstināšana, pilsoniskās sabiedrības aktivizācija vai sekošana oficiāliem politiskiem uzstādījumiem. Nereti sabiedrībā proponētās idejas ir nevis domāšanas un saprašanas, bet gan neapzinātu motīvu un personīgo interešu rezultāts. Jo vairāk sabiedrība novēršas no saprāta varas un atdod varu “dvēseles stāvokļiem”, politiskām kaislībām, šaurām biznesa interesēm, jo tajā radušas idejas ir nedrošākas un domāšana – pazudusi.<sup>93</sup>

Līdztekus indivīdu baiļu un nenoteiktības līmeņa paaugstināšanai, ar Covid - 19 saistītas viltus ziņas, ir izraisījušas nopietnus draudus cilvēka dzīvībai, tostarp nāvi vairākās pasaules daļās. Tiek lēsts, ka 2020. gada pirmajos trīs mēnešos ar koronavīrusu saistītās dezinformācijas dēļ mira aptuveni 800 cilvēku un 5800 tika hospitalizēti. Tikai Irānā pēc metanola dzeršanas bija vairāk nekā 700 nāves gadījumu un 60 cilvēki palika pilnīgi aklī, jo kā izrādās metanols tika uzskatīts par koronavīrusa ārstniecības līdzekli. No Turcijas, Kataras un Indijas ziņots par līdzīgiem viltus ziņu gadījumiem, kas izraisa nopietnus draudus veselībai vai pat nāvi toksisku vielu lietošanas dēļ. Turklāt baumām, stigmatizācijai un sazvērestības teorijām, kas attiecas uz Covid - 19, ir nopietna ietekme arī uz indivīdiem un sociālām grupām.<sup>94</sup>

Pareizas vai maldinošas informācijas strauju izpaltību sekmē gan tradicionālie mediji, gan sociālie mediji. Kā arī uzticības zaudēšana veselības sistēmām, veicina trauksmi, psiholoģiskas

---

<sup>91</sup> Seoyong, K., Sunhee, K. (2020). The Crisis of Public Health and Infodemic: Analyzing Belief Structure of Fake News about COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 12(23), 9904. <https://doi.org/10.3390/su12239904>

<sup>92</sup> Shirish, A., Srivastava, S. C., Shalini, C. (2021). Impact of mobile connectivity and freedom on fake news propensity during the COVID-19 pandemic: a cross-country empirical examination. *European Journal of Information Systems*, 30(3), 322 – 341. <https://doi.org/10.1080/0960085X.2021.1886614>

<sup>93</sup> Kūle, M. (2018). Kritiskā domāšana: Izglītība, medijpratība, spriestspēja. *Kritiskā domāšana laikmeta kontekstā*. Latvijas Universitāte. Rīga: Latgales druka. 36.lpp. Izgūts no

[https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro\\_Kritiska\\_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro_Kritiska_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

<sup>94</sup> Shirish, A., Srivastava, S. C., Shalini, C. (2021). Impact of mobile connectivity and freedom on fake news propensity during the COVID-19 pandemic: a cross-country empirical examination. *European Journal of Information Systems*, 30(3), 322 – 341. <https://doi.org/10.1080/0960085X.2021.1886614>

ciešanas un depresiju, kas izraisa piespiedu uzvedību, piemēram, pārmērīgu iepirkšanos vai vākt nesamērīgi daudz nevajadzīgu lietu.<sup>95</sup>

Medijos, ieskaitot “Facebook” ziņu plūsmu un “Telegram” kanālus, bija daudzu ekspertu viedokļi, kuri bija emocionāli, un tādā vēstījuma veidā, it kā viņi vēstītu par sevi. Viņu stāstījumi, galvenokārt, bija pirmajā personā, kas uzmanības nenovēršanai var radīt labvēlīgu augsni viltus informācijai. Un ne visi var saprast šo kakofoniju bez labas navigācijas, un sociālie tīkli ļāva dalīties šajā apjukumā, palielinot sociālo stresu, un radot “sniega bumbas efektu”.<sup>96</sup>

Arī Latvijā 2020.gadā varēja novērot tā saucamo “sniega bumbas efektu”, kad vairāku dienu garumā pie veikaliem bija novērotas milzīgas rindas pēc pārtikas un saimniecības precēm. Un nav pat īsti skaidrs, kas radīja šo efektu, jo paši patērētāji nemaz konkrēti nevarēja atbildēt, kāpēc steidz iepirkt, piemēram griķus vai tualetes papīru, lielos apjomos, jo nekur TV ziņās vai presē nebija izskanējusi informācija, ka Latvijas tirdzniecību tīklos varētu būt preču deficīts. Arī lielākie lielveikalu tīkli un pārtikas ražotāji komentējot šo situāciju atzina, ka spētu nodrošināt Latvijas iedzīvotājus ar precēm krīzes situācijas laikā, pat, ja tā pasliktināsies, un ka uztraukumam iedzīvotāju vidū nav pamata.

Pēdējos gados psihologi ir devuši nozīmīgus teoriju pamatus, lai saprastu, kas cilvēkus piesaista sazvērestības teorijām. Un, kā izrādās, tās var būt tādas personīgās iezīmes kā šaubas, zems pašnovērtējums un narcisms, kas liek ticēt sazvērestību teorijām.<sup>97</sup>

Visu secinot, nākas atzīt, ka arī Latvijas sabiedrība ir dezinformācijas un viltus ziņu pārpildīta. Un arvien vairāk iedzīvotāju masas ieklausās, nevis zinātniskos un argumentētos viedokļos, bet gan emocionālos, nepatiesos vēstījumos. Sociālajos tīklos, piemēram kā, “Facebook” ir izveidota dezinformācijas un viltus ziņu grupa jeb antivakseru atbalstītāju grupa, kurai šobrīd ir ap 7000 sekotāju. Globāli, tas, protams, nav daudz, bet ja no šiem 7000 sekotājiem, kaut desmitā daļa pāršēro informāciju, un vēl desmitā daļa tajā ieklausās un ņem vērā, tad Latvijai ir pamatotas bažas par to, kāpēc iedzīvotāji ir tik kūtri uz vakcinēšanos. Un tur nelīdzēs ne speciāli izveidotais vakcinācijas birojs vai speciālistu viedokļi un argumentēti vēstījumi, jo cilvēkus emocijas, kā mēs noskaidrojām iepriekš, ņem virsroku pār racionālo saprātu un kritisko domāšanu.

---

<sup>95</sup> Atehortua, N. A., Patino, S. (2020). COVID-19, a tale of two pandemics: novel coronavirus and fake news messaging. *Health promotion international*, 36(2), 524. doi: [10.1093/heapro/daaa140](https://doi.org/10.1093/heapro/daaa140)

<sup>96</sup> Tulchinskii, G. L. (2020). The dynamics of public discourse during the coronavirus pandemic: a request for responsibility. *Russian journal of communication*, 12(3), 193 – 214. <https://doi.org/10.1080/19409419.2020.1838875>

<sup>97</sup> Lantian, A., Muller, D., Nurra, Cécile, D., Karen, M. (2017). “I Know Things They Don’t Know!” The Role of Need for Uniqueness in Belief in Conspiracy Theories. *Social psychology*, 48(3), 160 – 173. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000306>

## 4. METODOLOĢIJA

Zinātne (no latīņu valodas *scientia* – zināšanas, zinošs) ir cilvēka intelektuālās darbības joma, kuras mērķis ir jaunu zināšanu radīšana, sistemātiska sakārtošana un apkopošana. Zinātnes virzību nosaka ne vien pētnieka iespējas, bet arī sabiedrības vajadzības un politika, kas nereti nosaka finansējuma avotus un citu materiālo resursu sadalījumu.<sup>98</sup>

Sociālo zinātņu pētījumu metodēm ir ļoti bagāta vēsture un starpnozaru sadarbības pieredze. Sociālo zinātņu pētnieki vienmēr ir bijuši gatavi pielāgoties jaunām un daudzsološām citu nozaru pētniecības metodēm, un tas ir devis viņiem iespēju radīt jaunas un modernas zināšanas. Šajā nodaļā izklāstīti trīs mūsdienu sasniegumi un metodoloģisko instrumentu izmantošanas veidi: sociālo tīklu analīze, ģeogrāfiskās informācijas sistēmas un (automātiska) tekstu analīze ar tiešsaistes (interneta) datu vākšanu. Piedāvāti praktiski piemēri ar empīriskiem datiem, un prognozēts, ka sociālo zinātņu pētnieki gūs labumu arī turpmāk, pielāgojot mūsdienu pētniecības instrumentus savām vajadzībām.<sup>99</sup>

Sociālo zinātņu pētījumu pamatā galvenokārt ir tradicionālās kvantitatīvās un kvalitatīvās metodes, piemēram, kvantitatīvo datu regresijas un dispersijas analīze, kvalitatīvo datu satura un teksta analīze utt. Rūpīgi meklējot tīmekļa lapās informāciju par dažādās universitātēs pieejamo maģistra grādu sociālo pētījumu metodēs, var atklāt, cik lielā mērā augstskolas vēl uztur vecās un pārbaudītās pētniecības metodes, kuras ir uzticīgi kalpojušas akadēmiskai sabiedrībai daudzus gadus.<sup>100</sup>

Palūkojoties plašāk, ver teikt, ka vēsturiski dabaszinātņu, sociālo un humanitāro zinātņu iedalījuma pamatojumu var meklēt 19. gadsimtā, kad, turpinot iepriekšējos laikmetos aizsākto filosofu diskusijas par to, kas ir izzināms, ar kādām metodēm kaut ko var izzināt, vai pastāv izzināmā robežas, vai cilvēks var izzināt sevi utt., atīvi tika izteikti visdažādākie viedokļi.

Piemēram, franču domātājs Ogists Konts (*Auguste Comte, 1798 – 1857*), uzsverot, ka īstai zinātnei nav jānodarbojas ar abstraktiem, prāta radītiem, uz faktiem nebalstītiem apgalvojumiem un jautājumiem, kas empīriskā ceļā nav ne pārbaudāmi, ne atrisināmi, aicināja arī vēstures, sabiedrības un kultūras pētīšanai radīt un pielietot metodes, kas ļauj aprakstīt un

---

<sup>98</sup> Mārtinsone, K. (2016). Zinātne, pētniecība, inovācija. No Mārtinsones K., Piperes A., Kamerādes D. (Red.), *Pētniecība teorija un prakse* (26.lpp.). Rīga: RaKa.

<sup>99</sup> Lamprianou, I. (2012). Starpdisciplināritāte sociālajās zinātnēs: vai tā sniedz atbildes uz mūsdienu izaicinājumiem augstākajā izglītībā un pētniecībā? No Muravska T., Ozoliņa, Ž. (Red.), *Starpnozaru sadarbības pētniecības metodes sociālajās zinātnēs: sasniegumi un lietojumprogrammas* (150.lpp.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. Izgūts no

[https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45441/Starpdisciplinaritate\\_socialas\\_zinatnes.pdf](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45441/Starpdisciplinaritate_socialas_zinatnes.pdf) 150.lpp.

<sup>100</sup> Turpat.

noskaidrot faktus līdzīgi, kā to dara dabaszinātnēs, tā liekot pamatus gan pozitīvisma skolai filosofijā, gan socioloģijai un plašāk – sociālo zinātņu kā atsevišķu zinātņu jomas izdalīšanai.<sup>101</sup>

Sociālās un kultūras pētnieki bieži uzsver starpību starp kvalitatīvu un kvantitatīvu metožu. Kvalitatīvās metodes mēdz būt savienojamas ar interpretivismu un postmodernismu, kamēr kvantitatīvās metodes tiek savienotas ar pozitivismu.<sup>102</sup>

Dažas no kopīgajām atšķirībām pētījuma pieejām	
Kvantitatīvā pieeja	Kvalitatīvā pieeja
pozitīvisms	postmodernisms
mākslīgs	naturālisms
deduktīvs	induktīvs
objektīvs	subjektīvs
strukturēts	izpētes testēšana
teorijas pārbaude	teorijas izstrādāšana
kontrolē	subjektīvs

4. att. Pētījuma pieejas (Sage publication)<sup>103</sup>

Pētījumu iedalījums pēc izmantotās metodes ir grupēšana kvalitatīvajos un kvantitatīvajos pētījumos. Abos gadījumos tiek pētītas īpašības, tas ir, kvalitāte (šajā nozīmē kvalitāte ir noteiktu īpašību, pazīmju kopums, kas raksturo priekšmetu, parādību, procesu). Kvalitatīvajos pētījumos kvalitāte tiek raksturota vārdiski un/vai ar attēliem.

Šaurā nozīmē kvantitatīvās metodes socioloģijā aptver pētījumam nepieciešamo datu ieguves procedūras izvēli un pamatojumu; plašā nozīmē – arī izlases noteikšanu un aprēķināšanu un iegūto datu analīzi. Kvantitatīvās metodes socioloģijā iekļaujas pozitīvisma paradigmā. Pozitīvismā tiek uzskatīts, ka realitāte pastāv neatkarīgi no cilvēka apziņas, un tiek akcentēts realitātes objektīvas, no vērtējuma spriedumiem brīvas izpētes svarīgums. Socioloģijai un citām sociālajām zinātnēm ir kopīgas metodes, taču tās lieto dažādi. Metožu

<sup>101</sup> Mārtinsone, K. (2016). Zinātne, pētniecība, inovācija. No Mārtinsones K., Piperes A., Kamerādes D. (Red.), *Pētniecība teorija un prakse* (26.lpp.). Rīga: RaKa.

<sup>102</sup> Spicer, N. (2004). Researching society and culture. In C. Seale (Ed.), *Revisiting the qualitative - quantitative divide* (2<sup>nd</sup> ed.). (pp. 294.). London: Sage Publications. Retrieved from [https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187841/mod\\_resource/content/0/Researching\\_Society\\_and\\_Culture-kval\\_un\\_kvant.pdf](https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187841/mod_resource/content/0/Researching_Society_and_Culture-kval_un_kvant.pdf)

<sup>103</sup> Spicer, N. (2004). Researching society and culture. In C. Seale (Ed.), *Revisiting the qualitative - quantitative divide* (2<sup>nd</sup> ed.). (pp. 295.). London: Sage Publications. Retrieved from [https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187841/mod\\_resource/content/0/Researching\\_Society\\_and\\_Culture-kval\\_un\\_kvant.pdf](https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187841/mod_resource/content/0/Researching_Society_and_Culture-kval_un_kvant.pdf)

lietojumu nosaka attiecīgās zinātnes izpētes objekts un vajadzības. Piemēram, psiholoģijā izplatītāks ir eksperiments, bet socioloģijā – aptaujas.<sup>104</sup>

Ikvienai zinātnei attīstoties, tiek uzkrāti fakti un izstrādātas teorijas, kuras ik pa laikam pakļauj atkārtotai analīzei. Iepriekš minētais nosaka kvalitatīvo un kvantitatīvo pētniecības metožu līdzās pastāvēšanu. Abu būtiska atšķirība ir tā, ka kvalitatīvs pētījums nepretendē uz sakarību vai cēloņsakarību pierādīšanu. Salīdzinājumā ar kvantitatīvo pētījumu, kuramērķis ir pierādītno skaitļiem izrietošās cēloņsakarības, kvalitatīvajam pētījumam ir citi mērķi, un tie ir:

- mēģināt aptvert pētāmo parādību iekšējo būtību un struktūru, analizējot cilvēka teikto un viņu darbību;
- izskaidrot identificēto parādību jēgu, rūpīgi tās aprakstīt un sistematizēt;
- skaidrojošā veidā attēlot izvēlēta strīdīgā jautājuma vai problēmas būtību, nozīmi.<sup>105</sup>

Kvalitatīvās metodes ietver kā informācijas vākšanas, tā datu analīzes metodes. Kvalitatīvajam pētījumam raksturīgi, ka gan datu vākšana, gan analīze tiek veikta, saglabājot ciešu saikni ar kontekstu. Galvenās informācijas vākšanas metodes: padziļinātās intervijas (strukturēta/ nestrukturēta saruna ar noteiktu izpētes mērķi), fokusa grupas (grupas diskusijas, kurās moderatora vadībā pēc noteikta plāna diskutē cilvēki, kuriem ir personīga pieredze pētāmajā jautājumā), līdzdalības novērojums (pētnieks slēpti vai atklāti iekļaujas kādas grupas darbībā, novēro to, veic piezīmes, analizē), gadījuma izpēte (akcents uz noteikta fenomena izpēti, izmantojot dažādas informācijas vākšanas metodes).<sup>106</sup>

#### 4.1. Aptauja

Aptaujas vispirms var iedalīt kvantitatīvajā un kvalitatīvajā stratēģijā izmantojamās aptaujas. Lai rastos iespēja iepazīt visu aptauju metožu diapazonu, jāapskata aptaujas pēc to izmantošanas pētījuma stratēģijās, atbilstības psihometrijas prasībām, aptauju jautājumu formas, distances starp pētnieku un pētēmo, procedūras un pēc iegūstamās informācijas satura.<sup>107</sup>

Kvantitatīvie pētnieki bieži izmanto aptauju datus. Kvantitatīvi orientētas aptaujas mērķis ir izmērīt mainīgos lielumus, lai varētu pārbaudīt hipotēzes, lai gan dažreiz aptaujas tiek izmantotas tikai iedzīvotāju raksturošanai. Aptaujas ir noderīgas, lai novērtētu attieksmes un

---

<sup>104</sup> Ņikiškins, J. Kvantitatīvās metodes socioloģijā. Nacionālā Enciklopēdija. Izgūts no <https://enciklopedija.lv/skirklis/2250>

<sup>105</sup> Kristapsone S., (2008). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Rīga: Turība. 59.lpp.

<sup>106</sup> Zepa, B. Kvalitatīvās metodes socioloģijā. Nacionālā Enciklopēdija. Izgūts no <https://enciklopedija.lv/skirklis/8111-kvalitat%C4%ABv%C4%81s-metodes-sociolo%C4%A3ij%C4%81->

<sup>107</sup> Pipere, A. (2016). Primāro datu ieguves veidi. No Mārtinsones K., Piperes A., Kamerādes D. (Red.), *Pētniecība teorija un prakse* (216.lpp.). Rīga: RaKa.

uzvedības izplatību iedzīvotāju vidū, pārbaudītu mainīgo saistību un noteiktu cēloņsakarības starp mainīgajiem lielumiem.<sup>108</sup>

Ir divu veidu aptaujas:

- slēgtās aptaujas;
- atvērtās aptaujas.<sup>109</sup>

Slēgtās aptaujas liek respondentiem izvēlēties atbildi no iepriekš noteiktas izvēles sērijas, un tāpēc tos ir viegli izskaitļot. Piemēram, mēs varētu jautāt: “Cik tu esi reliģiozs?” (1) nebūt neesmu reliģiozs, (2) mazliet reliģiozs, (3) reliģiozs un (4) ļoti reliģiozs. Atklātie jautājumi prasa respondentiem sniegt savu atbildi, piemēram, “Lūdzu, aprakstiet, cik reliģisks jūs esat”. Pēc tam respondents izlems, kā atbildēt uz šo jautājumu. Atklātie jautājumi ļauj sniegt atbildes, kuras pētnieks nav paredzējis, un ļauj respondentiem atbildēt ar saviem vārdiem. Tomēr tas var apgrūtināt atbilžu salīdzināšanu starp respondentiem un grūti atrast veidus atbilžu kvantitatīvai noteikšanai.<sup>110</sup>

Populārākās kārtas skalas ir tā saucamās Likerta skala (skat. att. 4.1) un Oskuda skala jeb semantiskais diferenciālis. Likerta skala visbiežāk tiek izmantota ar rangiem no 1 līdz 5, tomēr var lietot arī rangus no 1 līdz 4 vai citus rangus. Izmantojot šo skalu, respondentam lūdz izvērtēt apjomu, kādā viņš piekrīt vai nepiekrīt apgalvojumu sērijām par pētīto parādību. Katrai atbildei tiek piešķirta balle, un apgalvojumu balles summē, lai iegūtu kopējo balli, kas norāda uz respondenta attieksmi pret apgalvojumā aprakstīto situāciju.<sup>111</sup>

Šī skolotāja vienmēr ir izpalīdzīga	Pilnībā piekrītu	Gandrīz piekrītu	Neitrāli	Drīzāk nepierītu	Pilnībā nepiekrītu
Šī skolotāja bieži ir dusmīga	Pilnībā piekrītu	Gandrīz piekrītu	Neitrāli	Drīzāk nepierītu	Pilnībā nepiekrītu
Šī skolotāja vienmēr mani steidzina	Pilnībā piekrītu	Gandrīz piekrītu	Neitrāli	Drīzāk nepierītu	Pilnībā nepiekrītu

4.1. att. Likerta skalas apgalvojumu piemēri skolēnu attieksmes pret skolotājiem mērīšanai ( Pētniecība teorija un prakse )<sup>112</sup>

<sup>108</sup> Kalof, L. (2008). *Essentials of Social Research*. New York: Open University Press. P. 119.

<sup>109</sup> Turpat.

<sup>110</sup> Kalof, L. (2008). *Essentials of Social Research*. New York: Open University Press. P. 120.

<sup>111</sup> Pipere, A. (2016). Primāro datu ieguves veidi. No Mārtinsones K., Piperes A., Kamerādes D. (Red.), *Pētniecība teorija un prakse* (224.lpp.). Rīga: RaKa.

<sup>112</sup> Turpat.

Uz slēgtajiem jautājumiem parasti ir viegli atbildēt, un datus ir viegli analizēt un salīdzināt, jo tie ir jau sagrupēti kategorijās. Šādus jautājumu veidus ir ērti izmantot kvantitatīvajās aptaujās lielām izlasēm. Tomēr iegūtās atbildes ierobežo piedāvātās alternatīvas, kas neļauj pētāmajam izvirzīt negaidītus jautājumus un paskaidrot atbildes.<sup>113</sup>

## 4.2. Fokusgrupas diskusija

Internets un komunikācijas tiešsaistes metodes pēdējās trīs desmitgadēs turpina mainīt veidu kā cilvēki sazinās viens ar otru. Tiešsaistes tehnoloģiju izmantošana ir radījusi pētniekiem iespējas ne tikai veikt pētījumus ar dalībniekiem, kas agrāk nebūtu bijis sasniedzami, bet arī ērti, efektīvi un bieži vien ar samazinātām izmaksām, apkopot lielu datu apjomu. Piemēram, tiek uzskatīts, ka intervijas, kas veiktas, izmantojot videokonferenču programmatūru, piemēram, Skype, sniedz līdzīgus rezultātus kā tradicionālā klātienē, un tagad tā ir izplatīta socioloģisko pētījumu vākšanas metode. Tomēr, neskatoties uz pieaugošo interneta starpniecību izmantoto tehnoloģiju izmantošanu pētījumos, tiešsaistes fokusa grupa joprojām ir nepietiekami izmantota alternatīva tradicionālajām klātienē grupām, it īpaši tām, kuras ir maza skaita fokusa grupas.<sup>114</sup>

Sinhrona tiešsaistes fokusa grupa notiek reālā laikā, un tajā var izmantot videokonferenču programmatūru, piemēram, Skype, vai ziņojumapmaiņas aplikāciju, piemēram, What'sApp. Asinhronās metodes notiek ilgākā laika posmā, un tajās var izmantot teksta diskusiju platformas, piemēram, tiešsaistes forumus vai e-pastu. Lai gan pētījumi ir meklējuši atbildes uz to, vai tiešsaistes fokusa grupā var iegūt datus, kas ir salīdzināmi ar tradicionālajām fokusa grupām, nākas secināt, ka ņemot vērā lielo atšķirību starp tiešsaistes un klātienē metodēm un sinhronajām un asinhronajām metodēm, mēģinājums salīdzināt abus ir grūts izaicinājums.<sup>115</sup>

Sociologi un psihologi ir izmantojuši šo metodi kopš 1940. gada. Tomēr tās popularitāte un pielietojums ir pieaudzis dažādās kategorijās, ieskaitot izglītību, komunikācijas un mediju studijas, socioloģija, feministu pētījumi, veselības pētījumi un mārketinga pētījumi.<sup>116</sup>

Kopā ir septiņi fokusgrupas diskusijas tipi. Pieci no tiem ir identificējami literatūrā un pārējie divi ir attīstījušies pateicoties tiešsaistes platformām:

---

<sup>113</sup> Pipere, A. (2016). Primāro datu ieguves veidi. No Mārtinsones K., Piperes A., Kamerādes D. (Red.), *Pētniecība teorija un prakse* (225.lpp.). Rīga: RaKa.

<sup>114</sup> Hallam, K. F. (2021). Moving on from trials and errors: a discussion on the use of a forum as an online focus group in qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, (ahead of print), 1 – 11. <https://doi-org.datubazes.lanet.lv/10.1080/13645579.2021.1888402>

<sup>115</sup> Turpat.

<sup>116</sup> Nyumba, T. O., Wilson, K., Derrick, C. J., Mukherjee, N. (2018). The use of focus group discussion methodology: Insights from two decades of application in. *Methods in ecology and evolution*, 9(1), 20 – 32. <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12860>

- Vienpusēja fokusgrupa – galvenā iezīme ir interaktīvā diskusija par tēmu, kur dalībnieki tiek sapulcēti vienā telpā un laikā. Šis ir visizplatītākais un klasiskākais fokusa grupas diskusiju veids. To ir plaši izmantojuši gan pētnieki, gan praktiķi dažādos pētījumos;
- Divvirzienu fokusgrupa – šis formāts ietver divu grupu izmantošanu, kur viena grupa aktīvi apspriež tēmu, turpretī otra grupa novēro pirmo grupu. Parasti šāda veida fokusgrupa tiek vadīta aiz stikla, kurš otrā pusē nav redzams, respektīvi pirmā grupa nezina, ka tiek novērota. Grupa kura novēro un moderators var novērot un atzīmēt pirmās grupas mijiedarbību un diskusijas. Dzirdot to, ko domā otra grupa (vai vērojot viņu mijiedarbību), otrā grupa bieži noved pie atšķirīgiem secinājumiem;
- Dubulta moderatoru fokusgrupa – iesaista divus moderatorus, kas strādā kopā, katrs veicot atšķirīgu lomu tajā pašā fokusgrupā. Lomu sadalījums nodrošina vienmērīgu sesijas virzību un nodrošina visu tēmu atspoguļošanu;
- Diskusijas moderatoru fokusgrupa – tajā ir iesaistīti divi moderatori, kuri mērķtiecīgi iestājas pretējās pusēs par izmeklēto jautājumu vai tēmu. Piekritēji uzskata, ka pretēju viedokļu ieviešana moderatoru diskusijai ir kritiska, lai panāktu datu un informācijas dziļāku atklāšanu;
- Respondetu moderēta fokusgrupa – šāda veida fokusgrupas diskusijās pētnieki pieņem dažus dalībniekus, lai viņi uzņemtos pagaidu moderatoru lomu. Tiek uzskatīts, ka diskusijas vadīšana vienam no dalībniekiem ietekmē grupas dinamiku, tādejādi ietekmējot dalībnieku atbildes, un tas savukārt palielina atbilžu dažādīgumu un godīgumu;
- Mini fokusgrupa – pētnieki parasti saskaras ar situāciju, kad ir mazs potenciālais dalībnieku kopums un tas ir grūti sasniedzams, tomēr pētījuma plāns prasa, lai tēma tiktu apspriesta grupā. Šādos apstākļos pētnieki var sasaukt tikai nelielu grupu no diviem līdz pieciem dalībniekiem. Šādas grupas parasti veido personas ar augstu kompetences līmeni;
- Tiešsaites fokusgrupas – tiešsaistes fokusa grupas nav cita veida fokusgrupu diskusijas, bet gan tādas, kas saistītas ar interneta ieviešanu kā tradicionālo metožu pielāgošanu. To lieto tiešsaistes vidē, izmantojot konferences zvanus, tērzēšanas istabas vai citus tiešsaistes līdzekļus. Tiešsaistes fokusa grupas lepojas ar dinamiku, mūsdienīgumu un konkurētspēju, kas pārspēj klasiskās problēmas klātienē fokusa grupas diskusijās. Tomēr šīs diskusiju platformas ir pieejamas

tikai dalībniekiem, kuriem ir piekļuve internetam, un tām var būt tehniskas problēmas, piemēram, slikts savienojums vai interneta zudums.<sup>117</sup>

Fokusgrupas metodi var izmantot gan ar vienu grupu, kas tiekas vienu reizi, gan iesaistot arī vairākas grupas, kas tiekas vienu vai vairākas reizes. Fokusgrupas dalībnieki var pārstāvēt jau eksistējošas grupas (piemēram, ģimenes, klubus vai darba kolēģus). Šādas grupas dalībniekus var arī ielūgt uz konkrēto pētījumu kā noteiktas populācijas pārstāvjus vai kā indivīdus ar kopīgām īpašībām vai pieredzi (piemēram, pusmūža vīriešus, pārdevējas vai cilvēkus, kuri cieš no migrēnas). Blakus jautājumu kopumam (vai to vietā) moderators var sniegt grupas dalībniekiem īpašus stimulmateriālus (piemēram, video/reklāmas) un līdztekus diskusijai par noteiktiem jautājumiem (vai tā vietā) dalībnieks var lūgt iesaistīties konkrētā aktivitātē (sašķirot kartītes vai veikt ranžēšanu). Fokusgrupām var veidot audio vai videoierakstus, kā arī izmantot asistentu, kas grupas sesijas laikā veic pierakstus par grupā notiekošo mijiedarbību.<sup>118</sup>

Fokusgrupas parasti sevī ietver sešus līdz desmit cilvēkus. Tas ir pietiekami, lai katrs dalībnieks varētu izteikties un pietiekami, lai notvertu katra dalībnieka skatpunktu. Fokusgrupas izmanto plašam pētījumu laukam:

- mediju un komunikācijas pētījumiem, lai atklātu dalībnieku skata punktu uz jautājumiem;
- konsultāciju vai izvērtējuma pētījumam, lai izsatītu lietotāju prasības un atbildes pakalpojumiem un aģentūrām;
- organizācijas pētījums, lai apskatītu personāla vai biedru uzskatus un viedokļus;
- visbiežāk, sociālās un kultūras attieksmju un problēmu skaidrojošā pētījumā.<sup>119</sup>

---

<sup>117</sup> Nyumba, T. O., Wilson, K., Derrick, C. J., Mukherjee, N. (2018). The use of focus group discussion methodology: Insights from two decades of application in. *Methods in ecology and evolution*, 9(1), 20 – 32. <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12860>

<sup>118</sup> Pipere, A. (2016). Primāro datu ieguves veidi. No Mārtinsones K., Piperes A., Kamerādes D. (Red.), *Pētniecība teorija un prakse* (253.lpp.). Rīga: RaKa.

<sup>119</sup> Spicer, N. (2004). Researching society and culture. In C. Seale (Ed.), *Revisiting the qualitative - quantitative divide* (2<sup>nd</sup> ed.). (pp. 194 – 195.). London: Sage Publications. Retrieved from [https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187841/mod\\_resource/content/0/Researching\\_Society\\_and\\_Culture-kval\\_un\\_kvant.pdf](https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187841/mod_resource/content/0/Researching_Society_and_Culture-kval_un_kvant.pdf)

## 5. PĒTĪJUMA DIZAINS

Pētījumā tiek izmantota gan kvalitatīvā, gan kvantitatīvā pētījuma metode.

Dažādu pētniecības metožu kombinēšana ļauj aplūkot pētījuma problēmu no dažādiem skatu punktiem, turklāt kvalitatīvās metodes var palīdzēt interpretēt kvantitatīvo metožu rezultātus.<sup>120</sup>

Frāze kvalitatīvā metodoloģija visplašākajā nozīmē attiecas uz pētījumiem, kas rada aprakstošus datus – cilvēku pašu rakstītos vai izrunātos vārdus un novērojamo uzvedību. Kā norādīja Rejs Rists (*Ray C. Rist, 1944*), kvalitatīvā metodika, tāpat kā kvantitatīvā metodoloģija, ir vairāk nekā tikai datu vākšanas paņēmieni. Tas ir veids, kā tuvoties empīriskajai pasaulei.<sup>121</sup>

Kvalitatīvie pētnieki interesējas par nozīmi, kādu nozīmi cilvēki piešķir lietām savā dzīvē. Fenomenoloģiskās perspektīvas un līdz ar to kvalitatīvā pētījuma centrā ir cilvēku izpratne no viņu pašu skatu redzējuma un pieredze, kādu viņi to piedzīvo. Kvalitatīvajos pētījumos pētnieki ievēro elastīgu pētījumu plānu. Mēs sākam pētījumus tikai ar neskaidri formulētiem izpētes jautājumiem. Mums ir jāpavada kāds laiks ar konkrēto cilvēku grupu, lai formulētu un uzdotu nākamos jautājumus. Uzzinot par vidi un to, kā dalībnieki vērtē savu pieredzi, mēs varam pieņemt lēmumus par papildu datiem, kurus vākt, pamatojoties uz jau iegūto.<sup>122</sup>

Tāpēc maģistra darbā, kā viena no pētniecības metodēm tika izmantota fokusgrupas diskusija ar 5 cilvēku līdzdalību. Cilvēki tika atlasīti pēc principa, ka, lai izspētītu viņu kritisko domāšanu un medijprību pret masu vakcināciju, pētniekam bija jāatlasa gan ar uzņēmējdarbību saistīti cilvēki, gan cilvēki, kuri savu ikdienas dzīvi aizvada mājās, gan cilvēks, kurš nodarbojas ar gadījuma darbiem. Lai būtu pēc iespējas dažādākas dzīves pieredzes un viedokļu iedalījums.

Fokusgrupas diskusija notika attālināti jeb tiešsaistē, komunikācijas aplikācijā “WhatsApp”, jo izsludinātās pandēmijas dēļ fizisās tikšanās tik lielā cikvēu pulkā, ja vien, tas nav vienas mājsaimniecības ietvaros, ir aizliegtas. Tas, protams, fokusgrupu nekādā ziņā neietekmēja. Moderatoram pat radās priekšstats un novērojums, ka cilvēki virtuālajā vidē jutās daudz brīvāk un brīvāk izteica savus viedokļus, nebaidoties no pārmetumiem vai aizspriedumiem.

---

<sup>120</sup> Spicer, N. (2004). Researching society and culture. In C. Seale (Ed.), *Sampling and selection* (2<sup>nd</sup> ed.). (pp.299.). London: Sage Publications. Retrieved from [https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187847/mod\\_resource/content/0/Researching\\_Society\\_and\\_Culture-fokusa\\_grupas.pdf](https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187847/mod_resource/content/0/Researching_Society_and_Culture-fokusa_grupas.pdf)

<sup>121</sup> Taylor, S. J., Bogdan, R., DeVault, M. (2015). *Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource*. New Jersey: John Wiley & Sons, Incorporated. P. 17 – 18.

<sup>122</sup> Taylor, S. J., Bogdan, R., DeVault, M. (2015). *Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource*. New Jersey: John Wiley & Sons, Incorporated. P. 18.

Fokusgrupas diskusija tika iedalīta trijās daļās. Pirmajā intervijas daļā tika izskatīti jautājumi par to, kā grupas dalībnieki jūtas gadu būdami pandēmijas situācijā un ar visām tās izrietošajām sekām – slēgti veikali, ierobežota pārvietošanās, tikšanās ar draugiem, skolas ciet, darba vietās štatu samazināšana u.tml. Pēc izrietošajām sekām tik uzdoti jautājumi saistībā ar kognitīvām un afektīvām funkcijām, kā tās pandēmijas laikā ietekmējā grupu dalībnieku viedokļus, piemēram par aizliegumu ievērošanu, vai bija viegli un ātri pieņemt valdības noteiktos ierobežojumus. Pēc šiem jautājumiem tika noskaidrots vai masu traģēdijas, it īpaši, kurās ir iesaistītas infekciju slimības, bieži izraisa baiļu un trauksmes sajūtu. Piemēram, palielinās panikas iepirkšanas trauksme vai pat hoardings (pastiprināta lietu krāšana/vākšana).

Otrajā diskusijas daļā tika pievērsta uzmanība ietemējošais komunikācijai, piemēram, vai sākoties pandēmijai valsts amatpersonas un atbildīgās institūcijas ir pieņēmušas pareizos ierobežojumus, pietiekami uzklusījuši uzņēmēju viedokļus, ārstu viedokļus un pats galvenais pašas sabiedrības viedokli saistībā ar pandēmiju. Un kādos informācijas avotos tiek iegūta informācija par valstī esošo situāciju.

Trešajā daļā tiek pievērsta uzmanība kritiskajai domāšanai un medijpratībai. Piemēram, vai izlasītā informācija tiek pārbaudīta arī citos ziņu kanālos, vai tiek pievērsta uzmanība avotam, kurā ziņa publicēta, atsaucēm un/vai intervējamām personām. Pieskārāties vienai no galvenajām tēmām par masu vakcināciju un “AstraZeneca” esošo krīzi, kā arī vakcināciju izvēli un vai to, vai paši grupas dalībnieki būtu ar mieru vakcinēties. Pēc tam sekoja jautājumi par viltus ziņām un dezinformāciju. Galveno uzsvaru liekot uz pandēmiju un masu vakcinēšanos. Visbeidzot, fokusgrupas diskusiju noslēdza jautājums par medijpratību, un cik tas ir svarīgi, lai valstī būtu “veseli” domājoša sabiedrība.

Lai diskusija veidotos strukturēti, tad katrs fokusgrupas dalībnieks no sākuma apdomā jautājumu, un pēc tam sniedza atbildi. Tas, kurš atbildi bija izdomājis pirmais – sāka, bet visi pārējie rindas kārtība “WhatsApp” aplikācijās ierakstīja savu kārtas numuru pēc kura dalībnieka runās. Rindas kārtība pēc katra jautājuma mainījās, jo kādam vajadzēja ilgāku laiku, pie cita konkrētā jautājuma, bet kādam atbilde jau bija gatava uzreiz.

Divi galvenie kvantitatīvās pētīšanas metodes sociālā pētījuma dizainā ir aptauja un eksperiments. Aboš šajos dizainos pieeja ir deduktīvi liela ar iespējamām attiecībām starp mainīgajiem, kuri jau ir identificēti pirms datu savākšanas. Tas nozīmē, ka pieņēmumi ir veikti no citiem datiem, kuri ir no iepriekšējiem pētījumiem.<sup>123</sup>

---

<sup>123</sup> Moira, K. (1998). Researching society and culture. In C. Seale (Ed.), *Research design formats* (2<sup>nd</sup> ed.). (pp. 130 - 131.). London: Sage Publications. Retrieved from [https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187834/mod\\_resource/content/0/M.Kailija\\_par\\_peeteijuma\\_dizainu.pdf](https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187834/mod_resource/content/0/M.Kailija_par_peeteijuma_dizainu.pdf)

Kā otrā pētījuma metode maģistra darbā tika izmantota kvantitatīvā metode aptaujas veidā ar slēgta tipa jautājumiem, kas pārsvarā balstās uz Likerta skalas principiem un rangā no No 1 līdz 5. Kur 1 ir pilnībā nepiekrītu, bet 5 – pilnībā piekrītu. Aptauju veidoja 19 bloki. Tādejādi cenšoties uzzināt sabiedrības viedokli, attieksmi un kritisko domāšanu, medijpratību par masu vakcināciju un padnēmiju.

Pirmajā blokā ar aptaujas palīdzību tika uzzināts Latvijas iedzīvotāju demogrāfiskais stāvoklis: dzimums, vecums, izglītības līmenis un ienākumu līmenis. Otrajā un trešajā blokā bija jānoskaidro iedzīvotāju attieksme par Covid - 19, masu vakcināciju, vai iedzīvotāji ievēro valstī visus noteiktos ierobežojumus. Un, kā, viņu prāt, valdība komunicē krīzes situācijas laikā. Un vai bija nepieciešams izveidot VM projektu: Vakcinācijas birojs. Kā arī aptaujas respondentiem bija jāsniedz savs emocionālais pašnovērtējums. Kopumā bloki sastāvēja no deviņiem un septiņiem apgalvojumiem pēc Likerta skalas principa. Daži no šiem jautājumi balstījās uz SKDS nesen veikto aptauju par “ Pētījums par sabiedrības attieksmi pret Covid - 19 ”. Latvijas iedzīvotāju aptauja 2021.gada janvāris.<sup>124</sup> Ceturtajā blokā tika apskatīti jautājumi par attieksmēm saistībā ar masu vakcināciju un vacīnu drošumi. Aptaujas jautājumi balstījās uz tādiem autoriem, kā: O.Skudras, Ričarda M. Perlofa un Čārlza U. Larsona teorijām par ietekmējošo komunikāciju un attieksmu maiņu modeli. Kopumā bloks sastāvēja no deviņiem apgalvojumiem. Piektais, sestais, septītais, astotais, devītais, desmitais un vienpadsmitais bloks ir veltīti kritiskai domāšanai un medijpratībai saistībā ar viltus ziņām, dezinformāciju, ziņu kanāliem un to uzticamību pandēmijas laikā. Jautājumi balstījās gan uz SKDS jau veikto pētījumu, gan tādu autoru darbiem, kā K. Ločmele, M. Kallets, Nikola A. Cooka, S. Barbara. Divpadsmitais aptaujas jautājums bija ar mērķi noskaidrot Latvijas iedzīvotāju viedokli, vai publiskajā telpā ir pietiekami daudz informācijas par vacīnu drošumu, sekām trūumiem, lai pēc tam trīspadsmitajā jautājumā varētu noskaidrot sabiedrības emocijas izdzirdot vārdu – vakcinācija. Kā noskaidrojām teorētiskajā bāzē pēc autoriem: M. Gagnes un J. Dalmera, tad emocijām un pieredzei ir liels spēks pieņemot svarīgus lēmumus, un ne vienmēr tie ir racionāli, it sevišķi krīzes situācijas. Bieži vien cilvēki pavelkas uz pūļa efektu, tādejādi izlīdzot kritisko domāšanu. Četrpadsmitajā jautājumā aplūkojām, vai iedzīvotāji ir dzirdējuši aut ko par informatīvo kampaņu “ 2 miljoni iemeslu vakcinēties ”, jo kampaņas ir viens no ietekmējošās komunikācijas instrumentiem ar mērķi nepiespiestā veidā minēt sabiedrības attieksmi. Piecpadsmitajā blokā respondenti sniedza savas atbildes par vacīnas “ AstraZeneca ” krīzi un

---

<sup>124</sup> Pārresonu koordinācijas centra mājas lapa. Izgūts no:  
[http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title\\_file/Janv\\_skds\\_Covid\\_01\\_2021.pdf](http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Janv_skds_Covid_01_2021.pdf)

kā tā ir iespējusi viņu domas par masu vakcinēšanos. Bloks sastāvēja no deviņiem apgalvojumiem.

Aptaujas īstenošanai tika izmantota vietne “*QuestionPro*” un pati aptauja tika publicēta sociālajā tīklā “*Facebook*” pēc klasteru izlases. Aptauja tika palaista kā brīvi pieejama jebkuram respondentam no 18 – 64+ gadiem, un ģeogrāfiskajā aspektā iekļauta visa Latvija, jo masu vakcinācija un pandēmija skar visu valsti, tāpēc konkrēti reģioni klastera izveidē netika iekļauti. Iegūto datu apstrāde, analīze un vizualizācija tika veikta, izmantojot tiešsaistes rīku “*QuestionPro*”.

## 6. SABIEDRĪBAS UN EKSPERTU VIEDOKĻI PAR COVID - 19 APSTIPRINĀTAJĀM VAKCINĀM, MASU VAKCINĀCIJU, DEZINFORMĀCIJU UN VILTUS ZIŅĀM

### 6.1. Sabiedrības viedoklis publiskajā telpā

Šobrīd Eiropas Savienībā ir reģistrētas pirmās trīs vakcīnas pret Covid - 19: Pfizer – BioNTech ražotā vakcīna Comirnaty, Moderna ražotā vakcīna, kā arī AstraZeneca un Oksfordas universitātes izstrādātā vakcīna. Taču pasaulē aizvien norit darbs pie aptuveni 200 vakcīnām. Lai vakcīnu varētu izmantot Eiropas Savienībā, tai jāizpilda tādas pašas drošības, kvalitātes un efektivitātes pierādījumu prasības kā jebkurām zālēm. Nekādas atkāpes no šīm pamatprasībām netiek veiktas. Pasaulē šobrīd notiek darbs pie vairāk nekā 200 vakcīnām pret Covid - 19, bet dažas jau tuvojas noslēdzošajai fāzei.<sup>125</sup> Nākas atzīt, ka Latvijā iedzīvotāji vēl joprojām šaubās par vakcīnu drošumu un efektivitāti, lai gan galvenās institūcijas un medicīnas nozaru speciālisti apgalvo, ka vakcīnas ir drošas. Un sevi gan citus vajag pasargāt vakcinējoties. Tomēr statistikas dati liecina, ka cilvēki, kuri pret Covid - 19 vakcinēties negrib, visbiežāk tika norādīts, ka tā ir pašu cilvēku darīšana, viņu izvēle (9%), ka šiem cilvēkiem pietrūkst informācijas, viņi ir viltus informēti (8%), kā arī viņi ir bailīgi, baidās no sekām (8%). Jāmin, ka atbilžu varianti šajos jautājumos netika piedāvāti, respondenti paši formulēja savas atbildes, kuras datu apstrādes gaitā tika apkoptas lielākās grupās.<sup>126</sup>

Pēc maģistra darba autora veidotās 35% no aptaujas dalībniekiem attieksme pret vakcinēšanos ir pozitīva, un 16,67 % attieksme ir negatīva. Kā arī 33,3 % respondentu piekrīt, ka informācija par Covid - 19 vakcīnām, tās ieguvumiem, sekām un trūkumiem, drīzāk ir pietiekama, kā nepietiekama. 3,32 % uzsvēruši, ka cilvēkiem ir jābūt brīvai izvēlei ar kādu vakcīnu tie vēlas vakcinēties. Kā arī 70,73 % uzsver, ka cilvēkiem jābūt brīvai izvēlei vakcinēties vai nē. 25,21 % pauž viedokli, ka Latvijā pieejamās vakcīnas drīzāk ir drošas un 34,75 %, ka Latvijā vakcinācija ir drīzāk stingri kontrolēta.

Latvijas valdībā izskanēja viedoklis, ka vieniem no prioritārajiem sabiedrības sociālajiem slāņiem, kuriem pirmajiem jāsaņem vakcīnas, būtu pedagogi un bērnudārzu darbinieki, jo viņi ir vienā no lielākajām riska grupām saslimt ar Covid - 19. Taču, kā vēsta TV3 ziņas, Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) iztaujā bērnudārzu darbiniekus par vakcinēšanos pret Covid - 19 brīvprātīgā veidā. Daudzi šo iespēju negrasās izmantot. "Cilvēki baidās, ka vakcīnas ir steigā

---

<sup>125</sup> Covid – 19. ( 2021. gada 29.aprīlis). *Covid-19 aktualitātes*. Izgūts no <https://covid19.gov.lv/index.php/vakcina>

<sup>126</sup> Pārresonu koordinācijas centra mājas lapa. (2021.gada 15. janvāris). *Pētījums par sabiedrības attieksmi pret Covid-19*. Izgūts no: [http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title\\_file/Janv\\_skds\\_Covid\\_01\\_2021.pdf](http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Janv_skds_Covid_01_2021.pdf)

izstrādātas, nav pārbaudītas. Godīgi sakot, arī diezgan skeptiski uz to raugos. Šobrīd vēl līdz galam neesmu pieņēmusi lēmumu, vai darīšu, vai nedarīšu. Es nezinu šobrīd. Neesmu nevienam prasījusi, kādēļ nevēlas, kur šo informāciju gūst”, teica Liepājas pirmsskolas izglītības iestāde “Gailītis” vadītāja Evija Harmsone”.<sup>127</sup>

Pēc aptaujas vikatiejiem datiem 15% no respondentiem pirmās izraisītās emocijas dzirdot vai saskaroties ar vārdu vakcinācija ir piesardzība, un 15% tā ir arī neziņa. Pēc tam seko riebumu izraisītās emocijas – 11% un 9% tas izraisa satraukumu.

Šobrīd kaut vienu vakcīnu pret Covid - 19 saņēmuši 114 830 iedzīvotāji, no tiem 23 871 ir pabeidzis vakcināciju, jo saņēmuši tiem paredzēto otro vakcīnas devu. Vakar un aizvakar Latvijā kopā vakcīnu ražotāji piegādājuši 68 400 vakcīnas, no tām 12 600 tiks novirzītas otrajām devām, bet visas pārējās paredzētas raitai iedzīvotāju vakcinācijai. Šobrīd vakcinācija visaktīvāk notiek prioritārajā grupā “Seniori vecumā virs 70 gadiem” un “Iedzīvotāji ar hroniskām slimībām”.<sup>128</sup>

Kā žurnālam “ Veselība ” konsultē psihoterapeits Māris Siliņš, pandēmija, tās izraisītās sekas un ierobežojumi rada ārkārtēju frustrāciju lielākai daļai cilvēku. Vairākām paaudzēm nekad iepriekš nav nācies saskarties ar apstākļiem, kas tik būtiski izmaina ierasto dzīvi. Psiholoģiski, tas skar mūs visus neatkarīgi no tā, vai fiziski saslimstam, kā arī atvīzē personīgo un iepriekšējo paaudžu traumatisko pieredzi un attiecīgi arī psiholoģisko aizsardzības mehānismu. Šīs personiski psiholoģiski grūtās pieredzes sekas un ar to saistītie psiholoģiskie aizsargmehānismi lielā mērā nosaka attieksmi pret pandēmiju un ar to saistītos ierobežojumus.<sup>129</sup>

49% no aptaujas dalībniekiem atzina, ka ir nācies mainīt savus ikdienas paradumus, un 32% piekrīt, ka ir kļuvuši emocionālāki saistībā ar pandēmiju un tās izrietošajām sekām.

Pēc aptaujas datiem 38% respondentu ievēro noteiktos ierobežojumus, lai mazinātu Covid - 19 izpaltību valstī. Un 35% atzīst, ka pilnībā piekrīt, ka ir bailes, ja varētu inficēties, kāds no viņu radniekiem vai draugiem. To arī uzsvēra fokusgrupas diskusijas dalībnieki, ka sākumā pandēmija nelikās nekas bailīgs vai draudīgs, bet palasot pētījumus, arvien vairāk sāka uztrakties par vecākiem un saviem vecvecākiem, jo tie esot lielākajā saslimstības riska grupā.

---

<sup>127</sup> Zvērs, J., Skaties.lv Ziņu redakcija (2021.gada 14. janvāris). *Bērnudārzu darbinieki neslēpj – kolēģu vidū pastāv liela neticība vakcīnai pret Covid-19, pat bailes no tās*. Izgūts no <https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/bernudarzu-darbinieki-neslepj-kolegu-vidu-pastav-liela-neticiba-vakcinai-pret-covid-19-pat-bailes-no-tas/>

<sup>128</sup> Veselības ministrijas mājas lapa ( 2021.gada 1.aprīlis). *Latvijas iedzīvotāji turpina vakcinēties, tiek uzsākta informatīvā kampaņa “2 miljoni iemeslu vakcinēties”*. Izgūts no <https://www.vm.gov.lv/lv/jaunums/latvijas-iedzivotaji-turpina-vakcineties-tiek-uzsakta-informativa-kampana-2-miljoni-imeslu-vakcineties>

<sup>129</sup> Valde, S. (2021.gada marts). Jauna realitāte – Covid-19. *Veselība*, 1407 – 804X, 61.lpp.

Siliņš arī uzsver, ka mūsdienu mediju telpā kur aizvien populārāki kļūst sociālo mediju influenceri, jebkuri fakti, tiek apšaubīti un aizstāti ar noteiktai sociālai grupai ērtām interpretācijām. Tas attiecas uz jebkuru jautājumu, kas skar plašāku sabiedrību un dažādu grupu intereses, piemēram, politiku, klimata pārmaiņas saistībā ar cilvēces saimniecisko darbību, arī Covid - 19. Mēs dzīvojam laikā, kad faktiem ir arvien mazāka nozīme, informācija tiek vērtēta, vadoties pēc tā, kādas intereses tā pārstāv, nevis pēc tā, vai tas atspoguļo realitāti.<sup>130</sup>

Pēc portāla “Cilvēks. Valsts. Likums” publicistes Ivetas Buiķes domām, Latvijas specifiskajā situācijā norisēm medijos ir jāpievērš īpaša uzmanība. Pie mums vēl spēcīgāk nekā citur pasaulē politiķi reagē uz mediju un sociālo tīklu spiedienu. Tas ir pierādījis neskaitāmas reizes, kā nesen Misānes lietā, tā pirms vairākiem gadiem t. s. Slapiņa bērnu gadījumā un daudzos citos. Turklāt mūsu mediju un žurnālistu darbs nav atklāts, bieži netiek ievēroti labas žurnālistikas principi un žurnālisti strādā pēc skandālmediju loģikas. Tas viss noved pie situācijas, kad politiķi, neriskējot ar savu karjeru, nevar pieņemt vajadzīgus, bet nepopulārus lēmumus. Tādēļ būtu vērtīgi, ja mūsu žurnālisti vismaz pandēmijas laikā atmestu sev tik pierasto politizēto žurnālistiku un skandālžurnālistiku un pamatā strādātu ar zinātniskās žurnālistikas metodēm. Jautājums, kā strādā mediji krīzes apstākļos. Šajā ziņā grēko ne tikai Latvijas žurnālisti. Arī citur ir izplatīta metode, ko mājās jokojušies saucu par “Befragung der Unbeteiligten” – ar lietu nesaistīto personu iztaujāšana. Mediji publicē tik daudz informatīvās dražas, ka svarīgākā informācija tajās noslīkst.<sup>131</sup>

Pilnībā piekrītot Ivetas Buiķes teiktajam, nākas secināt, ka Latvijas mediju telpā, tiešām, valda haoss un infomācijas pārbagādība par pandēmiju un tās izrietošajām sekām, gan tūrisma nozarē, gan ēdināšanas nozarē, gan kultūras telpā, kā arī citos sociāli ekonomiskos laukos un ne tikai. Profesionālā žurnālistika publiskajā telpā ir noklīdusi no patiesības meklējumiem. Tā vietā, vairāk kā nead iepriekš, tiek vākti lasītāji ar skandolozu virsrakstu palīdzību. Un tas nav tikai nepopulāros ziņu portālos, bet arī tādos, kuri gadiem jau sevi pozicionējuši kā augsta līmeņa ziņu portālus. Tagad, ja ir iespējams, un finanses atļauj, vērts ir lasīt tikai un vienīgi maksas saturu, kas ir struktūrēts un balstīts uz argumentiem, pierādījumiem un medijpratību. Tikai tā iedzīvotājs var saņemt kvalitatīvu un apstrādātu, patiesu infomāciju gan par pandēmiju, gan par vakcīnu drošumu, gan par pašu masu vakcināciju.

Vēlos atgādināt, ka no pandēmijas mūs var pasargāt personīgā higiēna – roku mazgāšana, turklāt bez dezinfekcijas līdzekļiem. Savukārt no tikpat bīstamās histērijas varam pasargāties,

---

<sup>130</sup> Valde, S. (2021.gada marts). Jauna realitāte – Covid-19. *Veselība, 1407 – 804X*, 61.lpp.

<sup>131</sup> Buiķe, I. CILVĒKS · VALSTS · LIKUMS. Portāls par Latviju un mums Latvijā. Palīgs tiesību aktu izpratnei (2020.gada martā). *Covid-19 – starp pandēmiju un histēriju*. Izgūts no <https://lvportals.lv/viedokli/314179-covid-19-starp-pandemiju-un-histeriju-2020>

ievērojot informatīvo higiēnu. Nelasīt un nedalīties ar sēnalu un klikšķu vācēju portālu materiāliem. Nedalīties ar mediju publikācijām, kuri neievēro preses ētikas kodeksu un labas žurnālistikas principus. Tad nebūs māja jāpārbļīvē ar griķiem un jātērē nauda visādiem bezvērtīgiem “brīnumlīdzekļiem”. Pārfrāzējot klasiķi, aicinātu visus informēties, informēties un vēlreiz informēties, ņemot talkā veselo saprātu. Āderes un 5G neizraisa Covid-19, un brīnumlīdzeklis pret saslimšanu arī vēl nav atrasts. Neticiet baumu un maldu izplatītājiem!<sup>132</sup>

Vēl viens iemesls, kāpēc mediju un sociālo tīklu vidē parādās tik daudz dezinformācijas un viltus ziņas, ir tas iemesls, ka iedzīvotāji ir noguruši no informācijas par pandēmiju un visu, kas ar to saistīts. Pēc pētījumu un konsultācijas kompānijas “Kantar” 2021.gada 21.aprīļa apkopotās Covid - 19 barometra pētījuma datiem atklāj to, kā ir mainījusies Latvijas sabiedrības noskaņojums pēdējā gada laikā. Vairums sabiedrības (55%) norāda, ka pašreizējā koronavīrusa situācija ietekmē viņu ikdienas dzīvi. 2020. gada augustā šis rādītājs ir bijis zemāks (31%), bet martā un aprīlī – augstāks (attiecīgi 67% un 65%). Visbiežāk (68%) uz izmaiņām ikdienā norāda jaunieši vecumā no 18 līdz 24 gadiem. Trešdaļa iedzīvotāju (33%) piekrīt apgalvojumam “*Mani baida tas, ka varu saslimt neatkarīgi no tā, cik ļoti par sevi rūpējos*” (2020. gada martā: 50%, aprīlī: 40%, maijā: 36%, jūnijā: 26%, augustā: 27%, novembrī: 43%). Tajā pašā laikā ir dubultojušies tā sabiedrības daļa (22%), kuri bez satraukuma turpina sev ierasto dzīvi. Gandrīz piektā daļa (17%) uzskata, ka tiek pārspīlēta situācijas nopietnība (2020. gada martā: 8%). Daļa sabiedrības ir nogurusi no pandēmijas radītajām sekām – 44% iedzīvotāju atzīst situācijas nopietnību un uzskata, ka informācijas telpā ir radīta pārāk liela panika.<sup>133</sup>

Arī veiktajā fokusgrupas diskusijā atklājās, ka daži no respondentiem ir noguruši no informācijas par pandēmiju un attiecīgi pieņemtajiem ierobežojumiem, tāpēc arvien retāk seko līdzīgai aktuālākajai informācijai. Arī veiktās aptaujas dati parāda to, ka 58,33 % respondentu ir noguruši no informācijas par Covid - 19.

Kā vēsta ziņu portāla “Apollo” ziņu redaktore Ulrika Jefremova, tad seniori intervijās atzinuši, ka baidās saslimt ar koronavīrusu, un tas vecāku iedzīvotāju grupā ir saprotams.

Lai gan Covid-19 pandēmija ir ietekmējusi ikvienu dzīvi, daļai sabiedrības no inficēšanās ir īpaši jāpiesargājas. Viena no šīm grupām ir vecāka gadagājuma cilvēki, kuriem ir lielāks risks, ka slimības gaita un sekas būs smagas. Par to, kā seniori šajā laikā jūtas un ko domā par

---

<sup>132</sup> Bernedīne, B. M. LA.lv Ziņu portāls Latvijai (2020.gada 1. decembris). *Pēteris Apinis: Vakcīnas pret Covid-19. Ko mēs zinām par šo vakcīnu drošību?* Izgūts no <https://www.la.lv/peteris-apis-vakcinas-pret-covid-19>

<sup>133</sup> Kantar pētījumu aģentūra (2021.gada 29.aprīlis). *Sabiedrība ir nogurusi no pandēmijas radītajām sekām un jūtas aizvien brīvāk.* Izgūts no <https://www.kantar.lv/sabiedriba-ir-nogurusi-no-pandemijas-raditajam-sekam-un-jutas-aizvien-brivak/>

“jauno normālo”, portālam “Apollo” pastāstīja daži no viņiem. Lai arī kā mēs necenstos pasargāt savus vecvecākus, nebraucot ciemos un aicinot arī pašus pēc iespējas samazināt inficēšanās riskus, ir skaidrs, ka dzīve pilnībā neapstājas un ar Covid - 19 saskarsmē var nonākt ikviens. Protams, risku ietekmē dzīvesvieta un ikdienas paradumi, un arī bailes no slimības, portālam “Apollo” atzīst vairāki seniori. “Man ir bail. Cilvēkiem no šī ir jābaidās, tā ir tāda dabīga reakcija. Man ir ļoti bail, jā,” stāsta Maija (*visu rakstā minēto cilvēku vārdi mainīti*). Arī Austrā, kuras paziņu lokā bijuši vairāki inficēšanās ar Covid -19 gadījumi, no šī vīrusa baidās. “Vairāki kolēģi ir ļoti smagi saslimuši, vairākiem noritējis mierīgāk, bet es esmu riska grupā, tāpēc ļoti baidos”.<sup>134</sup>

Tāpat nākas atzīt, ka bieži vien masu informatīvajā telpā nākas lasīt ziņas par mirušajiem, kuriem ir bijis konstatēta Covid - 19 saslimšana, bet vai ta sir bijis nāves iemesls – nav atklāts. Lieki piebilsts, ka tas lieks aizdomāties, vai politiķiem un abildīgajām institūcijām ir izdevīga šāda te trauksmes radīšana iedzīvotāju vidū, un vai tā ir apzināta kontrole.

Bijuši arī cilvēki, kas piekrituši, ka Covid - 19 izraisītais haoss ir izdevīgs politiķiem, Covid - 19 ir līdzīgs gripai, un tam nav vērts pievērst tik lielu uzmanību. Neliela daļa aptaujāto uzskata, ka ierobežojumu ievērošana nav nepieciešama, jo Latvijā ir ļoti zema saslimstība ar Covid - 19, savukārt sociālā distancēšanās ir lieks un nevajadzīgs apgrūtinājums. Aptuveni desmitā daļa uzskata, ka no iedzīvotājiem tiek slēpts, ka ir iespējams saindēties, pārmērīgi lietojot dezinfekcijas līdzekļus. Tikpat domā, kas sejas masku lietošana var veicināt saindēšanos ar ogļskābo gāzi. Tikai ceturtdaļa no 1013 respondentiem nav piekritusi nevienam no piedāvātajiem apgalvojumiem.<sup>135</sup>

Nav noslēpums, ka sociālajos tīklos klejo plaša dezinfomācija un viltus ziņu izpaltība. Viens no nesenākajiem un lielākajiem skandāliem bija plašu ievērību sociālajos tīklos guvis “skandalozā aktīvista Valentīna Jeremejeva” video, kurā apkopotas lielākoties jau dzirdētas sazvērestības teorijas par Covid - 19. Šajā video sazvērestības teorijas klāstījis cilvēks, kurš tiek pieteikts kā mediķis un Rīgas Austrumu klīniskās universitātes slimnīca (RAKUS) darbinieks – feldšere Marina Kornatovska. Dienu iepriekš sieviete bija izplatījusi audio failu ar citiem izdomājumiem – Ķīpsalā tiekot veidota Covid - 19 pacientu slimnīca, bet koronavīrusa vakcīnas būšot nāvējošas. RAKUS kategoriski norobežojās no sociālajos tīklos paustās informācijas par Covid - 19 pacientu ārstēšanu. Saistībā ar notikušo arī pašā ārstniecības iestādē sākta dienesta

---

<sup>134</sup> Jefremova, U. Apollo ziņu portāls (2021.gada 4.februāris). “Šausmas, kaut ātrāk tas beigtos.” *Seniori dalās iespaidos par dzīvi pandēmijas laikā*. Izgūts no <https://www.apollo.lv/7171411/sausmas-kaut-atrak-tas-beigtos-seniori-dalas-iespaidos-par-dzivi-pandemijas-laika>

<sup>135</sup> LETA nacionālās informācijas aģentūra. (2021.gada 3.februāris). *Aptauja: trešdaļa iedzīvotāju netic statistikai par Covid-19 upuriem*. Izgūts no <https://www.apollo.lv/7171265/aptauja-tresdala-iedzivotaju-netic-statistikai-par-covid-19-upuriem>

izmeklēšana, lai izvērtētu šo konkrēto gadījumu. Savukārt policijā tika sākts kriminālprocess par huligānismu, uzskatot, ka viltus ziņas ir saistītas ar sabiedrības drošības apdraudējumu, un tās izraisījušas sabiedrisko rezonansi, radījušas neizpratni par likumību un ir vērstas pret epidemioloģisko drošību. Vēlāk kibernoziģumu apkarošanas nodaļa decembra sākumā aizturēja Jeremejevu un Kornatovsku.

Arī fokusgrupas diskusijā tika diskutēts par to vai cilvēki, iestādes būtu jāsoda par viltus ziņu izplatību. Un šeit pavērās diskusiju logs par to vai tā nav vārda brīvības ierobežošana, jo Latvijas Republikas Saeimas 100. PANTS nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.<sup>136</sup> Pie kopēja secinājuma gan neizdevās nonākt, jo daudzi levitē un vārda brīvības pamata. Un, tas, protams, ir saprotams, jo demokrātiskā valstī un sabiedrībā nemaz savādāk nevarētu un nedrīkstētu būt, tomēr ētikas kodekss gan iedzīvotājiem, gan institūcijām un organizācijām būtu jāievēro. Un arī jāsaprot, kur sākās līniju novikšanas robeža no vārda brīvības līdz meliem un dezinformācijai.

Lai vai kā, šis atgadījums bija lielisks atgādinājums un brīdinājums visiem tiem, kuri publiskajā telpā izplata nepatiesu un sabiedrībai draudīgu informāciju. Proti, prokuratūrā tika saņemta Valsts drošības dienesta vēstule (ar papildinājumiem) ar lūgumu izvērtēt nodibinājuma “Tautas varas fronte” publisko darbību. Valsts drošības dienests norādīja, ka nodibinājums sistemātiski neievēro tiesību normas un uz to publiski aicina arī citus, radot riskus ne vien sabiedrības veselībai, bet arī vispārīgu valsts un sabiedriskās drošības apdraudējumu. Izvērtējot Valsts drošības dienesta iesniegtos materiālus, tika konstatēts pamats iesniegt tiesā prasību par nodibinājuma darbības izbeigšanu. Vienlaikus prasībā pieteikts lūgums par prasības nodrošināšanu, aizliedzot nodibinājumam veikt publiskās darbības. “Tautas varas fronte” līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai civillietā veikt jebkādu publisko darbību, tai skaitā rīkot, organizēt un piedalīties publiskos pasākumos, gājienos, piketos un sapulcēs, izplatīt jebkādu informāciju ar nodibinājumu “Tautas varas fronte” saistītajos sociālo tīklu kontos un interneta vietnēs. Tiesas lēmums nav pārsūdzams.<sup>137</sup>

Šobrīd sociālajā tīklā “Facebook” ļoti aktīvi darbojās ar Covid - 19 saistīta grupa “Vakcinaritāte Latvijā”. Grupai ir ap 7000 sekotāju, kuri dalās ar lapas ierakstiem. Ir izveidota arī mājas lapa [www.vakcinaritate.lv](http://www.vakcinaritate.lv), kur tieka apkopota informācija, kāpēc, piemēram, labāk nevakcinēt savus bērnus, vai aktuālākā informācija par Covid - 19 nevakcinēšanos, kur nav ne

---

<sup>136</sup> Latvijas Republikas tiesību akti (1922.gada 15.februāris). *Latvijas Republikas Satversme*. Izgūts no <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

<sup>137</sup> Latvijas Republikas prokuratūra (2021.gada 14.janvāris). *Tiesa aizliedz nodibinājumam “Tautas varas fronte” veikt publisko darbību*. Izgūts no <http://www.prokuratūra.gov.lv/lv/jaunumi/2021/aktualitates/tiesa-aizliedz-nodibinajumam-tautas-varas-fronte-veikt-publisko-darbibu-229>

atsauču, ne pētījumu, ne pārbulicēšanas. Un šeit rodas jautājums, vai tiešām, sabiedrība labāk vēlas uzklaut uz zināt nepatiesu informāciju, jo tik ļoti neuzticas valdībai, vai arī šie cilvēki tik tiešām ir pūļa vadīti, lai darītu ko pretēju, lai tikai tiktu pamanīti.

Pēc Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra re: Baltica 30. aprīļa raksta, ka Saeimas deputāte Karina Sprūde (ievēlēta no KPV LV) savā “Facebook” profilā izplata nepatiesus apgalvojumus par Covid - 19 un vakcīnām. Viņa publicējusi ierakstu, kurā atkārtotas vairākkārt atspēkotas sazvērēstības teorijas, ka vakcīnas esot gēnu terapija, izraisot nāvi, bet Covid - 19 neesot tik bīstama slimība, kā apgalvo. Uz jautājumu, kāpēc izplata nepatiesu informāciju, Sprūde atbildēja, ka publicētais atbilst viņas pārliecībai.<sup>138</sup>

Cilvēki, kuri tic dažādām sazvērēstības teorijām, uzskata, ka andēmijas nav, run air vai nu par pavisam parastu vīrusu, kas kādas noteiktas cilvēku interešu grupas vārdā “uzpūsts” un padarīts par globālu problēmu, lai piesegtu varas uzurpāciju, vai arī vīruss speciāli radīts, lai arī palīdzību atņemtu cilvēkiem pienākošos brīvību. Šī uzskata paatā ir aizsardzības mehānisms, ko sauc par eksternalizāciju, proti, ir jāatrod vainīgais, pār kuru izgāzt dusmas par neapmierinošo situāciju, kas rada frustrāciju. Šie cilvēki netic, ka pasaulē var notik liela ķeza, ar ko viņiem jāērēinās, bet viņi tic, ka kadam noteikti ir izdevīgi tas, ka viņiem ir slikti. Cilvēki, kuri tic dažādām sazvērēstības teorijām, no visiem Covid – 19 ierobežojumu noliedzējiem ir visradikālākie un kareivīgākie, jo viņi pēc būtības noliedz konkrēto realitāti. Liela daļa šo cilvēku piedalās demonstrācijās un organize piketus, jo uzsata, ka šobrīd notiekošais ir mērķtiecīgi organizēts represīvs sākums. Tie ir visdažādāko sociālo grupu pārstāvji, arī izglītoti cilvēki. Jāsaprot, ka izglītība nereti dod spēju manipulēt ar faktiem un līdz ar to ar cilvēkiem.<sup>139</sup>

38% drīzāk piekrīt, kā nepiekrīt, ka informācija par pandēmiju un masu vakcinēšanas, ko sniedz TV ziņas, citi raidījumi un raksti portālos ir uzticama un 34% drīzāk piekrīt, kā nepiekrīt, ka ka politiķu, publisku personu, influenceru ieraksti saistībā ar masu vakcināciju un pandēmiju sociālajos tīklos ir argumentēti un viegli saprotami. Un 38% pilnībā nepiekrīt, ka personiski pazīstamu cilvēku ieraksti sociālajos tīklos ir uzticams un drošs informācijas avots saistībā ar Covid - 19 krīzi. Un 76% no visiem respondentiem pilnībā nepiekrīt, ka personiski nepazīstamu cilvēku ieraksti sociālajos tīklos ir uzticams un drošs informācijas avots saistībā ar Covid - 19 krīzi.

Mediju ietekmē ir dezinformācijas, safabricējumu, manipulatīvu ziņu un citas nepatiesas un maldinošas informācijas pamanīšana un atspēkošana, un pret to ir jāizturas ļoti atbildīgi.

---

<sup>138</sup> Bērziņa, S., Bite, J. Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centrs *Re: Baltica* (2021.gada 30.aprīlis). *Saeimas deputāte Sprūde izplata sazvērēstības teorijas par vakcīnām un Covid-19*. Izgūts no <https://rebaltica.lv/2021/04/saeimas-deputate-sprude-izplata-sazverestibas-teorijas-par-vakcinam-un-covid-19/>

<sup>139</sup> Valde, S. (2021.gada marts). Jauna realitāte – Covid-19. *Veselība, 1407 – 804X*, 62.lpp.

Pēdējo mēnešu laikā novērojamas situācijas, kad mediji, tiecoties pēc daudzveidīga satura, mēdz nepārbaudīt vai nekritiski izturēties pret dažādiem viedokļiem un ziņām. Protams, dažādi un dažkārt krasi pretēji viedokļi sabiedrībā vienmēr ir un būs, tādēļ atšķirīgi viedokļi nav jāizslēdz, par tiem ir jādiskutē. Tomēr, ja informācija netiek kritiski un profesionāli izvērtēta un mediji kļūst par kanālu, kurā atspoguļot pilnīgi jebkāda veida saturu, tad redaktoru, žurnālistu un mediju darbam zūd jēga. Tieši krīzes situācijas rada ētikas un atbildības noteikumus, kas ir daudz stingrāki nekā ikdienā, un tie ir nepieciešami, lai mediji netiktu diskreditēti, noturētu kvalitātes līmeni un veicinātu uzticību, nevis mazinātu to. Šajā laikā ir īpaši svarīgi rūpēties par mediju vides kvalitātes saglabāšanu un attīstīšanu sabiedrības interesēs, lai iedzīvotājiem būtu pamats medijiem uzticēties, nevis meklēt un vieglprātīgi noticēt informācijai nepārbaudītās sociālo tīklu “ ietekmētāju ” jeb influenceru publikācijās.<sup>140</sup>

## 6.2. Ekspertu viedokļi publiskajā telpā

Covid - 19 pandēmija ir liels izaicinājums gan globālajai, gan arī Latvijas sabiedrībai. Šāda mēroga epidēmijas Latvijā sen nebija skārušas, tādēļ krīzes pārvarēšanai ne institūcijas, ne sabiedrība kopumā nevarēja izmantot vēsturisko pieredzi. Šādās krīzes situācijās ir nepieciešams tiešāks normu un to imantojuma skaidrojums, neatstājot vietu plašām interpretācijām, un jāmeklē iespējas atvieglot normu izmantošanu.<sup>141</sup> Pēc Jāņa Bordāna domām, valdības skaidrošanas darbs notiek ar aizturi – tiekot skaidroti aptuveni 20% no tā, ko vajadzētu. “Ja mēs mēram, kā esam tikuši galā ar komunikāciju, tajā skaitā arī es, tad desmit ballu sistēmā tas varētu būt uz 6. Pirmkārt, vajadzētu tikt skaidrībā komunikācijā pašiem iekšienē valdībā. Iespējams, būtu jāuztic šī komunikācija profesionāļiem, nevis politiķiem” , sacīja Bordāns.<sup>142</sup> Turpretī, SKDS direktors Arnis Kaktiņš uzsver, ka: “Ikdienā redzams, ka valdība aktīvi komunicē. Katru dienu diezgan laicīgi tiek izplatītas svaigas ziņas par saslimušajiem, testētajiem iedzīvotājiem, tāpat tiek sniegtas intervijas un paziņojumi. Tas sabiedrībai ir ļoti svarīgi, un visa šīs informācija rada mums šķietamību, ka valdība kaut ko kontrolē. Nav

---

<sup>140</sup> Latvijas Mediju ētikas padome (2020.gada 30.decembris).

*Kāda ir mediju atbildība pret sabiedrību globālās pandēmijas laikā? Latvijas Mediju ētikas padomes vēstule medijiem un žurnālistiem.* Izgūts no <https://www.lmepadome.lv/jaunumi/params/post/2438371/kada-ir-mediju-atbildiba-pret-sabiedribu-globalas-pandemijas-laika-latvijas>

<sup>141</sup> Krūmiņš, G. CILVĒKS · VALSTS · LIKUMS. Portāls par Latviju un mums Latvijā. Palīgs tiesību aktu izpratnei (2021. gada 11. janvāris). *Komunikācijas grābekļi, uz kuriem varējām arī neuzkāpt, – Latvija Covid-19 krīzē.* Izgūts no <https://lvportals.lv/viedokli/323643-komunikācijas-grabekli-uz-kuriem-varejam-ari-neuzkapt-latvija-covid-19-krize-2021>

<sup>142</sup> Spundiņa, L. (2020.gada 9.decembris). LSM.lv Latvijas Sabiedrisie Mediji. *Bordāns: Iespējams, valdības komunikācija ar sabiedrību par Covid-19 jāatdod profesionāļu rokās.* Izgūts no <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/bordans-iespejams-valdibas-komunikacija-ar-sabiedribu-par-covid-19-jaatdod-profesionalu-rokas.a384693/>

noledzams, ka daudzos gadījumos tā ir tikai šķietamība, bet tā ir ļoti svarīga, lai mēs psiholoģiski sava sirdsmiera dēļ justos drošāki”.<sup>143</sup>

Nenoliedzami Latvijas drukātie mediji, TV, radio un sociālo mediju platformas, katru dienu ir pārpildītas ar jaunākajām ziņām par Covid - 19 izplatīšanos. Neviens ziņu raidījums kopš 2020. gada, kad pandēmija uzņēma savu otro vilni, nav izticis bez sižeta saistībā ar šo globālo krīzi. Katru dienu tiek apskatīti un atjaunināti dati par inficējušiem un mirušajiem, tiek izsludināti arvien jauni ierobežojumi, medicīnas darbinieki ir uz izdegšanas robežas, sabiedrība nogurusi no informācijas daudzuma, skolotāji ceļ trauksmi saistībā par attālināto mācību kvalitāti, krīze arī sociālajos namos un, protams, vakcīnu trūkums. Un šobrīd pasaule jau sāk runāt vēl par trešo pandēmijas vilni, kuram izstrādās vakcīnas var arī nederēt. Runājot par mediķu prognozēto infekcijas “trešo vilni”, kā norādīja Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) studiju programmas “Sabiedriskās attiecības” vadītāja Ruta Siliņa, ka patlaban ir ļoti sarežģīta situācija, jo sabiedrība ir nogurusi no pandēmijas, ierobežojumiem un tā, ka valdībai nākas pieņemt nepopulārus lēmumus. Patlaban cilvēki vairs nevēlas dzirdēt par ierobežojumiem un neņem pretim informāciju, tāpēc plāns paredz veidot pozitīvāku komunikāciju par to, “kā gribam sagaidīt vasaru”. “Esam domājuši par citādāku komunikāciju, jo esošā komunikācija sevi ir izsmēlusi. Protams, varam vainot komunikatorus, taču situācija ir neviennozīmīga”, uzsvēra Siliņa.<sup>144</sup>

Pēc ārsta Pētera Apiņa teiktā, pēdējās dienās esmu lasījis ļoti daudz negatīvas informācijas par vakcīnām. Šī negatīvā informācija lielākoties ir pārspīlēta un nepamatota. Šāda informācija ir pieejama arī profesoram Ugam Dumpim, epidemiologam Jurijam Perevoščikovam un daudziem citiem kolēģiem, bet žurnālisti vienmēr viņiem uzdod jautājumus tikai par kovidinfectēto un mirušo skaitu, kolēģi atbild, un, šķiet, nemēģina paplašināt sniegtās informācijas apjomu.<sup>145</sup>

Novērojot ziņu raidījumus, nākas secināt un piekrist ārsta apgalvojumam, ka negatīvo ziņu apjoms, protams, pārsniedz pozitīvās ziņas. Atbildīgajām amatpersonām un ekspertiem tiek uzdoti jautājumi gan par vakcīnu blakus efektiem, gan mirušajiem, bet reti, kad parādās informācija par vakcinētajiem un, ka masu kopskaitlī viss ir kārtībā. Tas, ka dažiem cilvēkiem ir blakus efekti, diemžēl ar letālu iznākumu, var būt arī no gripas potes. Pasaulē gripas vakcīnu izmanto jau vairāk nekā 60 gadus, jo ir pierādīts, ka tā ir efektīva un samazina smagu gadījumu

---

<sup>143</sup> LETA nacionālās informācijas aģentūra (2020.gada 20.marts). *Kaktiņš: Ārkārtējās situācijas laikā valdībai komunikācija ar sabiedrību izdodas salīdzinoši laba*. Izgūts no <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/kaktins-arkartejas-situacijas-laika-valdibai-komunikacija-ar-sabiedribu-izdodas-salidzinosi-laba-14238432>

<sup>144</sup> LETA nacionālās informācijas aģentūra (2021.gada 3.marts). *Esošā valsts komunikācijas stratēģija par pandēmiju sevi izsmēlusi, norāda Kariņa pārstāve*. Izgūts no <https://www.delfi.lv/news/national/politics/esosa-valsts-komunikacijas-strategija-par-pandemiju-sevi-izsmelusi-norada-karina-parstave.d?id=52987793>

<sup>145</sup> Turpat.

un stacionēšanas gadījumu skaitu”. Lai arī efektivitāte nav simtprocentīga lielā mērā tāpēc, ka vīruss tiešām ir mainīgs un vakcīna ik gadu tiek komplektēta no jauna, epidemioloģe jautā, kas labāk – vai aizsardzība 50 vai 70 procenti vai vispār nulle?<sup>146</sup>

Šis ir lielisks piemērs, tam, ka izraisītās bailes un nepietiekams informācijas daudzums, noved pie cilvēku irracionālas rīcības. Ziņu raidījumos un ziņu portālos vairākkārt ir izskanējusi informācija gan no profesoriem, gan ārstiem, ka visas akceptētās Eiropas Savienības vakcīnas ir drošas, un ka sabiedrībai ir jāvakcinējas, lai šo pandēmiju apturētu.

Latvija 30 Eiropas valstu vidū ierindojas trešajā vietā no apakšas. Sliktāki rādītāji ir vien Nīderlandē un Bulgārijā. Lietuva ieņem 6. vietu, bet Igaunija – 16. vietu.<sup>147</sup> Kāpēc vakcinēšanās notiek tik gausi, neviena atbildīgajām institūcijām atbildēt nevar. Rīgas Stradiņu Universitātes (RSU) docente un sabiedrības veselības eksperte Daiga Behmane stāsta, ka vislielākā VM kļūda bijusi katastrofāli sliktā komunikācija ar sabiedrību.<sup>148</sup>

Arī ziņu portāla “Tvnet” redaktors Jorens Jakovļevs rakstā “Valdība zem lupas: Ekspertes par komunikācijas kļūdām un iespējamiem risinājumiem Covid - 19 krīzes laikā”, atzīst, ka izsludinātie papildu ierobežojumi un jaunie noteikumi ir izsaukuši gana plašu rezonansi Latvijas sabiedrībā. Kamēr daļai sabiedrības ir apnicis dzīvot Covid - 19 ierobežojumu paspārnē, citi ir neizpratnē par valdības lēmumu būtību un samērību. Šķietami patvaļīgi pieņemti lēmumi, piemēram, aizliegums iegādāties cigaretes vai vējstiklu šķidrumu brīvdienās un svētku dienās, vai citi vairākkārt mainīti noteikumi, kas skar izglītības iestāžu un tirdzniecības centru darbību, ir izraisījuši pamatotu sašutumu un pretreakciju dažādās cilvēku grupās. Ierobežojumu samērība un skaidri komunicētas vadlīnijas ir starp nozīmīgākajiem priekšnoteikumiem krīzes efektīvai pārvarēšanai. Taču, kā norāda sabiedrības daļas vieglprātīgā attieksme, komunikācijas ķēde starp valdības namu un mūsu mājokļiem ir tikusi pārrauta. Pašreizējā komunikācijas krīze, kura izveidojusi plaisas ne tikai starp sabiedrību un valdību, bet arī starp dažādām interešu grupām un valdības ministriem, rada nopietnu draudu valsts un sabiedrības spējām cīnīties ar vīrusa izplatību.<sup>149</sup>

Pēc aptaujas datiem 34% respondentu drīzāk piekrīt, kā nepiekrīt, ka valdība pietiekami aktīvi komunicē un informē sabiedrību saistībā ar Covid – 19, taču 40% no aptaujas

---

<sup>146</sup> Puriņa, E. Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centrs Re:Baltica ( 2020.gada 6. jūnijs).

*Gripas vakcīna – neefektīva un lieka?* Izgūts no <https://rebaltica.lv/2020/06/gripas-vakcina-neepektiva-un-lieka/>

<sup>147</sup> Lība, M. LA.lv Ziņu portāls Latvijai ( 2021.gada 2.jūnijs).

*Vakcīnu lieta – stratēģiska kļūda ar smagām sekām. Dienesta pārbaudē atrod vainīgos.* Izgūts no <https://www.la.lv/vakcinu-lieta-strategiska-kluda-ar-smagam-sekam>

<sup>148</sup> Kesnere, R. Dienas Mediji (2021.gada 6.janvāris). *Lēna vakcinācija bez plāna.* Izgūts no <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/lena-vakcinacija-bez-plana-14254671>

<sup>149</sup> Jakovļevs, J. Tvnet.lv ziņu portāls ( 2020.gada 5.decembris). *Valdība zem lupas: Ekspertes par komunikācijas kļūdām un iespējamiem risinājumiem Covid-19 krīzes laikā.* Izgūts no <https://www.tvnet.lv/7126062/valdiba-zem-lupas-ekspertes-par-komunikācijas-kludam-un-iespejamiem-risinajumiem-covid-19-krizes-laika>

dalībniekiem nepiekrīt tam, ka valdība pietiekami uzklausa sabiedrības vēlmes un viedokļus saistībā ar ierobežojumiem pandēmijas laikā. 33% drīzāk uzticas valdības pieņemtajiem lēmumiem saistībā ar pandēmiju. Un 41% no visiem respondentiem apgalvo, ka izmantotie avoti pēdējās nedēļas laikā, lai iegūtu informāciju par valdības pieņemtajiem lēmumiem saistībā ar Covid -19 pandēmiju un masu vakcināciju ir bijušas ziņas televīzijā, raidījumi, raksti masu medijos, sociālie tīkli. 34% no aptaujas dalībniekiem drīzāk piekrīt, kā nepiekrīt, ka politiķu, publisku personu, influenceru ieraksti saistībā ar masu vakcināciju un pandēmiju sociālajos tīklos ir argumentēti un viegli saprotami.

Kā vienu no vislielākajām sabiedrības diskusijām un neizpratni radīja VM projekta Vakcinācijas biroja izveide 2021.gada 22. janvārī. Jau neīsi pēc šīs ziņas nokļūšanas medijos, tā guva plašu rezonansi, un publiskā telpa bija pārpildīta ar negācijām par šādu valdības lēmumu. Arī portālā [www.manabalss.lv](http://www.manabalss.lv) tika vākti paraksti par šī projekta likvidāciju. Tas tāpēc, kā uzsvēra iniciatores autore – Ilze Zeltkalne, kura skaidro, ka lai mazinātu birokrātiju un nepārdomātu finansiālo līdzekļu izšķērdēšanu, atsevišķa Vakcinācijas biroja izveide nav nepieciešama. “ Īpaši jau ņemot vērā to, kāda ir šā brīža vakcinēšanas bēdīgā situācija” , puda Zeltkalne.<sup>150</sup> Nepieciešamie paraksti tika savākti 5 dienu laikā, bet valdība, protams, biroju nelikvidēja, tā vietā tika samazinātas algas un Vakcinācijas birojs tika pārcelts uz citu struktūrvienību.

34% no aptaujas respondentiem pilnībā nepiekrīt, ka Vakcinācijas birojs sniedz pietiekami daudz informācijas par vakcinēšanos un vakcīnām. 69% procenti aptaujāto atzina, ka Vakcinācijas birojs nekādā mērā nemainīja viņu attieksmi pret vakcinēšanos un, ka būtu vēlme vakcinēties. Turklāt 37% no visiem respondentiem atzina, ka Vakcinācijas birojs nemainīja attieksmi pret vakcinēšanos, to izdarīja ģimenes ārsts, draugi, paziņas, sociālie mediji, viedokļu līderi u.tml.

Vakcinācijas projekta birojs kā VM struktūrvienība tiks likvidēts. Nacionālajā veselības dienestā (NVD) tiks izveidota jauna struktūrvienība vakcinācijas projekta koordinācijai, kuras finansiālā un cilvēkresursu kapacitāte tiks stiprināta. Tuvojoties vakcinācijas masveida fāzei, projekta koordinācijas vienībai vajadzīgi papildspēki – projektu vadītāji lielas jaudas vakcinācijas centru koordinācijai reģionos u.c. Vakcinācijas projekta norisi ikdienā nodrošinās koordinācijas grupa, kurā būs iekļauti VM, NVD, Slimību profilakses un kontroles centra, Zāļu valsts aģentūras un citu VM iestāžu vadošie darbinieki un eksperti. Vakcinācijas projekta regulāru pārraudzību nodrošinās Vakcinācijas projekta Rīcības komiteja, kuru vadīs veselības

---

<sup>150</sup> LETA nacionālās informācijas aģentūra ( 2021.gada 12.marts). *Savāc 10 000 parakstus par Vakcinācijas projekta biroja likvidēšanu*. Izgūts no <https://nra.lv/latvija/341740-savac-10-000-parakstus-par-vakcinacijas-projekta-biroja-likvidesanu.htm>

ministrs un kurā tiks aicināti darboties arī citu ministriju un organizāciju pārstāvji no Veselības aprūpes darba devēju asociācijas, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Lielo pilsētu asociācijas u.c.<sup>151</sup>

### 6.3. Atbildīgo institūciju un organizāciju viedokļi publiskajā telpā

Pēc Pasaules Veselības organizācijas (PVO) pandēmija ir definējama kā “epidēmija, kas notiek visā pasaulē vai ļoti plašā teritorijā, šķērsojot starptautiskās robežas un parasti skar lielu cilvēku skaitu”. Otrā klasiskā definīcija neko neietver par iedzīvotāju imunitāti, viroloģiju vai slimības smagumu. Pēc šīs definīcijas var teikt, ka pandēmijas katru gadu notiek katrā mērenā dienvidu un ziemeļu puslodē, ņemot vērā, ka sezonālās epidēmijas šķērso starptautiskās robežas un ietekmē lielu skaitu cilvēku. Tomēr sezonas epidēmijas netiek uzskatītas par pandēmijām.<sup>152</sup>

Pēc Eiropas Savienības (ES) komisijas kontroles datiem pandēmiskais nogurums un garīgā veselība ir dabiska reakcija uz pašreizējo situāciju. Dalībvalstīm būtu jāievēro Pasaules Veselības organizācijas (PVO) Eiropas reģionam adresētie norādījumi par to, kā atjaunot sabiedrības atsaucību un mazināt pandēmisko nogurumu. Būtu jāpalielina arī psihosociālais atbalsts.<sup>153</sup> PVO norāda, ka neskatoties uz dokumentētu sabiedrības atbalstu pandēmijas reaģēšanas stratēģijām visā PVO Eiropas reģionā, dalībvalstis ziņo par pandēmijas noguruma pazīmēm savās populācijās – tas tiek definēts kā demotivācija ievērot veselību aizsargājošu uzvedību, kas rodas pakāpeniski, sakrājoties negatīvām emocijām, pieredzei un uztverei.<sup>154</sup> PVO piedāvā četras galvenās stratēģijas valdībām sabiedrības atbalsta un veselību aizsargājošas uzvedības uzturēšanai:

1. saprast cilvēkus. Vākt un izmantot pierādījumus mērķtiecīgai, pielāgotai un efektīvai politikai, iejaukšanās pasākumiem un saziņai;
2. iesaistīt cilvēkus kā daļu no risinājuma. Atrast veidus, kā jēgpilni iesaistīt indivīdus un kopienas visos līmeņos;

---

<sup>151</sup> Veselības ministrijas mājas lapa (2021.gada 15.martā). *VM reorganizēs Vakcinācijas projekta biroju*. Izgūts no <https://www.vm.gov.lv/lv/jaunums/vm-reorganizes-vakcinācijas-projekta-biroju>

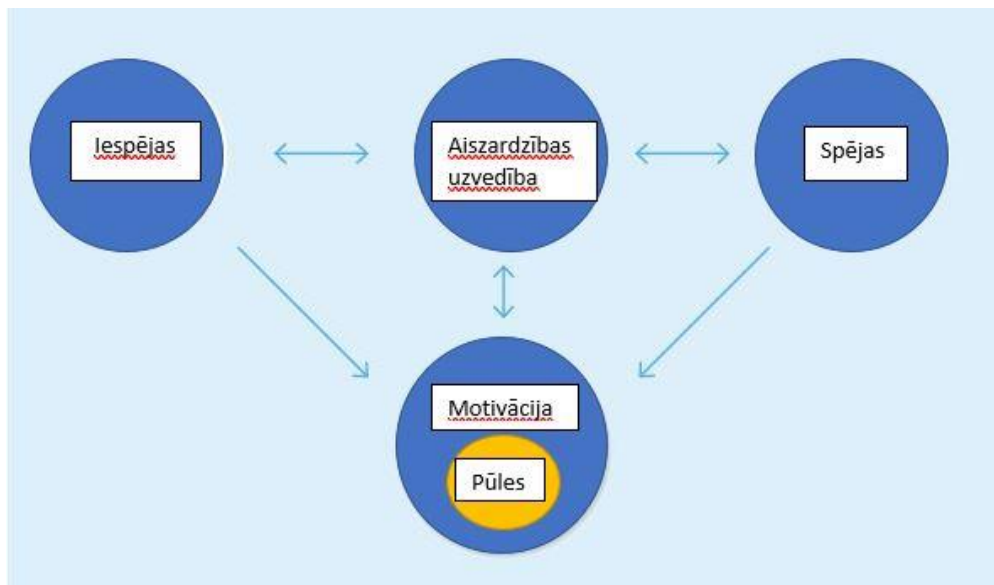
<sup>152</sup> Heath, K. (2011). The classical definition of a pandemic is not elusive. *National Library of medicine*, 1;89(7). doi: 10.2471/BLT.11.088815

<sup>153</sup> Eiropas komisija: Pārstāvniecība Latvijā (2020.gada 2.decembrī). *Koronavīruss. Komisija nāk klajā ar stratēģiju “Šoziem sargāsim sevi no Covid-19”* Izgūts no [https://ec.europa.eu/latvia/strategija\\_Soziem\\_sargasim\\_sevi\\_no\\_Covid-19\\_lv](https://ec.europa.eu/latvia/strategija_Soziem_sargasim_sevi_no_Covid-19_lv)

<sup>154</sup> MIC Administrācija (2020.gada 23.decembris).

*PVO brīdina valdības par pandēmijas nogurumu un iesaka rīkoties*. Izgūts no <https://farmacija-mic.lv/pvo-bridina-valdibas-par-pandemijas-nogurumu-un-iesaka-rikoties/>

3. ļaut cilvēkiem dzīvot savu dzīvi, bet samazināt saslimšanas risku. Plaši ierobežojumi ilgtermiņā var nebūt piemērojami visiem;
4. apzināties un cīnīties ar cilvēkiem radītajām grūtībām, izprotot, ka pandēmija dziļi ietekmējusi viņu dzīvi. (sk. 6. att.).<sup>155</sup>



6. att. Četras galvenās stratēģijas (PVO Reģionālais Eiropas birojs)<sup>156</sup>

Gan ikdienas dzīvē, gan akadēmiskajā literatūrā terminam krīze ir ambivalentas konotācijas. Tas pats par sevi nenozīmē negatīvus nākotnes notikumus (draudus). Tas ietver arī pozitīvas rezolūcijas ( iespējas ) iespēju: citiem vārdiem sakot, cerību. “ Krīze joprojām apvieno nopietnos draudus, citiem vārdiem sakot: situācija var izskatīties slikta, bet tā nav bezcerīga”.<sup>157</sup>

Pēc PVO rekomendācijām ES dalībvalstīm pandēmijas laikā jāseko 10 darbības procesiem:

1. domāt lokāli – jautājiet sabiedrībai, viedokļu līderiem, jauniešu organizācijām, kāds atbalsts nepieciešams no valdības puses, lai motivētu cilvēkus ievērot ar pandēmiju saistītos ierobežojumus un citus noteikumus;

<sup>155</sup> MIC Administrācija (2020.gada 23.decembris).

*PVO brīdina valdības par pandēmijas nogurumu un iesaka rīkoties.* Izgūts no <https://farmacija-mic.lv/pvo-bridina-valdibas-par-pandemijas-nogurumu-un-iesaka-rikoties/>

<sup>156</sup> Pasaules Veselības Organizācijas Eiropas birojs (2020.gads).

*Pandemic fatigue* Reinigorating the public to prevent COVID-19 Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/335820/WHO-EURO-2020-1160-40906-55390-eng.pdf>

<sup>157</sup> Shwarch, A., Seeger, M. W., Auer, C. (2016). *The Handbook of International Crisis Communication Research*. New York: John Wiley & Sons, Incorporated. P. 92.

2. jautājiēt viedokli – darbavietās, skolās, universitētēs u.c. diskutējiēt, kā viņi vēlētos ieviest jaunos uzvedības modeļus. Šāda diskusija laicīgi var atklāt dažādus šķēršļus un pārpratumus, kuri nepieciešami vīrusa ierobežošanai;
3. izstrādāt vadlīnijas – izstrādājiēt rekomendācijas, kā labāk pavadīt savu brīvo laiku, mijiedarbībai darbavietās, bērnu ballītēs u.tml. Izvairieties no konstantām izmaiņām;
4. valsts nozīmes svētki – lai sagatavotu drošus risinājumus gaidāmajām valsts svinībām, kur cilvēki pulcējas dažādās ģeogrāfiskajās vietās, iesaistiet diskusijās, kā samazināt risku pandēmijas laikā: sabiedrību, mazumtirdzniecības nozari, veco ļaužu pansionātus un citus. Lūdziet viņiem padomus un izstrādājiēt nepieciešamos norādījumus. Sniedziet skaidrus ieteikumus;
5. grozīt un sabalansēt ieteikumus – izprast, kādi ierobežojumi var būt pārāk smagi sabiedrībai: ekonomiskie, psiholoģiskie, sociālie;
6. viegli un lēti – piemēram, bezmaksas masku un roku dezinfekcijas līdzekļu izsniegšana, attālinātās darba vietas, lēts interneta pieslēgums;
7. piesaistiet cilvēkus – atzīstiet, ka visi dod savu ieguldījumu;
8. skaidri, precīzi, paredzami – izmantojiēt vienkāršas un saprotamas infografikas kā efektīvu veidu, kā paziņot par ierobežojumiem un epidemioloģiskajiem riskiem, un kā tie ir saistīti;
9. pētījumi – veikt regulārus pētījumus un ņemt tos vērā. Informēt par tiem sabiedrību;
10. pielāgota komunikācija – demotivētajām sabiedrības grupām izstrādāt īpašu komunikācijas plānu un notestēt to pirms palaišanas plašākā sabiedrībā.<sup>158</sup>

Latvija ir nosliegusies uz atvērtu un godīgu komunikāciju par nezināmo. Kad parādījās Covid - 19, iestādes katru dienu vadīja preses konferences un atbildēja uz katru jautājumu. Gadījumos, kad viņiem nebija atbildes, viņi to atzina un apsoliēja pēc iespējas ātrāk sniegt papildu informāciju. Uzticības veidošanai un uzturēšanai ir būtiski pierādīt godīgumu un pārredzamību.<sup>159</sup>

Līdz šim Latvijā reģistrētas trīs vakcīnas pret Covid - 19, bet vairāk nekā 200 vakcīnas vēl ir izstrādes stadijā. Kā iespējams, ka nepilna gada laikā izstrādātās vakcīnas ir pietiekami drošas un efektīvas lietošanai? Zāļu valsts aģentūra (ZVA) paziņojumā medijiem sniedz informāciju, kas esot balstīta uz zinātniskiem pierādījumiem (sk. 6. att.). Mērķis ir kļiedēt ZVA

---

<sup>158</sup> Pasauls Veselības Organizācijas Eiropas birojs (2020.gads).

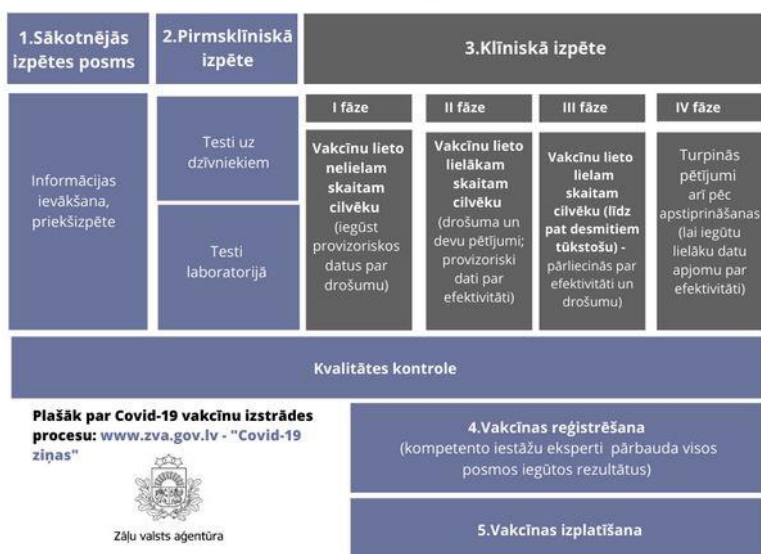
*Pandemic fatigue* Reinvigorating the public to prevent COVID-19. Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/335820/WHO-EURO-2020-1160-40906-55390-eng.pdf>

<sup>159</sup> Turpat.

apkopotos izplatītākos 12 mītus par reģistrēto vakcīnu pret Covid-19 drošumu, sastāvu un iedarbīgumu:

- 1. mīts: gada laikā nevar izstrādāt vakcīnu;
- 2. mīts: vakcīnas nav drošas un izraisa dzīvībai bīstamas blakusparādības;
- 3. mīts: vakcīnām nav veikti klīniskie pētījumi ar cilvēkiem ( trešajā fāzē );
- 4. mīts. viena uzņēmuma vakcīna ir labāka nekā otra uzņēmuma vakcīna;
- 5. mīts: vakcīnas nepasargā no jaunajiem Covid - 19 vīrusa veidiem;
- 6. mīts: nav zināms, cik ilgi vakcīna pasargā pret Covid - 19;
- 7. mīts: vakcīnas neaizsargās, jo nevienai no tām nav apstiprināta 100% efektivitāte;
- 8. mīts: “ AstraZeneca ” vakcīna nedarbojas cilvēkiem no 65 gadu vecuma;
- 9. mīts: vakcīnas ir kaitīgas sievietēm, kuras plāno grūtniecību, gaida bērnu vai baro bērnu ar krūti;
- 10. mīts: vakcīnas satur embriju šūnas un mikrociņpus;
- 11. mīts: vakcīnas ir piemērotas bērniem;
- 12. mīts: nav pieejama uzticama informācija par vakcīnām.<sup>160</sup>

### Covid-19 vakcīnas attīstības cikla vispārējie posmi



6. att. Covid - 19 vakcīnas attīstības cikla vispārējie posmi (Zaļu valsts aģentūra)<sup>161</sup>

<sup>160</sup> LSM.lv Latvijas Sabiedriskie mediji (2021.gada 27.februāris).

12 izplatītākie mīti par vakcīnām pret Covid-19: Kā tos atspēko Zaļu valsts aģentūra? Izgūts no <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/veseliba/12-izplatitakie-miti-par-vakcinam-pret-covid-19-ka-tos-atspeko-zalu-valsts-agentura.a394690/>

<sup>161</sup> Zaļu valsts aģentūras mājas lapa (2020.gada 21.decembris). Fakti par vakcīnām pret Covid-19: vakcīnu izstrāde turpinās. Izgūts no <https://www.zva.gov.lv/lv/pacientiem-un-sabiedribai/zales/vakcinas-pret-covid-19/fakti-par-vakcinam-pret-covid-19-vakcinu-izstrade-turpinas>

Kā minēts, Eiropas Zāļu aģentūra veic vakcīnu pret Covid - 19 vērtēšanu atbilstoši tādiem pašiem kvalitātes, drošuma un efektivitātes standartiem kā citām zālēm, jo netiek veiktas nekādas atkāpes no šīm pamatprasībām. Lai gan pagaidām nav iespējams paredzēt precīzu kopējo vērtēšanas ilgumu, tomēr šim procesam vajadzētu būt īsākam nekā parastajai vērtēšanai, pateicoties laika ietaupījumam, ko sniedz paātrinātā vērtēšana, taču saglabājot stingru pierādījumu bāzi līdzvērtīgā līmenī kā pirms pandēmijas situācijā.<sup>162</sup>

Kopumā klīniskā izpētē šobrīd ir vēl vairāki desmiti potenciālu vakcīnu pret Covid - 19 un katra ražotāja vakcīnas izpētē iesaistīti vairāki desmiti tūkstoši cilvēku. Informācija par visiem klīniskajiem pētījumiem ir pieejama Eiropas klīnisko pētījumu reģistrā.

Vienlaikus tiek pielikti visi pūliņi, lai arī pēc vakcīnu reģistrēšanas tiktu rūpīgi un pastiprināti uzraudzīta šo vakcīnu efektivitāte un drošums un visi dati tiktu apkopoti un analizēti.<sup>163</sup>

Lielu uzmanību pēdējā laikā pievērsusi sev “AstraZeneca” vakcīnu krīze ar tās izrietošajām sekām. Cilvēki mirst no trombu veidošanās pēc vakcīnas saņemšanas, it īpaši tas novērots senioru grupās. Un šī iemesla dēļ daudzās ES valstīs un pat pasaulē šīs vakcīnas tiek aizliegtas.

Arī Latvijā ZVA norādīja, ka lēmumu, kas pieņemts, balstoties uz ziņojumiem no atsevišķām Eiropas Savienības valstīm par trombembolijas un līdzīgiem gadījumiem, kas novēroti dažādos laika posmos pēc vakcīnas saņemšanas. Vienlaikus Veselības ministrijas atbildīgie dienesti uzsver, ka līdz šim nav datu par cēloņsaistību starp vakcināciju un nopietniem veselības traucējumiem. Lēmums uz laiku līdz divām nedēļām apturēt vakcināciju ar “AstraZeneca” vakcīnu pieņemts tikai papildu piesardzības nolūkā līdz brīdim, kad tiks saņemta informācija par cēloņsaistības izvērtēšanu par līdz šim ziņotajiem gadījumiem.<sup>164</sup>

Imunizācijas valsts padomes priekšsēdētāja Dace Zavadska Latvijas Televīzijai (LTV) “Rīta panorāma” prognozēja, ka būs nepieciešama 1–2 nedēļas, lai izmeklētu līdz šim Eiropā konstatētus trombu veidošanās gadījumus pēc vakcinēšanas ar “AstraZeneca” un noskaidrotu, vai vakcīna ir droša. Padome līdz šim sekoja līdzī visiem ziņojumiem Latvijā un notikumiem Eiropas valstīs, un tas ir tikai normāli situācijā, kad reģistrē jaunas zāles, gaidīt signālus saistībā ar tām, norādīja Zavadska.

Kā norāda pētījumā iegūtie dati, tad iedzīvotāji nav vienas prāti par “AstraZeneca” vakcīnas drošumu. 28% no respondentiem pilnībā nepiekrīt, ka vakcīna būtu droša, turpretī

---

<sup>162</sup> Turpat.

<sup>163</sup> Turpat.

<sup>164</sup> Smiltnieks, A. LSM.lv Latvijas Sabiedriskie Mediji (2021.gada 16.marts). *Latvijā uz laiku aptur vakcināciju pret Covid-19 ar “AstraZeneca» vakcīnu”*. Izgūts no <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/latvija-uz-laiku-aptur-vakcinaciju-pret-covid-19-ar-astrazeneca-vakcinu.a396849/>

27% uzskata, ka tā ir vairāk droša, kā nedroša. 25% norādīja, ka “AstraZeneca” vakcīnas krīze nekādā mērā neietekmēja domas par vakcinēšanos vai citu vakcīnu drošumu.

Arī RSU cenšas kļiedēt mītus par vakcīnām, jo pret Covid - 19 ir radītas salīdzinoši nesen, turklāt ļoti īsā laika posmā, tāpēc cilvēkiem nereti ir neuzticēšanās vakcīnām un šaubas par to drošumu un efektivitāti. Ir saprotams, ka par jaunām, nezināmām lietām rodas daudz jautājumu, bet ieteicams informāciju meklēt drošos avotos un pie zinošiem speciālistiem.

- 1. mīts** – vakcīnas pret Covid - 19 ir eksperimentālas;
- 2. mīts** – vakcīnas ar mazāku efektivitāti nav vērts potēt;
- 3. mīts** – vakcīnas rada smagākas komplikācijas nekā slimošana ar Covid - 19;
- 4. mīts** – nav vērts vakcinēties, jo veidojas tikai īslaicīga imunitāte;
- 5. mīts** – vakcīnas izmaina cilvēka DNS.<sup>165</sup>

Eiropiešiem jābūt pieejamai pārbaudāmai un pārlicinošai veselības informācijai. ES apmainās ar informāciju no oficiāliem un citiem pārbaudāmiem avotiem, sniedz to iedzīvotājiem un sadarbojas ar starptautiskiem partneriem. Komisija un Eiropas Ārējās darbības dienests (EĀDD) arī turpmāk izmantos stratēģiskās komunikācijas iespējas.

Komisija izveidojusi īpašu tīmekļvietni, kura veltīta rīcībai koronavīrusa apkarošanā un reāllaikā informē par vīrusu un ES atbildes reakciju. Dezinformācijai par koronavīrusu ir aplūkota īpašā sadaļā, kurā visās ES valodās regulāri tiek atspēkoti izplatītākie ar koronavīrusu saistītie mīti. Komisija popularizē Pasaules Veselības organizācijas, valstu veselības aizsardzības iestāžu un Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra saturu. EĀDD kopā ar Komisiju izvērta un turpmāk vēl vairāk stiprinās stratēģisko komunikāciju un publisko diplomātiju ES tuvākajās kaimiņvalstīs un visā pasaulē. Komisijas pārstāvniecības dalībvalstīs turpinās popularizēt uz faktiem balstītu informāciju, kas pielāgota vietējai situācijai.<sup>166</sup>

Lai cīnītos pret ar Covid - 19 saistīto dezinformāciju, Latvija Apvienotās Nācijas Organizācijas (ANO) ietvaros iniciēja Starpreģionu paziņojumu par infodēmiju saistībā ar Covid- 19, kuru parakstīja 130 ANO dalībvalstis un divi ANO novērotāji. Turpinot iesākto saistībā ar paziņojumu, Latvija kopā ar Austrāliju, Franciju, Indiju un Indonēziju ANO Ģenerālās asamblejas īpašās sesijas par Covid - 19 priekšvakarā rīkoja tematisku pasākumu “Atbilde infodēmijai”.<sup>167</sup>

---

<sup>165</sup> Rīgas Stradiņu Universitāte ( 2021.gada 11.marts). *Vakcīnu efektivitāte, drošums, komplikācijas: pieci mīti par vakcīnām pret Covid-1*. Izgūts no <https://www.rsu.lv/aktualitates/vakcinu-efektivitate-drosums-komplikācijas-pieci-miti-par-vakcinam-pret-covid-19>

<sup>166</sup> Oficiāla Eiropas Savienības tīmekļa vietne (2020.gada 10.jūnijs). *Cīņa pret dezinformāciju koronavīrusa laikā*. Izgūts no [https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/tackling-coronavirus-disinformation\\_lv](https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/tackling-coronavirus-disinformation_lv)

<sup>167</sup> Latvijas Republikas Ārlietu ministrija (2020.gada 11.decembris). *Ārlietu ministrijas īpašais pārstāvis informācijas telpas drošības jautājumos dalās ar Latvijas pieredzi cīņā pret Covid-19 infodēmiju un uzsver ANO lomu tās ierobežošanā*. Izgūts no

Kā norāda ANO ģenerālsēkretārs Antonijo Gultērsšs (*António Guterres, 1949*), mūs arī satrauc kaitējums, ko rada ar pandēmiju saistītas nepatiesas vai sagrozītas informācijas tīša izstrāde un izplatīšana. Mēs aicinām valstis veikt pasākumus, lai novērstu šādas dezinformācijas izplatību, rīkojoties objektīvi un pienācīgi ievērojot pilsoņu runas brīvību, kā arī sabiedrisko kārtību un drošību. Mēs vēlreiz apstiprinām, cik svarīgi ir nodrošināt, ka iedzīvotājiem sniedz precīzu informāciju no uzticamiem avotiem un nemaldina ar dezinformāciju par Covid - 19. Šie centieni citstarp balstās runas brīvībā, preses brīvībā un preses augstākās ētikas un standartu sekmēšanā, žurnālistu un citu plašsaziņas līdzekļu darbinieku aizsardzībā, kā arī veicina informācijas un mediju pratību, sabiedrības uzticēšanos zinātnei, faktiem, valsts un starptautiskajām institūcijām. Ir atklātas dažādas iniciatīvas, lai valstīm un privātajam sektoram nodrošinātu neatkarīgu speciālistu viedokli un ieteikumus šo centienu stiprināšanai.<sup>168</sup>

Mēs aicinām visas dalībvalstis un visas iesaistītās puses rīkoties, lai apkarotu “infodēmiju” un veidotu, kā paudis ANO ģenerālsēkretārs, “veselīgāku, atbildīgāku, taisnīgāku un noturīgāku pasauli”. Mēs saglabājam apņēmību veidot veselīgu informācijas vidi nacionālā, reģionālā un globālā līmenī, kur pret “infodēmiju” apkaro ar zinātnisku, pierādījumos balstītu informāciju un faktiem. Tā rīkojoties, mēs būsīm labāk sagatavoti vērsties pret nākamo „infodēmiju”.<sup>169</sup>

23% aptaujāto piekrīt, ka atbildīgo iestāžu sociālie konti (“Facebook”, “Twitter” u.tml.) ir drošs un uzticams informācijas avots saistībā ar Covid - 19. Turklāt 51% respondentu pilnībā piekrīt, ka oficiālā informācija atbildīgo iestāžu mājaslapās (Veselības ministrijas mājaslapa, Slimības un kontroles profilakses centra mājaslapa u.tml.) par pandēmiju un masu vakcināciju ir patiesa un uzticama. Taču 71% no aptaujas dalībniekiem pilnībā nepiekrīt, ka informācija, ko saņemam “Whatsapp”, “Telegram” u.tml. grupās ir uzticama un to nevajag atkārtoti pārbaudīt. 23% respondentu aktuālāko informāciju par pandēmiju iegūst no TV (ziņas, diskusiju raidījumi, dokumentālās filmas) un tad ar 21% balsīm seko interneta ziņu portāli. 37% pilnībā piekrīt, ka viltus ziņas ir tas pats, kas propaganda, un 32% aptaujas dalībnieku māk atšķirt viltus ziņas no reālām ziņām. Turpretī, 22% piekrīt, ka nogurums un ziņu daudzveidība liedz informāciju izvērtēt kritiski. Neskatoties uz nogurumu un ziņu daudzveidību 44% no respondentiem pilnībā nepiekrīt, ka uzticas pirmajam meklētajam ierakstam. Un 57% pilnībā piekrīt, ka sociālie mediji

---

<https://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/67185-arlietu-ministrijas-ipasais-parstavis-informācijas-telpas-drosibas-jautajumos-dalas-ar-latvijas-pieredzi-cina-pret-covid-19-infodemiju-un-uzsver-ano-lomu-tas-ierobezosana>

<sup>168</sup> Latvijas Republikas Ārlietu ministrija (2020.gada 6.jūnijs).

ANO starpreģionu paziņojums par „infodēmiju” saistībā ar Covid-19. Izgūts no

<https://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/66118-starpreģionu-pazinojums-par-infodemiju-saistiba-ar-covid-19>

<sup>169</sup> Turpat.

ļauj dezinformācijai un viltus ziņām izpalīties ātrāk. 28% pilnībā piekrīt, ka konspirācijas teorijas atspēko racionāli argumenti un, 34% drīzāk piekrīt, kā nepiekrīt, ka medijos izvērtē snoegto saturu, un, ka dezinformācija pievērš sev uzmanību ar skaļiem virsrakstiem pilnībā piekrīt 56% aptaujāto respondentu. Turklāt 35% drīzāk piekrīt, kā nepiekrīt, ka dezinformācija izmanto krīzes situācijas, kad sabiedrībā valda neziņa, un cilvēki vēlas iegūt informāciju pēc iespējas ātrāk. Un 49% pilnībā piekrīt, ka ka lasot ziņas, rakstus u.c. pārbauda medija nosaukumu un vai tas šķiet uzticams, kā arī 34% piekrīt, ka ka pārbauda publikācijas datumu un atsauces. 37% pilnībā piekrīt, ka mēģina izvērtēt vai informācija ir ziņa, reklāma vai, varbūt, komentārs. Un 27% pilnībā piekrīt, ka pārbauda, vai rakstā norādīts pirmavots, kā arī 40% pilnībā piekrīt, ka novērtē vai rakstā argumenti ir racionāli vai emocionāli rakstura.

#### **6.4. Neatkarīgo ekspertu diskusija**

*Fokusgrupas diskusijā piedalās sešas personas: Baiba, Alise, Krista, Jēkabs, Uldis un Edgars.*

##### **1. jautājums:**

***Ir pagājis gads kopš PVO izsludināja pandēmijas situāciju visa pasaulē. Vai šī krīzes situācija kādā mērā ietekmēja Jūsu ikdienas dzīvi, un ja jā, tad kādā veidā?***

***Jēkabs*** – ļoti tieši ietekmēja. Liela daļa manu hobiju un brīvā laika pavadīšanas nav īsti iespējama vai ir aizliegta. Bizness un darbs ļoti tiek ietekmēts! Man personīgi ir grūti izvēdināt galvu, jo manas ierastās izklaides iespējas ir ierobežotas un tas noved pie lielāka stresa līmeņa, noguruma, krīt produktivitāte u.t.t.

***Baiba*** – Protams, ka ietekmēja. Nācās pielāgoties daudzām jaunām lietām, atteikties no pakalpojumiem, kas tika izmantoti ikdienā. Taču vislielākā mērā tas ietekmēja biznesu, kas šajā gadījumā ir ēdināšanas joma. Ļoti ātri vajadzēja reaģēt uz valdības pieņemtajiem lēmumiem un īstenot to darba vidē, lai varētu turpināt darbu.

***Uldis*** – no intraverta cilvēka perspektīvas skatoties - pirmais pusgads mani ietekmēja maz. Lielākoties nesaprotami bija daudzi valdības lēmumi par ierobežojumiem. Taču karantīnas otrajā pusē ļoti sāku ilgoties pēc dažādiem pasākumiem un ballītēm, pasēdēšanas, buhāšanas, utt. Sāka pietrūkt arī apskāvieniem no citiem cilvēkiem.

**Krista** – sākumā likās, ka diži neietekmēja, tomēr laikam ejot likās nepatīkama sajūta būt apdalītam ar visām tām lietām, pie kurām ikdienā bija pierasts, bet varbūt tam netika pievērsta īpaši liela uzmanība un tas likās pašsaprotami - frizieris, manikīrs, kosmetologs, masāža. Bet tas bija kādu laiku paciešams. Vairāk tomēr par to apbēdināja un apgrūtināja liegums satikt ģimeni, draugus, iespēja apmeklēt koncertus. Saviesīgus pasākumus. Tas viss ļoti pietrūkst.

**Jēkabs** – es vēl gribu papildināt - reāli hujova bija atlaist vai samazināt algas darbiniekiem pirms gada un to darīt nevis klātienē, bet videozvanā no savas guļamistabas.

Edgars - Mani ļoti ietekmēja šis laiks gan fiziski gan garīgi grūti bija reizēm savākties, jo bija grūti savilkt kopā daudzas lietas, lai arī likās ka visu dari un uz tevi tas neattiecas, jo neesi saskarīes tieši ar C-19, bet beigas bija arī grūti morāli savākties, palīdzēja nelegāli fiziskie treniņi atkopties no bedres, jo spēcīgs ķermeni spēcīgs arī garā, tas pavilka savu iekšējo stāvokli uz augšu.

**Alise** – pandēmijas pirmajā vilnī nebija tik traki. Protams, ikdienu mainījās, taču par cik tas bija jaunums, kaut kas nebijis, likās pat nedaudz interesanti, taču baidīti vienlaikus. Otrajā vilnī jau viss bija līdz kaklam. Visgrūtākais bija nesatikt savus tuvos cilvēkus. Īpaši tādos nozīmīgos svētkos kā dzimšanas dienas, Ziemassvētki u.c. Piekrītu Edgaram, ka fiziskās aktivitātes ļoti palīdzēja, tāpēc liels trieciens bija sporta aktivitāšu aizliegšana, bet cilvēki jau pielāgojas. Tagad daudzi trenējas online treniņos vai ārpus telpām. Šķiet, ka lēnām sāku pieņemt šos apstākļus kā normu un līdz ar to emocionāli ir vieglāk, jo nedomāju par to, kad tas viss beigsies, jo to neviens nezina.

## **2. jautājums**

**Pārlasot atbildes, tad nākas secināt, ka afektīvā funkcija ( kas ietekmē mūsu emocijas un jūtas), tomēr ņem virsroku pār kognitīvo un uzvedības funkciju. Un no šī izriet nākamais jautājums, sakiet, lūdzu, kad valstī sākās ierobežojumi, vai Jūs tos, labprāt un uzreiz pieņēmt, vai tomēr likās, ka tas vairāk ir sociāls eksperiments , kuram rezultāta var arī nebūt?**

**Krista** – es ierobežojumus pieņēmu uzreiz, sākumā tos ievēroju daudz striktāk, kā pēc pandēmijā pavadītiem daudzajiem mēnešiem. Tad tomēr sākām laiku pa laikam satikt ģimeni, draugus. Nedomāju, ka tas ir sociāls eksperiments, ticu, ka ierobežojumiem bija jābūt, taču noteikti bija arī ierobežojumi, bez kuriem varēja iztikt.

*Alise – ierobežojumi, kas attiecās uz ikdienas socializēšanos ar līdzilvēkiem, šķita saprotami un pieņemami, ja tas ir uz kādu noteiktu laiku. Ok, var pasēdēt mājās nedēļu, divas, trīs... Taču, ja tie velkas mēnešiem ilgi kā tagad, jau vairāk kā pus gadu, cilvēki uz ierobežojumiem paliek vienaldzīgāki, jo emocionāli to nespēj pavilkt. Īpaši grūti ir tiem, kuri dzīvo vieni un ierobežojumus vēlas ievērot. Pirmajā vilnī ierobežojumi nebija ilgi, laikam kādi 2 mēneši kopā. Tad cilvēki noteikti tos uztvēra nopietnāk.*

*Jēkabs – piekrītu Kristas viedoklim. Identisks viedoklis un nav ko papildināt.*

*Edgars – es vēl joprojām domāju un skatos uz lietām loģiski un izvērtēju riskus pats, un kā saka: sargāsi sevi, tevi sargās dieviņš.*

*Uldis – daudzus Ierobežojumus vēl līdz šim brīdim ir grūti saprast. Visvairāk nesapratu kāpēc veikalus ar lielām platībām vēra ciet (jo cilvēku daudzumu telpās tomēr var izkontrolēt), savukārt sabiedriskie transporti bieži vien bija ļoti sablīvēti ar cilvēkiem. Bet visspēcīgāk atmiņā palika aizliegto produktu grupas. It īpaši, ja tu vari iebraukt benzīntankā un maksāt par degvielas uzpildi + nopirkt dažādus produktus, bet nevari iegādāties cigaretes.*

*Baiba – Kad tika izsludzināts pirmais ārkārtas stāvoklis, pieņēmu to ar „vēsu prātu” un ievēroju valstī noteiktās prasības. Neomulīgi palika, kad skatījos, kā apkārtējie cilvēki „ceļ paniku” un tiek izpirkti veikali. Taču tā kā dzīvoju viena, tad ievērot visu bija salīdzinoši viegli. Kā minēju iepriekš, grūtāk bija pielāgot visas prasības biznesa videi, jo bieži vien pieņemtie lēmumi bija neskaidri, līdz galam nesaprotami un īsti nebija saprotams, kas ir jādara un kas attiecas uz kafejnīcām, lai tās varētu turpināt darbu arī pandēmijas laikā.*

### **3. jautājums**

*Pēc pēdējiem zinātniskajiem pētījumiem, masu traģēdijas, it īpaši, kurās ir iesaistītas infekciju slimības, bieži izraisa baiļu un trauksmes sajūtu. Piemēram, cilvēki sāk ignorēt valdības noteiktos ierobežojumus, vai palielinās panikas iepirkšanas trauksme vai pat hoardings (pastiprināta lietu krāšana/vākšana). Vai kādam no Jums arī radās šādas trauksmes, bailes, nezināšanas u.c emocijas?*

*Uldis – bija viena reize, Covid - 19 otrajā vilnī, kad iegāju veikalā un sajutu riktīgu smaguma sajūtu, un izjutu nelielas bailes par esošo situāciju, taču nevienu brīdi nedomāju, ka situācija ir/būs tik smaga, lai skrietu uz veikalu un iepirktu ikdienas lietas vairumā. Taču no cilvēkiem*

centos maksimāli izvairīties ( 2m ), un nosodoši skatījos uz tiem, kuri man pietuvojās tuvāk par diviem metriem. Es zinu, ka tas noteikti bija lieki, bet ejot garām cilvēkiem uz brīdi pārstāju elpot.

**Alise** – šis ir labs – pēdējais teikums. Es, man liekas, joprojām tā daru, ja ārā kāds noiet tuvu bez maskas!

**Krista** – nē, cik atminos, man tādu panisku baiļu nebija. Arī nelikās, ka jāiepērk griķi un tualetes papīrs vairumā. Vairāk bija tā neziņas sajūta, neizpratne par notiekošo, cik ilgi tas būs, kas mainīsies mūsu ikdienā.

**Jēkabs** – pašā sākumā biju satraucies par senčiem un močīju viņus visu laiku par ievērošanu. Un startā pasūtījām e-rimi preces, lai nebūtu jāiet uz veikalu, bet nu tāda piesardzība un iepirkšanās metode ātri pārgāja.

**Alise** – par to elpošanu esmu dzirdējusi no vairākiem cilvēkiem, es pati arī tā darīju. Ejot garām kādam aizturēju elpu. Bet tad parunājām ar vienu ārstu un viņš paskaidroja, ka lai aplipinātu vajag ciešāku un ilgāku kontaktu. Tas sākotnēji šķiet, ka bija pārspīlēts, ka vajag dezinficēt visas virsmas, jo no tām esot diezgan grūti dabūt to vīrusu. Nu ja, protams, nelaiza ar mēli tos rokturus. Man satraukums vairāk bija par vecvecākiem vai vecākiem.

**Baiba** – satraukums un bailes man pašai nebija, mēģināju loģiski kaut ko vairāk izprast, lasot vairākus avotus un meklējot informāciju par Covid-19, taču, ņemot vērā citu cilvēku sacelto paniku un dezinformāciju, kas izskanēja apkārt, dažbrīd palika vienkārši neomulīgi, jo nebija īsti skaidrība par to, kas notiek apkārt. Galvenokārt, ko ievēroju bija roku dezinfekcija, to darīju ļoti bieži.

**Edgars** – bailes nebija un tagad arī nav, jo zinu ka uz sevi varu paļauties un atrisināt jautājumus, trauksme vairāk bija no stresa par darba lietām, ko biju piefiksējis, bet paldies Dievam tas atrisinājās.

**Jēkabs** – tas satraukums man visvairāk parādījās, kad sāku iedziļināties akadēmiskos pētījumos un ekspertos, jo līdz martam 2020.g valdīja iespaids, ka tā ir parasta gripa, mūsu ģimenes ārste vispār nesatraucās, ka ar mazo braucām uz Austriju slēpot. Kad atbraucām atpakaļ tad pāris dienās viss mainījās – ielika melnajā sarakstā to valsti, izlasīju “ The economist “ šausmu rakstus, kā ekonomiku, tas viss iespaidos, biržas sāka gāzties, ASV imunologi sāka stāstīt cik

masveidīgi tas būs. Un tad no tāda pilnīga chill mode visa pasaule aizgāja uz panikas režīmu, tajā skaitā iekšēji arī es.

#### **4. jautājums**

***Kā Jums liekas, vai sākoties pandēmijai valsts amatpersonas un atbildīgās institūcijas ir pieņēmušas pareizos ierobežojumus, pietiekami uzklaušījuši uzņēmēju viedokļus, ārstu viedokļus un pats galvenais pašas sabiedrības viedokli?***

**Baiba** – Pandēmija pārsteidza visus nesagatavotus, jo, kad tā sāka izplatīties Ķīnā, domāju, ka neviens negatavojās tam, ka tā kļūs par visu pasaules problēmu. Tai skaitā mūsu mazā Latvija, domāju, ka valdība sākumā pat neplānoja scenāriju, kurā būs tik daudz ierobežojumu. Runājot par pašiem lēmumiem – sākumā likās, ka mūsu valsts ir noreaģējusi salīdzinoši ātri, taču, domājot par pieņemtajiem lēmumiem, tie vienkārši darbojās kā ekspediments „kā būs, ja izdarīsim šādi”. Tika skatīts, kā rīkojās citas valstis, taču skatoties no uzņēmējdarbības puses, liekas, ka vienkārši tika pieņemti kaut kādi lēmumi, kas it kā varētu palīdzēt kaut ko uzlabot, taču tajā brīdī liekas, ka valdība nedomāja par sekām, kādas tieši šie ierobežojumi var radīt. Sprotams, ka vairāk tika uzklaušīti ārstu un epidemioģu viedoklis un izejot no tiem, tika plānotie nākamie soļi, taču skaidrs, ka ārsti domā savādāk kā uzņēmēji un ārstiem nav prioritāte domāt, kā uzņēmēji šajā laikā var izdzīvot. Viņu galvenais mērķis ir apstādināt pandēmiju, tieši tāpēc valdības lēmumi ir bijuši diezgan haotiski un vispārināti.

**Edgars** – šis galīgi nav vienkāršs jautājums. Sākums protams uzņēmējiem gāja ļoti smagi, kas bija tajās nozares kuras ierobežojumi skāra visvairāk, jo 90%+ apgrozījuma kritums ļoti smagu triecienu deva un lai pēc pirmā viļņa atsāktu darbu prasīja papildus investīcijas ja vēlēties turpināt strādāt un eksistēt. Nezinot par atbalsta mehānismiem un savu nākotni var atrast atbildes ka uzņēmēji jūtas iepriekšējās atbildes uz uzdotajiem jautājumiem. Atnākot jau atbalsta programmām un citam atbildēm kļūva bišķi vieglāk, bet tik un tā no mēneša uz mēnesi ir liela nezina par daudzām lietām ko politiķi pieņēmusi un ka viņas strādās.

**Jēkabs** – es domāju, ka par šo jautājumu var runāt stundām un ir ļoti daudz nepareizu lēmumu. Tajā pašā laikā es teiktu, ka izpildījums ir tāds kādu es gaidīju ( vidējs ). Uzskatu, ka mums būtu daudz sliktāk ja pie varas būtu citi politiskie spēki un personālijas, bet es kā prasīgs pilsonis dodu 5 no 10 atzīmi par notiekošo līdz šim. Liela daļa no problēmām ir mūsu valsts administrēšanas modelī, kas ir slikts vienmēr bijis un krīzes situācijā tas tikai pasliktinās, bet tur jau vaina jāuzņemas vēlētājiem un vēsturiskajiem notikumiem, ne esošajiem. Visvairāk esmu

*dusmīgs par vakcīnu iepirkumu un procesiem ap to šobrīd. Tur ir 0 no 10. Atbalsts uzņēmējiem uz doto brīdi ir diezgan OK - 7 no 10, pirms tam arī nesekmīga atzīme.*

**Krista** – skaidrs, ka daudzi pieņemtie ierobežojumi bija neveiksmīgi un diezgan liels feils. Kā piemēram, nelielo veikalu liegums strādāt, un tagad to atvēršana, radot vienkārši nožēlojamas cilvēku rindas pie ieejas. Pārtikas veikalos konkrēto preču kategoriju pārdošanas aizliegums. Visu sporta veidu aizliegumi, tajā pašā laikā atļaujot strādāt fizioterapijas centriem, kur vairums iet darīt to pašu - vingrot. Tādu piemēru ir daudz, bet savā ziņā tas viss ir saprotams. Jo visi ar šādu situāciju saskaras pirmo reizi. Nav bijis nekāds plāns, kā rīkoties. Tāpēc droši vien tikpat apjukusi, cik visi mēs, bija arī lēmēji. Tomēr noteikti bija labāki citu valstu piemēri, no kuriem varēja mācīties labāku praksi, lai ārkārtas situāciju neizvilktu tādā garumā.

**Uldis** – domāju, ka daļa no ierobežojumiem bija saprotami un loģiski, piemēram, masu pasākumu atcelšana, naktsklubu slēgšana un citi līdzīgi pasākumi. Tiesa gan kopējais priekšstats par valdības darbību man nav pārāk labs, uzskatu, ka rīcība bija vairāk autoratīva un netika veidots dialogs ar uzņēmumiem un sabiedrību. Arī smieklīgi likās, ka pēc pirmā covid viļņa Latvija sevi mēģināja prezentēt kā Covid - 19 izplatības apstādināšanas superstartu, pat atceros, ka lasīju virsrakstus medijos “ Ko pārējās valstīs varētu mācīties no Latvijas Covid veiksmes stāsta ”, taču otrajā vilnī par to neviens vairs nerunāja.

**Alise** – ne jau viss bija slikti. Taču bija kaudze ar lēmumiem, kuri nebija pārdomāti līdz galam. Es atbildēju tikai par tiem jautājumiem, kuri skāra personīgi tieši mani. ( Jo visus neloģiskos ierobežojumus nebūs iespēja uzrakstīt ). Nesaprotu kāpēc ierobežot pircēju skaitu veikalos, ja tā pat visi nēsā maskas. Kāpēc jāatļauj strādāt atsevišķiem skaistumkopšanas speciālistiem, bet citiem jāaizliedz? Kāpēc sporta nodarbības ir jāaizliedz, ja tas cilvēkiem palīdz stiprināt gan imūnsistēmu, gan fizisko un mentālo veselību (runāju par ziemas periodu, kad ārā trenēties praktiski nebija iespējams). Tajā pat laikā kosmetologs, kurš atrodas medicīnas iestādē var strādāt, bet ja skaistumkopšanas salonā, tad nevar. Tas pats par fizioterapeitiem un sporta treneriem. Un galu galā, ja valdība un epidemiologi skandināja nekādu ciemošanās Jaunajā gadā un citos svētkos, bet tikko atļāva uzrīkot vairākus pasākumus, kur piedalās liela skaits cilvēku (tv šovi, dažādas apbalvošanas ceremonijas). Pēc tam visi attaisnojās, ka visiem ir taisīti Covid -19 testi 2 dienas pirms pasākuma, bet epidemiologi paši visu laiku stāsta, ka saslimt jau var jebkurā brīdī, arī ejot nodot testu. Tad rodas sajūta, ka daļa sabiedrības ir privilēģētāki nekā citi. Jo visiem gribas kaut kur aiziet, kādu satikt, uzrīkot pasākumu. Un galu galā, kāpēc tagad siltajā laikā restorāni nevar ārā strādāt, ierobežot pie galdiņiem sēdošo

skaitu, distanci no galdiem. Vienvārd sakot, domāt kā ar ierobežojumiem nebremzēt ekonomiku, jo to noteikti var izdomāt, ieklausoties gan speciālistu nozarē pārstāvošos, gan epidemiologu ieteikumos un kopā var atrast zelta vidusceļu.

**Jēkabs** – es vēl vēlos piebilst, ka man ir aizdomas, ka daudzi ierobežojumi veicināja ēnu ekonomiku.

## **5. jautājums**

**Kādos ziņu kanālos jūs iegūstiet jaunāko informāciju par masu vakcināciju un Covid - 19? Un kāpēc tieši šajos ziņu kanālos?**

**Jēkabs** – “ Tvnet ”, “ Delfi ”, SPKC, “ Twitter ”.

**Uldis** – “ Tvnet ”, “ Delfi ”, bet pamatā “ Panorāma”, nedaudz “ Google ” globālā statistika.

**Alise** – SPKC, “ Twitter ”, ( jo šis centrs uzrauga visu, kas saistās ar šo epidēmiju) “ Tvnet ”, un TV3 ziņas ( šie ir zināmākie un visbiežāk lietotie, un uzticami ziņu kanāli ). Nu es domāju uzrauga visu, kas saistās ar cilvēku veselību, kāda ir attīstība, saslimšanas utt.

**Edagrs** – nelasu ziņas kopš Decembra, nemeklēju informāciju, cik saslimušo un par Covid – 19.

**Krista** – es vispār neesmu gandrīz nemaz lasījusi ziņas. Vienīgais, kur atceros kaut ko klausoties par šo tēmu bija 900 sekundes.

**Baiba** – Sākumā klausījos TV3 ziņas un lasīju Apollo. Pēc tam jau meklēju papildus info ministriju mājas lapās. Informāciju lielākoties meklēju darbam, lai saprastu, kādi ierobežojumi attiecas. Apollo ir portāls, kur var ātri saprast, kādi lēmumi ir tikuši pieņemti vispār, taču, lai sameklētu padziļinātu informāciju, skatījos attiecīgo ministriju mājas lapā, sociālajos kontos, kas šajā gadījumā ir oficiāls un uzticams avots

## **6. jautājums**

**Vai informācijas uzticamību arī pārbaudiet citos medijos, piemēram, apskatiet datumu, kad informācija publicēta, atsauces utml.? (Šis jautājums Alisei, Jēkabam, Uldim)**

**Uldis** – nē, neesmu tik ieinteresēts, lai dubulti pārbaudītu.

**Alise** – es citus medijus neskatos. Šie liekas pietiekami uzticami.

**Jēkabs** – nē, ļoti reti, kad ir baigā vēlme iedziļināties.

**Baiba** - es skatījos datumus, kad informācija publicēta un ja bija nepieciešams pārbaudīju šo informāciju citos kanālos, piemēram, ministriju mājas lapās, sociālajos kontos, jo bieži vien ziņu portāli nebija publicējuši visu nepieciešamo informāciju, vai tā bija līdz galam nesaproatama, kā rezultātā nācās meklēt papildus informāciju.

## **7. jautājums**

**Kāpēc neinteresējaties par jaunumiem/ziņām, kas saistīti ar pandēmiju? (Krista, Edgars).**

**Krista** – jo es savā ziņā esmu nogurusi no visām ziņām. Un tās aktuālākās lietas, kā piemēram informācija par vakcinēšanos, nonāk pie manis pati, piemēram, caur ģimenes ārstu.

**Edgars** – gadu atpakaļ uzzinājām, kas tas ir un ko darīt, šobrīd liekas nevajadzīga un lieka informācija, kura iedziļinoties un uztraucoties nevar koncentrēties savam lietām un darbiem un tad var iezagties sajūta, ka pasaule ir apstājusies un nekas cits pasaulē nenotiek.

## **8. jautājums**

**Krīzes situācijas ir lielisks laiks, kad cilvēki pakļaujas emocijām, piemēram, bailēm, līdz ar to dezinformācijai un viltus ziņu izplatība notiek neparedzēti strauji. Vai esiet dzirdējuši vai lasījuši, kādas viltus ziņas? Piemēram, populārākās ir: apgalvojums, ka Covid - 19 izraisa 5G tīklu starojums, vai, ka konkrētai rasei ir iespējamība inficēties ar Covid - 19 u.c.?**

**Alise** – esmu ļoti daudz redzējusi (“Facebook”). Tādiem cilvēkiem atsekoju.

**Jēkabs** – esmu! Žēl tos cilvēkus.

**Baiba** – esmu redzējusi Facebook, kas ir pāršērots, taču es pat neiedziļinājos un nepievērsu uzmanību tam. Tas ir skaidrs, ka, runājot par tāda plaša mēroga pandēmiju, katram cilvēkam

*būs savs viedoklis un tiks izvirzītas dažādas konspirācijas teorijas, taču nekad neesmu tādām pievērsusi uzmanību.*

**Krista** – *esmu dzirdējusi, redzējusi virsrakstus, postus, bet es nekad neesmu par sākusi lasīt, saprotot par ko ir runa.*

**Uldis** – *jā, esmu lasījis visādus brīnumus. Esmu ļoti šokēts, ka tik daudz cilvēku nav draugos ar kritisko domāšanu.*

**Edgars** – *esmu lasījis, skatījis video.*

### **9. jautājums**

**Pandēmijas laikā ļoti aktivizējušies antivakseri, kuri sniedz viltus ziņas un dezinformāciju. Vai šī sociālā grupa Jūs kaut kādi ir ietekmējusi saistībā ar vakcinēšanos?**

**Krista** – *nē, mani nav ietekmējusi. Ir mēģinājuši, bet nav sanācis.*

**Edgars** – *nav ietekmējuši.*

**Krista** – *man parīt vakcīna.*

**Jēkabs** – *nav. Esmu vakcinējies.*

**Alise** – *nē, nav ietekmējuši.*

**Uldis** – *noteikti nē. Dezinformantus vajadzētu sodīt ar krimināllietu.*

**Baiba** – *Noteikti nav ietekmējuši. Neklausos tādos cilvēkos. Pati vienmēr izanalizēju visu un pieņemu sev vajadzīgo lēmumus.*

### **10. jautājums**

**Neskatoties uz pētījumiem par to, ka AstraZeneca ir droša vakcīna un esošās blaknes, kuras saistītas ar trombiem ir tiešām retos gadījumos, vai Jūs šis fakts ietekmēja attiecībā pret vakcinēšanos? Un ja jā vai nē, tad kāpēc?**

**Jēkabs** – neietekmēja, jo esmu diezgan labi apmācīts statistikā un matemātikā. Starp citu, mans kaimiņš ārsts saka, ka pēc vēl nepārbaudītas informācijas, šobrīd izskatās, ka AstraZeneca vakcīna būs vislabākā vakcīna pret jaunajiem paveidiem.

**Alise** – mani tas neuztrauc. Ja pētījumos ir pierādīts, ka vienam no miljons ir trombi, tad lielāka iespēja, ka mani nobrauks autobuss nekā dabūšu trombu.

**Krista** - atklāti sakot, kaut kādā ziņā ietekmēja. Ja tā būtu vienīgā vakcīna ar ko vakcinēties, es vakcinētos arī ar to, bet tā kā tagad bija opcijas, tad es kaut kā vairāk biju par citu. Nezinu pat kāpēc.. neuzskatu gan, ka tā ir slikta vai nedroša, noteikti nē.

**Uldis** – ietekmēja nedaudz, radīja vēlmi detalizētāk izpētīt informāciju par katru vakcīnu.

**Edgars** – es nogaidu savu kārtu vakcinēties, nav ietekmējusi.

**Baiba** – tā visa ažiotāža ietekmēja tieši vēlēšanos vakcinēties ar tieši to vakcīnu. Neietekmēja pašu lēmumu par vakcināciju, taču negribētu izvēlēties AstraZeneca vakcīnu, ņemot vērā vēl to, ka daudzas valstis ir atteikušās no tām.

## **11.jautājums**

**Jūsprāt, kāpēc Latvijā ir tik daudz dezinformantu un viltus ziņu izplatītāju?**

**Krista** – grūts jautājums. Cilvēkiem ir iesēdušās kaut kādas bailes, neuzticība, sajūta, ka viņus uz katra stūra kāds grib apčakarēt...grūti pateikt. Daudzi vieglāk notic zīlniecei, kā cilvēkiem ar zināšanām. Ej un saproti.

**Baiba** – tas nav nekas pārsteidzošs, tādi cilvēki ir bijuši vienmēr un būs vienmēr. Šeit ir jautājums vairāk par cilvēka spējām analizēt konkrēto situāciju, skatoties plašākā mērogā, nevis paļauties uz kāda cilvēka teikto. Protams, tas saistīts ar izglītību un vidi, kurā atrodas pats cilvēks.

**Alise** – tas noteikti ir izglītības jautājums. Bet tas ir visās valstīs, nedomāju, ka Latvijā tas ir izteikti vairāk.

**Krista** – piekrītu Alisei.

**Jēkabs** – politika. Tas tagad ir trendīgi polittehnoloģija un ne tikai Latvijā. Domāju, ka viņu nav nemaz tik daudz, kas to jaudīgi dara, bet strādā nopietna organizācija tam apakšā un protams lētticīgie pavelkas līdzī, bet tie jau tikai nedaudz padod tālāk. Ja nebūtu kas to vada, tad būtu ļoti maz tādu ziņu, jo daudzi jau tikai shero vai komentē, bet paši radīt jaunu saturu no nulles nav spējīgi.

**Alise** – man tieši vakar atsūtīja vienu video saistībā ar Evijas kampaņu. Lūgums bija viņai nodot to ziņu, jo tas esot viņai un daudziem citiem ļoti palīdzējis. Paskatījos, izrādās atsūtījuši kaut kādu linku uz filmu, kuru taisa 2 amerikāņi. Saucas patiesība par vēzi un sākumu noskatījos. Nu pilnīga antivakseru filma, ka vakcīnas sliktas, veselības sistēma mūs speciāli mērdē nost un zāļu kompānijas visu uzpirkušas, bet zāles neko neārstē, tieši otrādi. Un paskatījos to sievieti, viņai nebija neviens īsts sekotājs. Un tam visam kājas aug Amerikā, tāpēc nedomāju, ka Latvijā ir tik traki. Visur +/- ir tādi, kuri šādām teorijām tic.

**Uldis** – tāpēc, ka praktiski nav nekādu seku par viltus ziņu izplatīšanu.

**Jēkabs** – Endziņu iesēdināja.

**Alise** – piekrītu Uldim. Jā, vispār. Re kur ziņās bija raksts par politiķi, kura “ Facebook ” izplata viltus ziņas par Covid – 19, un viņa pasaka, ka tā ir viņas pārlicība un viss. Un tāda sēž Saeimā. <https://www.tvnet.lv/7238526/saeimas-deputate-sprude-izplata-sazverestibas-teorijas-par-vakcinam-un-covid-19>

**Jēkabs** - bet nu tur šaura līnija starp vārda brīvību, un tāpēc arī daudzi tur levitē pa vidu.

**Moderators** – 100. pants.

**Alise** – nu jā, bet amatpersona!

**Edgars** – domāju, ka pietiekami, lai daļu varētu maldināt.

## **12. jautājums**

**Pēc Jūsu domām, lai būtu “ veseli ” domājoša sabiedrība, medijpratība būtu jā māca jau laikus, piemēram, bērnu dārzā vai vēlāk? Un, kura valsts institūcija būtu par to atbildīga, vai tas katra vecāka ziņā un kāpēc?**

**Alise** – skolā, varbūt, kādā audzināšanas stundā šai tēmai atbilstošā vecumā varētu pieskarties. Tas noteikti nāktu tikai par labu. Vai mājturībā aizstāt kādu tamborēšanu ar ko šādu. Kopumā visā valstī ir vajadzīgas izglītības reformas.

**Jēkabs** – piekrītu, ka medijpratība un vispār “ dzīves pratība ” būtu jā māca. Vispār izglītības sistēma mums ir ļoti slikta, kas kaut ko māca ķeksīša pēc, bet darba tirgum 80% no tā nav vajadzīgs. Vēl jāatceras, ka mums ir jauna valsts un ir nepieciešama paaudžu maiņa, tas arī daudz ko risina. Labi skolotāji ne vienmēr var bērnus vest pie prāta, ja vecāki ir stulbi, vai padomju domāšanā iesakņojusies. Gan jau ka Izglītības un zinātnes ministrija, vai tā satura iestāde, kurai nosaukumu neatceros, bet tas iet roku rokā, arī ar labklājību un ekonomiku. Ja cilvēkam nav ko ēst, tad daudzi tāpat vainos citus, nevarēs racionāli padomāt, izdomās visādus sūdus, lai gan liela daļa paši vainīgi ir pie tā, bet nespēj to atzīt.

**Baiba** – Domāju, ka ieskats jau jāsāk „likt” pamatskolā, taču tas arī ir tikai nosacīti, jo visa izglītības sistēma ir diezgan nepareiza un novecojusi. Tur ļoti daudz kas atkarīgs no paša skolotāja un viņu dzīves pieredzes, ko viņš tad tālāk nodod saviem skolēniem. No vecākiem un viņa uzskatiem. Man liekas, ka šajā gadījumā gluži tāpat kā matemātika, kas palīdz mums attīstīt loģisko domāšanu, izglītības un zinātnes ministrijai vajadzētu izstrādāt programmu, kas ļautu pašiem skolēniem saprast to ideju kā un kāpēc ir jāanalizē informācija, ko tas dod. Kā viens un tas pats stāsts var izskatīties no vairākās pusēm. Proti, sākot ar pamatskolu sniegt ieskatu un tad jau augstākās klasēs šo tematu skatīties padziļinātāk.

**Krista** – jā, to noteikti būtu jā māca, bet es piekrītu Jēkabam, ka ja senči ir banāni, tad skolotājs vai mācību priekšmets skolā diez vai daudz ko mainīs.

**Edgars** – es domāju, ka labāk vecāki pasi māca savam atvasēm, kā saprast ziņas un to nozīmi, jo ja to mācīs valsts iestādes, tad viņi izstrādās programmu, kas tiks balstīta uz īsu termiņu, un diez vai, viņi pielāgosies laikiem līdzīgi un adaptēsies pie reālas situācijas, kas notiek tagad.

***Uldis** – domāju, ka bērnu dārzs būtu par agru, bet no kādas 6 – 7. klasei gan būtu jāsāk. Daļēji atbildīgai būtu jābūt Izglītības un zinātnes ministrijai, sadarbībā ar citām valsts institūcijām, bet lielu lomu apmācībā būtu jāspēlē arī vecākiem, kā arī vecākiem noteikti vajadzētu pārbaudīt ko/kā skolās māca šo prasmi. Uzskatu, ka arī sociālajiem medijiem būtu labāk jāmonitorē absurdu ziņu izplatīšana.*

## SECINĀJUMI

Maģistra darba ietvaros tika noskaidrots vai kritiskā domāšana un medijpratība ietekmē Latvijas iedzīvotāju viedokli par masu vakcinēšanos pret Covid - 19 pandēmijas laikā no 2021. gada februāra līdz 2021. gada aprīlim. Un kā ietekmējošai komunikācijai, emocijām un attieksmēm arī ir loma vakcīnu izvēles jautājumā un masu vakcinācijas norisē.

Pētījums tika veikts izmantojot jaukta tipa metodoloģiju. Tika izveidota aptauja, kura tika publicēta sociālajā tīklā “Facebook” pēc Likerta skalas principiem un fokusgrupas diskusija, kura tika aizvadīta sociālās saziņas platformā “WhatsApp”.

Pētījuma rezultāti liecina par to, ka sabiedrība ir nogurusi no ziņām par pandēmiju un tās izrietošajām sekām. Tam piekrīt 58% aptaujāto respondentu, bet neraugoties uz to pasniegtā informācija tiek izvērtēta kritiski. Un respondenti netic pirmajam ierakstam, ko atrod, vai kas tiek nopublicēts plašsaziņu līdzekļos vai sociālajos tīklos. Tā vietā tiek meklēta vēl papildus informācija, kā arī pārbaudītas atsauces vai publicitātes datums, kā arī ziņas pirmavots. Latvijas valdība seko līdzī ar visiem ES un PVO ieteikumiem pret dezinformāciju, vai “ infodēmiju ” un viltus ziņām. Katru dienu tiek publicēta aktuālākā informācija un rīkotas preses konferences saistībā ar Covid - 19 ierobežojumiem, aktualitātēm, masu vakcināciju un vakcīnu piegādēm un to drošumu. Visa informācija tiek publicēta oficiālajos institūciju un organizāciju sociālajos tīklos, kā arī mājas lapās, tādējādi nodrošinot nemitīgu informācijas apriti starp sabiedrību un valdību.

Šāda krīzes situācija gan ir lielisks piemērs tam, lai parādītu, kā nepatiesa un viltus informācija var izplatīties “zibens” ātrumā, jo cilvēks nestranda un trauksmes situācijā meklē maksimāli daudz informācijas, ko var iegūt par radušos situāciju vai notikumu. Un, tieši tāpēc, viltus ziņu autoriem, dezinformatoriem ir tik viegli savākt gan sekotājus, gan ietekmēt ar savām domām, viedokļiem, attieksmēm un pieredžu stāstiem lielu sabiedrības daļu.

Nenoliedzami, epidēmija Latvijā vēl pastāv un turpina izplatīties, tāpēc, padziļinātākai izpētei būtu nepieciešams vairāk laika, kamēr krīze vēl eksistē. Kā arī pēc tam būtu jāseko līdzī atvēršanās posmam gan ekonomiskajā ziņā, gan sociālajā, gan psiholoģiskajā. Tādējādi pētījumam tas nodrošinātu padziļinātāku un ilgtspējīgāku Latvijas iedzīvotāju viedokļu analīzes atspoguļojumu par vakcīnām un masu vakcinācijas periodu.

Atbildot uz pirmo jautājumu – vai pieauga sabiedrības vēlme vakcinēties pret Covid - 19 pēc Vakcinācijas biroja izveidošanas, tad Vakcinācijas biroja izveidošana pilnībā nemainīja sabiedrības attieksmi pret vakcinēšanos.

Otrā jautājuma secinājums – kā “AstraZeneca” vakcīnas krīze ietekmēja sabiedrības viedokli par vakcinēšanos, tad atbildes no respondentu puses, ir ļoti līdzīgas. Gandrīz pusi

sabiedrības tas neietekmēja, tomēr daļa uzskatīja, ka šī krīze liek viņiem izvērtēt vakcīnas drošumu. Turklāt vairums respondentu uzskata, ka Latvijā pieejamās vakcīnas ir drošas un ar tām var vakcinēties.

Rezumējot trešo un pēdējo pētniecisko jautājumu – emociju ietekme uz kritisko domāšanu un medijpratību pandēmijas laikā, tad lielākā daļa sabiedrības atzīst, ka no pandēmijas izrietošās sekas un ierobežojumi tos ir padarījuši emocionālākus. Un pirmās izraisītās emocijas, dzirdot vārdu vakcinācija ir neziņa un piesardzība. Turklāt, vairums respondentu kristiski un analītiski izvērtē sociālajos medijos sniegto informāciju par Covid – 19, kā arī respondenti ir saskārušies ar konspirācijas teorijām vai viltus ziņām, un pat troļļu uzbrukumiem ziņu portālos vai sociālajos tīklos.

Maģistra darbā tika izvirzīti trīs galvenie pētnieciskie jautājumi. Un visu rezumējot, varam secināt, ka kritiskā domāšana un medijpratība ir būtiski aspekti masu informācijas atlasei, analīzei un sadalei. Valstīs, kur medijpartību apgūst jau skolas vecumā vai pat agrāk, dezinformācijas un viltus ziņu izplatība ir krietni zemāka, salīdzinot ar valstīm, kur to neapgūst vai apgūst vēlu.

Iedzīvotāji emocionāli ir noguruši no pārlietu lielās un daudzveidīgās informācijas plūsmas par Covid - 19, tomēr, neraugoties uz to, primāri, vēl joprojām, uzticas pārbaudītiem, uzticamiem un zināmiem informācijas avotiem, piemēram, TV ziņām, dokumentālajām filmām un citiem raidījumiem, nevis, piemēram, “*Facebook*” ierakstiem.

Darba novitāte – šāda pandēmija pasauli nav skārusi kopš 1918.gada, kad pasauli satricināja Spāņu gripa. Tomēr arī šo piemēru nevar ņemt kā paraugu, jo informācijas ātruma plūsma, tāda, kāda tā ir tagad, pagājušajā gadsimtā nepastāvēja, un nav primāro datu ar ko varētu salīdzināt informācijas plūsmu. Arī šobrīd, mūsdienās, ir gandrīz neiespējami izpētīt un izsekot līdz kritiskajai domāšanai un medijpratībai, kas ir saistīta ar Covid - 19. Tas ir neapvertis un jauns pētniecības lauks, ko pētnieki ir sākuši apskatīt un analizēt nedaudz vairāk kā gadu atpakaļ. Tas sevī ietver ne tikai pētījumus par cilvēku emocionālo stāvokli, bet pilnīgi jaunas uzvedības formas, piemēram, pastiprināta vardarbība ģimenē. Darba rezultāti var tikt izmantoti arī turpmākajai kritiskās domāšanas un medijpratības izpētī, kā “ infodēmijas ” izrietošais atzars Covid - 19 dezinformācijas un viltus ziņu apturēšanai un medijpratības apgūšanai.

## IZMANTOTIE INFOMĀCIJAS AVOTI

- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, Personality and Behaviour (2nd ed.)*. New York: McGraw-Hill Education.
- Atehortua, N. A., Patino. S. (2020). COVID-19, a tale of two pandemics: novel coronavirus and fake news messaging. *Health promotion international*, 36(2), 524. doi:10.1093/heapro/daaa140
- Bernedīne, B. M. LA.lv Ziņu portāls Latvijai (2020.gada 1. decembris). *Pēteris Apinis: Vakcīnas pret Covid-19. Ko mēs zinām par šo vakcīnu drošību?* Izgūts no <https://www.la.lv/peteris-apinis-vakcinas-pret-covid-19>
- Bērziņa, S., Bite. J. Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centrs Re:Baltica (2021.gada 30.aprīlis). *Saeimas deputāte Sprūde izplata sazvērestības teorijas par vakcīnām un Covid-19*. Izgūts no <https://rebaltica.lv/2021/04/saeimas-deputate-sprude-izplata-sazverestibas-teorijas-par-vakcinam-un-covid-19/>
- Bohner, G., Wanke, M. (2002). *Attitudes and Attitude Change*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Brown, C. (2006). *Social Psychology*. London: SAGE Publications.
- Buiķe, I. CILVĒKS · VALSTS · LIKUMS. Portāls par Latviju un mums Latvijā. Palīgs tiesību aktu izpratnei (2020.gada martā). *Covid-19 – starp pandēmiju un histēriju*. Izgūts no <https://lvportals.lv/viedokli/314179-covid-19-starp-pandemiju-un-histeriju-2020>
- Catalan-Matamoros. D., Elías, C. (2020). Fake News and Covid-19 in Italy: Results of a Quantitative Observational Study. *International journal of environmental research and public health*, 17(21), 8136. <https://doi.org/10.3390/ijerph17218136>
- Chew, S.L. (2019, May.05). What Pandemics Can Teach Us about Critical Thinking and Metacognition. [*Improve with Metacognition blog* ]. Retrieved from <https://www.improvewithmetacognition.com/pandemics-and-metacognition/>
- Cooke, A. N. (2018). Critical Media Consumption through Multiple Literacy Instruction. In Denise E. Agosto (Ed.), *Information literacy and libraries in the age of fake news*. (pp. 44). California: Libraries Unlimited.

Covid – 19. ( 2021. gada 29.aprīlis). *Covid-19 aktualitātes*. Izgūts no <https://covid19.gov.lv/index.php/vakcina>

DeLamater, J. (2018). *Social Psychology*. New York: Taylor & Francis Group.

Eiropas komisija: Pārstāvniecība Latvijā (2020.gada 2.decembrī). *Koronavīruss. Komisija nāk klajā ar stratēģiju “Šoziem sargāsim sevi no Covid-19”*. Izgūts no [https://ec.europa.eu/latvia/strategija\\_Soziem\\_sargasim\\_sevi\\_no\\_Covid-19\\_lv](https://ec.europa.eu/latvia/strategija_Soziem_sargasim_sevi_no_Covid-19_lv)

Erikson, M. G., Malgorzata, E. (2018). Learning outcomes and critical thinking – good intentions in conflict. *Studies in Higher Education*, 44 (12), 2293 – 2303. <https://doi.org/10.1080/03075079.2018.1486813>

“FACT, digital disinformation guide”. (2020). Luxembourg: Publications Office. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7317a29c-02ca-11eb-8919-01aa75ed71a1/language-en>

Flynt, S. (2019,May.05). What Pandemics Can Teach Us about Critical Thinking and Metacognition. [*Samford University News and Media blog* ]. Retrieved from <https://www.samford.edu/arts-and-sciences/news/2020/Chew-Reflects-on-What-Pandemics-Can-Teach-Us-About-Critical-Thinking-and-Metacognition>

Forgas, J. P., Coope, J., Crano, W. D. (2010). *The Psychology of Attitudes and Attitude Change*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Gaëtan, M., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E., Engelhard, I. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *Journal of anxiety disorders*, 74(2020), 102258 – 102258. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102258>

Gagne, M. (2014). *The Oxford Handbook of Work Engagement, Motivation, and Self-Determination Theory*. Oxford University Press, Incorporated.

- Gubenko, I. (2019). Postmodernisms un kritiskā domāšana. No S. Krūmiņa – Koņkova Redaktors (Red.). *Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija*. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. 22. lpp. Izgūts no [https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46444/FSI\\_krajums\\_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46444/FSI_krajums_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y)
- Haley, D., Haley, D., Paucar, C., Schlindwein, S. (2021). A Critical Inquiry into the Value of Systems Thinking in the Time of COVID-19 Crisis. *Systems*. 9(1). 13. <https://doi.org/10.3390/systems9010013>
- Halevy, N. (2020). Strategic thinking and behavior during a pandemic. *Judgment and decision making*, 15(5), 648- 659. Retrived from <http://journal.sjdm.org/20/200421/jdm200421.pdf>
- Hallam, K. F. (2021). Moving on from trials and errors: a discussion on the use of a forum as an online focus group in qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, (ahead of print), 1 – 11. <https://doi.org.datubazes.lanet.lv/10.1080/13645579.2021.1888402>
- Heath, K. (2011). The classical definition of a pandemic is not elusive. *National Library of medicine*, 1;89(7). doi: 10.2471/BLT.11.088815
- Horton, N. (2021). Offline: Thinking the pandemic. *The Lancet*, 397(10276), 767 – 852. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)00514-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)00514-6)
- Horvath, C.P., Forte, J. M. (Ed.). (2011). *Critical Thinking*. New York: Nova Science Publishers, Incorporated. Retrieved from <http://ebookcentral.proquest.com/lib/lulv/detail.action?docID=3021945>.
- Jakovļevs, J. Tvnet.lv ziņu portāls ( 2020.gada 5.decembris). *Valdība zem lupas: Ekspertes par komunikācijas kļūdām un iespējamiem risinājumiem Covid-19 krīzes laikā*. Izgūts no <https://www.tvnet.lv/7126062/valdiba-zem-lupas-ekspertes-par-komunikacijas-kludam-un-iespejamiem-risinajumiem-covid-19-krizes-laika>
- Jefremova, U. Apollo ziņu portāls (2021.gada 4.februāris). “Šausmas, kaut ātrāk tas beigtos.” *Seniori dalās iespaidos par dzīvi pandēmijas laikā*. Izgūts no <https://www.apollo.lv/7171411/sausmas-kaut-atrak-tas-beigtos-seniori-dalas-iespaidos-par-dzivi-pandemijas-laika>

- Kahneman, D. (2011). *Thinking fast and slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Kallet, M. (2014). *Think Smarter: Critical Thinking to Improve Problem-Solving and Decision-Making Skills*. USA: John Wiley & Sons, Incorporated.
- Kalof, L. (2008). *Essentials of Social Research*. New York: Open University Press.
- Kantar pētījumu aģentūra (2021.gada 29.aprīlis). *Sabiedrība ir nogurusi no pandēmijas radītajām sekām un jūtas aizvien brīvāk*. Izgūts no <https://www.kantar.lv/sabiedriba-ir-nogurusi-no-pandemijas-raditajam-sekam-un-jutas-aizvien-brivak/>
- Kesnere, R. Dienas Mediji (2021.gada 6.janvāris). *Lēna vakcinācija bez plāna*. Izgūts no <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/lena-vakcinacija-bez-plana-14254671>
- Krūmiņš, G. CILVĒKS · VALSTS · LIKUMS. Portāls par Latviju un mums Latvijā. Palīgs tiesību aktu izpratnei (2021. gada 11. janvāris). *Komunikācijas grābekļi, uz kuriem varējām arī neuzkāpt, – Latvija Covid-19 krīzē*. Izgūts no <https://lvportals.lv/viedokli/323643-komunikācijas-grabekli-uz-kuriem-varejam-ari-neuzkapt-latvija-covid-19-krize-2021>
- Kūle, M. (2018). *Kritiskā domāšana: Izglītība, medijpratība, spriestspēja. Kritiskā domāšana spriestspējas veicināšanai*. Latvijas Universitāte. Rīga: Latgales druka. 38.lpp. Izgūts no [https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro\\_Kritiska\\_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro_Kritiska_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Kūle, M. (2019). Kritiskās domāšanas daudzveidīgā iedaba filosofijas skatījumā. No S. Krūmiņa – Koņkova Redaktors (Red.). *Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts*. 7. lpp. Izgūts no [https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46444/FSI\\_krajums\\_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/46444/FSI_krajums_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y)
- Kūlis, R. (2018). Kanta kriticisms un “kritiskā domāšana”. No S. Krūmiņa – Koņkova Redaktors (Red.). *Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts*. 25. lpp. Izgūts no [http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/37945/FSI\\_raksti\\_2018.pdf?sequence=1](http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/37945/FSI_raksti_2018.pdf?sequence=1)

- Lamprianou, I. (2012). Starpdisciplināritāte sociālajās zinātnēs: vai tā sniedz atbildes uz mūsdienu izaicinājumiem augstākajā izglītībā un pētniecībā? No Muravska T., Ozoliņa, Ž. (Red.), *Starpnozaru sadarbības pētniecības metodes sociālajās zinātnēs: sasniegumi un lietojumprogrammas* (150.lpp.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. Izgūts no [https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45441/Starpdisciplinaritate\\_socialas\\_zinatnes.pdf](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45441/Starpdisciplinaritate_socialas_zinatnes.pdf)
- Lantian, A., Muller, D., Nurra, Cécile, D., Karen, M. (2017). “ I Know Things They Don’t Know!” The Role of Need for Uniqueness in Belief in Conspiracy Theories. *Social psychology*, 48(3), 160 – 173. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000306>
- Larson, U. C. (2007). *Persuasion: Reception and Responsibility (11th ed.)*. USA: Thomson Wadsworth.
- Lasmane, S. (1998). *Rietumeiropas ētika no Sokrāta līdz postmodernismam*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Latvijas Mediju ētikas padome (2020.gada 30.decembris). *Kāda ir mediju atbildība pret sabiedrību globālās pandēmijas laikā? Latvijas Mediju ētikas padomes vēstule medijiem un žurnālistiem*. Izgūts no <https://www.lmepadome.lv/jaunumi/params/post/2438371/kada-ir-mediju-atbildiba-pret-sabiedribu-globalas-pandemijas-laika-latvijas>
- Latvijas Republikas Ārlietu ministrija (2020.gada 11.decembris). *Ārlietu ministrijas īpašais pārstāvis informācijas telpas drošības jautājumos dalās ar Latvijas pieredzi cīņā pret Covid-19 infodēmiju un uzsver ANO lomu tās ierobežošanā*. Izgūts no <https://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/67185-arlietu-ministrijas-ipasais-parstavis-informācijas-telpas-drosibas-jautajumos-dalas-ar-latvijas-pieredzi-cina-pret-covid-19-infodemiju-un-uzsver-ano-lomu-tas-ierobezosana>
- Latvijas Republikas Ārlietu ministrija (2020.gada 6.jūnijs). *ANO starpreģionu paziņojums par „infodēmiju” saistībā ar Covid-19*. Izgūts no <https://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/66118-starprejonu-pazinojums-par-infodemiju-saistiba-ar-covid-19>

Latvijas Republikas prokuratūra (2021.gada 14.janvāris). *Tiesa aizliedz nodibinājumam "Tautas varas fronte" veikt publisko darbību.* Izgūts no <http://www.prokuratūra.gov.lv/lv/jaunumi/2021/aktualitates/tiesa-aizliedz-nodibinajumam-tautas-varas-fronte-veikt-publisko-darbibu-229>

Latvijas Republikas tiesību akti (1922.gada 15.februāris). *Latvijas Republikas Satversme.* Izgūts no <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

Lazarević, L. B., Purić, D., Teovanović, P., Lukić, P., Zupan, Z., Knežević, G. (2021). What drives us to be (ir)responsible for our health during the COVID-19 pandemic? The role of personality, thinking styles, and conspiracy mentality. *Personality and individual differences*, 176, 110771-110771. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110771>

LETA nacionālās informācijas aģentūra (2021.gada 12.marts). *Savāc 10 000 parakstus par Vakcinācijas projekta biroja likvidēšanu.* Izgūts no <https://nra.lv/latvija/341740-savac-10-000-parakstus-par-vakcinacijas-projekta-biroja-likvidesanu.htm>

LETA nacionālās informācijas aģentūra (2020.gada 20.marts). *Kaktiņš: Ārkārtējās situācijas laikā valdībai komunikācija ar sabiedrību izdodas salīdzinoši laba.* Izgūts no <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/kaktins-arkartejas-situacijas-laika-valdibai-komunikacija-ar-sabiedribu-izdodas-salidzinosi-laba-14238432>

LETA nacionālās informācijas aģentūra (2021.gada 3.marts). *Esošā valsts komunikācijas stratēģija par pandēmiju sevi izsmēlusi, norāda Kariņa pārstāve.* Izgūts no <https://www.delfi.lv/news/national/politics/esosa-valsts-komunikacijas-strategija-par-pandemiju-sevi-izsmelusi-norada-karina-parstave.d?id=52987793>

LETA nacionālās informācijas aģentūra. (2021.gada 3.februāris). *Aptauja: trešdaļa iedzīvotāju netic statistikai par Covid-19 upuriem.* Izgūts no <https://www.apollo.lv/7171265/aptauja-tresdala-iedzivotaju-netic-statistikai-par-covid-19-upuriem>

Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I., Kieran, K. (2009). *New media: a critical introduction (2nd ed.).* New York: Routledge.

Lība, M. LA.lv Ziņu portāls Latvijai (2021.gada 2.jūnijs). *Vakcīnu lieta – stratēģiska kļūda ar smagām sekām. Dienesta pārbaudē atrod vainīgos.* Izgūts no <https://www.la.lv/vakcinu-lieta-strategiska-kluda-ar-smagam-sekam>

- Ločmele, K. *Medijpratība pandēmijas laikā\_Klinta\_Locmele*. [Lekcija. Pdf prezentācija].
- LSM.lv Latvijas Sabiedriskie mediji (2021.gada 27.februāris). *12 izplatītākie mīti par vakcīnām pret Covid-19: Kā tos atspēko Zāļu valsts aģentūra?* Izgūts no <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/veseliba/12-izplatitakie-miti-par-vakcinam-pret-covid-19-ka-tos-atspeko-zalu-valsts-agentura.a394690/>
- Mathiesen, K. (2018). Fighting Fake News: The Limits of Critical Thinking and Free Speech. In Denise E. Agosto (Ed.), *Information literacy and libraries in the age of fake news*. (pp. 77.). California: Libraries Unlimited.
- Mārtinsons, K. (2016). *Zinātne, pētniecība, inovācija*. No Mārtinsons K., Piperes A., Kamerādes D. (Red.), *Pētniecība teorija un prakse* (26.lpp.). Rīga: RaKa.
- McDougall, W. (2015). *An Introduction to Social Psychology*. New York: Taylor & Francis Group.
- MIC Administrācija (2020.gada 23.decembris). *PVO brīdina valdības par pandēmijas nogurumu un iesaka rīkoties*. Izgūts no <https://farmacija-mic.lv/pvo-bridina-valdibas-par-pandemijas-nogurumu-un-iesaka-rikoties/>
- Moira, K. (1998). Researching society and culture. In C. Seale (Ed.), *Research design formats* (2nd ed.). (pp. 130 - 131.). London: Sage Publications. Retrieved from [https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187834/mod\\_resource/content/0/M.Kailija\\_par\\_peekteijuma\\_dizainu.pdf](https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187834/mod_resource/content/0/M.Kailija_par_peekteijuma_dizainu.pdf)
- Moriarty, D. (2015). *Practical Human Factors for Pilots*. London: Elsevier Science & Technology.
- Mortazavi, H. Managing older adults fear of coronavirusdisease: A new role forsocial work practice. *Qualitative social work*, 20(1 - 2), 507 - 512. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/1473325020973295>
- Moscadelli, A., Albora. G., Massimiliano, A .B., Duccio, G., ; Innocenzio, M., Paoli, S., Lorini, C., Bonanni, P., Bonaccorsi, Guglielmo. (2020). Fake News and Covid-19 in Italy: Results of a Quantitative Observational Study. *International journal of environmental research and public health*, 17(16), 5850. <https://doi.org/10.3390/ijerph17165850>

- Mpeshe, S. C., Nkuba, N. Modeling the Dynamics of Coronavirus Disease Pandemic Coupled with Fear Epidemic. *Hindawi Computational and Mathematical Methods in Medicine*, 2021, 6647425 – 6647425. <https://doi.org/10.1155/2021/6647425>
- Mukhtar, S. (2021). Psychology and politics of COVID-19 misinfodemics: Why and how do people believe in misinfodemics? *International Sociology*, 36(1), 111 – 123. <https://doi.org/10.1177/0268580920948807>
- Nabi, R. L., Green, C. M. (2015). The Role of a Narrative's Emotional Flow in Promoting Persuasive Outcomes. *Media psychology*, (18)2, 137 – 162. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/15213269.2014.912585>
- Nyumba, T. O., Wilson, K., Derrick. C. J., Mukherjee, N. (2018). The use of focus group discussion methodology: Insights from two decades of application in. *Methods in ecology and evolution*, 9(1), 20 – 32. <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12860>
- Oficiāla Eiropas Savienības tīmekļa vietne (2020. gada 10.jūnijs). *Cīņa pret dezinformāciju koronavīrusa laikā*. Izgūts no [https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/tackling-coronavirus-disinformation\\_lv](https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/tackling-coronavirus-disinformation_lv)
- Oskamp, S., Schultz, P.W. (2004). *Attitudes and Opinions*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Pamment, J., Lindwall, A. K. (2021). *Fact-checking and Debunking*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. P. 27. Retrieved from [https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/cuploads/pfiles/nato\\_stratcom\\_coe\\_fact-checking\\_and\\_debunking\\_02-02-2021-1.pdf?zoom=page-fit](https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/cuploads/pfiles/nato_stratcom_coe_fact-checking_and_debunking_02-02-2021-1.pdf?zoom=page-fit)
- Pasaules Veselības Organizācijas Eiropas birojs (2020.gads). *Pandemic fatigue Reinigorating the public to prevent COVID-19*. Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/335820/WHO-EURO-2020-1160-40906-55390-eng.pdf>
- Pasaules Veselības Organizācijas Eiropas birojs (2020.gads). *Pandemic fatigue Reinigorating the public to prevent COVID-19*. Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/335820/WHO-EURO-2020-1160-40906-55390-eng.pdf>

Pārresonu koordinācijas centra mājas lapa. (2021.gada 15. janvāris). *Pētījums par sabiedrības attieksmi pret Covid-19.* Izgūts no: [http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title\\_file/Janv\\_skds\\_Covid\\_01\\_2021.pdf](http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Janv_skds_Covid_01_2021.pdf)

Perloff, M. R. (2010). *The Dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in 21st Century (4th ed.)*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Pipere, A. (2016). *Primāro datu ieguves veidi*. No Mārtinsones K., Piperes A., Kamerādes D. (Red.), *Pētniecība teorija un prakse* (216.lpp.). Rīga: RaKa.

Puriņa, E. Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centrs Re:Baltica ( 2020.gada 6. jūnijs). *Gripas vakcīna – neefektīva un lieka?* Izgūts no <https://rebaltica.lv/2020/06/gripas-vakcina-neepektiva-un-lieka/>

Riou, J. (2020). Crisis, Otherness, Positionality: Thinking Beyond “ Self and Other ” in Turbulent Times. *Oxford German Studies*, 49(2), 117 – 135. <https://doi.org/10.1080/00787191.2020.1785690>

Rīgas Stradiņu Universitāte ( 2021.gada 11.marts). *Vakcīnu efektivitāte, drošums, komplikācijas: pieci mīti par vakcīnām pret Covid-1.* Izgūts no <https://www.rsu.lv/aktualitates/vakcinu-efektivitate-drosums-komplikacijas-pieci-miti-par-vakcinam-pret-covid-19>

Rubene, Z. (2003). *Jauniešu kritiskā domāšanas izpēte studiju procesā universitātē* (Promocijas darba kopsavilkums). Rīga: Latvijas Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas institūts.

Seoyong, K., Sunhee, K. (2020). The Crisis of Public Health and Infodemic: Analyzing Belief Structure of Fake News about COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 12(23), 9904. <https://doi.org/10.3390/su12239904>

Seoyong, K., Sunhee, K. (2020). The Crisis of Public Health and Infodemic: Analyzing Belief Structure of Fake News about COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 12(23), 9904. <https://doi.org/10.3390/su12239904>

Shaw, A. (2020). Thinking critically about critical thinking: validating the Russian HEIghten® critical thinking assessment. *Studies in Higher Education*, 45(9), 1933 – 1948. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1672640>

- Shen, L. (2017). Putting the Fear Back Again (and Within Individuals): Revisiting the Role of Fear in Persuasion. *Health communication*, 32(11), 1331 – 1341. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/10410236.2016.1220043>
- Sherman, L. A. (2020). Coronavirus Anxiety Scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*, 44(7), 393 – 401. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1748481>
- Shirish, A., Srivastava, S. C., Shalini, C. (2021). Impact of mobile connectivity and freedom on fake news propensity during the COVID-19 pandemic: a cross-country empirical examination. *European Journal of Information Systems*, 30(3), 322 – 341. <https://doi.org/10.1080/0960085X.2021.1886614>
- Shwarch, A., Seeger, M. W., Auer, C. (2016). *The Handbook of International Crisis Communication Research*. New York: John Wiley & Sons, Incorporated.
- Skudra, O. (2018). *Attieksmes maiņa trīs komponentu modelis 230314*. [Lekcija. Pdf prezentācija].
- Skudra, O. (2018). *Pārlicināšanas komunikācijas teoriju bāzes faktori un definīcijas*. [Lekcija. Pdf prezentācija].
- Smiltnieks, A. LSM.lv Latvijas Sabiedriskie Mediji (2021.gada 16.marts). *Latvijā uz laiku aptur vakcināciju pret Covid-19 ar “AstraZeneca» vakcīnu”*. Izgūts no <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/latvija-uz-laiku-aptur-vakcinaciju-pret-covid-19-ar-astrazeneca-vakcinu.a396849/>
- Spicer, N. (2004). Researching society and culture. In C. Seale (Ed.), *Revisiting the qualitative - quantitative divide (2nd ed.)*. (pp. 295.). London: Sage Publications. Retrieved from [https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187841/mod\\_resource/content/0/Researching Society\\_and\\_Culture-kval\\_un\\_kvant.pdf](https://estudijas.lu.lv/pluginfile.php/187841/mod_resource/content/0/Researching_Society_and_Culture-kval_un_kvant.pdf)
- Spundiņa, L. (2020.gada 9.decembris). LSM.lv Latvijas Sabiedriskie Mediji. *Bordāns: Iespējams, valdības komunikācija ar sabiedrību par Covid-19 jāatdod profesionāļu rokās*. Izgūts no <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/bordans-iespejams-valdibas-komunikacija-ar-sabiedribu-par-covid-19-jaatdod-profesionalu-rokas.a384693/>
- Taylor, S. J., Bogdan, R., DeVault, M. (2015). *Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource*. New Jersey: John Wiley & Sons, Incorporated.

- Tittle, P. (2011). *Critical Thinking: An Appeal to Reason*. New York: Taylor & Francis Group.
- Tormala, L.Z., The role of certainty (and uncertainty) in attitudes and persuasion. *Current Opinion in Psychology*, 10(2016), 6 – 11. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.10.017>
- Tormala, Z. L. (2016). The role of certainty (and uncertainty) in attitudes and persuasion. *Current Opinion in Psychology*, 10, 6 – 11. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.10.017>
- Tuffin, K. (2004). *Understanding Critical Social Psychology*. London: SAGE Publications.
- Tulchinskii, G. L. (2020). The dynamics of public discourse during the coronavirus pandemic: a request for responsibility. *Russian journal of communication*, 12(3), 193 – 214. <https://doi.org/10.1080/19409419.2020.1838875>
- Valde, S. (2021.gada marts). Jauna realitāte – Covid-19. *Veselība, 1407 – 804X*
- Vāgners, U. (2018). Kritiskā domāšana: Izglītība, medijpratība, spriestspēja. *Kritiskā domāšana ierobežojumi un tās izpratne*. Latvijas Universitāte. Rīga: Latgales druka. Izgūts no [https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro\\_Kritiska\\_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45982/Euro_Kritiska_domasanas.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Veselības ministrijas mājas lapa ( 2021.gada 1.aprīlis). *Latvijas iedzīvotāji turpina vakcinēties, tiek uzsākta informatīvā kampaņa “2 miljoni iemeslu vakcinēties”*. Izgūts no <https://www.vm.gov.lv/lv/jaunums/latvijas-iedzivotaji-turpina-vakcineties-tiek-uzsakta-informativa-kampana-2-miljoni-imeslu-vakcineties>
- Veselības ministrijas mājas lapa (2021.gada 15.martā). *VM reorganizēs Vakcinācijas projekta biroju*. Izgūts no <https://www.vm.gov.lv/lv/jaunums/vm-reorganizes-vakcinacijas-projekta-biroju>
- Zaremba, A. J. (2021). *Crisis Communication: Theory and Practice*. London & New York: Taylor & Francis Group.

Zāļu valsts aģentūras mājas lapa (2020.gada 21.decemris). *Fakti par vakcīnām pret Covid-19: vakcīnu izstrāde turpinās*. Izgūts no <https://www.zva.gov.lv/lv/pacientiem-un-sabiedribai/zales/vakcinas-pret-covid-19/fakti-par-vakcinam-pret-covid-19-vakcinu-izstrade-turpinas>

Zvērs, J., Skaties.lv Ziņu redakcija (2021.gada 14. janvāris). *Bērnudārzu darbinieki neslēpj – kolēģu vidū pastāv liela neticība vakcīnai pret Covid-19, pat bailes no tās*. Izgūts no <https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/bernudarzu-darbinieki-neslepj-kolegu-vidu-pastav-liela-neticiba-vakcinai-pret-covid-19-pat-bailes-no-tas/>

# **PIELIKUMI**

**Aptaujas anketa**

Sveicināti!

Es esmu Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas zinātnes maģistra studiju programmas studente. Šobrīd es izstrādāju savu maģistra darbu, kurā pētīšu Latvijas iedzīvotāju kritisko domāšanu un medijpratību saistībā ar masu vakcinēšanos pret Covid - 19. Pētījuma ietvaros es veicu Latvijas iedzīvotāju aptauju, lai izanalizētu sabiedrībā radušos viedokli, attieksmi un emocijas pret pandēmiju. Lūdzu Jūs atvēlēt desmit minūtes sava laika mana maģistra darba tapšanā un aizpildīt aptauju. Aptauja ir pilnīgi anonīma, tajā iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā. Jūsu sniegto atbilžu konfidencialitāte tiek garantēta. Jau iepriekš pateicos par Jūsu atsaucību.

1. Dzimums

- Sieviete
- Vīrietis

2. Vecums

- 18 – 24
- 25 – 34
- 35 – 44
- 45 – 54
- 55 – 63
- 64 gadi un vairāk

3. Izglītības līmenis

- Pamata izglītība
- Vidējā vai vidējā profesionālā izglītība
- Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība
- Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība
- Bakalaura grāds
- Maģistra grāds
- Doktora grāds
- Cits

4. Kādi ir Jūsu vidējie mēneša ienākumi (bruto)

- zemi ienākumi (līdz 300 EUR)
- vidēji zemi ienākumi (301 EUR - 485 EUR)
- vidēji ienākumi (486 EUR - 600 EUR)
- vidēji augsti ienākumi (601 EUR - 900 EUR)
- augsti ienākumi (901 EUR un vairāk)

5. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtēties sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
5.1 Mani satrauc infekcijas slimība COVID-19 izplatība Latvijā					
5.2 Es ievēroju visus valstī noteiktos ierobežojumus, lai samazinātu Covid - 19 izplatību					
5.3 Esmu nodrošinājies/usies ar papildus pārtikas krājumiem, higiēnas un citām pirmās nepieciešamības precēm gadījumā, ja Covid - 19 izplatība paaugstinās					
5.4 Uzskatu, ka Covid - 19 ir bīstamāks manai veselībai kā sezonālā gripa					
5.5 Baidos, ka mana ģimene, draugi un radnieki varētu inficēties ar Covid - 19					
5.6 Piekrītu, ka visiem iedzīvotājiem vajadzētu vakcinēties pret Covid - 19					
5.7 Piekrītu, ka iedzīvotājiem vajadzētu ļaut izvēlēties vakcīnu ar kuru vakcinēties pret Covid - 19					
5.8 Domāju, ka Veselības Ministrija veic stratēģiski pareizus soļus, lai apturētu Covid - 19 izplatību					
5.9 Uzskatu, ka Vakcinācijas biroja izveidošana bija nepieciešama, lai ātrāk noritētu masu vakcinācija					

6. Vai kāds no Jūsu tuviniekiem/ pazīstamajiem ir inficējies ar COVID-19?

- Jā
- Nē
- Nezinu
- Nevēlos atbildēt

7. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtējiet sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
7.1 Pandēmijas laikā man ir nācies mainīt savus ikdienas paradumus					
7.2 Pandēmijas radītās sekas un ierobežojumi mani ir padarījuši emocionālāku					
7.3 Valstī īstenotie drošības pasākumi ir pietiekami, lai apturētu vīrusa izplatību					
7.4 Valdība pietiekami aktīvi komunicē un informē sabiedrību saistībā ar Covid -19					
7.5 Valdība pietiekami uzklausa sabiedrības vēlmes un viedokļus saistībā ar ierobežojumiem pandēmijas laikā					
7.6 Uzticos valdības pieņemtajiem lēmumiem					

8. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtējiet sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
8.1 Latvijā pieejamās vakcīnas ir drošas					
8.2 Mana attieksme pret masu vakcinēšanos ir pozitīva					
8.3 Mani neietekmē sabiedrības kopējais viedoklis saistībā ar masu vakcinēšanos					
8.4 Mana attieksme pret masu vakcinēšanos ir negatīva					

8.5 Cilvēkiem jābūt brīvai izvēlei vakcinēties vai nevakcinēties					
8.6 Latvijā vakcinācija ir stingri kontrolēta					
8.7 Manu attieksmi pret vakcinēšanos varētu izmainīt ģimenes ārsts, medicīnas nozares speciālists, pazīstams cilvēks, politiķis, influencers					
8.8 Es vakcinētos, ja varētu izvēlēties vakcīnu ar kuru vakcinēties					

9. Kurus no šiem avotiem Jūs esat izmantojis/-usi pēdējās nedēļas laikā, lai iegūtu informāciju par valdības pieņemtajiem lēmumiem saistībā ar Covid -19 pandēmiju un masu vakcināciju: (iespējami vairāki atbilžu varianti)

- Ziņas televīzijā, raidījumi, raksti masu medijos;
- Atbildīgo iestāžu sociālie konti (facebook, twitter u.tml.)
- Oficiālā informācija atbildīgo iestāžu mājaslapās ( Veselības ministrijas mājaslapa, Slimības un kontroles profilakses centra mājaslapa u.tml.)
- Politiķu, publisku personu, influenceru ieraksti sociālajos tīklos
- Personiski pazīstamu cilvēku ieraksti sociālajos tīklos
- Uzņēmumu, pakalpojumu sniedzēju (veikali, saloni u.tml.) sniegtā informācija
- Informācija, ko saņemu whatsapp, telegram u.tml. grupās
- Personiski nepazīstamu cilvēku ieraksti sociālajos tīklos
- Uzņēmumu, pakalpojumu sniedzēju ieraksti sociālajos tīklos
- Cits variants

10. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtējiet sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
10.1 Informācija par pandēmiju un masu vakcinēšanos, ko sniedz TV ziņas, citi raidījumi un raksti portālos ir uzticama					
10.2 Atbildīgo iestāžu sociālie konti (“ <i>Facebook</i> ”, “ <i>Twitter</i> ” u.tml.) ir drošs un uzticams informācijas avots saistībā ar Covid-19					
10.3 Oficiālā informācija atbildīgo iestāžu mājaslapās ( Veselības ministrijas mājaslapa, Slimības un kontroles profilakses centra mājaslapa u.tml. ) par pandēmiju un masu vakcināciju ir patiesa un uzticama					
10.4 Politīķu, publisku personu, influenceru ieraksti saistībā ar masu vakcināciju un pandēmiju sociālajos tīklos ir argumentēti un viegli saprotami					
10.5 Personiski pazīstamu cilvēku ieraksti sociālajos tīklos ir uzticams un drošs informācijas avots saistībā ar Covid -19 krīzi					
10.6 Uzņēmumu, pakalpojumu sniedzēju (veikali, saloni u.tml.) sniegtā informācija ir uzticams un drošs informācijas avots saistībā ar Covid -19 krīzi					
10.7 Informācija, ko saņemu “ <i>WhatsApp</i> ”, “ <i>Telegram</i> ” u.tml. grupās ir uzticama un to nevajag atkārtoti pārbaudīt					
10.8 Personiski nepazīstamu cilvēku ieraksti sociālajos tīklos ir uzticams un drošs informācijas avots saistībā ar Covid -19 krīzi					

11. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtējiet sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
11.1 Esmu noguris/usi no informācijas par Covid -19					
11.2 Protu atpazīt viltus ziņas saistībā ar pandēmiju					
11.3 Esmu saskāries/usies ar dezinformāciju sociālajos tīklos par masu vakcināciju un vakcīnu drošumu					
11.4 Vienmēr pārbaudu sniegto informāciju par pandēmiju arī citos ziņu portālos un/vai masu medijos un/vai TV ziņās/raidījumos					
11.5 Spēju kritiski un analītiski izvērtēt sociālajos medijos sniegto informāciju par Covid -19					
11.6 Esmu saskāries ar dažādām konspirācijas teorijām par Covid -19 un vakcinām					

12. Kuru no informācijas avotiem, galvenokārt, izmantojat, lai iegūtu aktuālo informāciju par Covid-19? ( Iespējamās vairākas atbildes )

- TV ( ziņas, diskusiju raidījumi, dokumentālās filmas )
- Drukātos medijos ( avīzes, žurnāli )
- Interneta ziņu portālus ( “Delfi ”, “Tvnet ”, )
- Sociālos tīklus ( “ *Twitter* ”, “ *Facebook* ” )
- Atbildīgo institūciju mājaslapas un sociālo tīklu kontus
- Radio
- Ģimenes ārsts
- Draugi, paziņas
- Influencers, kuram sekoju sociālajos tīklos
- Uzņēmumu, pakalpojumu sniedzēju (veikali, saloni u.tml.) posti sociālajos tīklos
- Whatsapp, Telegram u.c. grupas
- Politiķu publicētā informācija viņu blogos, sociālajos kontos u.tml.

- Personīgi nepazīstamu cilvēku posti, ieraksti sociālajos tīklos un blogos

13. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtēties sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
13.1 Viltus ziņas ir tas pats, kas propaganda					
13.2 Māku atšķirt viltus ziņas no reālām ziņām					
13.3 Nogurums un ziņu daudzveidība liedz man informāciju kritiski izvērtēt					
13.4 Māku atpazīt politiski slēptu reklāmu					
13.5 Man ir grūti atšķirt reklāmu no žurnālistikas raksta					
13.6 Mēdzu uzticēties pirmajiem interneta meklētāja ierakstiem					
13.7 Sociālie mediji ļauj dezinformācijai un viltus ziņām izplatīties ātrāk					
13.8 Es zinu, kas ir klikbaitu virsraksti					
13.9 Konspirācijas teorijas atspēko racionāli argumenti					
13.10 Esmu pamanījis/usi troļļus, kādā no interneta portāliem					
13.11 Izvērtēju medija sniegto saturu					

14. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtējiet sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
14.1 Dezinformācija vienkāršoti skaidro notikumus un parādības					
14.2 Dezinformācija pievērš sev uzmanību ar skaļiem virsrakstiem					
14.3 Dezinformācija izmanto krīzes situācijas, kad sabiedrībā valda neziņa, un cilvēki vēlas iegūt informāciju pēc iespējas ātrāk					
14.4 Dezinformācija atkārto kādas sabiedrībā valdošās bailes vai attieksmes					

15. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtējiet sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
15.1 Lasot ziņas, rakstus u.c. pārbaudu medija nosaukumu un vai tas šķiet uzticams					
15.2 Pārbaudu publikācijas datumu un atsauces					
15.3 Mēģinu izvērtēt vai informācija ir ziņa, reklāma vai, varbūt, komentārs					
15.4 Pārbaudu vai rakstā ir norādīts informācijas pirmavots					
15.5 Novērtēju vai rakstā argumenti ir racionāli vai emocionāli rakstura					

16. Vai ir pieejama pietiekami daudz informācija par COVID-19 vakcīnām, tās ieguvumiem, sekām, trūkumiem utt.?

- Jā
- Drīzāk jā, nekā nē
- Drīzāk nē, nekā jā
- Nē

- Nezinu

17. Dzirdot vārdu vakcinācijas, kādas ir jūsu pirmās izraisītās emocijas: (iespējami vairāki atbilžu varianti)

- Bailes
- Satraukums
- Neziņa
- Šausmas
- Nepiekrišana
- Nožēla
- Riebums
- Dusmas
- Piesardzība
- Mierīgums
- Optimisms
- Uzticība
- Pieņemšana
- Apmulsums
- Cits variants

18. Vai esi dzirdējis/usi par Veselības ministrijas aizsākto informatīvo kampaņu “ 2 miljoni iemeslu vakcinēties ”

- Jā
- Nē
- Nezinu

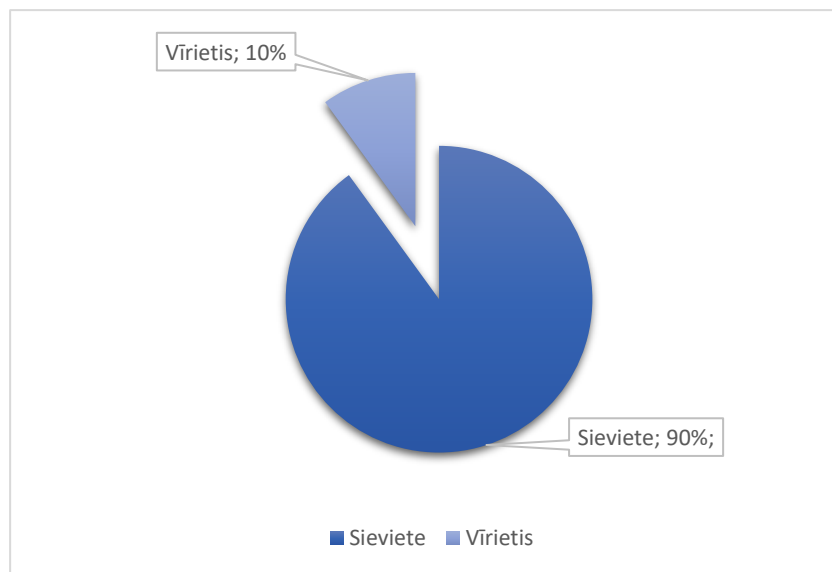
19. Sniedzot vērtējumu 5 baļļu skalā, lūdzu novērtējiet sekojošu apgalvojumu, kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu.					
	1	2	3	4	5
19.1 Uzskatu, ka AstraZeneca vakcīna ir droša un ar to var vakcinēties					

19.2 AstraZeneca vakcīna nekādā mērā neietekmēja manas domas par vakcinēšanos vai citu vakcīnu drošumu					
19.3 Vakcinācijas birojs sniedz pietiekami daudz informācijas par vakcinēšanos un vakcīnām					
19.4 Vakcinācijas birojs nemainīja manu attieksmi pret vakcinēšanos					

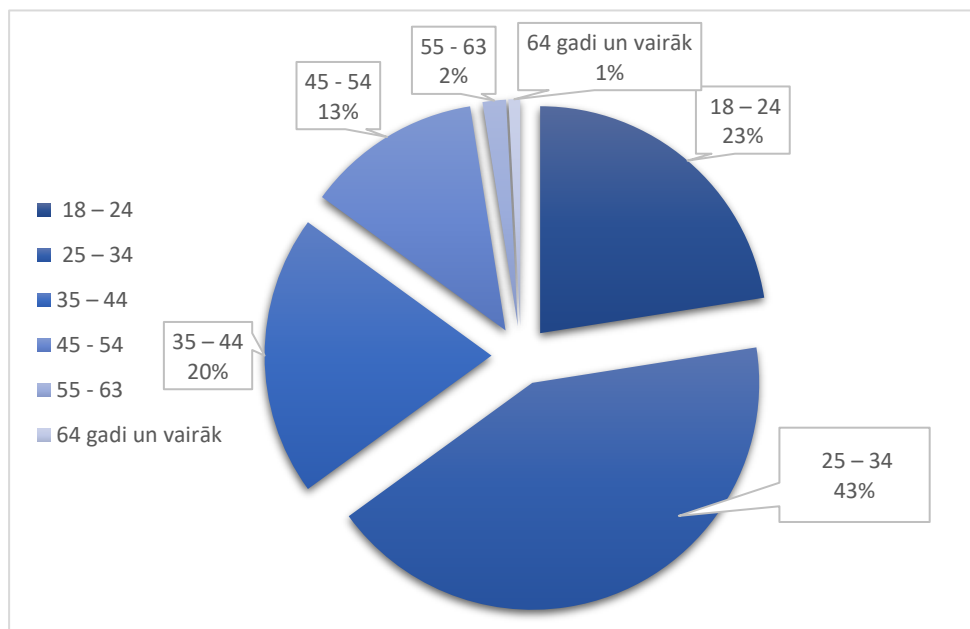
**Paldies par atsaucību!**

**Aptaujas rezultāti**

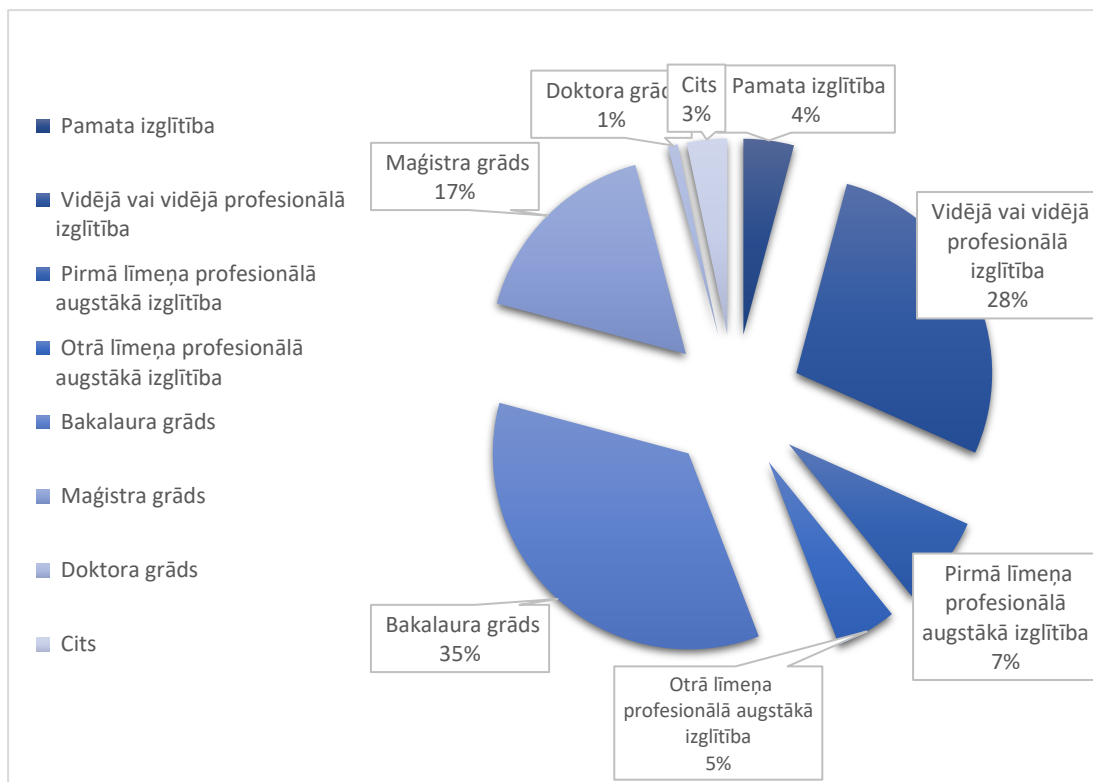
Bāze: visi respondenti, n=122



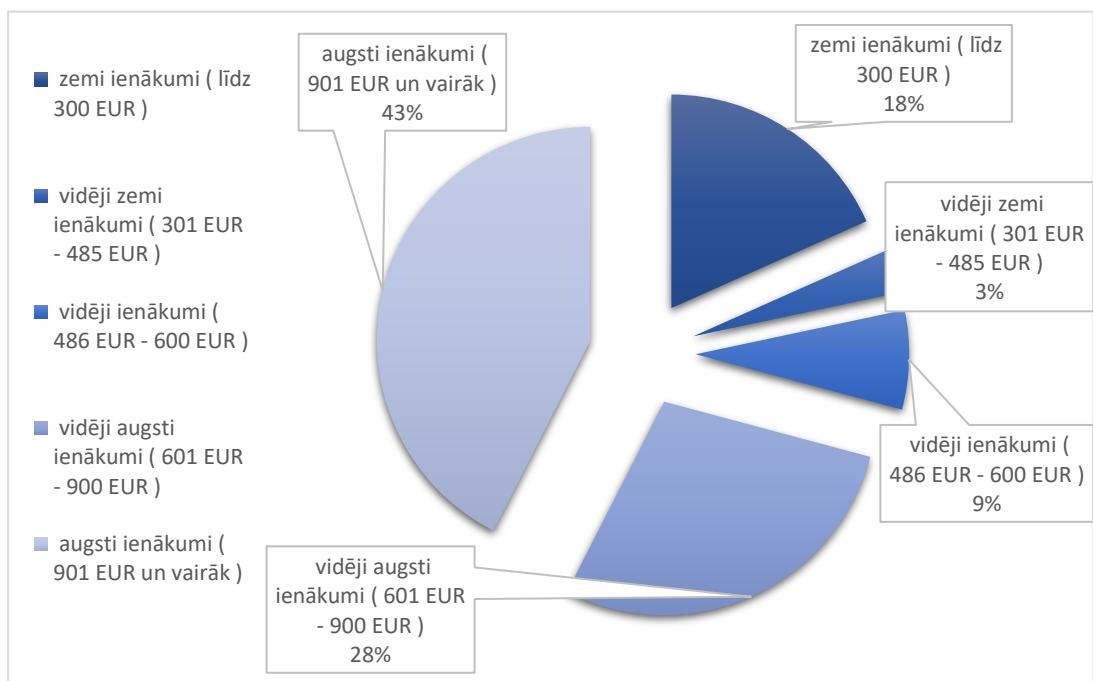
**1. att. Respondentu dzimumu sadalījums**



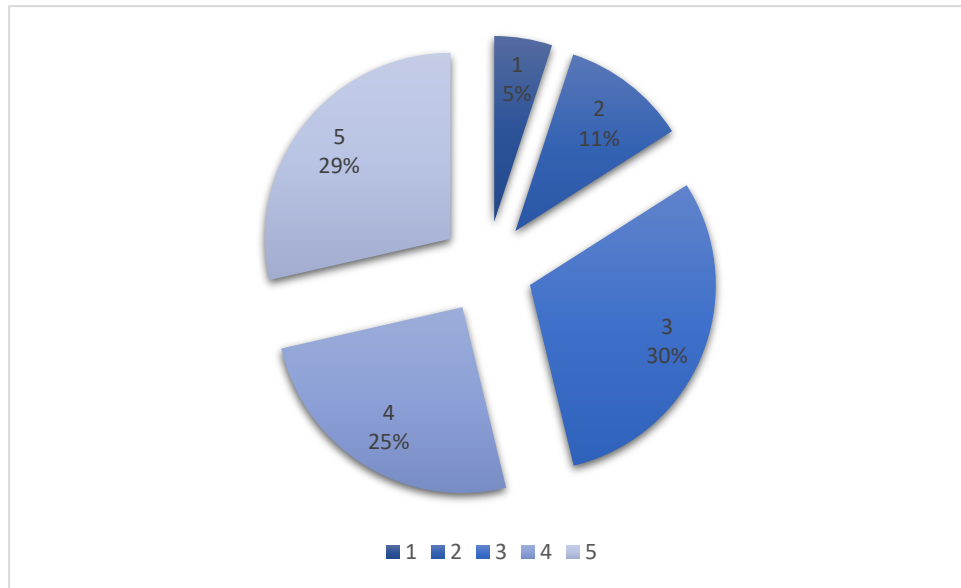
**2. att. Respondentu vecuma sadalījums**



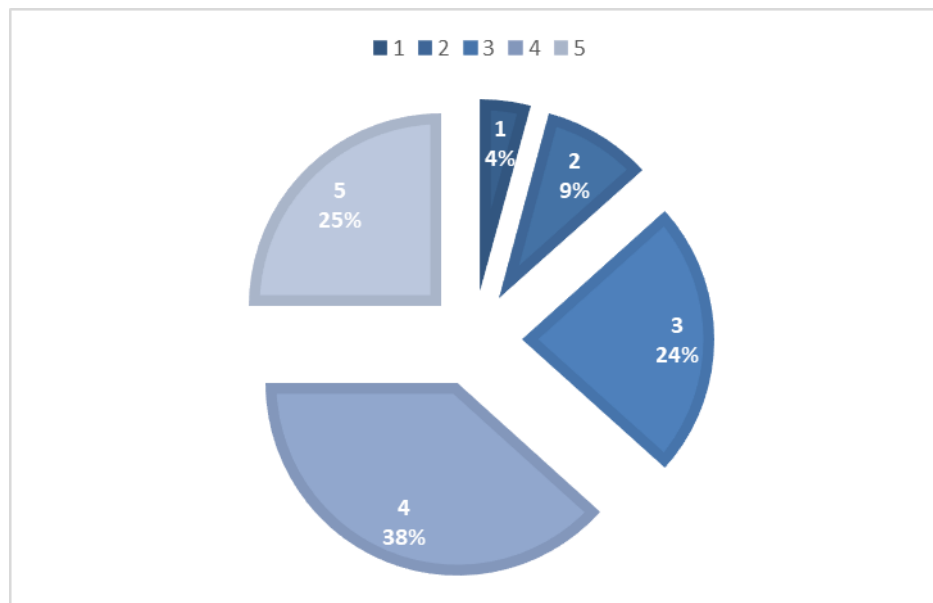
3. att. Respondentu izglītības līmeņa sadaījums



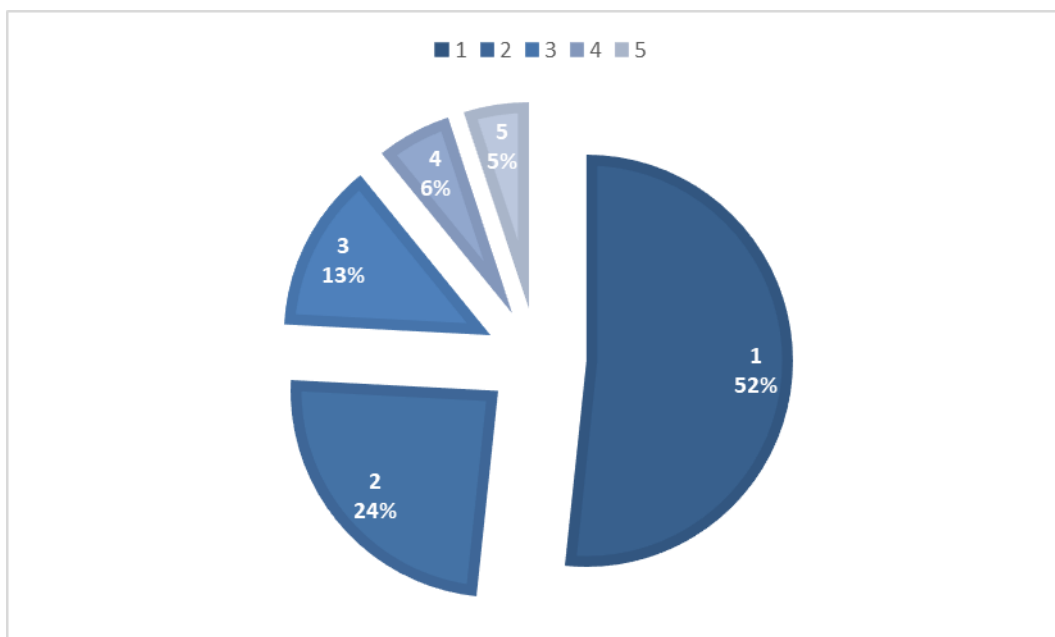
4. att. Respondentu vidējie mēneša ienākumi (bruto)



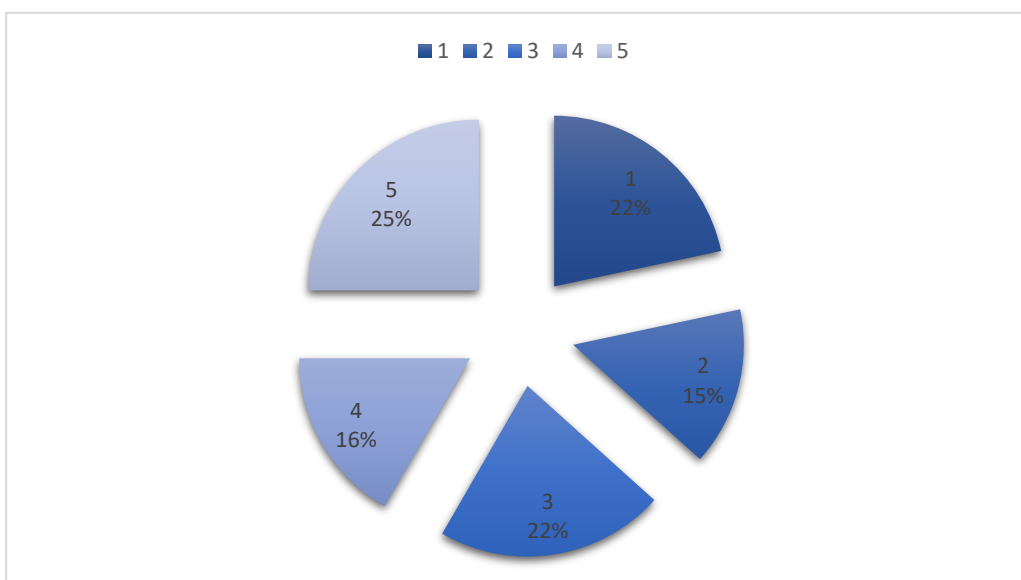
**5.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, vai viņus satrauc infekcijas slimības Covid - 19 izplatība Latvijā?**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



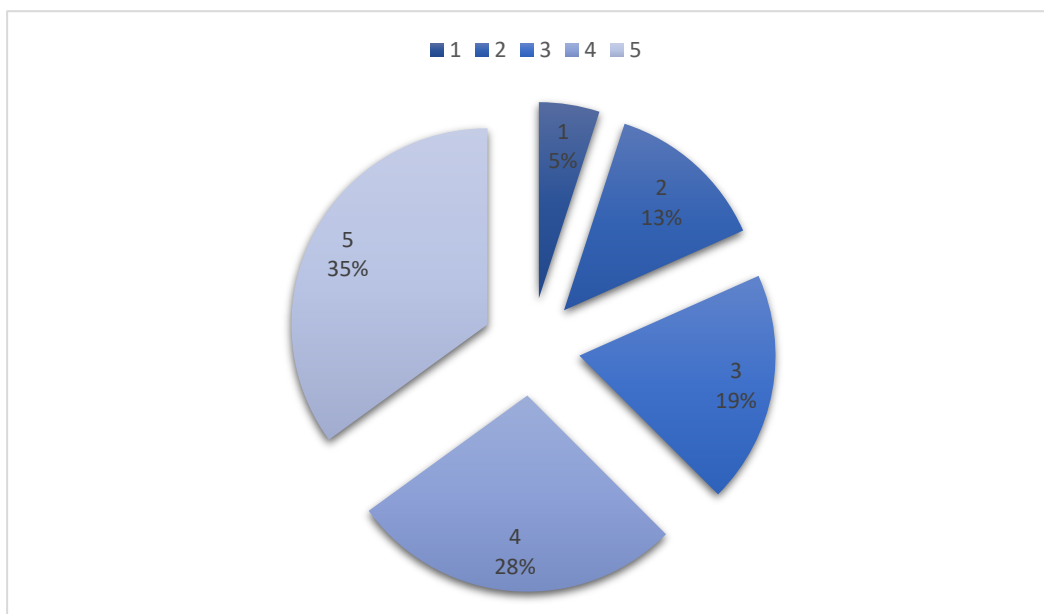
**5.2. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, vai tie ievēro visus valstī noteiktos ierobežojumus, lai mazinātu Covid - 19 izplatību?**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu)



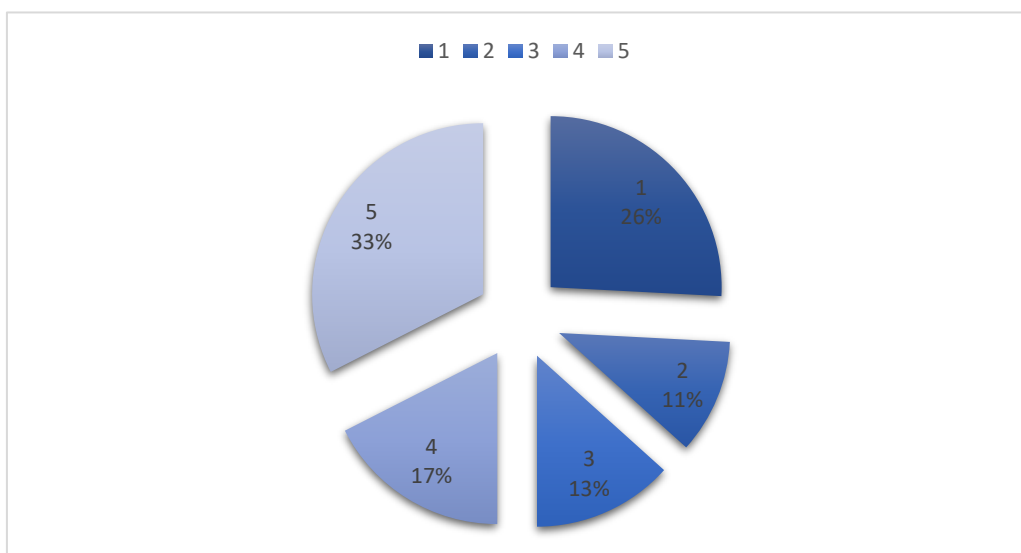
**5.3. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, vai tie ir nodrošinājušies ar papildus pārtikas krājumiem, higiēnas precēm un citām pirmās nepieciešamības precēm gadījumā, ja Covid - 19 izplatība paaugstinās?**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



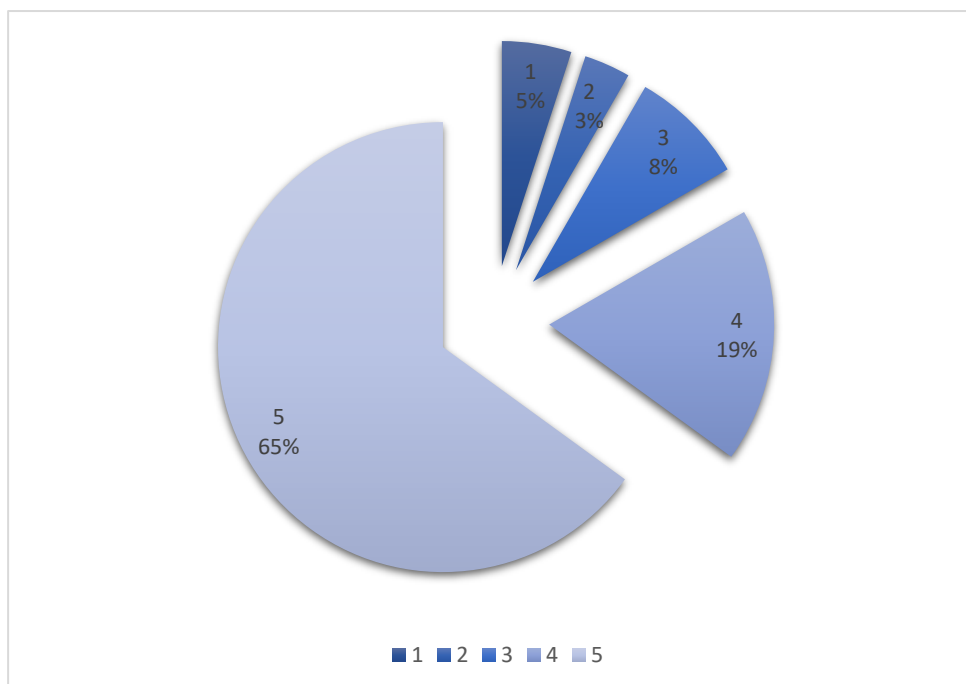
**5.4. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka Covid - 19 ir bīstamāks viņu veselībai kā sezonālā gripa.**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**5.5. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam - baidos, ka mana ģimene, draugi un radnieki varētu inficēties ar Covid – 19**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

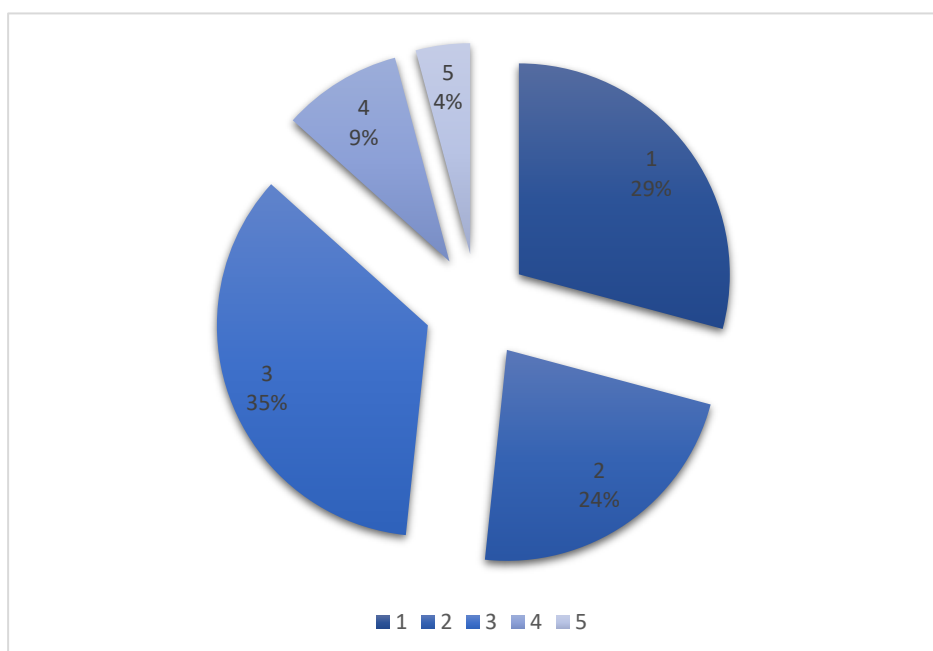


**5.6. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka visiem iedzīvotājiem vajadzētu vakcinēties pret Covid - 19**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



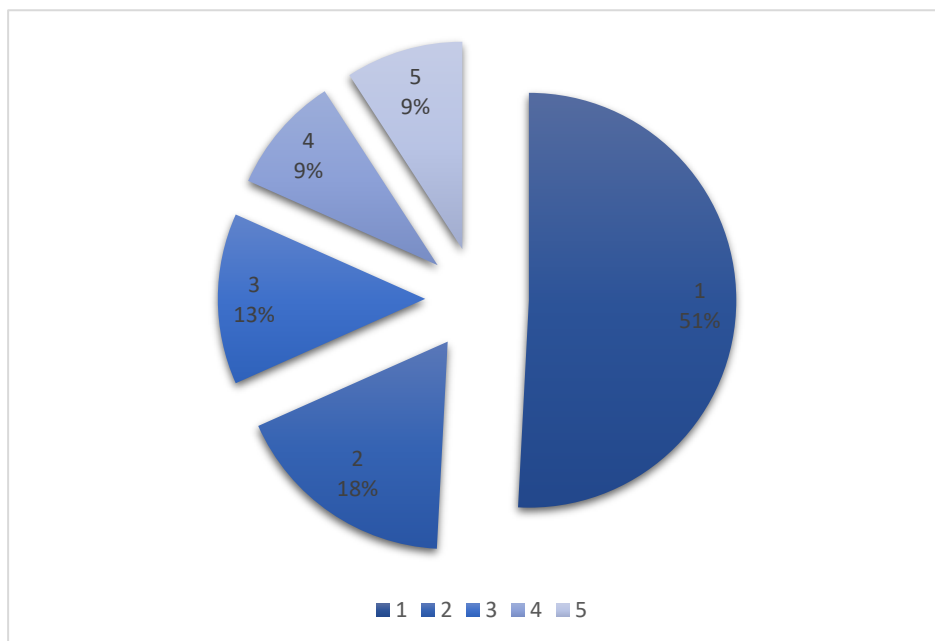
**5.7. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka visiem iedzīvotājiem vajadzētu ļaut izvēlēties vakcīnu, ar kuru vakcinēties pret Covid - 19**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

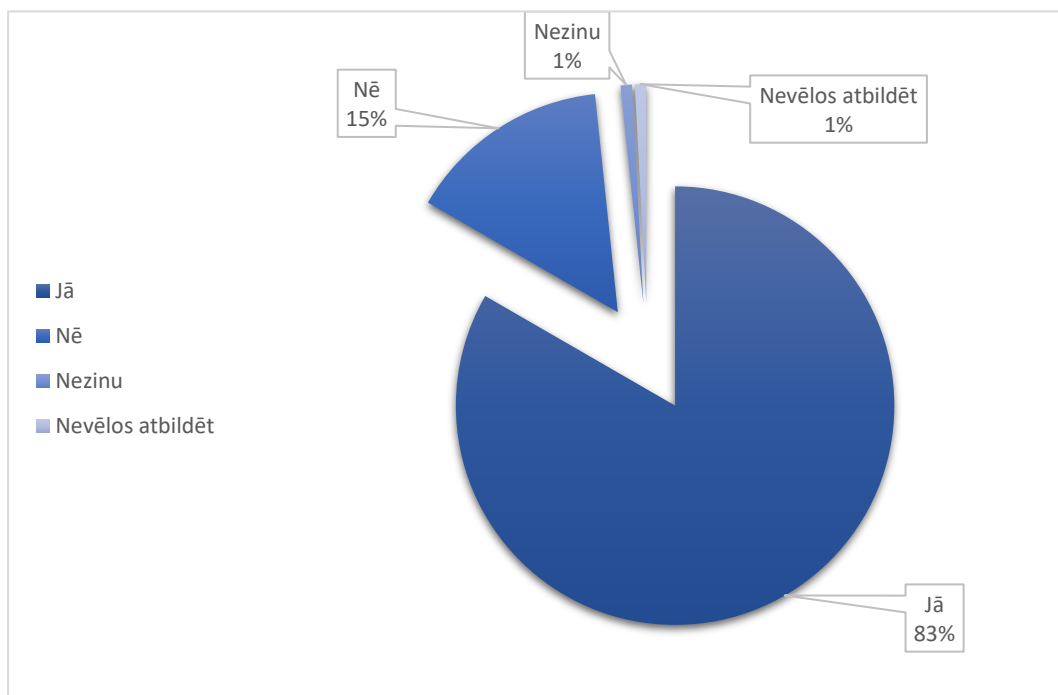


**5.8. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, par to, ka Veselības ministrija veic stratēģiski pareizus soļus, lai apturētu Covid - 19 izplatību.**

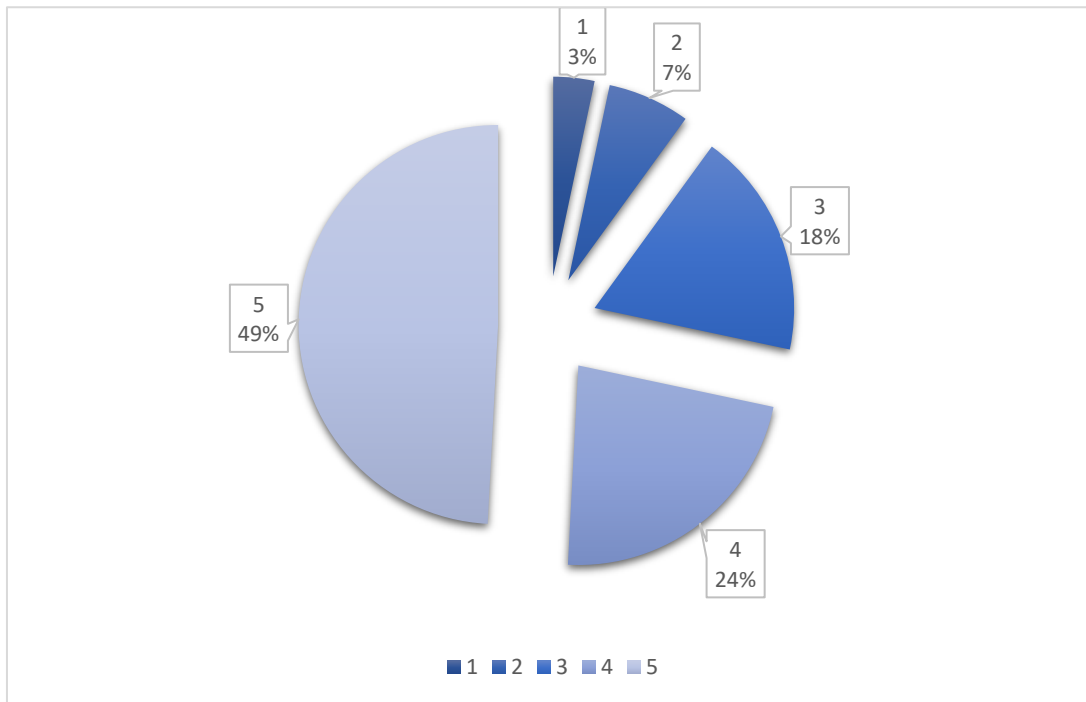
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**5.9 att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka Vakcinācijas biroja izveidošana bija nepieciešama, lai ātrāk noritētu masu vakcinācija.**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

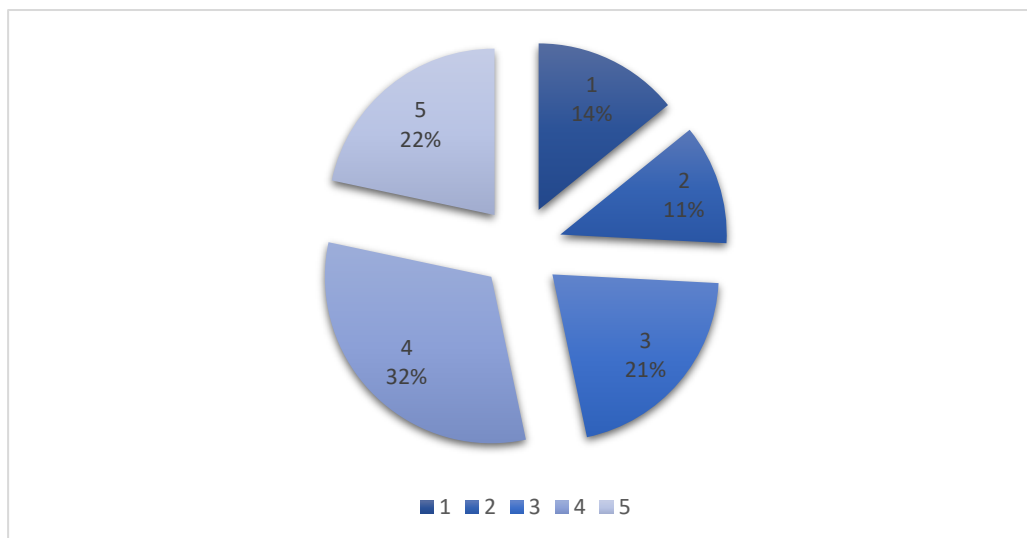


**6. att. Respondentu atbilde, vai kāds no viņu tuviniekiem/pazīstamajiem ir inficējies ar Covid - 19?**



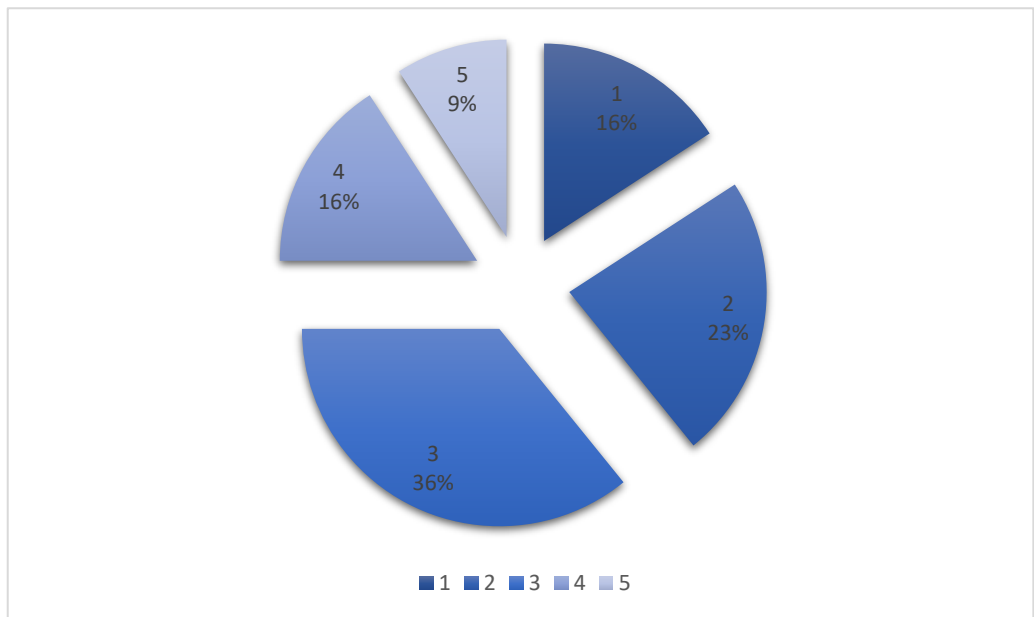
**7.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka pandēmijas laikā ir nācies mainīt savus ikdienas paradumus.**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

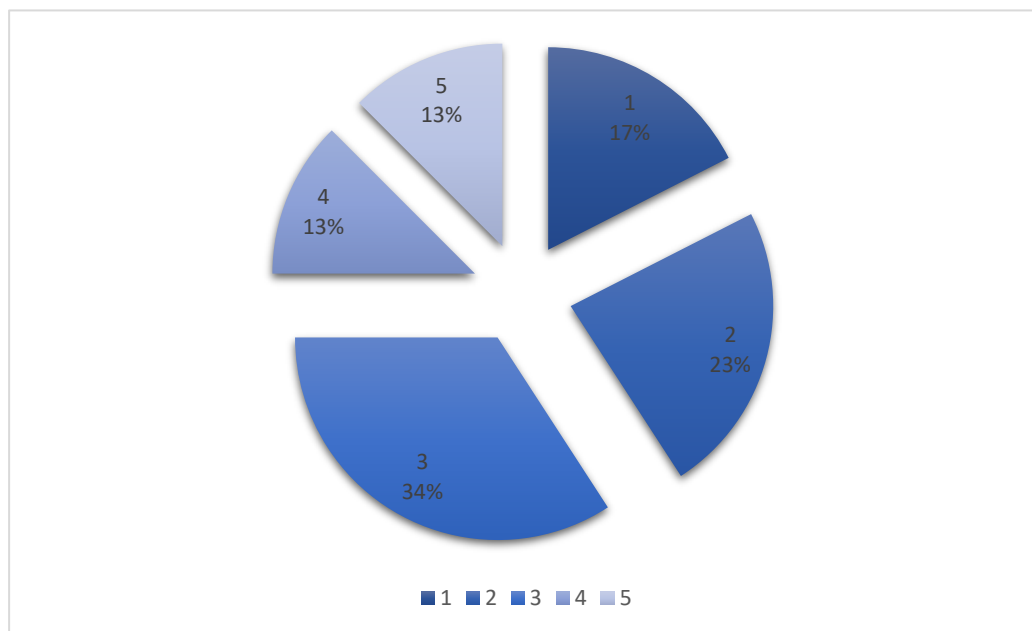


**7.2 att. Respondentu vērtējuma sadalījums, ka pandēmijas radītās sekas un ierobežojumi ir padarījuši emocionālāku**

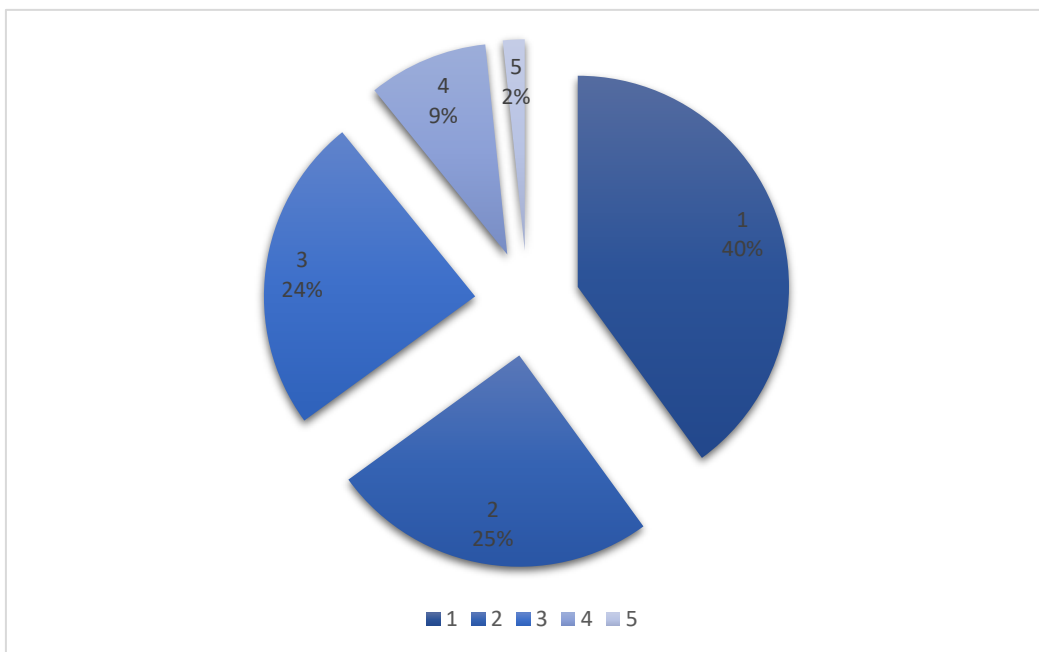
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



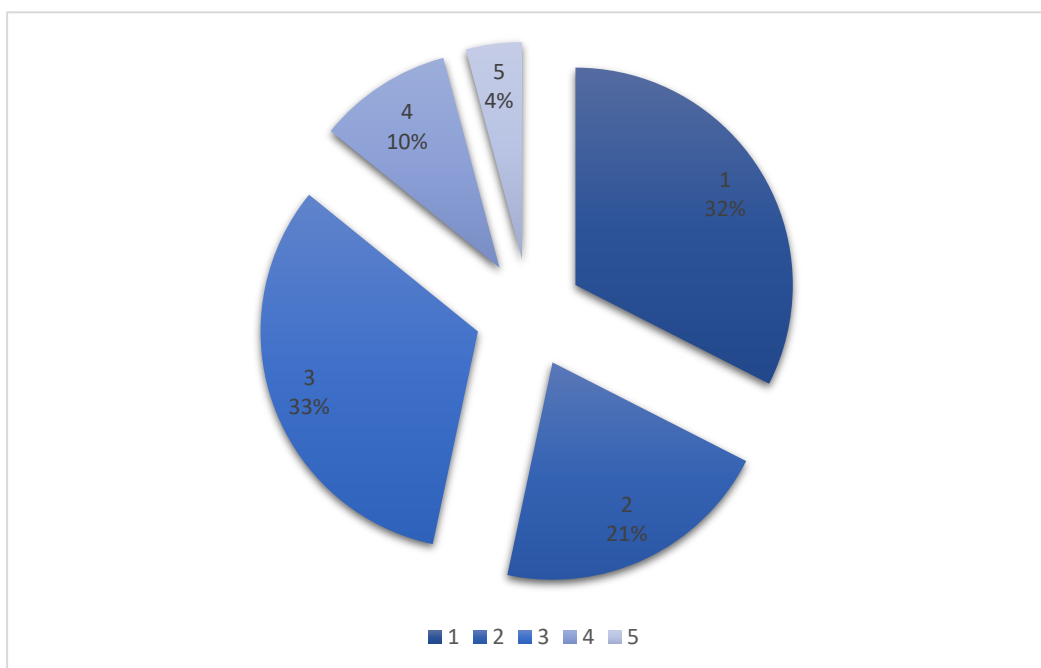
**7.3. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka valstī īstenotie drošības pasākumi ir pietiekami, lai apturētu vīrusa izplatību.**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



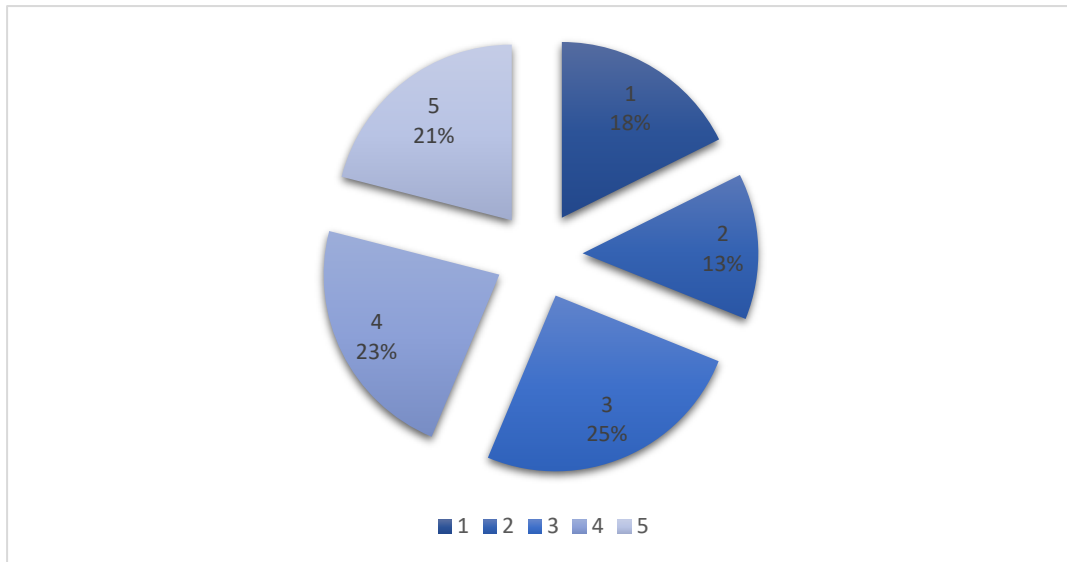
**7.4. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka Valdība pietiekami aktīvi komunicē un informē sabiedrību saistībā ar Covid - 19.**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



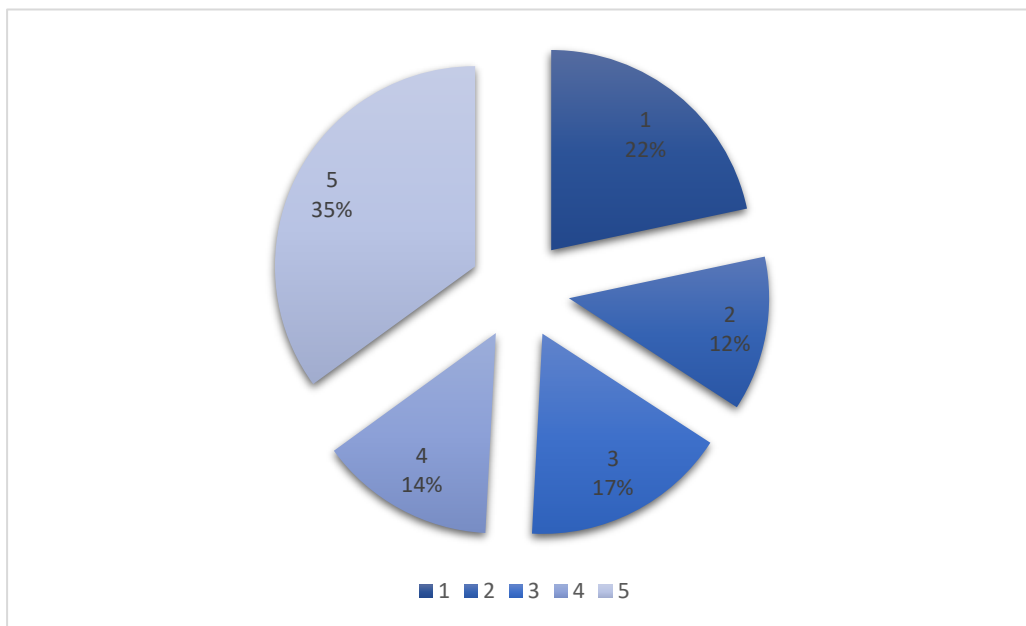
**7.5. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka valdība pietiekami uzklausa sabiedrības vēlmes un viedokļus saistībā ar ierobežojumiem pandēmijas laikā**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



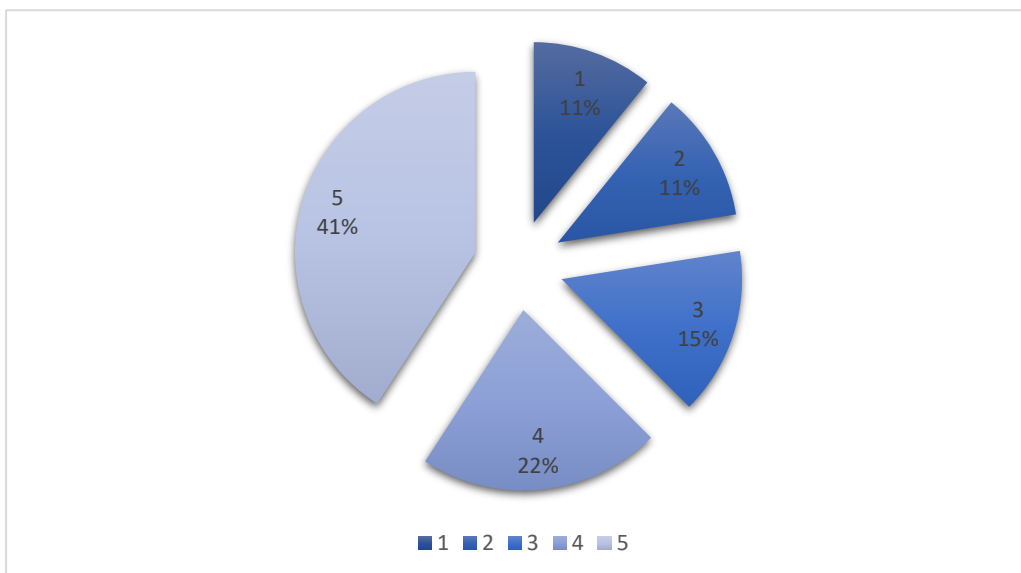
**7.6. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie uzticas valdības pieņemtajiem lēmumiem**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



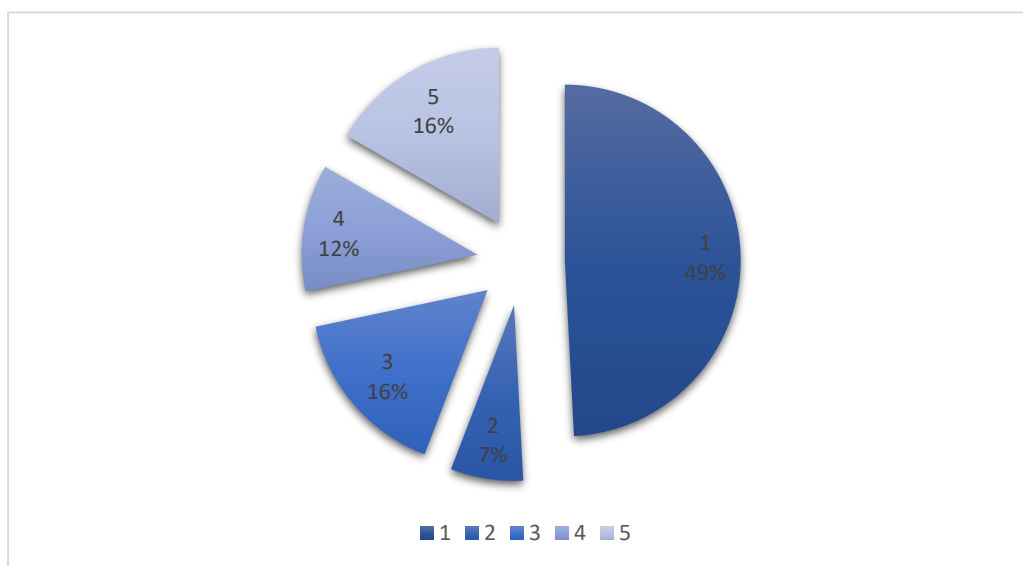
**8.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums, ka Latvijā pieejamās vakcīnas ir drošas**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



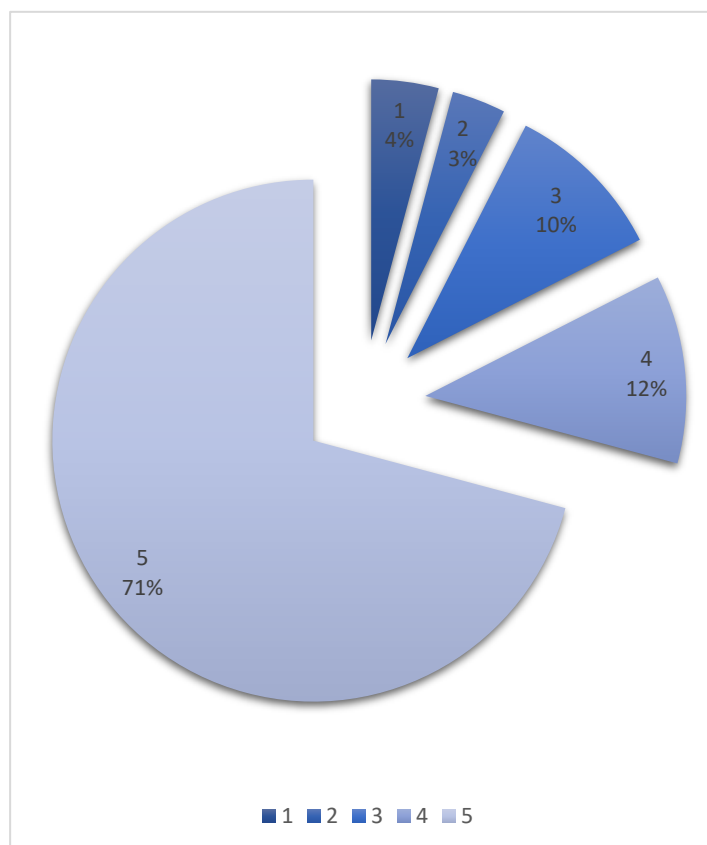
**8.2 att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka attieksme pret masu vakcinēšanos ir pozitīva**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



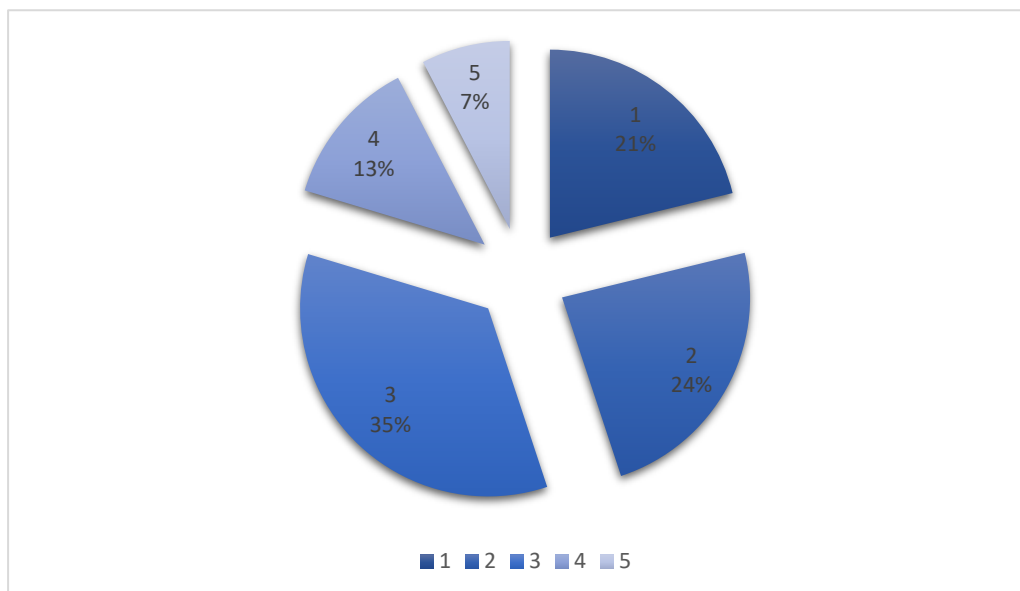
**8.3 att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tos neietekmē sabiedrības kopējais viedoklis saistībā ar masu vakcinēšanos**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**8.4 att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka attieksme pret masu vakcinēšanos ir negatīva**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

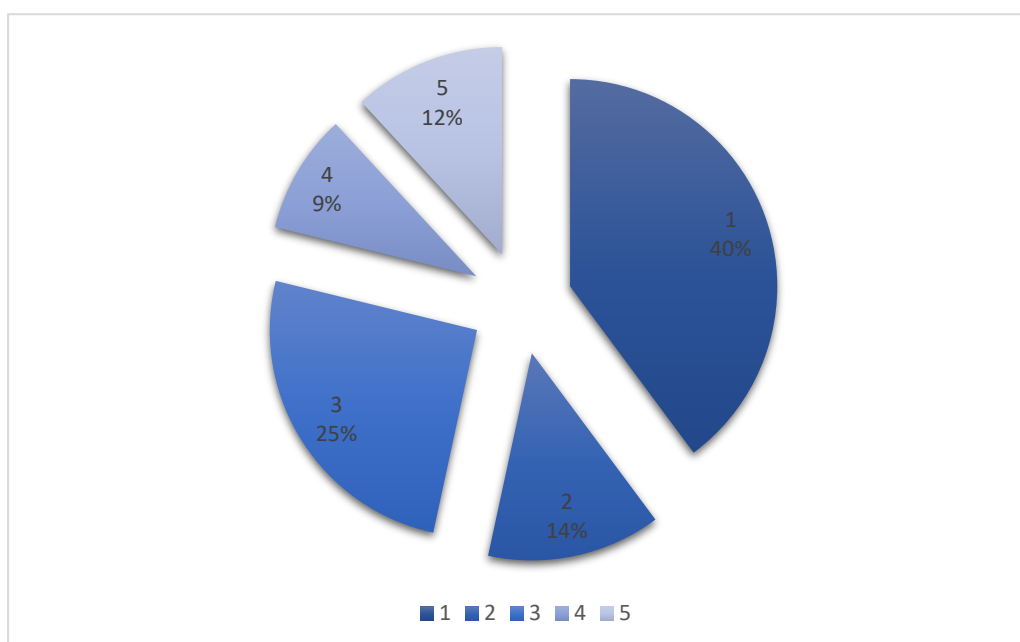


**8.5. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka cilvēkiem jābūt brīvai izvēlei vakcinēties vai nevakcinēties**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



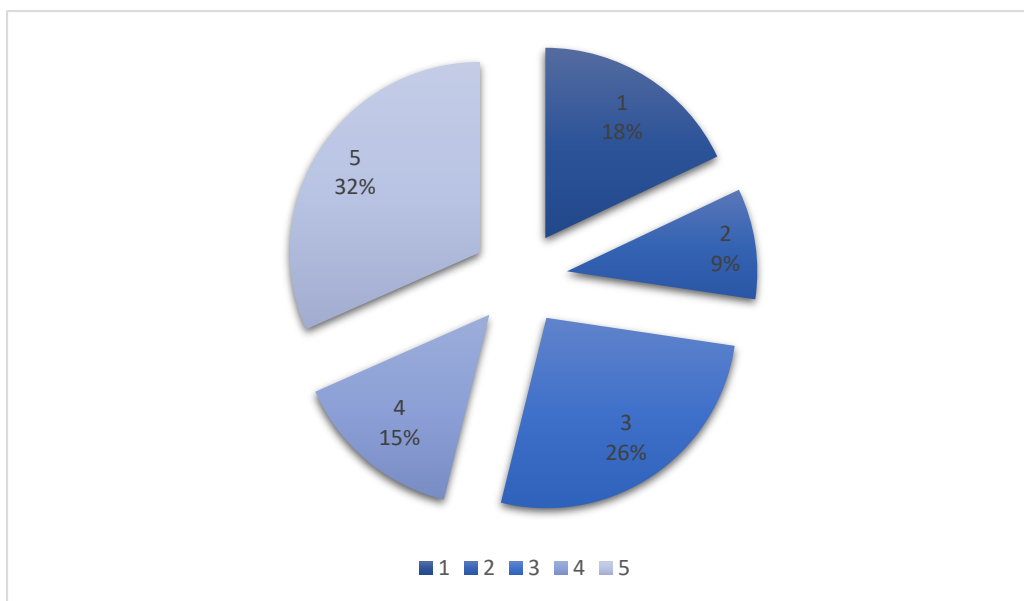
**8.6. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka Latvijā vakcinācija ir stingri kontrolēta**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

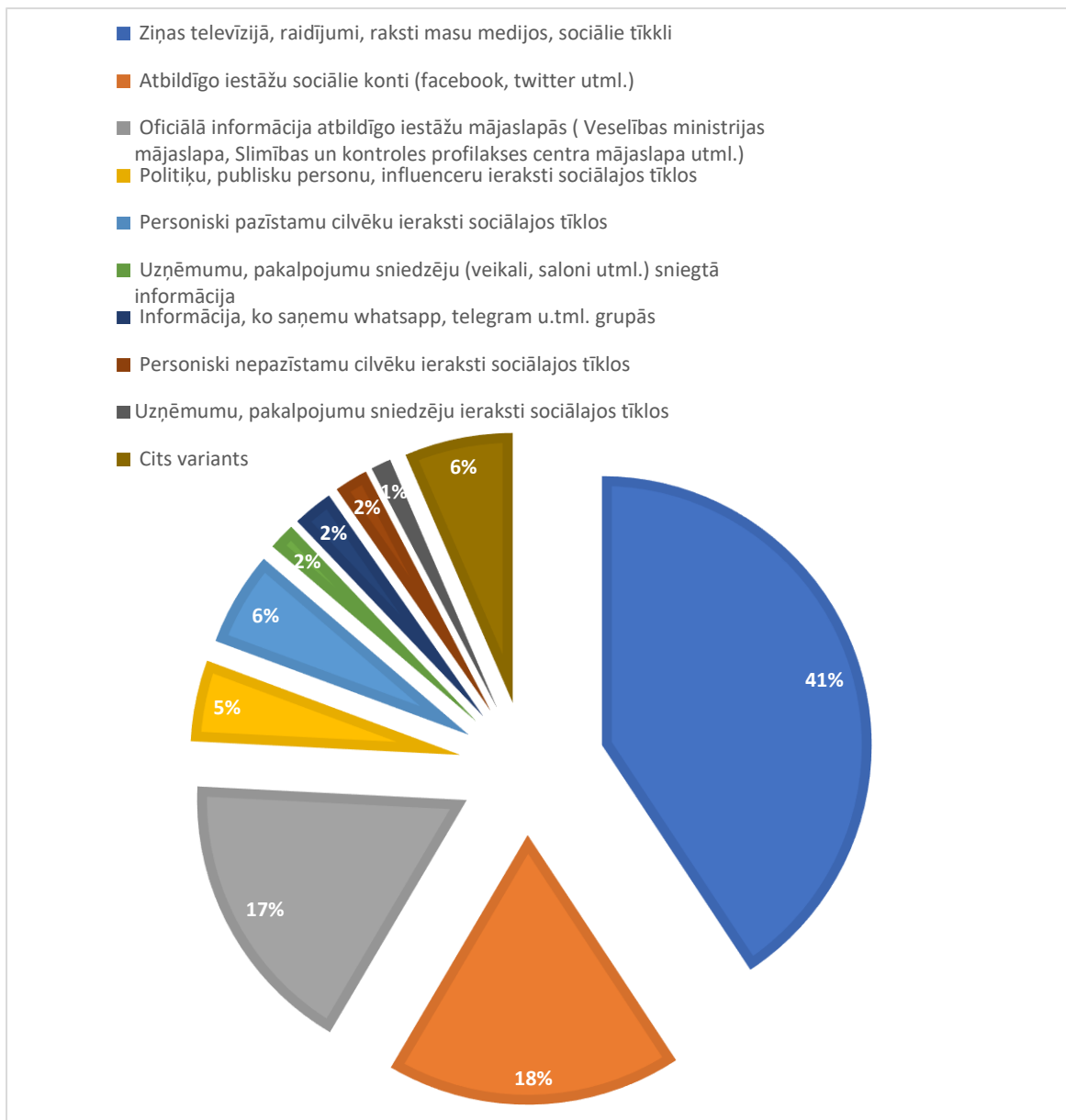


**8.7. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka attieksmi pret vakcinēšanos varētu izmainīt ģimenes ārsts, medicīnas nozares speciālists, pazīstams cilvēks, politiķis, influencers**

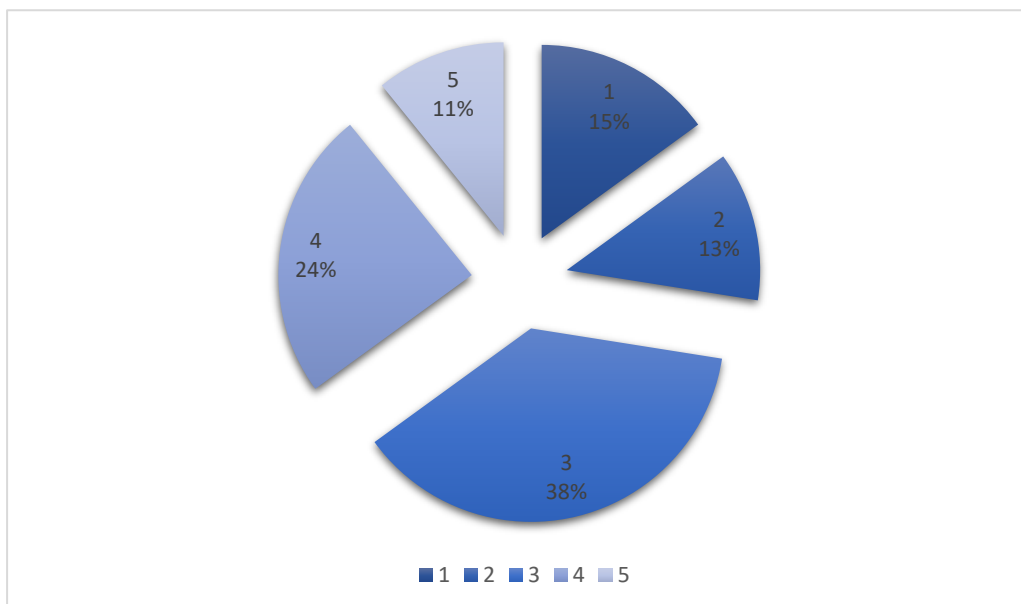
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**8.8. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie vakcinētos, ja varētu izvēlēties vakcīnu ar kuru vakcinēties**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

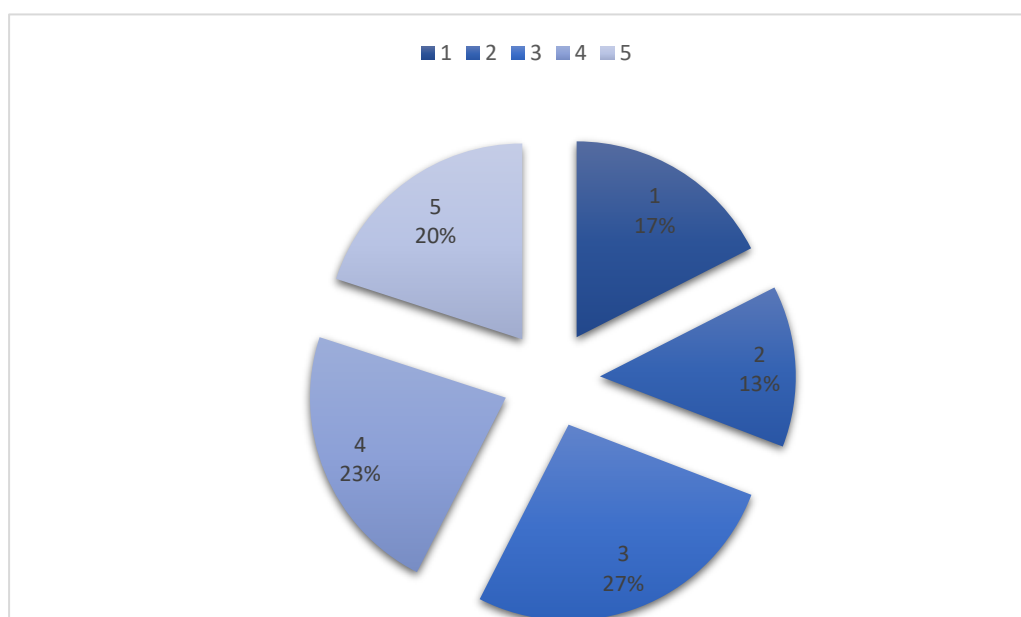


**9. att. Respondentu atbilde par izmantotajiem avotiem pēdējās nedēļas laikā, lai iegūtu informāciju par valdības pieņemtajiem lēmumiem saistībā ar Covid - 19 pandēmiju un masu vakcināciju**



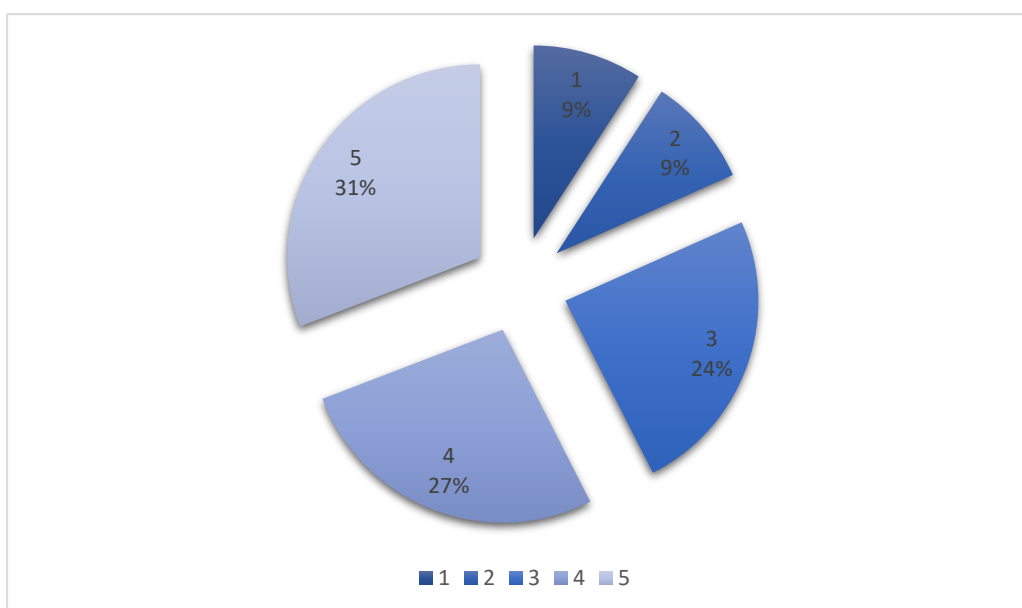
**10.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka informācija par pandēmiju un masu vakcinēšanos, ko sniedz TV ziņas, citi raidījumi un raksti portālos ir uzticama**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



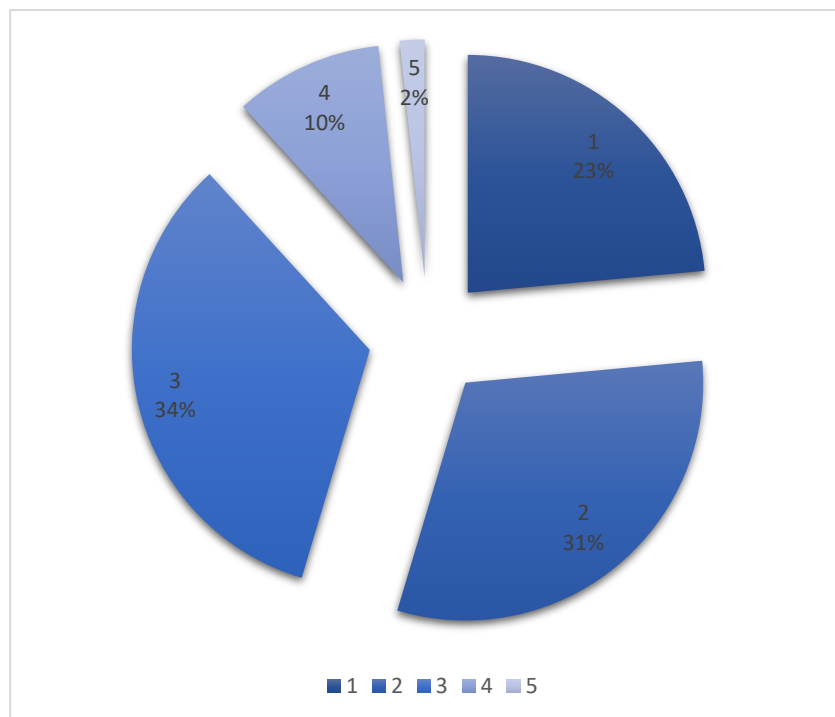
**10.2. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka atbildīgo iestāžu sociālie konti (“ Facebook “, “ Twitter “ u.tml.) ir drošs un uzticams informācijas avots saistībā par Covid - 19**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

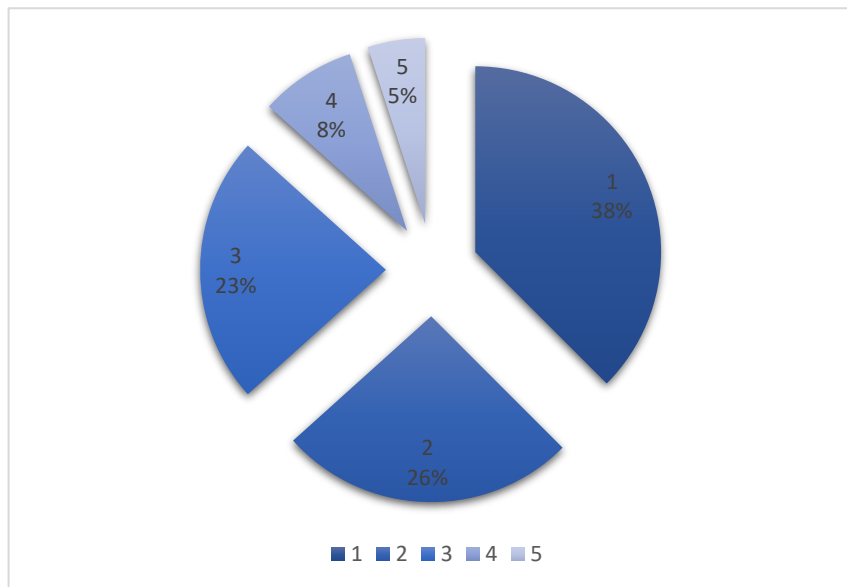


**10.3. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka oficiālā informācija atbildīgo iestāžu mājaslapās ( Veselības ministrijas mājaslapa, Slimības un kontroles profilakses centra mājas lapa u.tml.) par pandēmiju un masu vakcināciju ir patiesa un uzticama**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

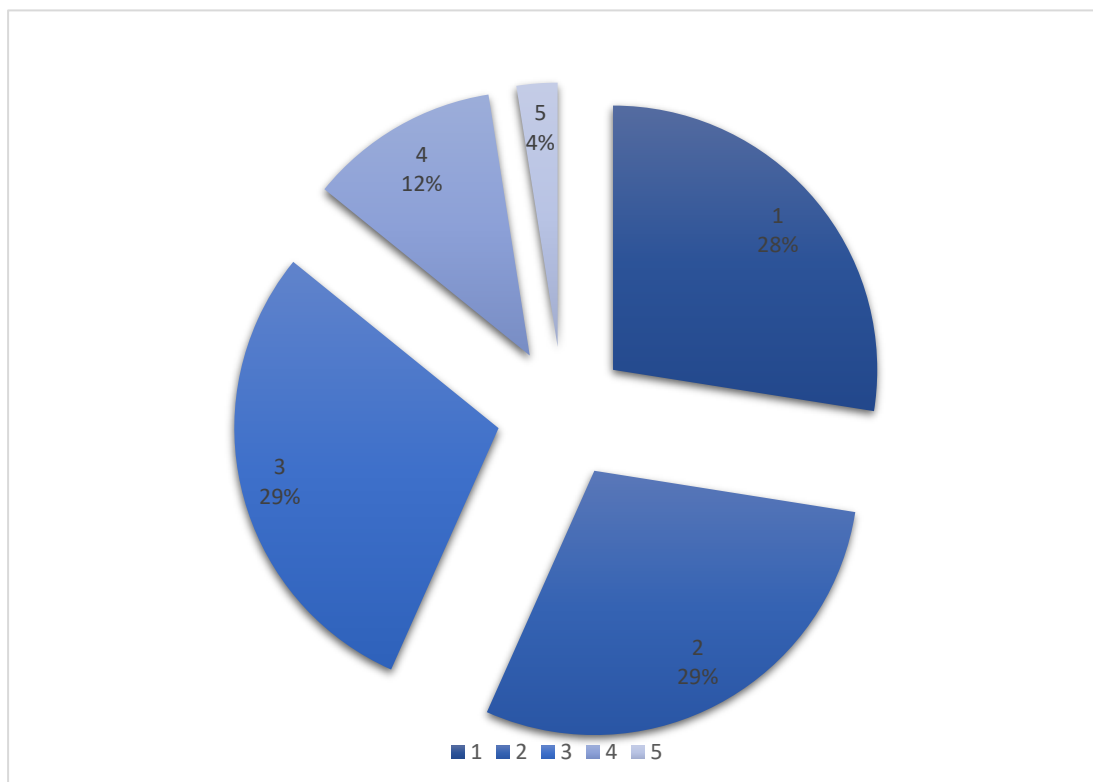


**10.4. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka politiķu, publisku personu, influenceru ieraksti saistībā ar masu vakcināciju un pandēmiju sociālajos tīklos ir argumentēti un viegli saprotami**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



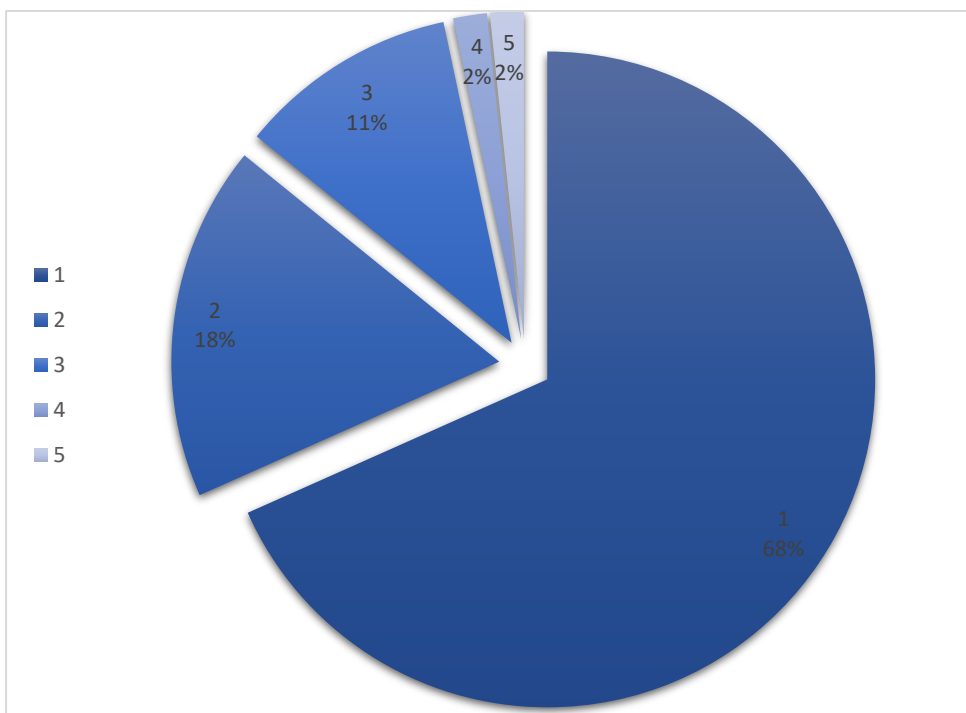
**10.5. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka personiski pazīstamu cilvēku ieraksti sociālajos tīklos ir uzticams un drošs informācijas avots saistībā ar Covid - 19 krīzi**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

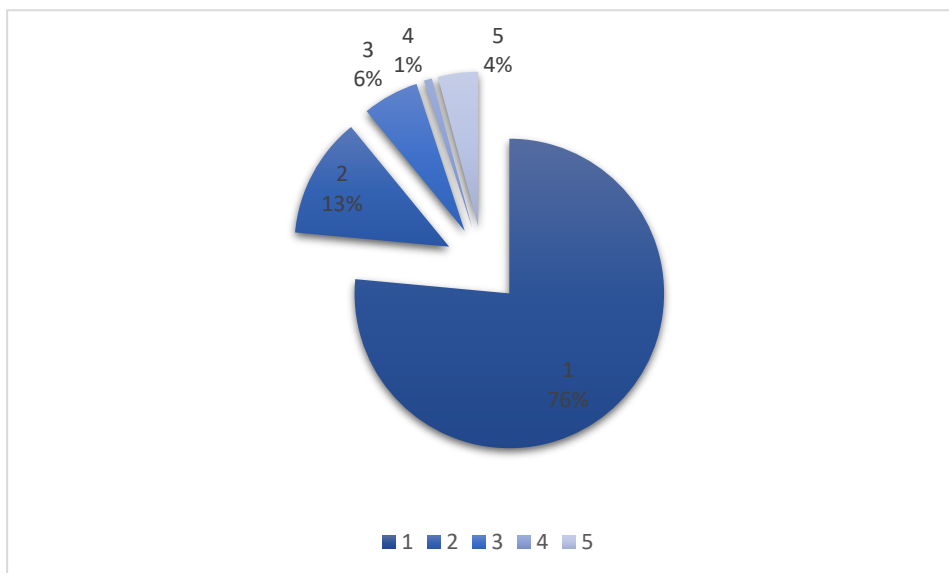


**10.6. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka uzņēmumu, pakalpojumu sniedzēju ( veikali, saloni u.tml. ) sniegtā infomācija ir uzticams un drošs informācijas avots saistībā ar Covid - 19 krīzi**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

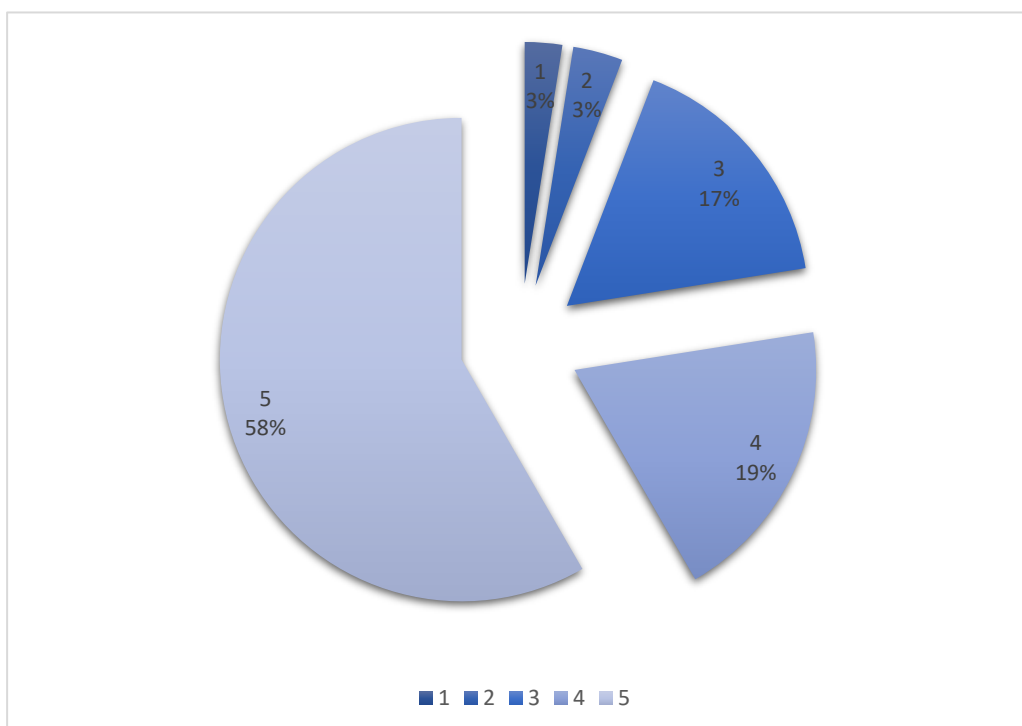


**10.7. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka informācija, ko saņemtu “Whatsapp”, “Telegram” u.tml. grupās ir uzticama un to nevajag atkārtoti pārbaudīt ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )**



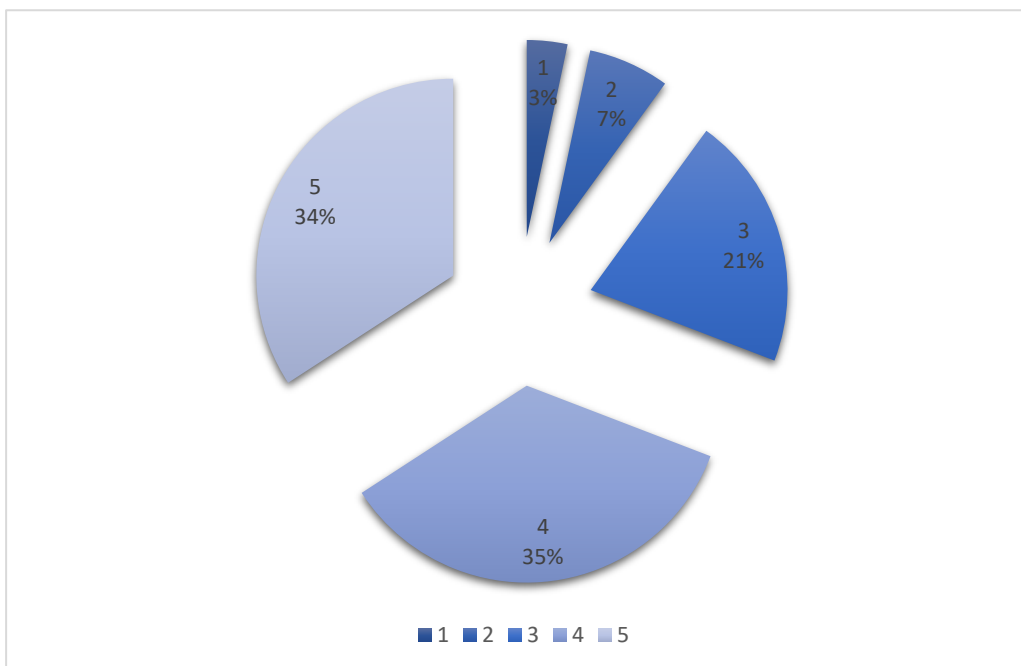
**10.8. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka personiski nepazīstamu cilvēku ieraksti sociālajos tīklos ir uzticams un drošs informācijas avots saistībā ar Covid - 19 krīzi**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

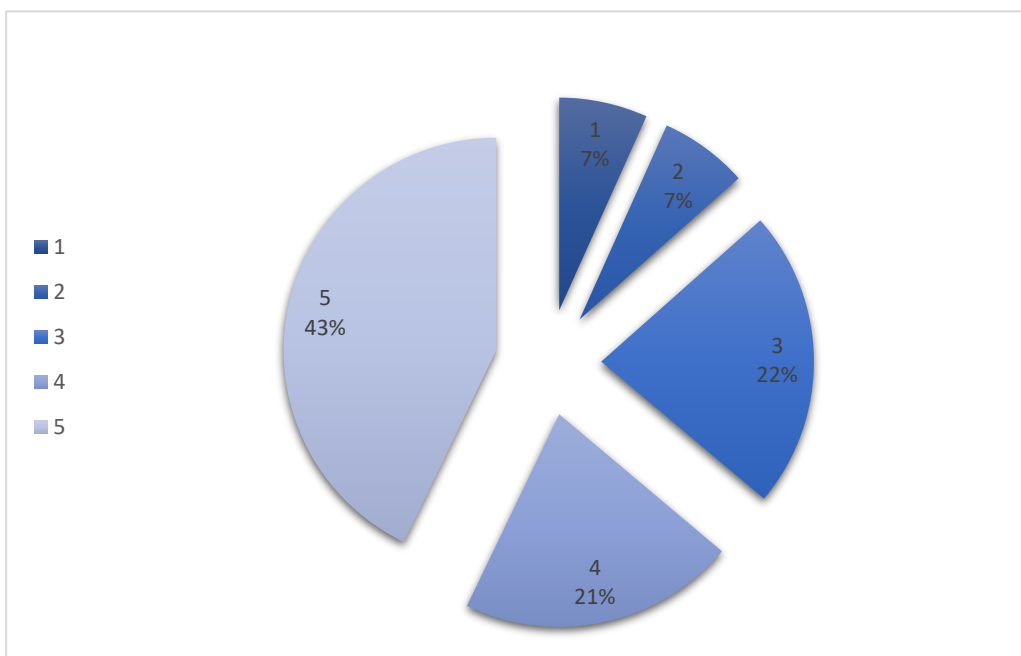


**11.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka ir noguris/usi no informācijas par Covid - 19**

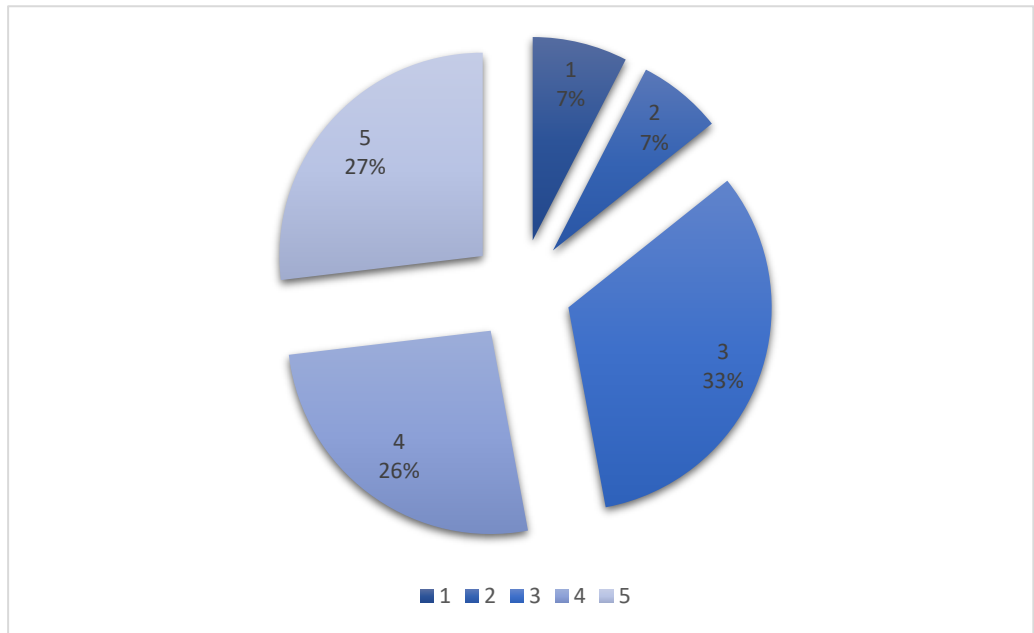
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



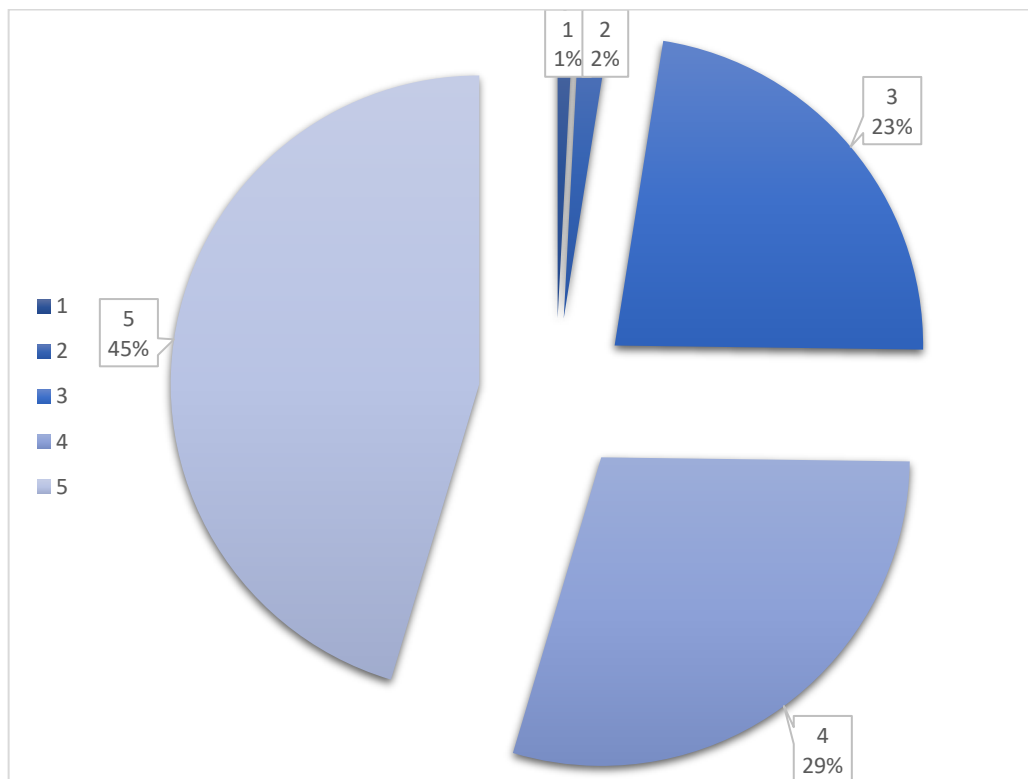
**11.2. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka prot atpazīt viltus ziņas saistībā ar pandēmiju**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



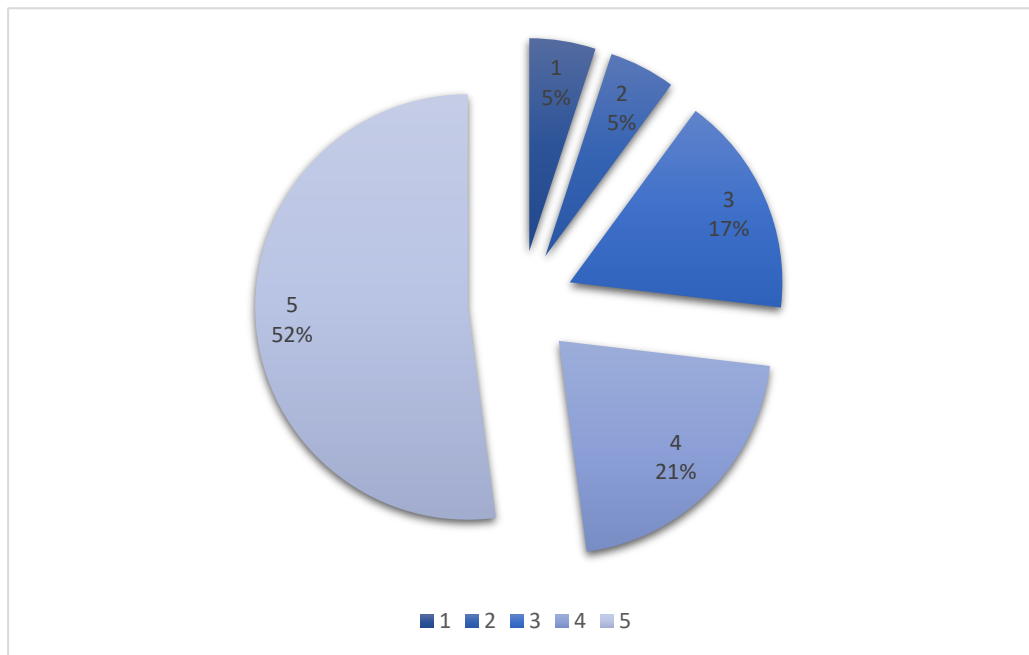
**11.3. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka ir saskāries/usies ar dezinformāciju sociālajos tīklos par masu vakcināciju un vakcīnu drošumu**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



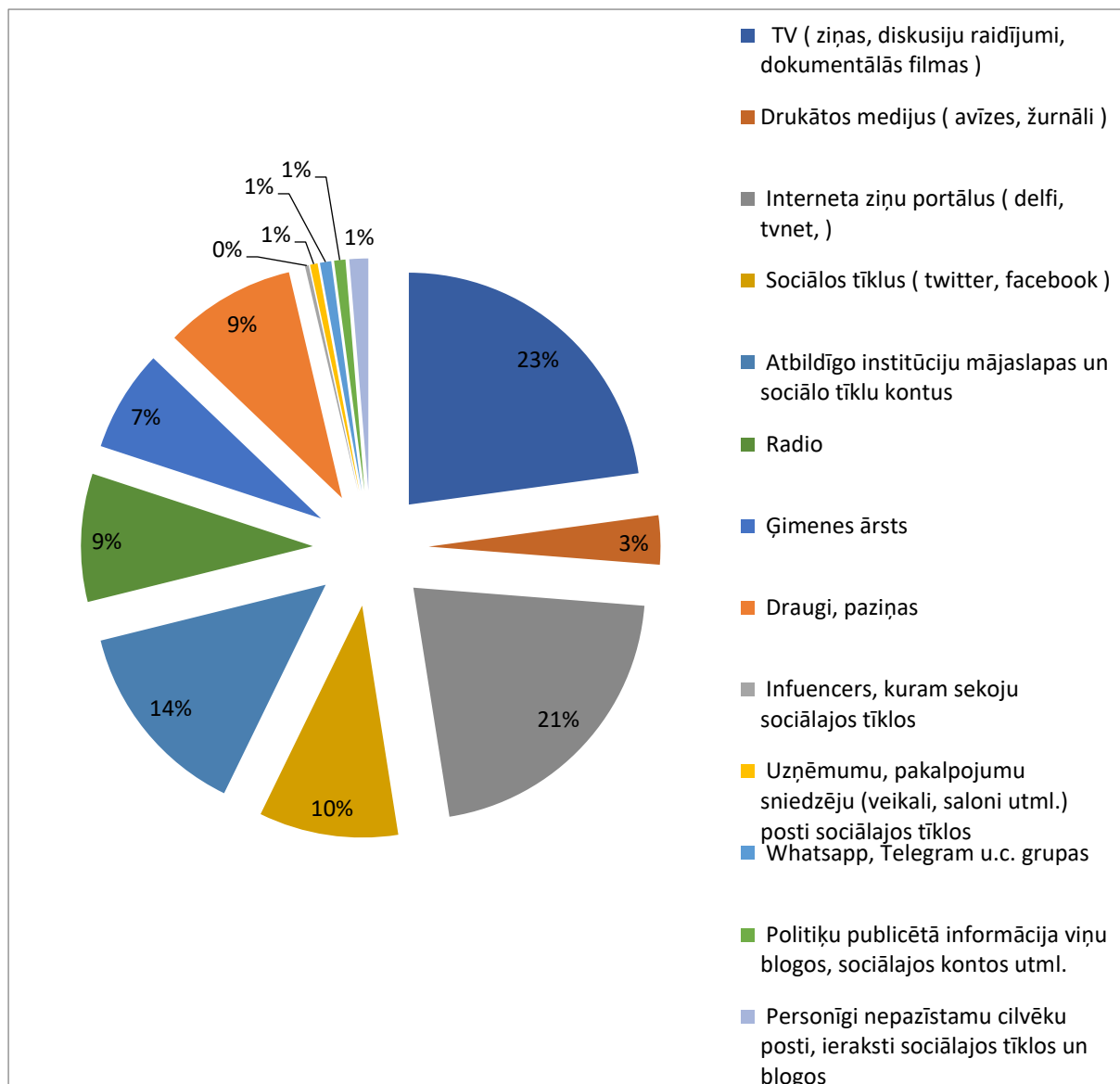
**11.4. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka vienmēr pārbauda sniegto informāciju par pandēmiju arī citos ziņu portālos un/vai masu medijos un/vai TV ziņās/raidījumos**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



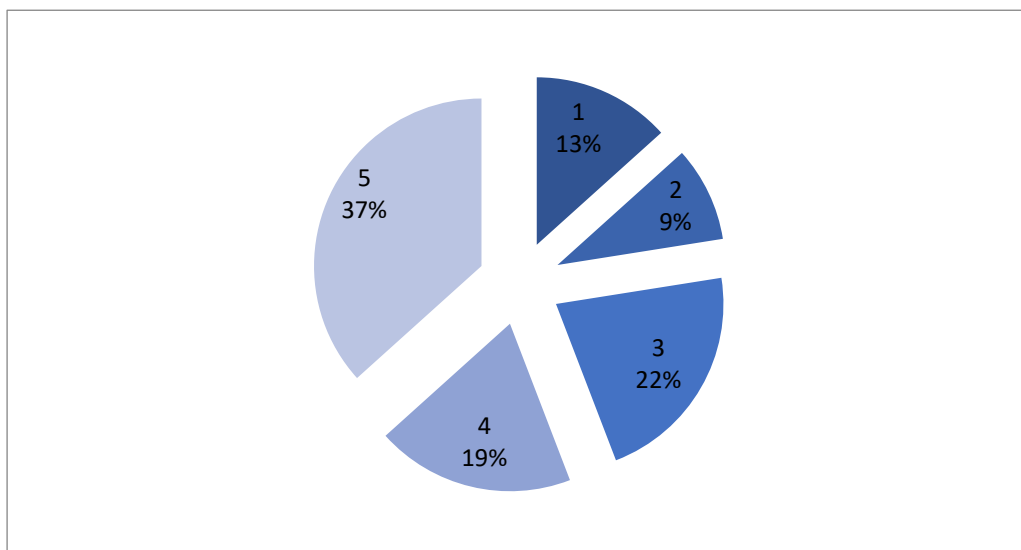
**11.5. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka spēj kritiski un analītiski izvērtēt sociālajos medijos sniegto informāciju par Covid -19**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**11.6 att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka ir saskāries ar dažādām konspirācijas teorijām par Covid -19 un vakcinām**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

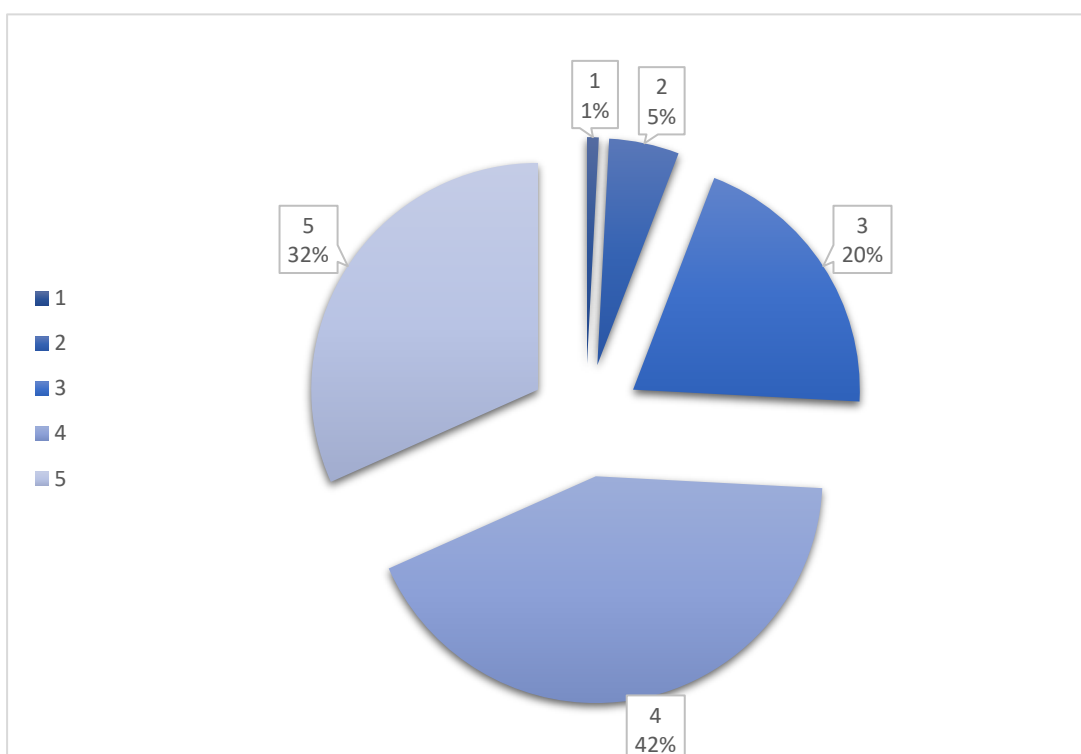


**12. att. Respondentu atbilde par, galvenokārt, izmantotajiem informācijas avotiem, lai iegūtu aktuālo informāciju par Covid - 19**



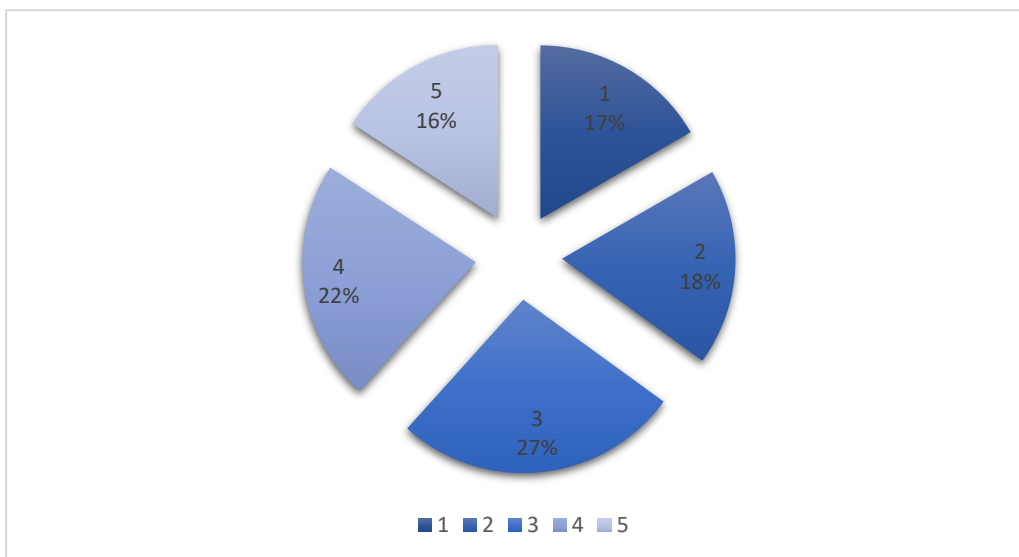
**13.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka viltus ziņas ir tas pats, kas propaganda**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

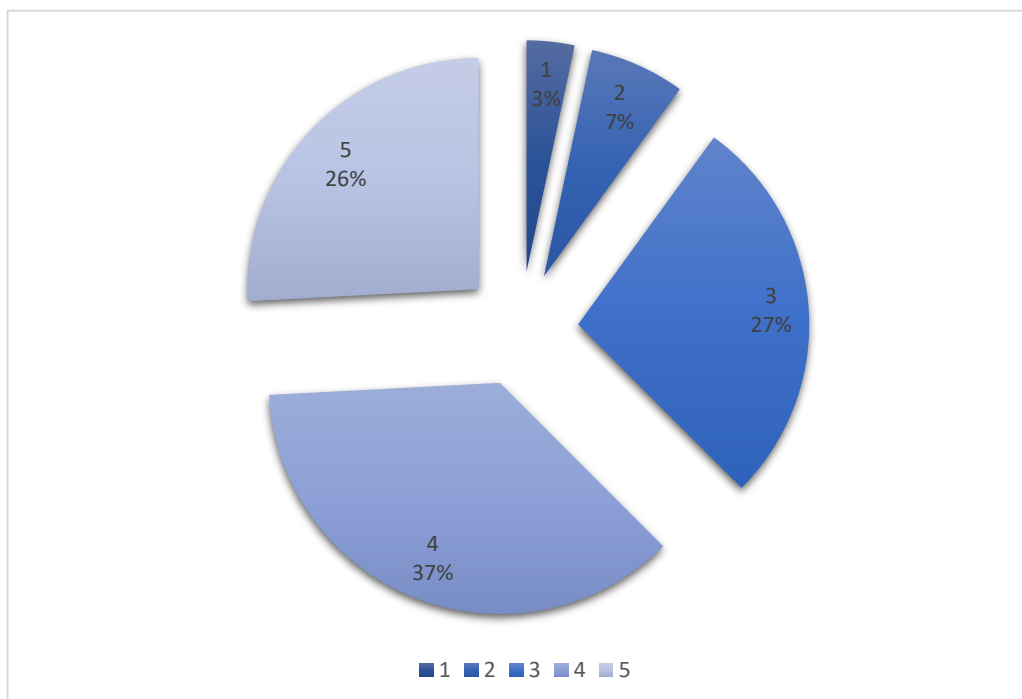


**13.2. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie māk atšķirt viltus ziņas no reālām ziņām**

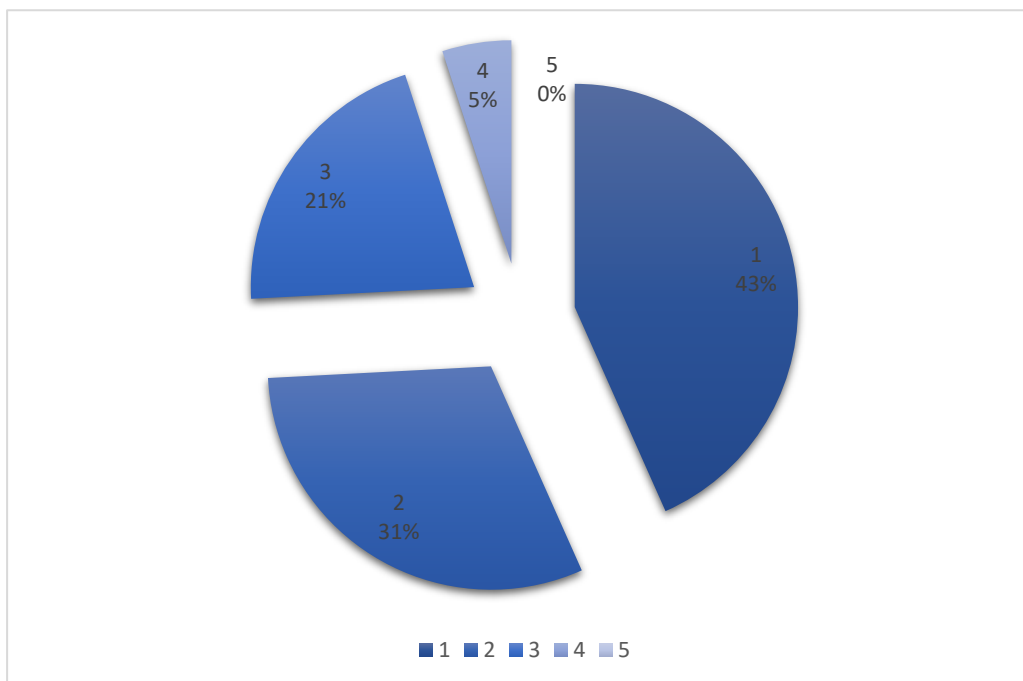
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**13.3. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka nogurums un ziņu daudzveidība liedz informāciju kritiski izvērtēt ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )**

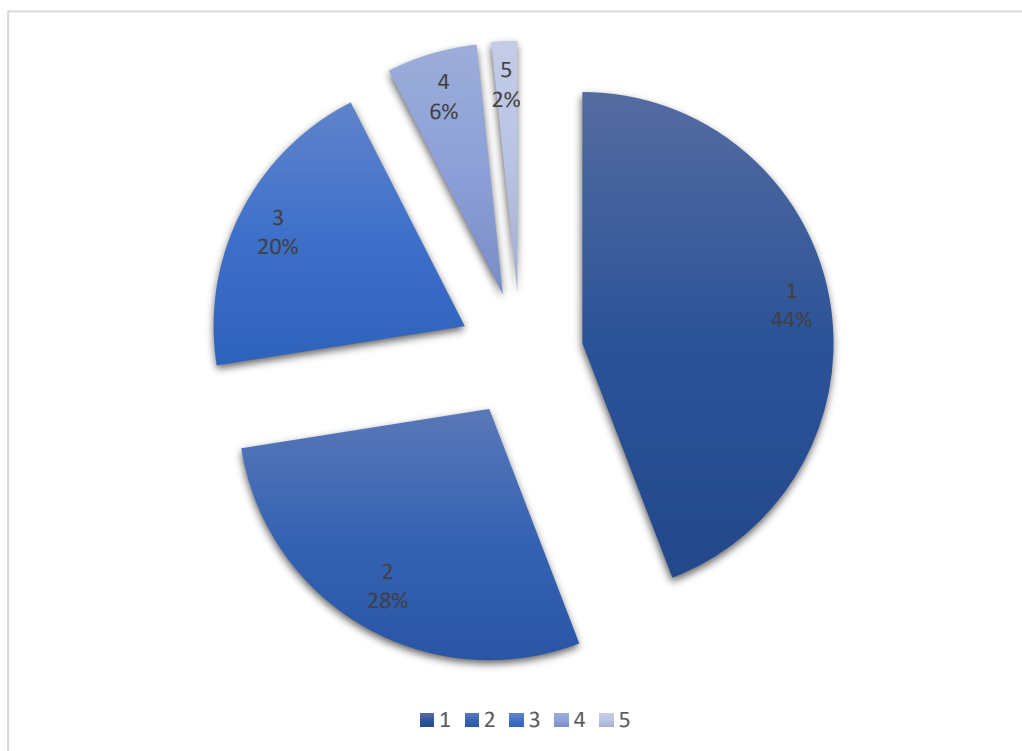


**13.4. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie māc atpazīt politiski slēptu reklāmu ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )**



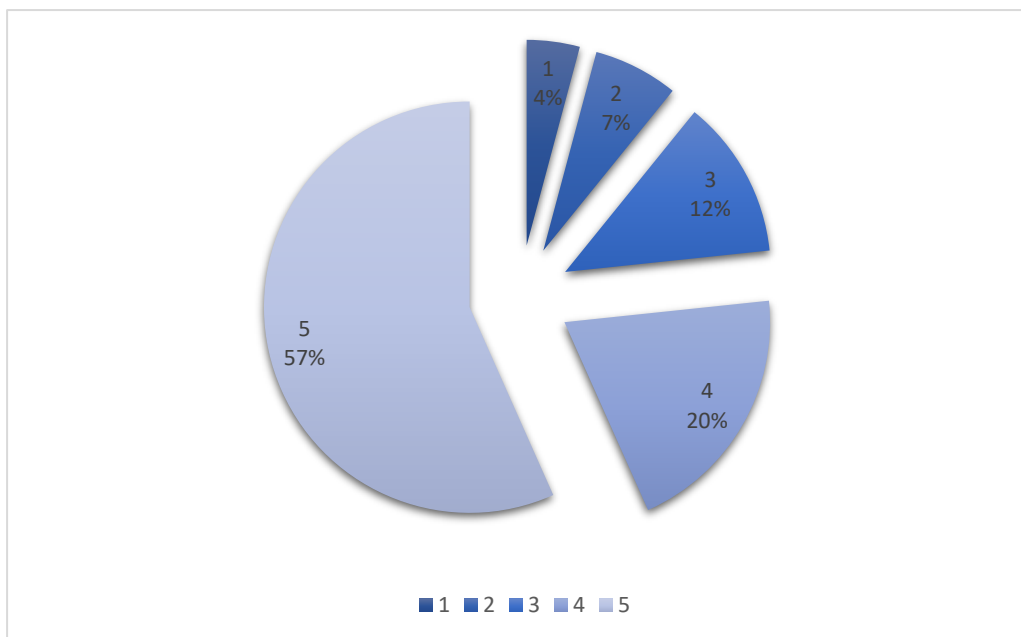
**13.5. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka ir grūti atšķirt reklāmu no žurnālistikas raksta**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

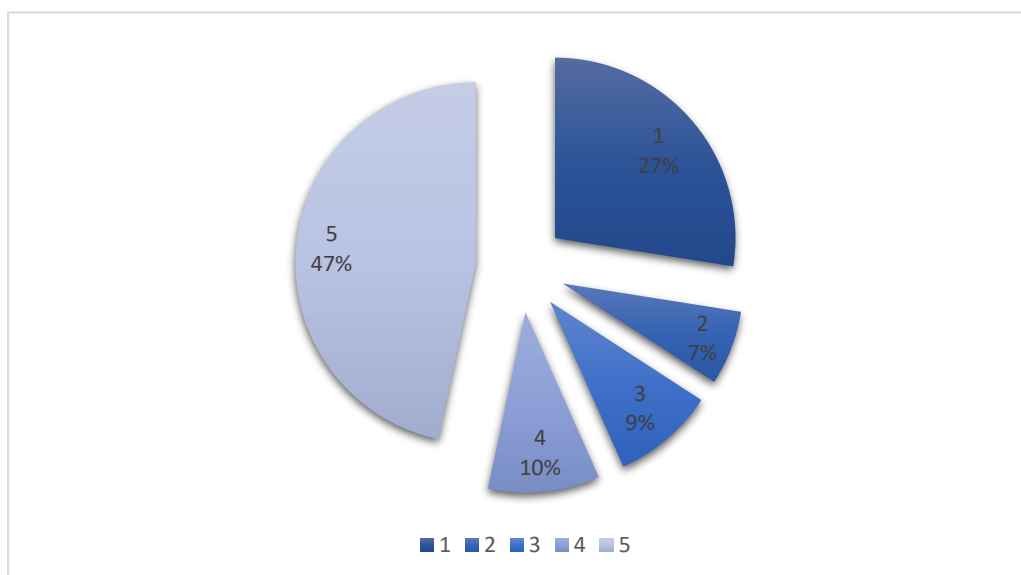


**13.6. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie mēdz uzticēties pirmajiem interneta meklētāja ierakstiem**

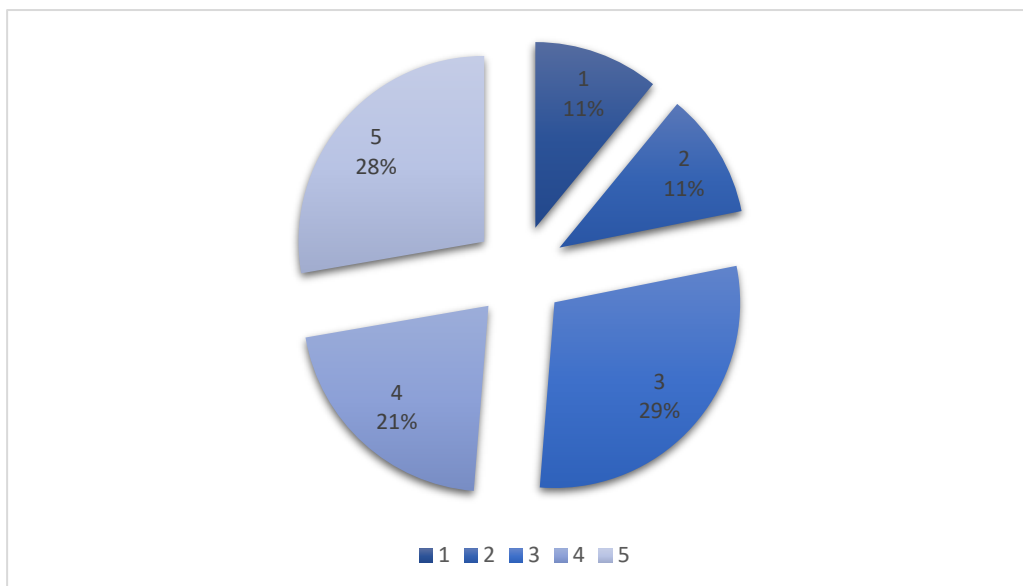
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



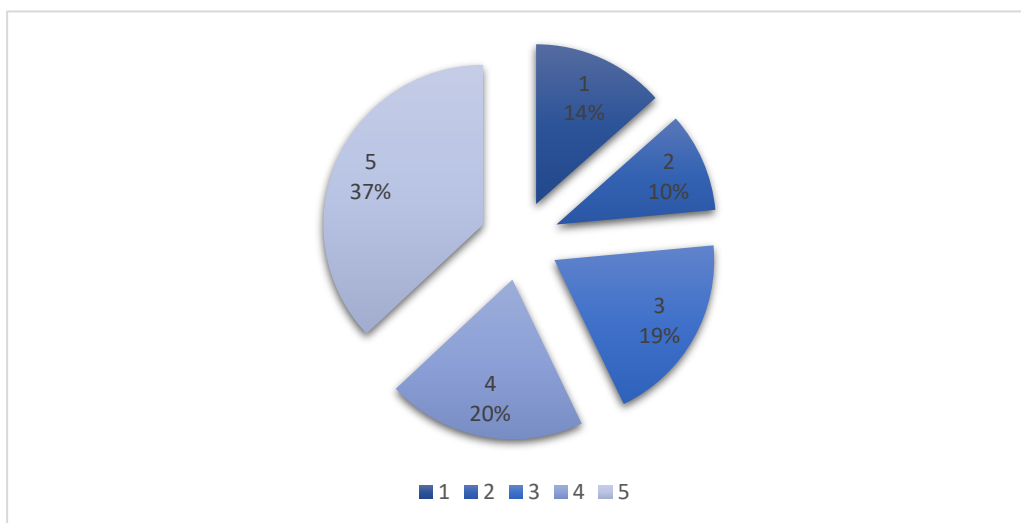
**13.7. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka sociālie mediji ļauj dezinformācijai un viltus ziņām izplatīties ātrāk**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



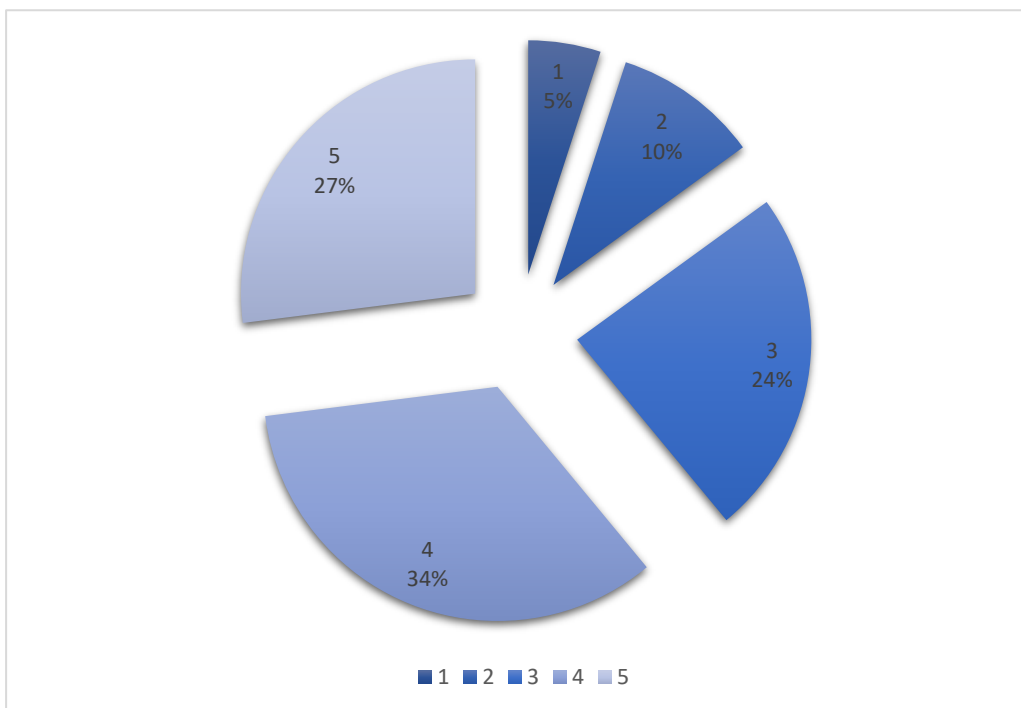
**13.8. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie zina, kas ir klikbaitu virsraksti**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**13.9. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka konspirācijas teorijas atspēko racionāli argumenti**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

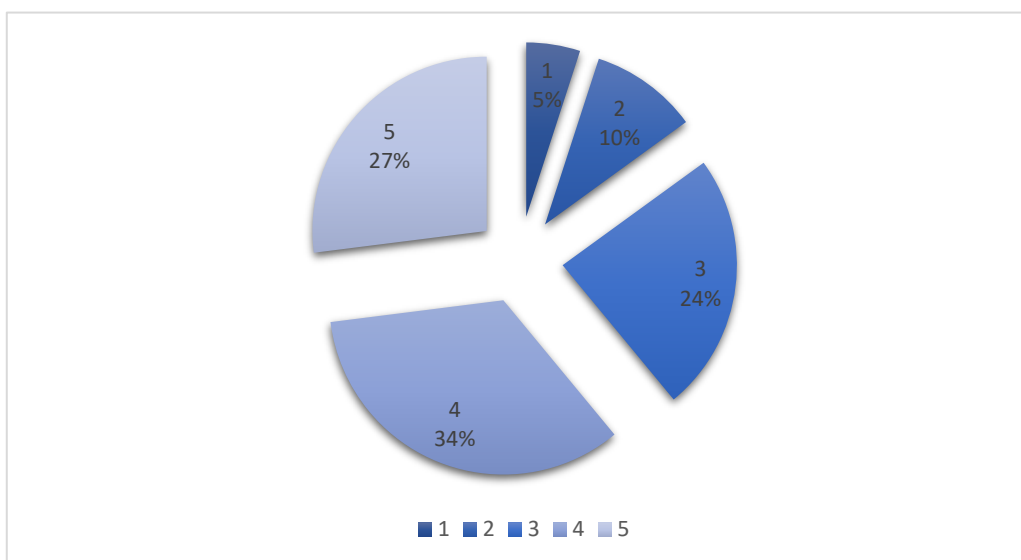


**13.10. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka ir pamanījis/usi troļļus, kādā no interneta portāliem**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



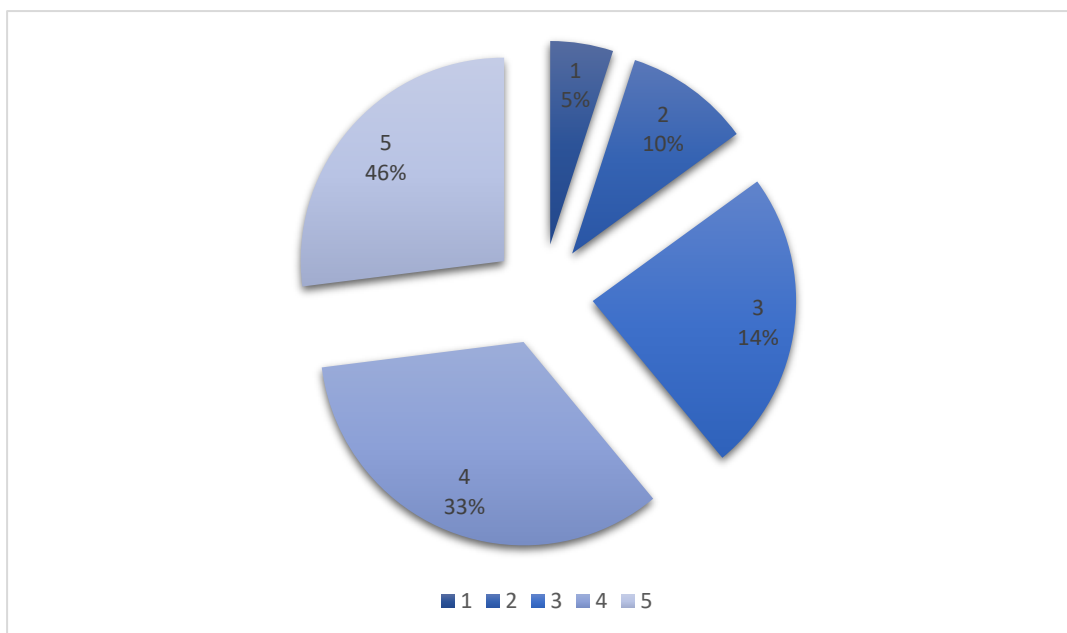
**13.11. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie izvērtē medija sniegto saturu**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

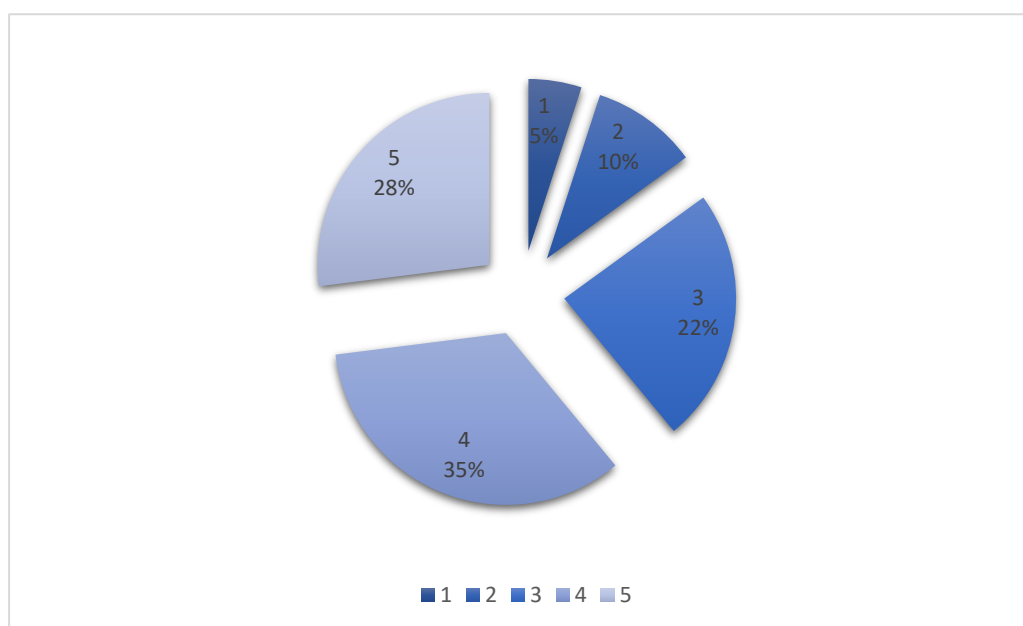


**14.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka dezinformācija vienkāršoti skaidro notikumus un parādības**

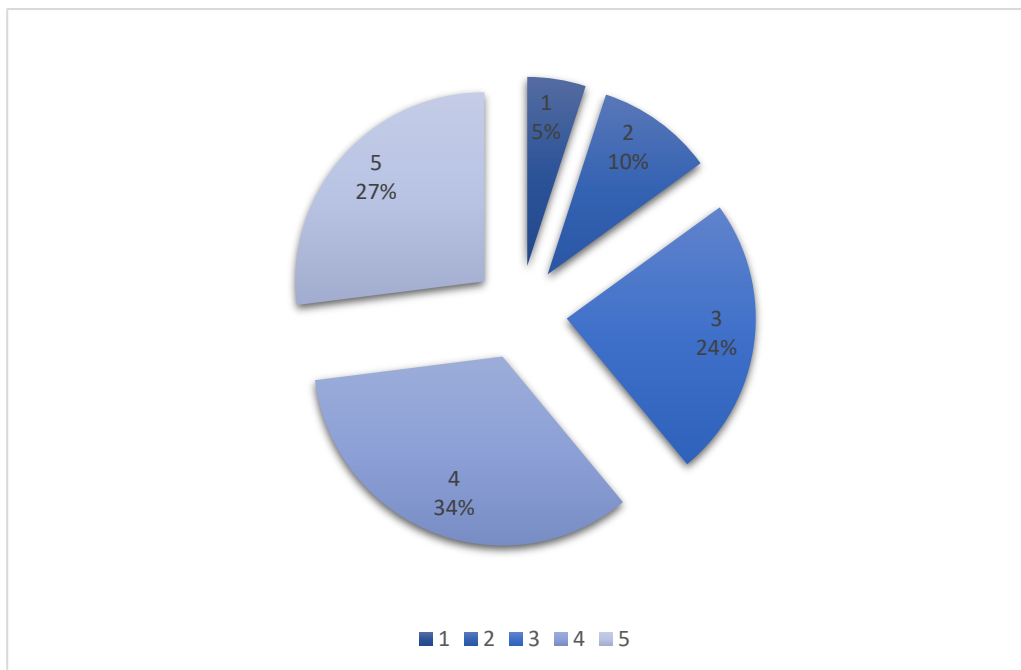
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



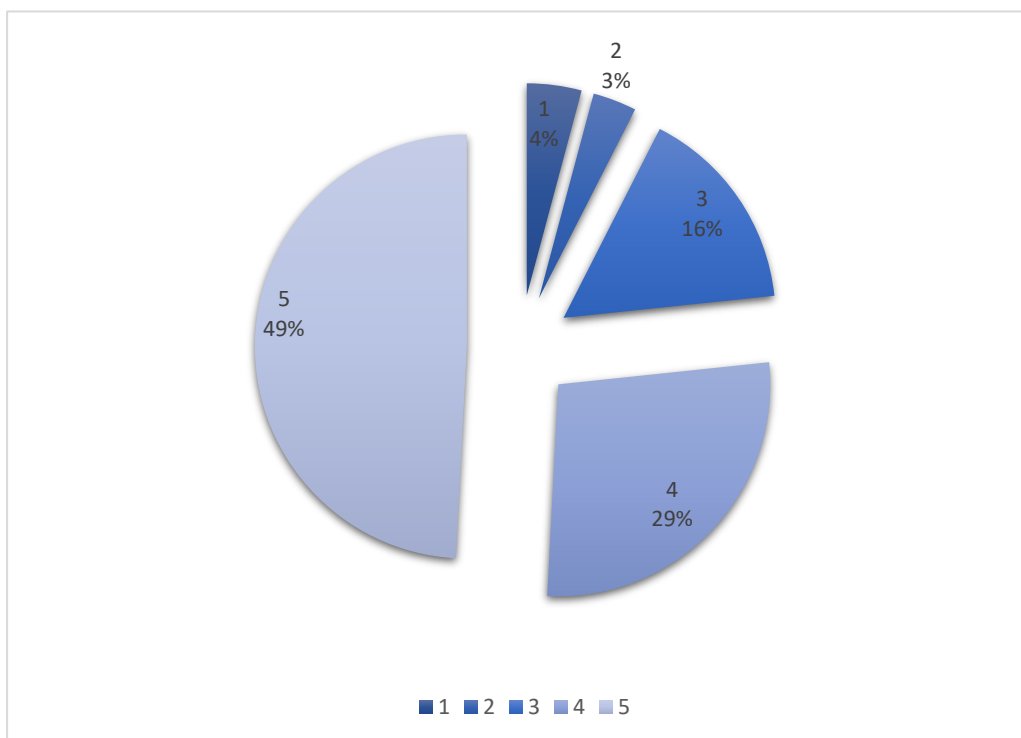
**14.2. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka dezinformācija pievērš sev uzmanību ar skaļiem virsrakstiem**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



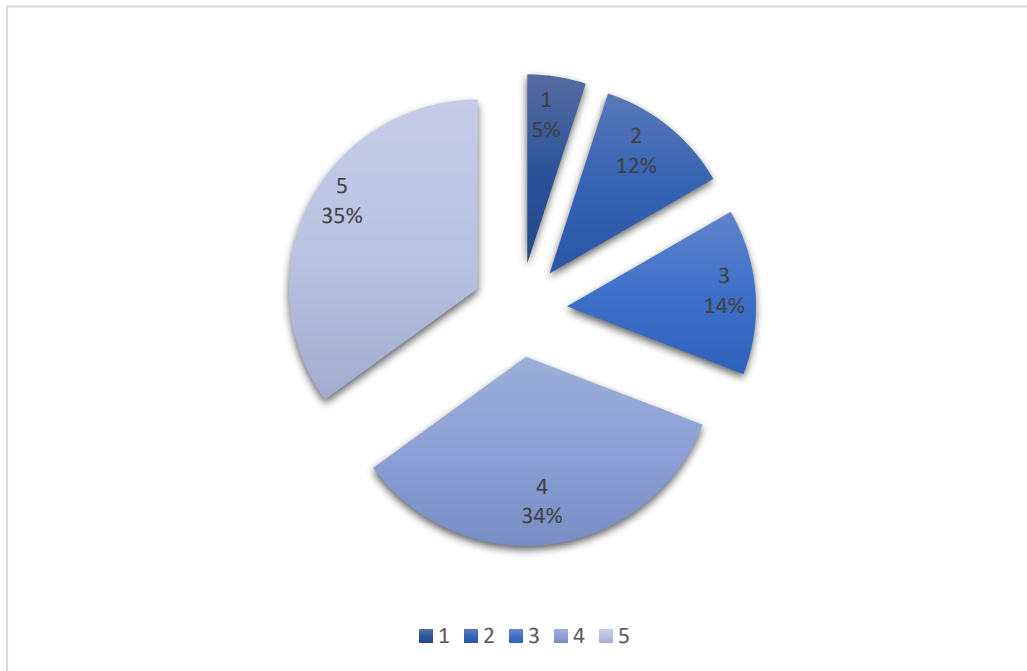
**14.3. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, dezinformācija izmanto krīzes situācijās, kad sabiedrībā valda neziņa, un cilvēki vēlas iegūt informāciju pēc iespējas ātrāk**  
 ( kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**14.4. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka dezinformācija atkārtot kādās sabiedrībā valdošās bailes vai attieksmes**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

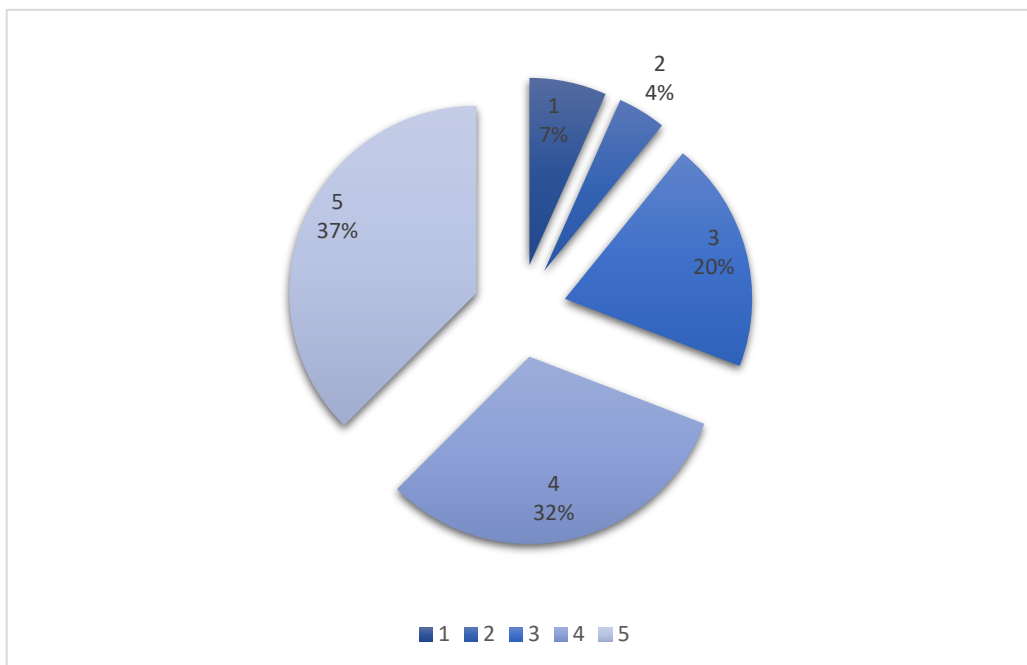


**15.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka lasot ziņas, rakstus u.c. pārbauda medija nosaukumu un vai tas šķiet uzticams**  
 ( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



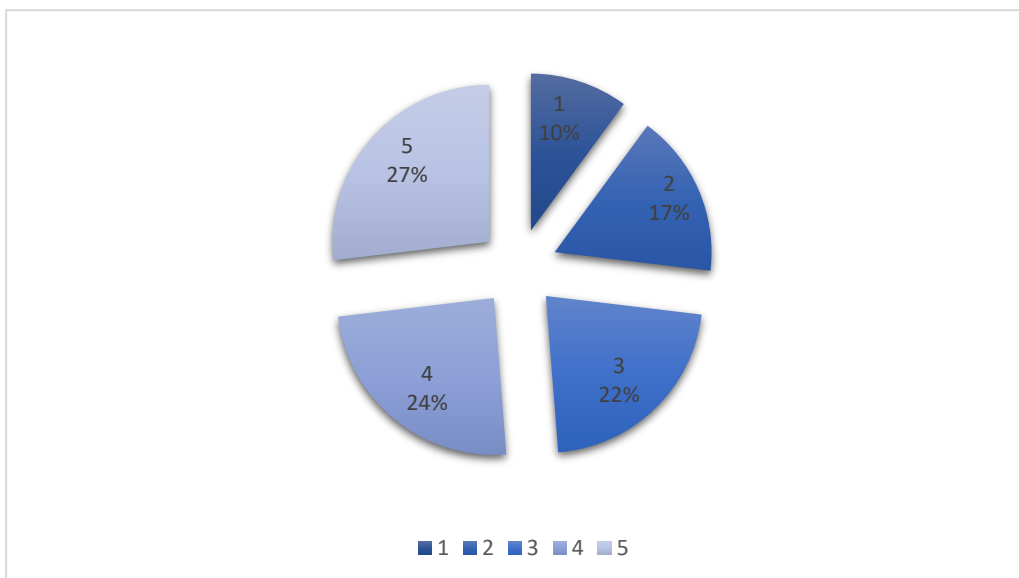
**15.2. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie pārbauda publikācijas datumu un atsauces**

( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

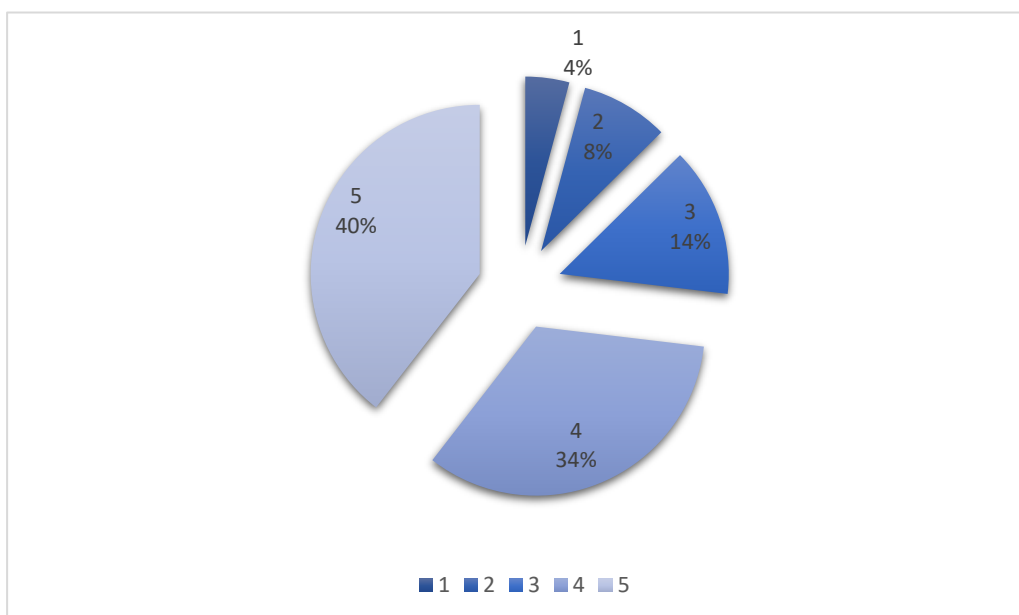


**15.3. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie mēģina izvērtēt vai informācija ir ziņa, reklāma vai, varbūt , komentārs**

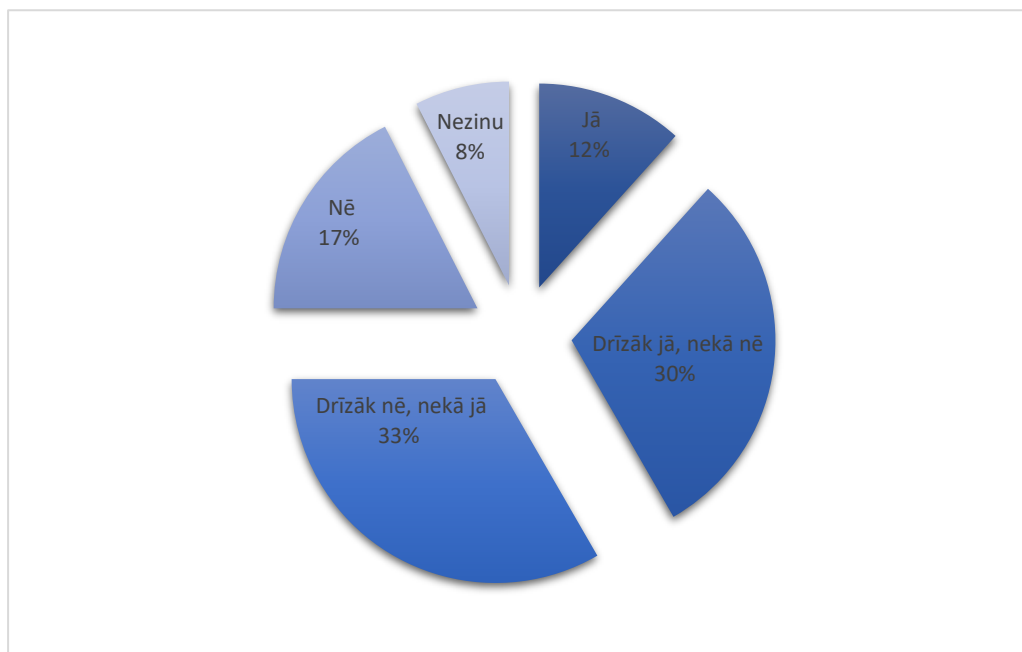
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



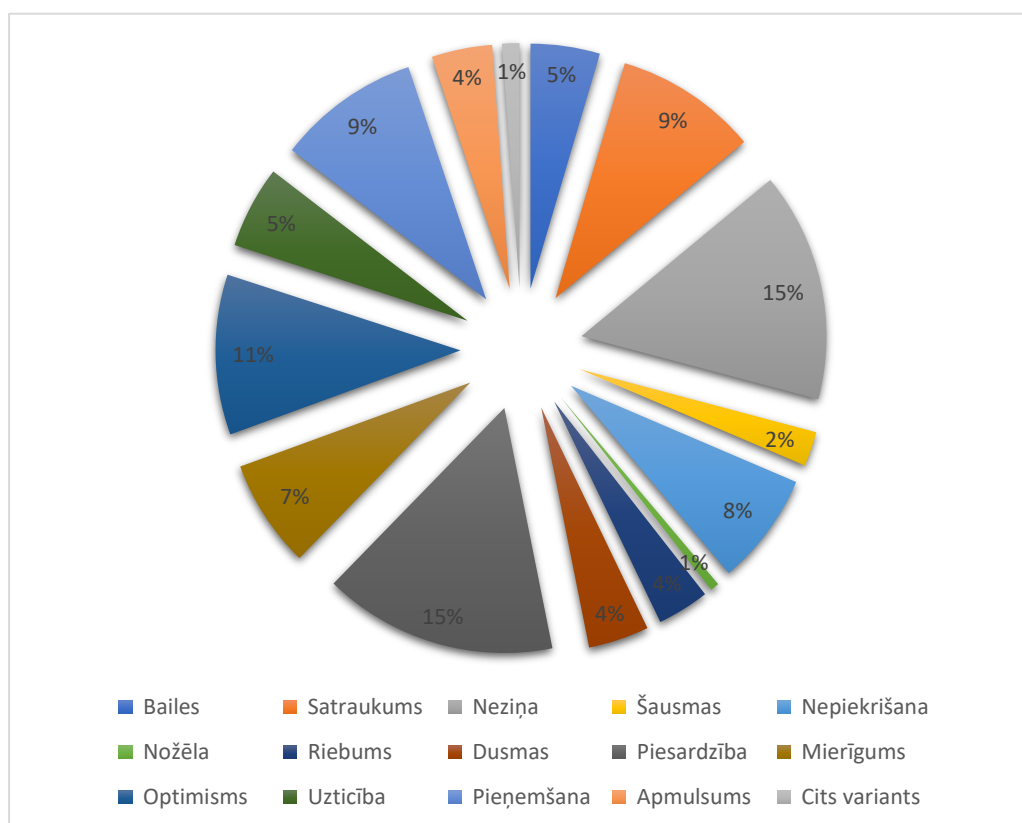
**15.4. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie pārbauda vai rakstā ir norādīts informācijas pirmavots**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



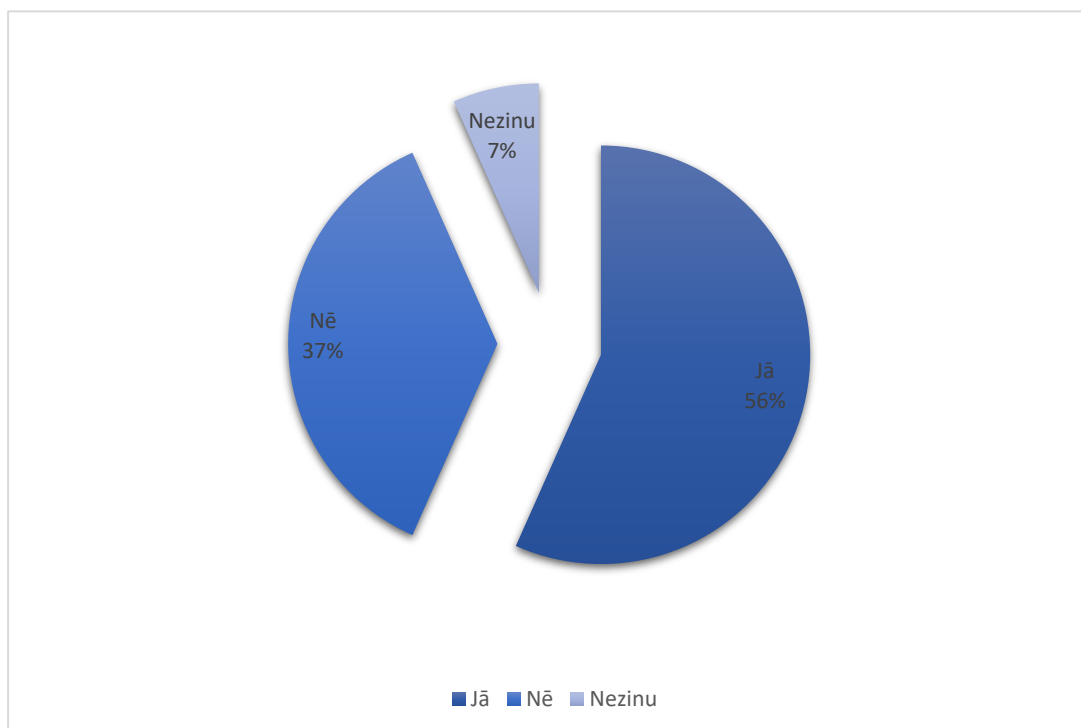
**15.5. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka tie novērtē vai rakstā argumenti ir racionāli vai emocionāli rakstura**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



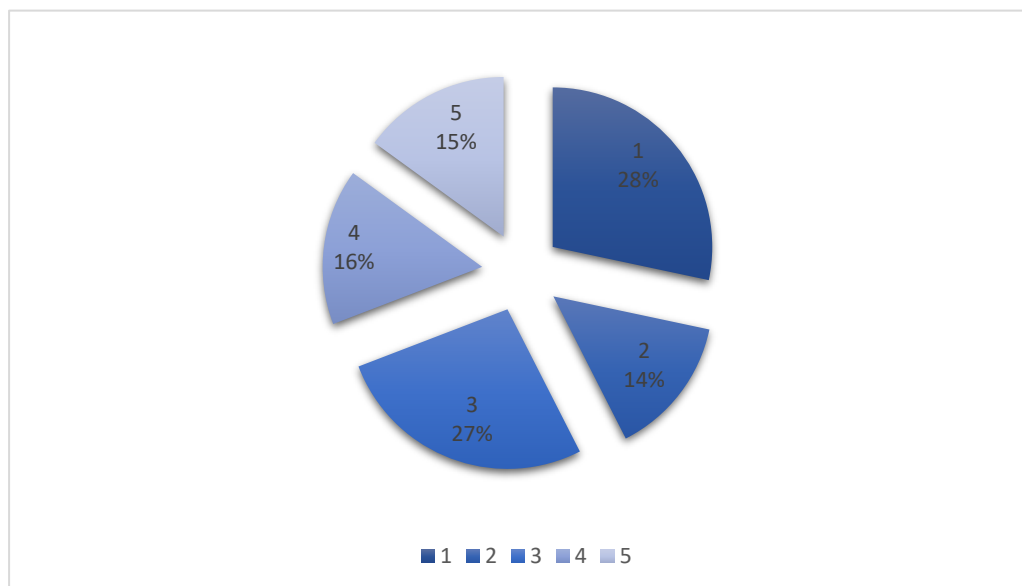
16. att. Respondentu atbilde, vai ir pieejama pietiekami daudz informācija par Covid - 19 vakcīnām, tās ieguvumiem, sekām, trūkumiem utt.?



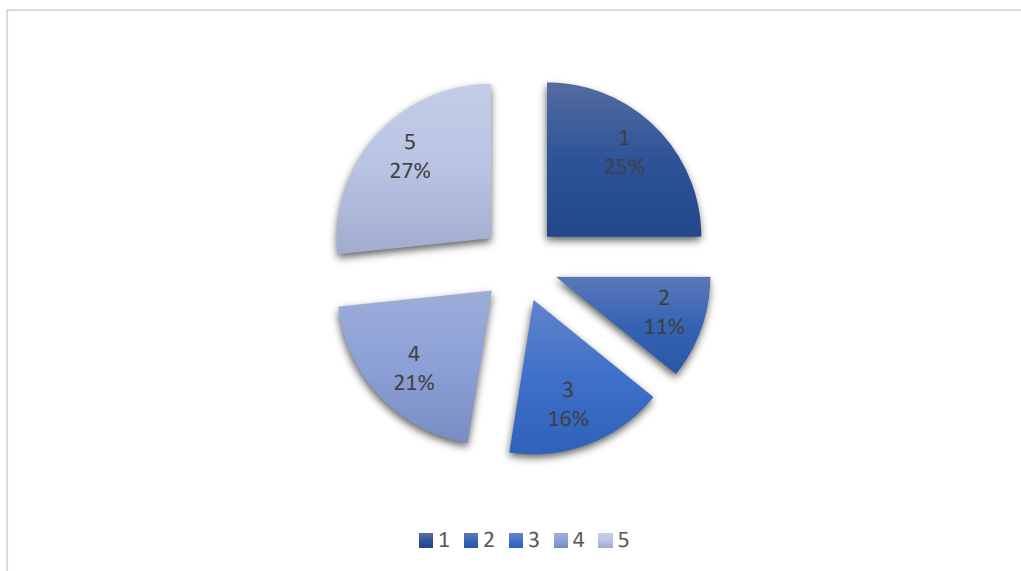
17. att. Respondentu atbildes par pirmām izraisītām emocijām dzirdot vārdu vakcinācija?



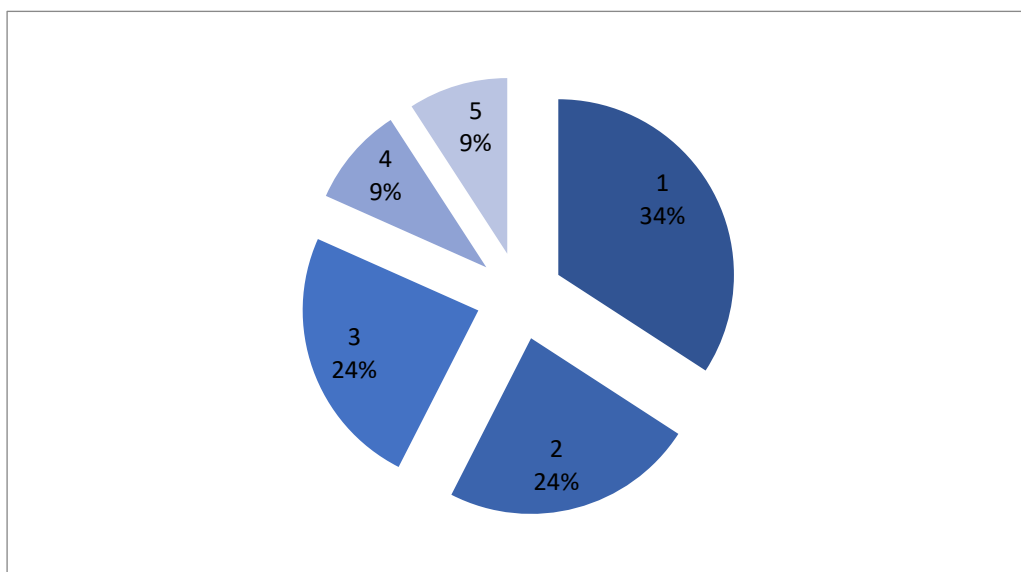
**18. att. Respondentu atbilde, vai ir dzirdējis/usi par Veselības ministrijas aizsākto informatīvo kampaņu “ 2 miljoni iemeslu vakcinēties ”**



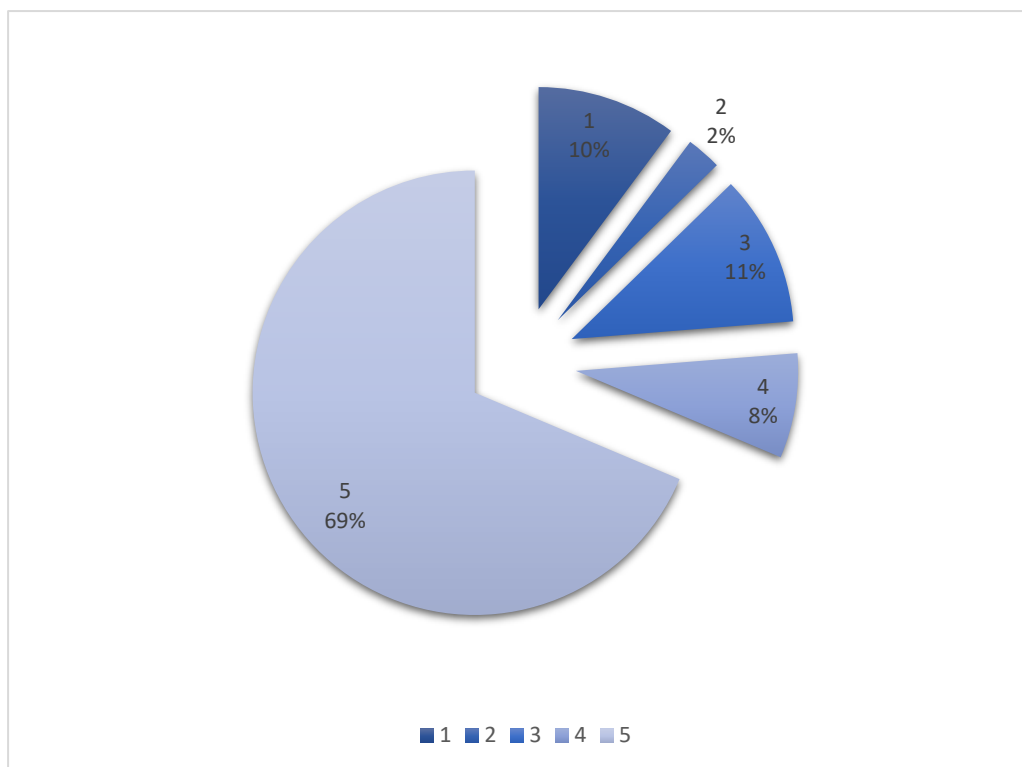
**19.1. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka AstraZeneca vakcīna ir droša un ar to var vakcinēties**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**19.2. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka AstraZeneca vakcīnas krīze nekādā mērā neietekmēja domas par vakcinēšanos vai citu vakcīnu drošumu**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**19.3. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka Vakcinācijas birojs sniedz pietiekami daudz informācijas par vakcinēšanos un vakcīnām**  
( 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )



**19.4. att. Respondentu vērtējuma sadalījums apgalvojumam, ka vakcinācijas birojs nemainīja attieksmi pret vakcinēšanos**  
( kur 1 – pilnībā nepiekrītu un 5 – pilnībā piekrītu )

**Paldies par atsaucību!**

**Fokusgrupas diskusija**

Fokusgrupas diskusijā piedalās sešas personas: Baiba, Alise, Krista, Jēkabs, Uldis un Edgars.

**1. jautājums:**

**Ir pagājis gads kopš PVO izsludināja pandēmijas situāciju visa pasaulē. Vai šī krīzes situācija kādā mērā ietekmēja Jūsu ikdienas dzīvi, un ja jā, tad kādā veidā?**

**Jēkabs** – ļoti tieši ietekmēja. Liela daļa manu hobiju un brīvā laika pavadīšanas nav īsti iespējama vai ir aizliegta. Bizness un darbs ļoti tiek ietekmēts! Man personīgi ir grūti izvēdināt galvu, jo manas ierastās izklaides iespējas ir ierobežotas un tas noved pie lielāka stresa līmeņa, noguruma, krīt produktivitāte u.t.t.

**Baiba** – Protams, ka ietekmēja. Nācās pielāgoties daudzām jaunām lietām, atteikties no pakalpojumiem, kas tika izmantoti ikdienā. Taču vislielākā mērā tas ietekmēja biznesu, kas šajā gadījumā ir ēdināšanas joma. Ļoti ātri vajadzēja reaģēt uz valdfības pieņemtajiem lēmumiem un īstenot to darba vidē, lai varētu turpināt darbu.

**Uldis** – no intraverta cilvēka perspektīvas skatoties - pirmais pusgads mani ietekmēja maz. Lielākoties nesaprotami bija daudzi valdības lēmumi par ierobežojumiem. Taču karantīnas otrajā pusē ļoti sāku ilgoties pēc dažādiem pasākumiem un ballītēm, pasēdēšanas, buhāšanas, utt. Sāka pietrūkt arī apskāvieniem no citiem cilvēkiem.

**Krista** – sākumā likās, ka diži neietekmēja, tomēr laikam ejot likās nepatīkama sajūta būt apdalītam ar visām tām lietām, pie kurām ikdienā bija pierasts, bet varbūt tam netika pievērsta īpaši liela uzmanība un tas likās pašsaprotami - frizieris, manikīrs, kosmetologs, masāža. Bet tas bija kādu laiku paciešams. Vairāk tomēr par to apbēdināja un apgrūtināja liegums satikt ģimeni, draugus, iespēja apmeklēt koncertus. Saviesīgus pasākumus. Tas viss ļoti pietrūkst.

**Jēkabs** – es vēl gribu papildināt - reāli hujova bija atlaist vai samazināt algas darbiniekiem pirms gada un to darīt nevis klātienē, bet videozvanā no savas guļamistabas.

Edgars - Mani ļoti ietekmēja šis laiks gan fiziski gan garīgi grūti bija reizēm savākties, jo bija grūti savilkt kopā daudzas lietas, lai arī likās ka visu dari un uz tevi tas neattiecas, jo neesi saskaries tieši ar C-19, bet beigas bija arī grūti morāli savākties, palīdzēja nelegāli fiziskie

treniņi atkopties no bedres, jo spēcīgs ķermeni spēcīgs arī garā, tas pavilka savu iekšējo stāvokli uz augšu.

**Alise** – pandēmijas pirmajā vilnī nebija tik traki. Protams, ikdienu mainījās, taču par cik tas bija jaunums, kaut kas nebijis, likās pat nedaudz interesanti, taču baisi vienlaikus. Otrajā vilnī jau viss bija līdz kaklam. Visgrūtākais bija nesatikt savus tuvos cilvēkus. Īpaši tādos nozīmīgos svētkos kā dzimšanas dienas, Ziemassvētki u.c. Piekrītu Edgaram, ka fiziskās aktivitātes ļoti palīdzēja, tāpēc liels trieciens bija sporta aktivitāšu aizliegšana, bet cilvēki jau pielāgojas. Tagad daudzi trenējas online treniņos vai ārpus telpām. Šķiet, ka lēnām sāku pieņemt šos apstākļus kā normu un līdz ar to emocionāli ir vieglāk, jo nedomāju par to, kad tas viss beigsies, jo to neviens nezina.

## 2. jautājums

**Pārlasot atbildes, tad nākas secināt, ka afektīvā funkcija ( kas ietekmē mūsu emocijas un jūtas), tomēr ņem virsroku pār kognitīvo un uzvedības funkciju. Un no šī izriet nākamais jautājums, sakiet, lūdzu, kad valstī sākās ierobežojumi, vai Jūs tos, labprāt un uzreiz pieņēmt, vai tomēr likās, ka tas vairāk ir sociāls eksperiments , kuram rezultāta var arī nebūt?**

**Krista** – es ierobežojumus pieņēmu uzreiz, sākumā tos ievēroju daudz striktāk, kā pēc pandēmijā pavadītiem daudzajiem mēnešiem. Tad tomēr sākām laiku pa laikam satikt ģimeni, draugus. Nedomāju, ka tas ir sociāls eksperiments, ticu, ka ierobežojumiem bija jābūt, taču noteikti bija arī ierobežojumi, bez kuriem varēja iztikt.

**Alise** – ierobežojumi, kas attiecās uz ikdienas socializēšanos ar līdzcilvēkiem, šķita saprotami un pieņemami, ja tas ir uz kādu noteiktu laiku. Ok, var pasēdēt mājās nedēļu, divas, trīs... Taču, ja tie velkas mēnešiem ilgi kā tagad, jau vairāk kā pus gadu, cilvēki uz ierobežojumiem paliek vienaldzīgāki, jo emocionāli to nespēj pavilkt. Īpaši grūti ir tiem, kuri dzīvo vieni un ierobežojumus vēlas ievērot. Pirmajā vilnī ierobežojumi nebija ilgi, laikam kādi 2 mēneši kopā. Tad cilvēki noteikti tos uztvēra nopietnāk.

**Jēkabs** – piekrītu Kristas viedoklim. Identisks viedoklis un nav ko papildināt.

**Edgars** – es vēl joprojām domāju un skatos uz lietām loģiski un izvērtēju riskus pats, un kā saka: sargāsi sevi, tevi sargās dieviņš.

**Uldis** – daudzus ierobežojumus vēl līdz šim brīdim ir grūti saprast. Visvairāk nesapratu kāpēc veikalus ar lielām platībām vēra ciet (jo cilvēku daudzumu telpās tomēr var izkontrolēt), savukārt sabiedriskie transporti bieži vien bija ļoti sablīvēti ar cilvēkiem. Bet visspēcīgāk atmiņā palika aizliegto produktu grupas. It īpaši, ja tu vari iebraukt benzīntankā un maksāt par degvielas uzpildi + nopirkt dažādus produktus, bet nevari iegādāties cigaretes.

**Baiba** – Kad tika izsludināts pirmais ārkārtas stāvoklis, pieņēmu to ar „vēsu prātu” un ievēroju valstī noteiktās prasības. Neomulīgi palika, kad skatījos, kā apkārtējie cilvēki „ceļ paniku” un tiek izpirkti veikali. Taču tā kā dzīvoju viena, tad ievērot visu bija salīdzinoši viegli. Kā minēju iepriekš, grūtāk bija pielāgot visas prasības biznesa videi, jo bieži vien pieņemtie lēmumi bija neskaidri, līdz galam nesaprotami un īsti nebija saprotams, kas ir jādara un kas attiecas uz kafejnīcām, lai tās varētu turpināt darbu arī pandēmijas laikā.

### **3. jautājums**

**Pēc pēdējiem zinātniskajiem pētījumiem, masu traģēdijas, it īpaši, kurās ir iesaistītas infekciju slimības, bieži izraisa baiļu un trauksmes sajūtu. Piemēram, cilvēki sāk ignorēt valdības noteiktos ierobežojumus, vai palielinās panikas iepirkšanas trauksme vai pat hoardings (pastiprināta lietu krāšana/vākšana). Vai kādam no Jums arī radās šādas trauksmes, bailes, nezināšanas u.c emocijas?**

**Uldis** – bija viena reize, Covid - 19 otrajā vilnī, kad iegāju veikalā un sajutu riktīgu smaguma sajūtu, un izjutu nelielas bailes par esošo situāciju, taču nevienam brīdī nedomāju, ka situācija ir/būs tik smaga, lai skrietu uz veikalu un iepirktu ikdienas lietas vairumā. Taču no cilvēkiem centos maksimāli izvairīties ( 2m ), un nosodoši skatījos uz tiem, kuri man pietuvojās tuvāk par diviem metriem. Es zinu, ka tas noteikti bija lieki, bet ejot garām cilvēkiem uz brīdi pārstāju elpot.

**Alise** – šis ir labs – pēdējais teikums. Es, man liekas, joprojām tā daru, ja ārā kāds noiet tuvu bez maskas!

**Krista** – nē, cik atminos, man tādu panisku baiļu nebija. Arī nelikās, ka jāiepērk griķi un tualetes papīrs vairumā. Vairāk bija tā neziņas sajūta, neizpratne par notiekošo, cik ilgi tas būs, kas mainīsies mūsu ikdienā.

**Jēkabs** – pašā sākumā biju satraucies par senčiem un močīju viņus visu laiku par ievērošanu. Un startā pasūtījām e-rimi preces, lai nebūtu jāiet uz veikalu, bet nu tāda piesardzība un iepirkšanās metode ātri pārgāja.

**Alise** – par to elpošanu esmu dzirdējusi no vairākiem cilvēkiem, es pati arī tā darīju. Ejot garām kādam aizturēju elpu. Bet tad parunājām ar vienu ārstu un viņš paskaidroja, ka lai aplipinātu vajag ciešāku un ilgāku kontaktu. Tas sākotnēji šķiet, ka bija pārspīlēts, ka vajag dezinficēt visas virsmas, jo no tām esot diezgan grūti dabūt to vīrusu. Nu ja, protams, nelaiza ar mēli tos rokturus. Man satraukums vairāk bija par vecvecākiem vai vecākiem.

**Baiba** – satraukums un bailes man pašai nebija, mēģināju loģiski kaut ko vairāk izprast, lasot vairākus avotus un meklējot informāciju par Covid-19, taču, ņemot vērā citu cilvēku sacelto paniku un dezinformāciju, kas izskanēja apkārt, dažbrīd palika vienkārši neomulīgi, jo nebija īsti skaidrība par to, kas notiek apkārt. Galvenokārt, ko ievēroju bija roku dezinfekcija, to darīju ļoti bieži.

**Edgars** – bailes nebija un tagad arī nav, jo zinu ka uz sevi varu paļauties un atrisināt jautājumus, trauksme vairāk bija no stresa par darba lietām, ko biju piefiksējis, bet paldies Dievam tas atrisinājās.

**Jēkabs** – tas satraukums man visvairāk parādījās, kad sāku iedziļināties akadēmiskos pētījumos un ekspertos, jo līdz martam 2020.g valdīja iespaids, ka tā ir parasta gripa, mūsu ģimenes ārste vispār nesatraucās, ka ar mazo braucam uz Austriju slēpot. Kad atbraucām atpakaļ tad pāris dienās viss mainījās – ielika melnajā sarakstā to valsti, izlasīju “ The economist “ šausmu rakstus, kā ekonomiku, tas viss iespaidos, biržas sāka gāzties, ASV imunologi sāka stāstīt cik masveidīgi tas būs. Un tad no tāda pilnīga chill mode visa pasaule aizgāja uz panikas režīmu, tajā skaitā iekšēji arī es.

#### **4. jautājums**

**Kā Jums liekas , vai sākoties pandēmijai valsts amatpersonas un atbildīgās institūcijas ir pieņēmušas pareizos ierobežojumus, pietiekami uzklaušījuši uzņēmēju viedokļus, ārstu viedokļus un pats galvenais pašas sabiedrības viedokli?**

**Baiba** – Pandēmija pārsteidza visus nesagatavotus, jo, kad tā sāka izplatīties Ķīnā, domāju, ka neviens negatavojās tam, ka tā kļūs par visu pasaules problēmu. Tai skaitā mūsu mazā Latvija, domāju, ka valdība sākumā pat neplānoja scenāriju, kurā būs tik daudz ierobežojumu. Runājot

par pašiem lēmumiem – sākumā likās, ka mūsu valsts ir noreagējusi salīdzinoši ātri, taču, domājot par pieņemtajiem lēmumiem, tie vienkārši darbojās kā eksperimenti „kā būs, ja izdarīsim šādi”. Tika skatīts, kā rīkojās citas valstis, taču skatoties no uzņēmējdarbības puses, liekas, ka vienkārši tika pieņemti kaut kādi lēmumi, kas it kā varētu palīdzēt kaut ko uzlabot, taču tajā brīdī liekas, ka valdība nedomāja par sekām, kādas tieši šie ierobežojumi var radīt. Saprotams, ka vairāk tika uzklauti ārstu un epidemiologu viedoklis un izejot no tiem, tika plānotie nākamie soļi, taču skaidrs, ka ārsti domā savādāk kā uzņēmēji un ārstiem nav prioritāte domāt, kā uzņēmēji šajā laikā var izdzīvot. Viņu galvenais mērķis ir apstādināt pandēmiju, tieši tāpēc valdības lēmumi ir bijuši diezgan haotiski un vispārināti.

**Edgars** – šis galīgi nav vienkāršs jautājums. Sākums protams uzņēmējiem gāja ļoti smagi, kas bija tajās nozares kuras ierobežojumi skāra visvairāk, jo 90%+ apgrozījuma kritums ļoti smagu triecienu deva un lai pēc pirmā viļņa atsāktu darbu prasīja papildus investīcijas ja vēlējies turpināt strādāt un eksistēt. Nezinot par atbalsta mehānismiem un savu nākotni var atrast atbildes ka uzņēmēji jūtas iepriekšējās atbildes uz uzdotajiem jautājumiem. Atnākot jau atbalsta programmām un citam atbildēm kļūva bišķi vieglāk, bet tik un tā no mēneša uz mēnesi ir liela nezina par daudzām lietām ko politiķi pieņēmusi un ka viņas strādās.

**Jēkabs** – es domāju, ka par šo jautājumu var runāt stundām un ir ļoti daudz nepareizu lēmumu. Tajā pašā laikā es teiktu, ka izpildījums ir tāds kādu es gaidīju ( vidējs ). Uzskatu, ka mums būtu daudz sliktāk ja pie varas būtu citi politiskie spēki un personālijas, bet es kā prasīgs pilsonis dodu 5 no 10 atzīmi par notiekošo līdz šim. Liela daļa no problēmām ir mūsu valsts administrēšanas modelī, kas ir slikts vienmēr bijis un krīzes situācijā tas tikai pasliktinās, bet tur jau vaina jāuzņemas vēlētājiem un vēsturiskajiem notikumiem, ne esošajiem. Visvairāk esmu dusmīgs par vakcīnu iepirkumu un procesiem ap to šobrīd. Tur ir 0 no 10. Atbalsts uzņēmējiem uz doto brīdi ir diezgan OK - 7 no 10, pirms tam arī nesekmīga atzīme.

**Krista** – skaidrs, ka daudzi pieņemtie ierobežojumi bija neveiksmīgi un diezgan liels feils. Kā piemēram, nelielo veikalu liegums strādāt, un tagad to atvēršana, radot vienkārši nožēlojamas cilvēku rindas pie ieejas. Pārtikas veikalos konkrēto preču kategoriju pārdošanas aizliegums. Visu sporta veidu aizliegumi, tajā pašā laikā atļaujot strādāt fizioterapijas centriem, kur vairums iet darīt to pašu - vingrot. Tādu piemēru ir daudz, bet savā ziņā tas viss ir saprotams. Jo visi ar šādu situāciju saskaras pirmo reizi. Nav bijis nekāds plāns, kā rīkoties. Tāpēc droši vien tikpat apjukuši, cik visi mēs, bija arī lēmēji. Tomēr noteikti bija labāki citu valstu piemēri, no kuriem varēja mācīties labāku praksi, lai ārkārtas situāciju neizvilktu tādā garumā.

**Uldis** – domāju, ka daļa no ierobežojumiem bija saprotami un loģiski, piemēram, masu pasākumu atcelšana, naktsklubu slēgšana un citi līdzīgi pasākumi. Tiesa gan kopējais priekšstats par valdības darbību man nav pārāk labs, uzskatu, ka rīcība bija vairāk autoratīva un netika veidots dialogs ar uzņēmumiem un sabiedrību. Arī smieklīgi likās, ka pēc pirmā covid viļņa Latvija sevi mēģināja prezentēt kā Covid - 19 izplatības apstādināšanas superstartu, pat atceros, ka lasīju virsrakstus medijos “ Ko pārējās valstīs varētu mācīties no Latvijas Covid veiksmes stāsta ”, taču otrajā vilnī par to neviens vairs nerunāja.

**Alise** – ne jau viss bija slikti. Taču bija kaudze ar lēmumiem, kuri nebija pārdomāti līdz galam. Es atbildēju tikai par tiem jautājumiem, kuri skāra personīgi tieši mani. ( Jo visus neloģiskos ierobežojumus nebūs iespēja uzrakstīt ). Nesaprotu kāpēc ierobežot pircēju skaitu veikalos, ja tā pat visi nēsā maskas. Kāpēc jāatļauj strādāt atsevišķiem skaistumkopšanas speciālistiem, bet citiem jāaizliedz? Kāpēc sporta nodarbības ir jāaizliedz , ja tas cilvēkiem palīdz stiprināt gan imūnsistēmu, gan fizisko un mentālo veselību (runāju par ziemas periodu, kad ārā trenēties praktiski nebija iespējams). Tajā pat laikā kosmetologs, kurš atrodas medicīnas iestādē var strādāt, bet ja skaistumkopšanas salonā, tad nevar. Tas pats par fizioterapeitiem un sporta treneriem. Un galu galā, ja valdība un epidemiologi skandināja nekādu ciemošanās Jaunajā gadā un citos svētkos, bet tikko atļāva uzrīkot vairākus pasākumus, kur piedalās liela skaits cilvēku (tv šovi, dažādas apbalvošanas ceremonijas). Pēc tam visi attaisnojās, ka visiem ir taisīti Covid -19 testi 2 dienas pirms pasākuma, bet epidemiologi paši visu laiku stāsta, ka saslimt jau var jebkurā brīdī, arī ejot nodot testu. Tad rodas sajūta, ka daļa sabiedrības ir privilīģētāki nekā citi. Jo visiem gribas kaut kur aiziet, kādu satikt, uzrīkot pasākumu. Un galu galā, kāpēc tagad siltajā laikā restorāni nevar ārā strādāt, ierobežot pie galdiņiem sēdošo skaitu, distanci no galdiem. Vienvārd sakot, domāt kā ar ierobežojumiem nebremzēt ekonomiku, jo to noteikti var izdomāt, ieklausoties gan speciālistu nozarē pārstāvošos, gan epidemiologu ieteikumos un kopā var atrast zelta vidusceļu.

**Jēkabs** – es vēl vēlos piebilst, ka man ir aizdomas, ka daudzi ierobežojumi veicināja ēnu ekonomiku.

## **5. jautājums**

**Kādos ziņu kanālos jūs iegūstiet jaunāko informāciju par masu vakcināciju un Covid - 19? Un kāpēc tieši šajos ziņu kanālos?**

**Jēkabs** – “ Tvnet ”, “ Delfi ”, SPKC, “ Twitter ”.

**Uldis** – “ Tvnet ”, “ Delfi ”, bet pamatā “ Panorāma”, nedaudz “ Google ” globālā statistika.

**Alise** – SPKC, “ Twitter ”, ( jo šis centrs uzrauga visu, kas saistās ar šo epidēmiju) “ Tvnet ”, un TV3 ziņas ( šie ir zināmākie un visbiežāk lietotie, un uzticami ziņu kanāli ). Nu es domāju uzrauga visu, kas saistās ar cilvēku veselību, kāda ir attīstība, saslimšanas utt.

**Edagrs** – nelasu ziņas kopš Decembra, nemeklēju informāciju, cik saslimušo un par Covid – 19.

**Krista** – es vispār neesmu gandrīz nemaz lasījusi ziņas. Vienīgais, kur atceros kaut ko klausoties par šo tēmu bija 900 sekundes.

**Baiba** – Sākumā klausījos TV3 ziņas un lasīju Apollo. Pēc tam jau meklēju papildus info ministriju mājas lapās. Informāciju lielākoties meklēju darbam, lai saprastu, kādi ierobežojumi attiecas. Apollo ir portāls, kur var ātri saprast, kādi lēmumi ir tikuši pieņemti vispār, taču, lai sameklētu padziļinātu informāciju, skatījos attiecīgo ministriju mājas lapā, sociālajos kontos, kas šajā gadījumā ir oficiāls un uzticams avots

## 6. jautājums

**Vai informācijas uzticamību arī pārbaudiet citos medijos, piemēram, apskatiet datumu, kad informācija publicēta, atsaucies utml.? (Šis jautājums Alisei, Jēkabam, Uldim)**

**Uldis** – nē, neesmu tik ieinteresēts, lai dubulti pārbaudītu.

**Alise** – es citus medijus neskatos. Šie liekas pietiekami uzticami.

**Jēkabs** – nē, ļoti reti, kad ir baigā vēlme iedziļināties.

**Baiba** - es skatījos datumus, kad informācija publicēta un ja bija nepieciešams pārbaudīju šo informāciju citos kanālos, piemēram, ministriju mājas lapās, sociālajos kontos, jo bieži vien ziņu portāli nebija publicējuši visu nepieciešamo informāciju, vai tā bija līdz galam nesaproatama, kā rezultātā nācās meklēt papildus informāciju.

## 7. jautājums

**Kāpēc neinteresējaties par jaunumiem/ziņām, kas saistīti ar pandēmiju? (Krista, Edgars).**

**Krista** – jo es savā ziņā esmu nogurusi no visām ziņām. Un tās aktuālākās lietas, kā piemēram informācija par vakcinēšanos, nonāk pie manis pati, piemēram, caur ģimenes ārstu.

**Edgars** – gadu atpakaļ uzzinājām, kas tas ir un ko darīt, šobrīd liekas nevajadzīga un lieka informācija, kura iedziļinoties un uztraucoties nevar koncentrēties savam lietām un darbiem un tad var iezagties sajūta, ka pasaule ir apstājusies un nekas cits pasaulē nenotiek.

## 8. jautājums

**Krīzes situācijas ir lielisks laiks, kad cilvēki pakļaujas emocijām, piemēram, bailēm, līdz ar to dezinformācijai un viltus ziņu izplatība notiek neparedzēti strauji. Vai esiet dzirdējuši vai lasījuši, kādas viltus ziņas? Piemēram, populārākās ir: apgalvojums, ka Covid - 19 izraisa 5G tīklu starojums, vai, ka konkrētai rasei ir iespējamība inficēties ar Covid - 19 u.c.?**

**Alise** – esmu ļoti daudz redzējusi (“*Facebook*”). Tādiem cilvēkiem atsekoju.

**Jēkabs** – esmu! Žēl tos cilvēkus.

**Baiba** – esmu redzējusi Facebook, kas ir pāršērots, taču es pat neiedziļinājos un nepievērsu uzmanību tam. Tas ir skaidrs, ka, runājot par tāda plaša mēroga pandēmiju, katram cilvēkam būs savs viedoklis un tiks izvirzītas dažādas konspirācijas teorijas, taču nekad neesmu tādām pievērsusi uzmanību.

**Krista** – esmu dzirdējusi, redzējusi virsrakstus, postus, bet es nekad neesmu par sākusi lasīt, saprotot par ko ir runa.

**Uldis** – jā, esmu lasījis visādus brīnumus. Esmu ļoti šokēts, ka tik daudz cilvēku nav draugos ar kritisko domāšanu.

**Edgars** – esmu lasījis, skatījies video.

## 9. jautājums

**Pandēmijas laikā ļoti aktivizējušies antivakseri, kuri sniedz viltus ziņas un dezinformāciju. Vai šī sociālā grupa Jūs kaut kādi ir ietekmējusi saistībā ar vakcinēšanos?**

**Krista** – nē, mani nav ietekmējusi. Ir mēģinājuši, bet nav sanācis.

**Edgars** – nav ietekmējuši.

**Krista** – man parīt vakcīna.

**Jēkabs** – nav. Esmu vakcinējies.

**Alise** – nē, nav ietekmējuši.

**Uldis** – noteikti nē. Dezinformantus vajadzētu sodīt ar krimināllietu.

**Baiba** – Noteikti nav ietekmējuši. Neklausos tādos cilvēkos. Pati vienmēr izanalizēju visu un pieņemu sev vajadzīgo lēmumus.

## 10. jautājums

**Neskatoties uz pētījumiem par to, ka AstraZeneca ir droša vakcīna un esošās blaknes, kuras saistītas ar trombiem ir tiešām retos gadījumos, vai Jūs šis fakts ietekmēja attiecībā pret vakcinēšanos? Un ja jā vai nē, tad kāpēc?**

**Jēkabs** – neietekmēja, jo esmu diezgan labi apmācīts statistikā un matemātikā. Starp citu, mans kaimiņš ārsts saka, ka pēc vēl nepārbaudītas informācijas, šobrīd izskatās, ka AstraZeneca vakcīna būs vislabākā vakcīna pret jaunajiem paveidiem.

**Alise** – mani tas neuztrauc. Ja pētījumos ir pierādīts, ka vienam no miljons ir trombi, tad lielāka iespēja, ka mani nobrauks autobuss nekā dabūšu trombu.

**Krista** - atklāti sakot, kaut kādā ziņā ietekmēja. Ja tā būtu vienīgā vakcīna ar ko vakcinēties, es vakcinētos arī ar to, bet tā kā tagad bija opcijas, tad es kaut kā vairāk biju par citu. Nezinu pat kāpēc.. neuzskatu gan, ka tā ir slikta vai nedroša, noteikti nē.

**Uldis** – ietekmēja nedaudz, radīja vēlmi detalizētāk iepazīt informāciju par katru vakcīnu.

**Edgars** – es nogaidu savu kārtu vakcinēties, nav ietekmējusi.

**Baiba** – tā visa ažiotāža ietekmēja tieši vēlēšanos vakcinēties ar tieši to vakcīnu. Neietekmēja pašu lēmumu par vakcināciju, taču negribētu izvēlēties AstraZeneca vakcīnu, ņemot vērā vēl to, ka daudzas valstis ir atteikušās no tām.

## 11.jautājums

### Jūsprāt, kāpēc Latvijā ir tik daudz dezinformantu un viltus ziņu izplatītāju?

**Krista** – grūts jautājums. Cilvēkiem ir iesēdušās kaut kādas bailes, neuzticība, sajūta, ka viņus uz katra stūra kāds grib apčakarēt...grūti pateikt. Daudzi vieglāk notic zīlniecei, kā cilvēkiem ar zināšanām. Ej un saproti.

**Baiba** – tas nav nekas pārsteidzošs, tādi cilvēki ir bijuši vienmēr un būs vienmēr. Šeit ir jautājums vairāk par cilvēka spējām analizēt konkrēto situāciju, skatoties plašākā mērogā, nevis pašauties uz kāda cilvēka teikto. Protams, tas saistīts ar izglītību un vidi, kurā atrodas pats cilvēks.

**Alise** – tas noteikti ir izglītības jautājums. Bet tas ir visās valstīs, nedomāju, ka Latvijā tas ir izteikti vairāk.

**Krista** – piekrītu Alisei.

**Jēkabs** – politika. Tas tagad ir trendīgi polittehnoloģija un ne tikai Latvijā. Domāju, ka viņu nav nemaz tik daudz, kas to jaudīgi dara, bet strādā nopietna organizācija tam apakšā un protams lētticīgie pavelkas līdzī, bet tie jau tikai nedaudz padod tālāk. Ja nebūtu kas to vada, tad būtu ļoti maz tādu ziņu, jo daudzi jau tikai shero vai komentē, bet paši radīt jaunu saturu no nulles nav spējīgi.

**Alise** – man tieši vakar atsūtīja vienu video saistībā ar Evijas kampaņu. Lūgums bija viņai nodot to ziņu, jo tas esot viņai un daudziem citiem ļoti palīdzējis. Paskatījos, izrādās atsūtījuši kaut kādu linku uz filmu, kuru taisa 2 amerikāņi. Saucas patiesība par vēzi un sākumu noskatījos. Nu pilnīga antivakseru filma, ka vakcīnas sliktas, veselības sistēma mūs speciāli mērdē nost un

zāļu kompānijas visu uzpirkušas, bet zāles neko neārstē, tieši otrādi. Un paskatījos to sievieti, viņai nebija neviens īsts sekotājs. Un tam visam kājas aug Amerikā, tāpēc nedomāju, ka Latvijā ir tik traki. Visur +/- ir tādi, kuri šādām teorijām tic.

**Uldis** – tāpēc, ka praktiski nav nekādu seku par viltus ziņu izplatīšanu.

**Jēkabs** – Endziņu iesēdināja.

**Alise** – piekritu Uldim. Jā, vispār. Re kur ziņās bija raksts par politiķi, kura “ Facebook ” izplata viltus ziņas par Covid – 19, un viņa pasaka, ka tā ir viņas pārlicība un viss. Un tāda sēž Saeimā.  
<https://www.tvnet.lv/7238526/saeimas-deputate-sprude-izplata-sazverestibas-teorijas-par-vakcinam-un-covid-19>

**Jēkabs** - bet nu tur šaura līnija starp vārda brīvību, un tāpēc arī daudzi tur levitē pa vidu.

**Moderators** – 100. pants.

**Alise** – nu jā, bet amatpersona!

**Edgars** – domāju, ka pietiekami, lai daļu varētu maldināt.

## 12. jautājums

**Pēc Jūsu domām, lai būtu “ veseli ” domājoša sabiedrība, medijpratība būtu jā māca jau laikus, piemēram, bērnu dārzā vai vēlāk? Un, kura valsts institūcija būtu par to atbildīga, vai tas katra vecāka ziņā un kāpēc?**

**Alise** – skolā, varbūt, kādā audzināšanas stundā šai tēmai atbilstošā vecumā varētu pieskarties. Tas noteikti nāktu tikai par labu. Vai mājturībā aizstāt kādu tamborēšanu ar ko šādu. Kopumā visā valstī ir vajadzīgas izglītības reformas.

**Jēkabs** – piekritu, ka medijpratība un vispār “ dzīves pratība ” būtu jā māca. Vispār izglītības sistēma mums ir ļoti slikta, kas kaut ko māca ķeksīša pēc, bet darba tirgum 80% no tā nav vajadzīgs. Vēl jāatceras, ka mums ir jauna valsts un ir nepieciešama paaudžu maiņa, tas arī daudz ko risina. Labi skolotāji ne vienmēr var bērnus vest pie prāta, ja vecāki ir stulbi, vai padomju domāšanā iesakņojusies. Gan jau ka Izglītības un zinātnes ministrija, vai tā satura

iestāde, kurai nosaukumu neatceros, bet tas iet roku rokā, arī ar labklājību un ekonomiku. Ja cilvēkam nav ko ēst, tad daudzi tāpat vainos citus, nevarēs racionāli padomāt, izdomās visādus sūdus, lai gan liela daļa paši vainīgi ir pie tā, bet nespēj to atzīt.

**Baiba** – Domāju, ka ieskats jau jāsāk „likt” pamatskolā, taču tas arī ir tikai nosacīti, jo visa izglītības sistēma ir diezgan nepareiza un novecojusi. Tur ļoti daudz kas atkarīgs no paša skolotāja un viņu dzīves pieredzes, ko viņš tad tālāk nodod saviem skolēniem. No vecākiem un viņa uzskatiem. Man liekas, ka šajā gadījumā gluži tāpat kā matemātika, kas palīdz mums attīstīt loģisko domāšanu, izglītības un zinātnes ministrijai vajadzētu izstrādāt programmu, kas ļautu pašiem skolēniem saprast to ideju kā un kāpēc ir jāanalizē informācija, ko tas dod. Kā viens un tas pats stāsts var izskatīties no vairākās pusēm. Proti, sākot ar pamatskolu sniegt ieskatu un tad jau augstākās klasēs šo tematu skatīties padziļinātāk.

**Krista** – jā, to noteikti būtu jāmāca, bet es piekritu Jēkabam, ka ja senči ir banāni, tad skolotājs vai mācību priekšmets skolā diez vai daudz ko mainīs.

**Edgars** – es domāju, ka labāk vecāki pasi māca savam atvasēm, kā saprast ziņas un to nozīmi, jo ja to mācīs valsts iestādes, tad viņi izstrādās programmu, kas tiks balstīta uz īsu termiņu, un diez vai, viņi pielāgosies laikiem līdzīgi un adaptēsies pie reālas situācijas, kas notiek tagad.

**Uldis** – domāju, ka bērnu dārzs būtu par agru, bet no kādas 6 – 7. klasei gan būtu jāsāk. Daļēji atbildīgai būtu jābūt Izglītības un zinātnes ministrijai, sadarbībā ar citām valsts institūcijām, bet lielu lomu apmācībā būtu jāspēlē arī vecākiem, kā arī vecākiem noteikti vajadzētu pārbaudīt ko/kā skolās māca šo prasmi. Uzskatu, ka arī sociālajiem medijiem būtu labāk jāmonitorē absurdu ziņu izplatīšana.

Maģistra darbs “Kritiskā domāšana un medijpratība: Latvijas iedzīvotāju masu vakcinācijas pret Covid - 19 laika posmā no 2021. gada februāra līdz 2021. gada aprīlim” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (no ievada līdz secinājumiem ieskaitot) ir 162 036 rakstzīmes (ieskaitot intervālus, bet neieskaitot zemspvītras atsauces).

Autors: \_\_\_\_\_ Evija Rača  
(*paraksts*)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: profesore Dr. paed., Mg. phil. Zanda Rubene \_\_\_\_\_  
(*paraksts*)

03.06.2021.

Recenzents: profesore Dr.hist. Vita Zelče \_\_\_\_\_  
(*paraksts*)

Recenzents: Juta Žvira \_\_\_\_\_  
(*paraksts*)

Darbs iesniegts Komunikācijas studiju nodaļā 03.06.2021.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka \_\_\_\_\_  
(*paraksts*)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

11.06.2021. prot. Nr. \_\_\_\_\_

Komisijas sekretārs: \_\_\_\_\_  
(*paraksts*)